

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Боој 8—9
Година 54

Редакциони одбор:
Лушан С. Николајевић, Богдан Крскић, Павле Кара-Радовановић
Уредник:
Слободан Ж. Видаковић

Август
Септембар
1936 године

Август-септембар 1936

- Значај изградње нових основних школа у Београду 547
- Београд и Софија — Душан С. Николајевић, већник и претседник Културног одбора града Београда 549
- ВЕЋНИЧКА ТРИБИНА:
- Једно животно питање Београда (II) — Dipl. Ing. Милић М. Сокић, већник и претседник Фонда за стварање и одржавање радничких установа града Београда 552
- Неколико важнијих санитарско-хигијенских проблема Београдске општине — Д-р. Тихомир Симић, професор Университета и градски већник 562
- НАША АНКЕТА: ШТА ТРЕБА МЕЊАТИ У ЗАКОНУ О ГРАДСКИМ ОПШТИНАМА:
- Начин финансирања код градских општина — Адам Максимовић, шеф Отсека за самоуправне финансије Министарства финансија 566
- Предности и непотпуности Закона о градским општинама — Нег. Оцокољић, саветник Министарства унутрашњих послова. 570
- Чиновничко питање у Закону о градским општинама — Драг. Р. Петровић, шеф Персоналног отсека Поглаварства града Београда 580
- Закон о градским општинама угушује градску самоуправу — Dipl. Ing. Ђорђе Миловановић, новинар 587
- ЧЛАНЦИ И СТУДИЈЕ:
- Како да организујемо борбу против туберкулозе — Д-р. Жарко М. Рувидић, санитарски бриг. ђенерал, претседник Југословенске Лиге против туберкулозе 590
- Д-р. Едуард Бенеш (наставак) — Д-р. Милорад Станојевић, начел. Министарства у пензији, већник града Београда 594
- Општи значај обавезног телесног васпитања и његови главни принципи (крај) — Д-р Радмило Белић, шеф Отсека за телесно васпитање Г. п. г. Б. 602
- Снабдевање београдског становништва млеком — Инж. Дан. Јовановић 607
- Незапосленост у нашим градовима — Слободан Ж. Видаковић, шеф Одељ. за штампу и културну пропаганду Г. п. г. Б. 613
- Кроз Бугарску (Градови братске Бугарске) — Павле Кара-Радовановић, новинар и градски већник 625

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ БЕОГРАДА:

- Развој здравствених и хигијенских прилика Београда и градова Србије —
Д-р Стеван З. Иванић, шеф Централног хигијенског завода у Београду 632
- Турски споменици за историју Београда и Србије — Проф. Глиша Елезовић,
начелник Министарства просвете у пензији 637

НАША ПРЕДАВАЊА:

- Предавања г. Душана С. Николајевића: О Београду у нашој белетрици; О
моралу и реалности; Мисао Жоржа Клемансоа и Божидар Кнежевић . . . 640

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:

- Заклетва регрута београдског гарнизона 649
- Београд је свечано дочекао и испратио олимпијску буктињу којом је на XI
олимпијади у Берлину запаљен свети пламен 650
- Отварање Зоолошког врта у Београду — Љ. Н. 656
- О новоотвореном Зоолошком врту — Инж. Александар Крстић 659

УРБАНИСТИЧКА ХРОНИКА:

- Београдско Савско пристаниште — Арх. урб. Драг. М. Поповић 661
- Свечано освешћење спомен-чесме Витешком Краљу Александру I Ујединитељу 663

СОЦИЈАЛНА ХРОНИКА:

- Београдска сиромашна деца у летовалиштима Београдске општине — Д. П. 665

НАШИ ЈУБИЛАРИ:

- Педесет година комунално-социјалног рада Драгише Лапчевића 667

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ:

- „Шта је туберкулоза?“ од др. Милоша Секулића 668
- „Шуга као актуелна социјална болест у Београду“ — Др. М. С. 669
- „Под крстом“ од Ст. Јаковљевића — В. Бабић 670
- „Албанска Голгота“ од генерала Пиарона де Мондезира — В. Бабић . . . 671

НЕКРОЛОЗИ:

- † Влад. К. Петровић 673
- † Петар М. Гребенац 673
- † Јован Миодраговић 673

ПРИВАТНИ ОГЛАСИ:

„Београдске ојштинске новине“ излазе једанпут месечно као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда и једанпут недељно као службене новине Општ. града Београда.

Претплата износи

за годину дана 150 динара. за пола године 80 динара.

Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација налазе се у ул. Књегинје Љубице бр. 1/II. Телефон 26-242.

Рукописи се не враћају.

Слика на корицама: Костурница изгинулих руских војника у одбрани Београда у Светском рату, рад руског вајара г. Верххоског.

Значај изградње нових основних школа у Београду

Нагли популациони развитак Београда, нарочито неочекивани пораст насељавања његове периферије, изазвао је огромно повећање броја школске деце. Од 5230 ученика основних школа, колико их је 1928 године било у Београду, данас се тај број попео на 17.686, што се најбоље илуструје из овог табеларног прегледа:

Година	број школа	број учионица	број одељења	број ђака
1926	14	111	137	4.614
1927	14	111	143	4.834
1928	17	145	175	5.230
1929	21	155	226	8.445
1930	21	168	277	12.289
1931	22	184	283	12.485
1932	22	188	309	13.725
1933	24	231	347	15.887
1934—35	25	256	373	16.768
1935—36	27	284	420	17.680

*

Овако велики број ученика основних школа у односу на сасвим недовољан број учионица — изазвао је нередовност основне наставе, јер се у највећем делу Београда изводи педагошки штетна полудневна настава. Ма да је Београдска општина изграђивала нове основне школе, ипак та изградња у току последње деценије није ишла у размери са порастом броја ученика основних школа. Број учионица порастао је за последњих 10 година са 150%, док је број ученика основних школа порастао са преко 400%.

Због тих размера у односима 1935—1936 школске године извођена је у Београду полудневна настава у 276 одељења, а за полудневну наставу највећи педагози подвлаче да се граничи са полуноормалним школовањем.

Свестан значаја овог културног проблема Београда као Престонице, претседник града Београда и претседник београдског Школског одбора г. Влада Илић израдио је, са члановима Школског одбора, један одличан програм изградње нових основних школа као и назиђивања и проширивања старих. Циљ је овог програма да се у што скоријем времену створи довољан број учионица у свима београдским школама, како би се једном престало са нередовном полудневном на

ставом. У овом програму нарочито је вођено рачуна о густини насеља и величини извесних београдских агломерација, као и о гравитационој снази појединих београдских крајева, нарочито на ужој и широј периферији. Исто тако вођено је рачуна да нове основне школе буду изграђене на начелима савремених педагошких, социјалних и хигијенских схватања школских уређаја.

Прва, велика етапа овога програма у изградњи нових и проширивању старих основних школа већ је дата у рад. Тако пдижу се сада четири нове основне школе са целокупним хигијенско-социјалним уређајем, и то: на Бановом Брду за Чукарицу са 12 учионица; на Дедињу са осам учионица; на Западном Врачару са 10 учионица и на Топчидерском венцу са шест учионица.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић

У исто време назиђава се по један спрат или ново крило: на основној школи Краљице Марије, (Вождовац), чиме се добија 6 нових учионица; на школи „Бранка Радичевића (Топчидерско брдо), где се добија 5 нових учионица; на основној школи „Ћирила и Методија“ (Мали Мокри Луг), где се добија 6 нових учионица, а на Бањици се адаптира једна зграда за 3 нове учионице итд.

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Тиме се добија укупно 56 нових учионица, којима се омогућава да се у 112 школских одељења, у којима је до сада била полудневна настава, одмах заведе нормална и пуна основна настава.

Ове нове основне школе биће готове још у току године, а отвориће се идуће школске године. Назификовани спратови на досадашњим основним школама биће готови још за ову школску годину. Када нове и проширене основне школе буду отворене, свешће се полудневна настава, од 272 одељења на 160 одељења. Да би се и у тим преосталим одељењима омогућила нормална настава школски програм председника г. Илића предвиђа, да се у најскоријем времену оствари и друга етапа изградње основних школа. У тој другој етапи предвиђене су, између осталих, нове основне школе на Булбулдеру са 12 учионица; на новом Смедеревском Ђерму са 12 учионица; на Дунавском крају са 12 учионица; на Бањици са 8 учионица; код „Црвеног Крста“ са 12 учионица; у Професорској колонији са 8 учионица; на Неимару са 6 учионица; на Пашином Брду са 8 учионица и на Вождовцу са 8 учионица. Ових у другој етапи девет нових школа са укупно 86 учионица решиће у потпуности проблем нормалног школовања 18.000 ђака београдских основних школа, на шта је наша Престоница чекала једну пуну деценију. Овај широки школски програм председника г. Илића показује, да се и најтежи културни проблеми

нашега града могу решити ако се унесе у посао добра воља. Г. Илић је не само на пољу финансиских и економских напора, него и на пољу културном показао врло висок смисао за културну и цивилизаторску активност наше престоничке општине. Деца Београда, садашња и будућа, никада неће заборавити да је проблем њиховог основног школовања одлично решен овим школским програмом председника господина Владе Илића.

И Школски одбор града Београда својим нарочитим актом од 20 јула т. г., и Градско веће Београда на својој седници од 24 јула т. г., изразили су заслужено признање и захвалност председнику града Београда господину Влади Илићу, на његовој иницијативи за подизање нових и рестаурирање постојећих школских зграда, чиме ће се омогућити да основна настава буде два пута интензивнија у многим београдским основним школама и да се пуном и неокрњеним основном наставом постигне највећи успех у културном и националном подизању београдске деце.

Редакциони одбор, Секција за штампу и културну пропаганду већа града Београда, са највећим задовољством констатује кроз часопис Београда ове нове смернице и видике у културној експанзији наше Престонице и сматра за своју дужност да Господину председнику Влади Илићу и овим путем изјави своју најдубљу захвалност.

Душан С. Николајевић

већник и претседник Културног одбора
града Београда

Београд и Софија

Буџарски народ је сѣособан и необичан народ. Буџарин уме да своја осећања истерује до краја. Лукав, он је, ипак, јак и када воли и када мрзи. Као да усваја реч: служи боју или ђаволу, а немој и једном и друћом у исти мах. Буџарин радо крије оно што му је на дну душе, али ни сам не зна колико је унутра сѣреман да се за своје вере жртвује.

С наћоном државе, овај народ, који је у Средњем веку, као и наш, имао своју империју, у исто време је један народ код коћа су сѣ развијале све оне црте које су чиниле да су балкански Словени тако свесрдно прихватили бољумилска учења и које стално ујућују њихову мисао широким, човечанским хоризонтима.

Сајферт је, у једном великом делу, светском револуционарству тражио извор у бољумилству. Та религија, која је, долазећи из Азије, овде, на Балкану, наишла на тако плодно земљиште да је постала као изворно балканско-словенска, владала је врло моћно и душом буџарској и душом нашеј народа, а њени утицаји се осећају и данас. Бољумилско учење не одћовара само психологији балканских словенских земљорадника. Оно је такво да би дирало у живац све Словене, и ја сам већ раније указао на сродност бољумилске науке с толстојизмом. Овде бих хтео само да поћвучем, да су се балкански Словени кроз бољумилство несвесно прићремали да једноћа дана постану свесни поћребе ојште словенске заједнице.

Збој свећа тоћа није проста буџарска душа. Она је сложена. Стајају се у њој чак и ојречни елементи. Буџарин зна да буде истодобно и стваран и утојист. Ућоран освајач конкретној и сањало великих илузија. Оних које држе и људе и васиону.

Проклетство је хтело да се ми и Буџари дућо, оћајно прећањамо. Процес наших националних индивидуалисања, кроз наше државе, доводио је до борби које су немилосрдно ломиле толике племените снаће наша два братска народа. Бејасмо често два Кајина, али је мисао братства увек хтела да се домисли. У малој Кнежевини Србији, и за владе Кнеза Александра Караћорћевича и за владе просвећеној аћсолутизма високој Кнеза Михаила, знало се оно што ће процес унутарњеј у-

чвршћивања и модернизовања наших националних држава тако често заборављати. И Михаилов просвећени аћсолутизам, његова балканска акција, и носиоци левичарске идеологије, Светозар Марковић и Љубен Каравелов, и маху присне везе с крајњим мотивима балканске историје. Крај свих ружичастих преувеличавања и ућркос недовољном осећању даноћа момента и нешто наивном ћледању на таташњу Турску; крај свих прераних илузија, они беху начисто с једном истином: Ми, ми балкански Словени раћолоажемо првим правом на Балкан.

И кадћод се та истина заборављала, не беше добро ни нама ни Буџарима. Нажалост, често се заборављала истина о нашем врховном праву на Балканско Полуострво. Мисао братства нашеј и буџарској народа имала је своје ћонитеље и своје жртве. Два здрава, необично сѣособна и братска народа, а њихова најбоља мисао тако дућо беше рањављена у историји... Али... Најубедљивији доказ да је мисао братства нашеј једна истина, то је што се она, сама и рањављена, никада није прећавала. И онда када је била остављана насамо са својим целатима и својим дивним али мртвим заточницима, она је ваћила да се оствари... Мноћо је мртвих аћостола живе мисли балканској Словенства! Безброј је оних који се жртвоваше за будућност балканској Словенства, а остаје неизмерна словенска слава и част на буџарском народу што је он после Рата прићео далеко већи број жртава за поћобеду братства.

Мисао нашећа братства мора поћобедити ако ми и Буџари не мислимо да дамо заправо онима који Балканцима оћпорвају сѣособност за културу и који, заједно с Херманом Кајзерлинћом, желе да балкански народи буду бик, коћа ће пробадати зајадњачки лажно хумани мачеви, жедни крви наше.

Ми нећемо нићија права да ћазимо, али још маће смо вољни да наћустимо наш заједнички ранћ, на који стекосмо право по историји, по надчовечанским наћорима око изћраћивања наших, и средњевековних и нових, држава. По духовним сѣособностима и по душевним боловима.

Нека интелигенција југословенска и буџарска буде верна земљи, и мисао братства славиће свој триумф. Наше словенске масе градили су историјска дела, претварале долине у брегове и брегове премештале. Није се једанпут Бој историје чудно и дивно моралној и духовној крејкости наших маса, али се њихова величина састоји у томе што су оне цвек жуделе да се на њихова рала осмехује крујно људско сунце. Ми, балкански интелигенти, не смејемо заборавити да се то само крујно сунце трејало на животним сновима и траједијама бораца за победу словенске мисли на Балкану. Свака, и најсмелија илузија постоје стварност ако за њу залеће траједија психички здравих бораца. За илузију ајостола словенској Балкана стоје добре безбројне траједије. И она бива већ стварност.

Ми нећемо више да будемо два Кајина и сад, у миру, ми тежимо да културна заједница буде чврста. Она треба да сузбија све назадњачке покушаје, јер наша духовна заједница, чврста и неразлучива, једина може створити услове боље будућности. Дух је све; мисао, мисао људска, којој се радује душа људска свима својим боловима и свима својим дубоким жељама, била је и остаје позитивни историјски фактор. Људи од духа на словенском Балкану морају нарочито данас мислити мисао братства. Југословенски и буџарски уметници, писци, мислиоци, ствараоци духовни, нека се крену на блајословени посао. Дојунујмо се и, сложни, грабимо најред!...

Верни мисли братства и насупрне потребе духовне заједнице, Софијски народни театри Београдско народно позориште измењали су своја гостовања. Београдској публици пружена је прилика да, у изванредној глуми, упозна четири буџарска писца: Ивана Вазова („Хајдуци“) Антона Страшимирова („Свекрва“), Јордана Јовкова („Борјана“) и Добри Немирова („Чвор“).

У овој прилици не могу се довољно истаћи сва одлична својства ова четири врло даровита буџарска драматичара. Уосталом, то и није посао нашега чланка. Треба, ипак, без околишења, изјучити њихову славу и достојанства људској. Оно што је главно и што је у овој прилици потребно нарочито нагласити, то је љубав према слободи Вазовљевих „Хајдука“ и љубав према земљи, труди, коју тако силно љубавима улива „Борјана“, драма Јордана Јовкова.

Перо Ивана Вазова беше застава Буџарске, а мастило, којим је писао своја честита и истински патриотска дела, крв оних који страдаваху да би буџарски народ — ако употребимо пророчке речи Јакишићеве визије нашега уједињења — стресао са себе ројство и срам. Иван Вазов је осећао средину, људе, осећао је и њихове свакидашње мане и зле страсти, али

је Иван Вазов велики песник по томе што је, још јаче, осећао историју ослобођења свога народа. У његовој души куцао је „извесни час“, како каже стих једне наше песме. И мора се поменути да је у томе часу Иван Вазов мислио на Србију, на малу Србију: она је у то доба водила ослободилачке борбе. Велики национални песник буџарски има једну љубав за тадашњу Србију која израшћује у југословенски пијемонт...

„Хајдуци“ Ивана Вазова прожети су историјом буџарској националној ослобођења, а у „Борјани“ Јордана Јовкова живи вечна словенско-балканска земља. Ја не знам тачно зашто и откуда, али је на мене драма Јордана Јовкова оставила утисак необичне уметничке творевине. Она није то по својој психологији, Иако је мајсторски дат један примитиван везан за новчано блајо тајној порекла, драма Јордана Јовкова не делује као психолошко дело.

Ми у њој не видимо обичну литературу. Преображај старога сељака, који на крају дели блајо над којим је дрхтао, с психолошкој гледишта, недовољно је мотивисан. То би удило, иначе, дубокој психологији дела кад не би из целога дела била једна поезија. И преображај сељачкој старца и балканца нам, збој тога, јоди. Јордан Јовков нагонски воли земљу и земља, труда, у драми овога буџарској правој песника, то је једна невероватна, мистична моћ чистоте. Балканска земља, коју су натајали знојевима и крвима наши претци и наша браћа, незнани словенски сељаци; она, земља наша, широка и добра и чиста. Поштеђена од свих страсти које одвајање од ње убацује у душе људи; она, неизмерна словенска земља има за свакога срце, комад хлеба и комад среће. Треба јој само бити веран.

Буџарске писце, а нарочито кад је реч о „Хајдуцима“ и о „Борјани“, ваља обасути хвалом што су и смели посматрачи и животни радосници. И Вазов у „Хајдуцима“ и Јордан Јовков, у својој драми, располажу храброшћу да иду свима ходницима народне душе. Не зазиру од истине. Истина им не зауставља дах, јер су сигурни у њихову земљу буџарске, у снежни вис Витоша, који се вечно договара с облацима, у срце буџарској народа. Има тамних агава, али срце буџарско у одлучним човечанским часовима куца, ипак, без болесних шумова. Ојтимизам Вазовљев и Јовковљев није баналан. Није то ни водњикава литература ни љубавна победа добра над злим. Национални ојтимизам Ивана Вазова, који бије из његове драме о буџарској емиграцији, и ојтимизам Јордана Јовкова, којим дише његово рустиканство, значе животни ојтимизам. Огромна је радост живота, слободе, достојанства људској и лејоте.

То тадашко дете, та Борјана, чија леја и раздрајана младост има неких заједничких

црта с Мистраловом њовансалском девојком, расија око себе ведрину и победу над новцем и над свим што људе накази. Мистралова Мирељ умире, а буџарска девојка постаће ускоро добра и срећна жена и мати. Рађаће добру и срећну децу чијим ће се усхитима весилити наши мртви, наши давни и недавни смирени њаћеници, словенски и балкански сељаци.

Иван Вазов и Јордан Јовков казали су нам с њозорнице две истине. Слобода Буџара треба да се радује слободи нашој и нашој слобода буџарској, а земља Јордана Јовкова, то је и наша земља. Сељаци су нам исти, а сељаци су они који на својим рукама држе наше државе.

У драми Јордана Јовкова стари буџарски сељак каже, како ће се, мртав, усјавити њред Бојом.

Ако нам се слободе воле и ако будемо одани земљи која хлебом храни и која креји душу и буџарској и нашој сељака; ако интелигенција, и наша и буџарска, буде достојна на-

ших народних маса, ми ћемо створити јужно-словенску културу. И ми, балкански Словени, владаћемо Балканом. Госјодарићемо Балканом њо њраву наших њрошлости и њо њраву те исте јужнословенске културе. И још за живота усјавићемо се њред Бојом, који мора једном излити своју милост и на нас, балканске Словене.

Две балканске њланине, Витош и Авала, дозивају се. Два њлавна балканско-словенска њграда, Београд и Софија, нека се развијају у модерне вароши: нека врше рејулације, руше страћаре, њпросецају нове улице и нека њподижу њпалате, али нека стално слушају дозивање две балканске њланине и нека никада не забораве на своје свете дужности њрема сељачким народима нашим. И брзо, врло брзо Бој историје њудске, који беше често суров њрема балканским Словенима, дариваће бољим и вишим животом нас, балканске Словене. Мисао њостаје дело; сан се њретвара у јаву...

Једно животно питање Београда

(Наставак)

„Секција Градског већа града Београда за штампу и културну пропаганду (Уређивачки одбор) на својој седници од 5 јуна 1936 г. одлучила је, да у часопису Београда, „Београдским општинским новинама“, установи Већничку трибину као сталну рубрику. У већничкој трибини објављиваће се сви написи и предлози већника града Београда по комуналним, социјалним и урбанистичким, финансијско-привредним, културним и другим актуелним питањима из многобројних проблема подизања наше престонице и изграђивања што бољих и што културнијих услова за живот њеног грађанства.

Уредништво часописа Београда „Београдских општинских новина“, уверено је да ће сви градски већници града Београда, којима на срцу лежи добро Београда и њеног свестраног просперитета сарађивати ни већничкој говорници. Она треба да буде спона између Општине и широким редова београдског грађанства.

Већничку трибину отворили смо приложом јосиодина инж. Милића Сокића, дугогодишње већника града Београда и једног од најбољих познавалаца свих комунално-социјалних, привредних, техничких и урбанистичких проблема Београда.

Секција Градског већа за штампу и културну пропаганду (Уређивачки одбор) са седнице од 5 јуна 1936 год.

II

Као год што човек, када крене на какав врлетан и напоран пут, треба повремено да застане, да се одмори и прибере нове снаге за даљи пут, — тако и ми на овоме нашем заиста тешком путу, на коме су нам се до сада са многих страна, делом намерно а делом из неразумевања, испречавале моментано несавладљиве препреке, застајемо повремено, да би их одмерили и отклонили и чим се бољи дани укажу, крећемо напред ка постављеном циљу. У почетку смо били усамљени. Али, огромни значај истакнутог циља, његова оправданост и сигурна могућност остварења, окупљали су нас једног по једног и данас је добар број одличних комуналних радника, који су јасно сагледали ствар и који су одлучни у борби да Београд спасу једне наметнуте невоље.

Ради тога, треба се при свакој етапи пређеног пута загревати значајем постављеног циља и — ићи напред до коначног решења овога питања. Тај значај, управо огромни значај, због кога смо ово питање електрификације назвали животним питањем Београда и само истакнути циљ: исправно решење тога важног

питања, имамо пред очима. Личности, на које успут наилазимо не занимају нас. Главна је ствар по среди и наш је став с тога искључиво начелан.

Сада би ваљало да развијемо оне три основне линије, на којима смо проблем електрификације поставили у првоме делу прошлог написа, објављеног у овоме одличном часопису наше општине.

Прво у погледу привредног живота Београда, јер: *primum vivere, deinde philosophari!* Због тога на првом месту истичемо електрификацију као

Привредни проблем Београда.

Постојећа индустрија, савремено занатство и трговина Београда, као три главне и непосредно скопчане гране градске привреде, не могу се нормално развијати у режиму данашњих превисоких цена електричне енергије за електро-моторе, осветљење радњи и радионица, термичке и друге индустријске, електрохемијске и занатске сврхе. Исто тако и превисока цена воде за индустријске и друге радне потребе у Београду, која цена у првом реду зависи од цене коштања њеног електричног погона, такође је сметња нормалном развићу тих грана радиности.

Дакле, овде се питање јевтине електричне енергије јасно оцртава као питање не само напретка него и опстанка постојеће индустрије. А о привлачењу нове индустрије, у атару Београдске општине, не може бити ни речи докле год се питање *јевтине индустријске струје* не реши.

У томе случају, не само да ће се нова индустрија моћи привући у Београд, него ће се, једино јевтиним ценама, знатно проширити београдски консум електричне енергије њеном употребом и за погонске сврхе у пољопривреди околине Београда и на тај начин овај проблем електрификације уздиже се на ступањ интегралног материјалног благостања грађана и свеколиког културног прогреса наше престонице.

Друго, проблем електрификације Београда постављамо и као

социјални и културни проблем

због његовог значаја за све грађане Београда понаособ, чије домаћинске буџете осетно тангирају превисоке цене електричног осветљења, термичке струје и воде за домаћу употребу, трамвајске возње и свега другог што Општина, из истих узрока, мора скупле да наплаћује од својих грађана.

Овде се мора истаћи да електрично осветљење није ствар моде, господства нити луксуза, већ је за савремени културни живот основна животна намирница. И, као што цене хлеба и других насушних животних потреба морају бити сведене на крајњи минимум, исто тако и цене електричног осветљења, воде и термичке струје за домаће сврхе, трамвајске возње и свега другог, што је основна животна потреба најширих слојева грађанства у једном великом граду, мора бити сведена на најмању меру. Отуда се дакле јасно приказује проблем електрификације као социјални, културни и животни проблем економски слабијих грађана.

Dipl. Ing. г. Милић Сокић, овлашћени грађевински инжењер, градски већник и претседник Фонда за стварање и одржавање радничких установа у Београду

Треће, у погледу саме Општине — као установе, постављамо проблем електрификације Београда као

проблем општинских финансија

и, на основу добро проучених чињеница, тврдимо, да Београдска општина, и поред свих претерано високих дажбина, такса и приреза, које у више случајева антисоцијално наплаћује од својих грађана, никако не може бити финансијски санирана, нити може стати на своје ноге, све док се ово болесно питање његове електрификације исправно и здраво не реши. Јер, у истини је то, што је учињено са уступањем електричне централе странцима, најозбиљнија болест Београдске општине. Нека сваки размисли и нека ово питање своје општине схвати као питање своје рођене коже. Јер, одатле се рађа интересовање и старање за опште добро. И, обратно, одатле се развија свест, да се само у општем добру може наћи појединачно, лично добро!... А, откуд грађанима Београда може бити добро, кад се од

њихове општине, ерго од њих самих има да узме за 25 година трајања те концесије око две и по милијарде динара.

На тим трима основним линијама постављено и развијено, — питање електрификације Београда само се собом, у пуној снази иставља као једно од примордијалних привредних, социјалних, културних и финансијских питања Београдске општине и њених грађана.

Генерални електрификациони план

Наше је било да у тим правцима радијално са једне осматрачнице, развијемо ову тезу, јер смо ту увек на терену комуналне политике.

Али ово питање по својој општем значају излази из тих комуналних граница и залази дубоко у домен државне привредне политике и оно би с тога, да је среће и памети у нас, требало да буде решавано и решено као једна програмска тачка генералне земаљске електрификације.

То кажемо због тога што ти најбоље схваћени државни разлози, са којима треба да кооперишу и сви други посебни, општински, — најрационалније, у интересу свих грађана, решавају питање искоришћења нашег земаљског блага у многобројним моћним угљенокопима и воденим снагама, на којима би се подигле моћне калоричне односно хидро-централе. Из тих великих енергијских извора једино би се могла добијати електрична енергија по најниже могућој цени и одатле би се јевтиније, него да саме производе електричну енергију, могле напајати све садашње калоричне центре. Ту би тек наша индустрија и свеколика наша радиноост биле постављене на најздравијим темељима.

Приметиће нам се, можда, да је то доцкан. А ми кажемо да за добру ствар никад није доцкан. Il vaut mieux tard, que jamais! Боље икад, него никад!...

Тај генерални електрификациони план целе наше земље, не само што би значао један мудар и далекосежни привредни државни програм од највећег значаја, него би он истовремено био, изнад тога, у средишту виталних интереса и најбрижљивијег старања наше земаљске одбране, са којом у заједници ово крупно питање земље и народа треба решавати.

Поред тога општег значаја, — генерални електрификациони план је такође и од посебног огромног значаја за Београд због тога што би се њиме могле да сједине и поставе на исту основу све три данашње електричне центре, које у атару Београдске општине имају под двојене територијалне концесије и које раде под разноликим условима и околностима на штету једне рационалне и планске електрификације Београда.

То су швајцарска централа у Београду, шветска „Електро-Инвест“-а у Земуну и цен-

трала Трговачко-Индустријске Банке у Макишу, из које се напајају електричном енергијом све водоводне инсталације Београдске општине на Белим Водама.

О начину, на који се то сједињење може реализовати, писаћемо другом приликом, јер ту има многих појединости, које треба опширније разложити; а сада да истакнемо само једну мисао, која треба да буде мисао-водиља Београдске општине у овој важној грани њене комуналне политике, а то је: да тарифска електрификациона политика треба да буде искључиво у рукама Општине, ако се хоће са успехом да одговара оним значајним комуналним задаћама, које смо истакли у овоме напису и које јој се проблемом електрификације стављају у дужност на прво место, ради боље будућности и напретка Београда.

Основно начело националне економије

Истичући значај генералног електрификационог плана за читаву нашу земљу и у односу на нашу земаљску одбрану, као и посебни његов значај за град Београд, ми смо самим тим рекли, да цео тај посао има да буде искључиво у домаћим рукама. Дакле, никако у рукама странаца. То не треба објашњавати и са тим треба бити једанпут начисто!...

Но, то не значи да страни капитали не могу наћи свој врло добар пласман у нашој земљи; али само финансијски, а никако у радовима чије производе они само нама треба да продају и да нам злато из земље износе, — какав је случај са швајцарском концесијом у Београду.

Капитал је, кажу, универсалан, интернационалан и за њега важи начело: ubi bene, ibi patria!.. Међутим, то је опсена или заблуда — у колико тиме хоће да се каже, да он налази своју отаџбину тамо где му је добро, односно да остаје у земљи, у којој је инвестиран. Он, доиста, иде само тамо — ubi bene; али, чим посиса сокове иде даље, где му је боље, јер је он искључиво националан, па ма како се банкарски разних народности и капитали разних порекла здруживали. Отуда се капитал инвестира у туђе земље, не да ту остане него да се увећан зарадом поврати власницима, у њихове земље.

Питање је сад: која је нормала те зараде. Одговор: само она, која резултира из појединачних права на живот и једне и друге стране; односно она, која значи равнотежу права и обавеза повериоца и дужника. То значи да плодови рада и капитала треба да буду еквивалентни; јер, у савременом привредном и социјалном животу, у коме више не може бити грубе експлоатације — ради благостања целине, рад и капитал имају бити равноправни!...

У еволуцији савременог живота и политичких доктрина, које из њега извиру и са њиме еволуирају, то начело равноправности рада и капитала у подели добити јесте бит-

но начело привредне демократије и живот га постепено сам приводи у дело, како у интерним односима грађана у једној модерној држави тако и у њеним међународним привредним односима.

Према томе, у међународно-јавним или међународно-приватним новчаним односима нормално је, да капитал изнесе из земље, у којој је пласиран и унесе у своју земљу само онај део плодова, који претставља његова чиста камата, изражена са опадајућим делом главнице у ануитетима; а да део плодова, који припада домаћем раду и производњи, остане у земљи домаћим људима и домаћој привреди.

У низу тих мисли логично је закључити оно, што у почетку овог подглавља рекосмо, да се страни капитали могу рационално и здраво употребити само финансијски и да странци код нас, као ни код других напредних држава, не могу имати у својим рукама радове и производњу робе, која се продаје само домаћим потрошачима, а за коју би они износили новац из наше земље.

То је основно начело националне економије: да, новац, узет од домаћих потрошача за робу произведену у земљи, домаћом радном снагом и од домаће сировине, има да остане само у тој земљи, а никако да се износи у иностранство. Свака кап народног зноја има да натапа само његову земљу. У противном животни сокови нације временом ће бити исцрпљени за рачун иностранства!

У данашњем пак стању ствари, страни капитали добијају израз бруталне експлоатације и као такви дотичну земљу економски поробљавају, правећи је својом колонијом. То што је било и што бива и данас са непросвећеним народима у афричким колонијама, не сме бити са нашим народом, који је своју политичку, државну слободу крвљу извојевао и који је данас по својим историјским, надчовечанским делима и по својој културној и цивилизаторској моћи, у првом реду најпросвећенијих народа света!...

Дакле, и са тих разлога националне економије све електричне централе у читавој нашој земљи, па и у Београду, треба да буду искључиво у домаћим рукама. Јер, збиља је срамота за нас, — да употребимо напоследку и тај израз, као ultima ratio, — да нам странци производе електричну енергију, помоћу домаће радне снаге и домаћег угља и да новац за то износе у своје земље.

Инвестиције за та предузећа нису толике, да домаћи капитал не би био кадар да их набави, створи и организује; а радне снаге, најбоље квалификоване и у домаћим инжењерима и у другом стручно квалификованом особљу имамо у изобиљу толико, да их је данас велики број незапослен. Дакле и финансијски и стручно наши домаћи људи су способни да стварају, организују и воде та предузећа.

Производња и дистрибуција електричне енергије

У прошлом напису рашчланили смо, по самој природи ствари, питање електрификације, на два основна потпитања: производњу и дистрибуцију, или експлоатацију, електричне енергије, као на две битне компоненте, које чине органску и нераздвојну целину постављеног, главног питања електрификације.

То смо учинили нарочито због тога, што је производња у рукама друштва „Снага и Светлост”, а дистрибуција, или продаја грађанима, односно експлоатација, у рукама Општине, која купује електричну енергију од тога друштва по врло скупој цени и препродаје је још скупе својим грађанима.

Дакле, Општина је у овом важном комуналном послу само деградирани препродавац. Чак је у неповољнијем положају од сензала, који за рачун свога газде ради на пијаци. Наравно да је то за Друштво најбоље, јер носити се директно са грађанима није уносан посао.

Због тога смо ставили себи у задатак да аналитички испитамо и један и други узрок прескупе електричне енергије у Београду. Расматрајући прво потпитање: производњу електричне енергије нашли смо се лицем у лице са најглавнијим чиниоцем, — уговором између наше Општине и тога друштва.

Питање правоваљаности уговора

Потпуно објективно, пуштајући само чињенице да говоре, изнели смо у прошлome напису све главне моменте, који се тичу правоваљаности уговора.

Сада, нека нам је дозвољено, да дамо кратку рекапитулацију онога што смо по овоме питању утврдили *sine ira et studio*, у прошлome напису. На име, утврдили смо:

Прво, да је тај уговор закључен противно изричном пропису § 14 тадашњег Закона о општинским буџетима, ма да је Суд општине благовремено и писмено упозорен на ту важну чињеницу од стране надзорне власти приликом „примања к знању” дотичне одборске одлуке;

Друго, да је упркос тога законског прописа, без тројице одборника тај уговор закључио самовласно тадашњи претседник општине, ставивши неистинито у зачељу уговора, да је он опуномоћен односном одборском одлуком, којом је, међутим, био опуномоћен општински суд;

и треће, да је закључење тога уговора засновано на кривичном делу фалсификата дотичне одборске одлуке.

Те три главне чињенице подробније смо изложили у прошлome напису. А и раније, толико већ пута, износили смо их опширно на своју личну одговорност и у Општинском одбору! Али, на жалост, без резултата!... Та-

ква је судбина сваког доброг потхвата. Рђаве ствари одмах пролазе!... Сада их опет само у изводу рго *metoга* истичемо, како би, макар и у дванаестом часу, покренули одговорне факторе да изврше своју дужност и да се обрате надлежном Суду, те да судским путем, на основу горњих потпуно утврђених чињеница, тај уговор ставе ван снаге, јер је тај „закључени посао ништав са гледишта закона”, како се то утврђује у званичном извештају, који је Анкетна комисија по томе питању поднела Градском већу, на основу његове одлуке са седнице од 30 децембра 1935 године, по којој је одлучио био члан те Анкете и писац ових редака.

Тим поводом потребно је цитирати *in extenso* мериторно мишљење Анкетне комисије по томе питању. Оно је изложено у првоме делу извештаја, који говори о правној важности уговора. Тај део гласи:

„Позитивним правним прописима у времену закључења уговора, био је тачно предвиђен начин закључења уговора, како у погледу његове форме, тако и у погледу органа, овлашћених за примање обавезе у име Општине. Ти законски прописи, као прописи јавно-правног карактера, нису могли бити мењани одлукама општинских органа.

„Прописом § 14 *in fine* Закона о окружним, среским и општинским буџетима предвиђено је, да за општину могу потписивати обавезе само претседник и три одборника. Међутим, одлуком Општинског одбора Београдске општине, донетом на седници од 19 јуна 1929 год., за закључење уговора у име Општине о подизању електричне централе и остварењу зајма, био је овлашћен општински суд, како се то види из оригиналног *прейрављеног* записника поменуте седнице Општинског одбора. Из оригиналног уговора о подизању електричне централе види се да га је за Општину Београдску потписао тадашњи претседник.

Према начелима теорије права, уговор је сагласност воља уговарача. Да би он био пуноважан, потребно је да се воља изјави на законом предвиђен начин. Ако је закон предвидео нарочиту форму, у којој се воља има да изјави, или је поставио нарочите услове за пуноважност воље, дакле за пуноважност и самога уговора, онда је неопходно испуњење те форме, односно тих услова. У колико је воља изјављена противно предвиђеној форми или постављеним условима, она је са гледишта закона неважна и не може произвести правне последице. У овоме конкретном случају закон предвиђа, да је за закључење те-

ретних уговора нарочите врсте, као што су питања грађења централе и закључења зајма, потребно да уговор у име Општине закључе претседник и три одборника. Пошто је тај пропис, као што је изнето, пропис јавно-правне природе, његово се наређење мора безусловно и без икакве рестрикције испуњавати. У противном, закључени посао је ништав са гледишта закона.

„Зато, било да је за закључење уговора у име Општине, општински одбор овластио претседника, било да је то овлашћење дао Општинском суду, та одборска одлука противна је обавезном законском пропису § 14 Закона о окружним, среским и општинским буџетима, по коме су тај уговор могли за Општину да пуноважно потпишу једино претседник и три одборника.

„На ову важну чињеницу г. Претседник Министарског савета и Министар унутрашњих послова изрично је скренуо пажњу Суду општине у своме акту С.Бр. 2742 од 26 јуна 1929 године, али су и поред тога уговори закључени противно тој законској одредби, чиме је извршена једна крујна незаконитост.

„Анкетна комисија стога налази, да је уговор са Сосијете де Бенк Суис закључен противно закону и сматра да је он ништав са правног гледишта, то јест да за општину не може да произведе никакве правне последице.

Такав уговор могао би се судским путем ставити ван снаге.”

У одељку II „Прејравке, брисања и дописивања у јавним исправама” Анкетна комисија каже:

„Записник седнице Општинског одбора, извештаји општине Министарству унутрашњих послова, службене објаве у „Општинским новинама”, по закону се сматрају за јавне исправе. Њихово исправљање, преправљање, дописивање и брисање претставља кривично дело фалсификата, предвиђено у § 148 тачке 3 Казненог законика за Краљевину Србију, односно, у § 215 тачке 2 у вези § 2 Кривичног законика за Краљевину Југославију.

„У току свога рада Анкетна комисија прегледала је, сравнила и проучила ове јавне исправе Општине београдске, које се односе на закључење уговора о подизању електричне централе и закључење уговора о зајму. Том приликом она је утврдила да су изворне исправе — записник седнице Општинског одбора од 19 јуна 1929 године, званични извештаји и друго — исправљане, на многим местима брисане и да су на из-

брисаним местима делимично вршена дописивања, тако да су после таквих преиначавања те исправе, које су морале имати потпуно истовестан текст у односном свом делу, *садржавале знатне и крујне разлике у тексту.*”

Те разлике поименично су побројане у даљем излагању извештаја Анкетне комисије. После тога у извештају каже се следеће:

„Поређењем записника седнице Општинског одбора од 19 јуна 1929 године, уписаног у све четири јавне исправе, Анкетна комисија нашла је да је првобитан текст мењан, преправљен, радиран, дописиван, — *дакле фалсификован, са намером да се измени воља Општинског одбора и да се као одлука тог одбора, донета на седници од 19 јуна 1929 године, покаже нешто друго, што у ствари претставља личну вољу појединаца.*

„Констатујући знатан број извршених преправљања у тексту првобитне, одлуке, коју је донео општински одбор на седници од 19 јуна 1929 године, а које су све поименично побројане у „Одвојеном записнику сравњења”, — приложеном уз овај извештај комисије, Анкетна комисија истиче неколико најкрујнијих исправљања, односно фалсификата.”

У продужењу тога извештаја Анкетна комисија изнела је те најкрујније фалсификате и дала им потребан коментар, тумачећи побуде и циљеве, због којих су они извршени. Тако на пример каже:

„Циљ радирања ових исправа јасан је. Требало је да из исправа, које служе као корпора деликти, нестане трага да је та важна одлука ушла у записник, јер и ако важна, она није била убележена у записник зато, што би се доцније и помоћу те одлуке, писмено сачуване, могло да утврди *недозвољено мењање воље општинског одбора*, као врховног органа општине.”

„Овде се уочава намера да се сакрије и постојање више записника одборске комисије за проучавање оферата за гасну и електричну централу, којима би се бацило више светлости на целу ову ствар, и свакако *још више утврдило систематско приутоговљавање измене и фалсификовање воље општинског одбора.* Претпоставка је да ти извештаји комисије нису били повољни по лица, којима је стало да по сваку цену прогуре склапање уговора о уступању електричне централе, па је због тога требало да они изостану из текста записника седнице.”

У даљим коментарима о извршеним фалсификатима Анкетна комисија каже:

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„...И овим недозвољеним изменама текста ишло се на то, да се преиначена одлука Општинског одбора прикаже као закључак низа логичких чињеница, које су и саме биле убачене на место других правих, из којих чињеница не би та одлука могла резултирати као логички и законски закључак.

„Најзад, радирање и изостављање свега онога што је требало да створи слику, да се питање уступања електричне централе имало да веже са питањем закључења зајма и да је оно од њега зависило, као и брисање текста, који је приказивао питање електричне централе у непосредној вези са „финансијским потребама општине“, са „тешкоћама добијања кредита на иностраним пијацама“, за „подмирење neodложних плаћања Београдске општине“ на други начин, а не закључењем зајма и уступањем електричне централе поменутој фирми итд., итд., — све је то систематски изостављано и у оригиналном записнику фалсификовано, да би се добио утисак о тобожњем једнодушном прихватању предлога од стране општинског одбора за уступање електричне централе групи Сосиете де Банк Суис, као и да је донета одлука онаква — какву је приказује фалсификовани текст.

Циљ коме се тежило овим учињеним преправкама, радирањима и допунама, јасно се огледа у измењеном тексту одлуке општинског одбора. Тако по фотографском снимку одлуком је примљен предлог суда о уступању електричне централе означеној групи, али је додато овлашћење Суда да може одмах склопити уговор са том фирмом.”

При крају овога свог извештаја Анкетна комисија каже:

„Анкетна комисија дошла је до уверења, да постоји фалсификат јавних исправа Општине београдске још и по томе, што је деловођа Општинског одбора, сада пок. др. Сава Мојић, оставио непотписан записник седнице Општинског одбора од 19 јуна 1929 године у књизи оригиналних записника седница Општинског одбора, тако да тај записник има само потпис тадашњег претседника општине. Почивши др. Мојић је једино ставио своје име испод текста потврде тога записника. Из тога се логично закључује да Мојић, који је као деловођа морао знати за садржину првобитног, оригиналног записника Општинског одбора од 19 јуна 1929 године, чији се текст налази на фотографском снимку, није хтео да потпише преиначени и фалсификовани запис-

ник и да на тај начин и себе увуче у кривичну одговорност. Изостављање потписа деловође са овако важног записника не може се узети као проста омашка, јер је законом предвиђено, да су за важност записника седница општинског одбора, са формалне стране, неопходни потписи претседника и деловође.

„Из исказа појединих сведока и осталих извиђених околности комисија сматра, да је исправка записника седнице од 19 јуна 1929 године могла бити извршена на овај начин:

„После седнице општинског одбора од 19 јуна 1929 године, на којој је била донета одлука о уступању електричне централе групи Сосиете де Банк Суис и о закључењу зајма код те групе, израђен је записник те седнице, који је у овереном препису под А.Бр. 13357 од 20 јуна 1929 године био послат Министарству унутрашњих дела ради пријема к знању (видети фотографски снимак).

„Потом је, у циљу преправке, кратким путем тај записник враћен из Министарства Општини, где је свакако уништен, пошто су претходно извршена радирања, прејравке и дојуне текста у књизи оригиналних записника седница општинског одбора, и на основу тако измењеног и фалсификованог текста сачињен је нов записник и послат Министарству ради пријема к знању на место раније, изузетој и уништеној записника, који је сачуван путем фотографског снимка. На основу тако прејрављеног текста записника седнице у књизи оригиналних записника штампан је и текст записника са те седнице у „Општинским новинама”.

„За утврђивање постојања дела из § 215 тач 2 Кривичног законика и кривичне одговорности лица, која би за то дело могла одговорати, надлежне су редовне истражне власти.

Одлуку о предузимању законских корака у томе поавцу, имало би да донесе Градско веће.”

Расматрање чињеница пре закључења уговора

После свега што смо напред изложили, било би у логичном реду да испитамо да ли је се то све са тим уговором десило случајно, стицајем каквих кобних околности, или је ту било намере и смишљеног плана.

Морамо, дакле, ради тога испитати и главне чињенице, које су претходиле закључењу уговора. Ту одмах наилазимо на одлуку Општинског одбора од 10 маја, на месец и нешто

вине дана пре фамозне седнице, на којој је претресано питање уступања електричне централе реченој фирми. Том одлуком одбор је изабрао комисију од петнаест одборника са задатком: „Да проучи извештај комисије стручњака”, коју је ван Одбора био наименовао сам претседник Општине и „да донесе предлог за пленум Општинског одбора”.

Та одборска комисија, у којој је и писац ових редака имао част да буде члан, одржала је неколико седница прво са комисијом стручњака — специјалиста заједно, па погом неколико посебних седница. На последњој седници на сами дан 19 јуна, када је увече одржана седница пленума са том тачком дневног реда, одбила је да појде са сиремљени предлог Суда о уступању електричне централе.

После таквог случаја, по закону и утврђеној пословној пракси у Општинском одбору. — о тој тачки дневног реда није се могло решавати на истој седници, пошто није било предлога одборске комисије, која је једино била овлашћена напред цитираном Одборском одлуком „да донесе предлог за пленум Општинског одбора.”

Другим речима само се по томе предлогу могло решавати на тој седници; а без тога предлога предмет се имао тада повући са дневног реда и ставити на дневни ред идуће седнице. А ако је из ма којих разлога ту Одборску одлуку требало мењати и одузети дати мандат изабраној одборској комисији, па га дати, на пример, Општинском суду онда је у томе случају пленум одбора једини био властан, да измени своју ранију одлуку и да то овлашћење, ако је хтео, пренесе на Општински суд. Одлуке Општинског одбора, у делокругу његове законске надлежности, као највишег форума у Општини, имају силу закона за све и свакога у тој Општини, почевши од бившег суда и претседника па до послужитеља.

Али тадашњи Општински суд је једноставно погазио ту одлуку Општинског одбора и изнео на дневни ред противно тој одлуци, не предлог одборске комисије већ свој предлог о уступању електричне централе фирми Сосиете де Банк Суис. Дакле, решавало се о нечему о чему се по закону није на тој седници могло решавати нити одлука доносити.

У вези са том чињеницом од интереса је напоменути да је у оригиналној књизи записника са седнице од 19 јуна 1929 године израдиран жилетом онај део текста, који се односи на ту одлуку од 10 маја. Онај, који је то брисање у оригиналној књизи записника извршио, значи да је знао важност те одлуке, па јој је хтео уништити траг, колико да се не примети да је противно тој одлуци поступљено.

Други важан и карактеристичан доказ, који утврђује намеру и умишљени плански рад у овим противзаконитим и неисповним радњама тадашњег Општинског суда, јесте и сам

ток седнице од 19 јуна 1929 године. Из стенографских бележака са те седнице, па и из самог првобитног записника, види се да су сви одборници, изузев једино одборника г. др. Милорада Недељковића, генералног директора Поштанске штедионице, упорно говорили против изнетог предлога суда о уступању електричне централе странцима.

После тога, око поноћи, претседник је наредио да се испразне галерије и седницу је претворио у тајну, што је нотирано и у првобитном записнику. То је прва тајна седница пленума одбора у Београдској општини од кад она постоји. На тој тајној седници претседник је изјавио, да је тога дана после подне био код Краљевске владе, не именујући код кога лично министра, и да је „Влада наредила да предлог Суда има да се прими, а ко буде против, нека прими одговорност на своја леђа!”... Сутрадан пак — 20 јуна у 11 и по часова пре подне, пред депутацијом одборника, која је специјално ишла да се жали претседнику Владе противу тога незаконитог рада претседника општине, а у којој је депутацији био члан и писац ових редова, — тадашњи претседник Владе рекао је аподиктички: да је неистина то што је претседник општине на тој тајној седници говорио, а што смо малочас под наводницама цитирали.

Приликом гласања устајањем и седењем тражено је поименично гласање. По изричном пропису тадашњег Закона о општинама то је поименично гласање имало да се изврши, чим је затражено. Међутим, у пркос томе законском пропису, претседник је то одбио, јер је јасно видео да би му предлог при поименичном гласању пропао и у највећем нeredу и ларми, коју је само он, уз помоћ чланова Суда, тим насиљем проузроковао — наросто објавио, да је предлог Суда примљен и одмах закључио и напустио седницу.

Али, из записника, и првобитног и фалсификованог, види се намерно кратко, а из стенографских бележака потпуно како је било, да су сви говорници, међу којима и писац овога написа, говорили документовано и најубедљивије противу тога предлога Суда и уступања електричне централе странцима.

Писац ових редака цифрама је тада доказао, да „тај предлог Суда штети Општину за око 150 милиона динара”, и да је то „један пут, који води Општину у банкротство”. У записнику је, међутим, то све забележено овим речима:

„После тога претседник је објавио да је предлог Суда да се уступи електрична централа групи Сосиете де Банк Суис примљен огромном већином гласова са изузетком три гласа, а тако исто и да је Одбор дао овлашћење Суду у погледу вођења преговора и закључења зајма у земљи или на страни.”

И такав је записник „примљен к знању“ од надзорне власти. Међутим, и пре и после тога, било је случајева, у којима је надзорна власт задржавала извесне одлуке од извршења, зато што у моменту гласања није био утврђен законски кворум, то јест законом тражени минимални број присутних одборника за пуноважно решавање у моменту гласања.

И не само то, него никада ни у једном парламенту ма које земље и ни у једном, чак ни сеоском, општинском одбору, нису се доносили одлуке „огромном већином гласова“, јер ту стилизацију закон и пракса не знају, него се увек бројно имало констатовати: са колико гласова „за“, а са колико гласова „против“ је предлог примљен или одбијен. Збир тих двеју цифара минимално има да да законски кворум. На тај начин врши се контрола, да ли је о дотичном предлогу решавао минимални, законом тражени број чланова дотичног тела. Број уписаних одборника у књизи записника у почетку седнице ирелевантан је у томе конкретном случају, јер они и не морају бити присутни у моменту гласања.

Гласање о записнику

Потребно је овде знати и чињеницу, да је на првој наредној седници, иза оне од 19 јуна, било стављено на гласање и примање записника седнице од 19 јуна и то због тога што је у одбору било тврђено да је тај записник фалсификован.

Тада је гласало 12 за и 12 против. Заиста интересантан и врло редак случај равномерне поделе гласова.

Али, и ако врло редак, он се ипак дешавао и парламентарне традиције су га због тога једном за свагда расправиле. Тако се по томе утврђеном традиционалном реду, који је увек поштован у Београдској општини, у таквом једном конкретном случају, при једнакој подели гласова предлог сматрао одбијеним.

Створено је, дакле, једно традиционално начело да, претседник, и ако има право по закону да гласа, ипак никад не користи то своје право гласа, нарочито у једном таквом случају, — да би свој ауторитет одржао на достојној висини незаинтересованим и лојалним држањем према једној и другој страни.

То је управо један од врло осетљивих принципа парламентаризма: да претседник не користи своје право гласа и тај принцип је конзеквентно спроведен у свима парламентарима света. По тој аналогiji не само што пада предлог са равномерном поделом гласова: него, у земљама здраве демократије и парламентаризма, падају с предлозима и владе, чак и у случају кад добију незнатну већину. Нарочито кад се гласа о крупним питањима.

Али, претседник Београдске општине гласао је тада, ваљда први пут — *ab urbe condita*, и тако је са 13 гласова против 12,

дакле са цигло једним јединим, његовим гласом већине усвојен тај записник!... И то, записник у коме је *необоривим доказима утврђен низ фалсификата чак и у тексту одлуке*. Претседник је знао тада, да је извршен фалсификат и — ипак је гласао за тај фалсифицирани записник и својим гласом већине му омогућио усвајање.. Да претседник то није урадио, записник би био одбијен; а самим тим би благовремено било одбијено и уступање електричне централе странцима.

Ранија понуда у друштву са истом групом

Поред предњих чињеница, које неоспорно утврђују намеру и смишљени плански рад Општинског суда у спровођењу овога питања о уступању електричне централе, као доказ могу да послуже и следеће чињенице:

На претресу у Првостепеном суду за град Београд пок. др. Кости Јовановићу, бившем потпретседнику Београдске општине, за дело клевете, по тужби тадашњег претседника г. Милоша Савчића, пок. др. Коста Јовановић је пред судом утврдио: „Да је г. Милош Савчић био раније, пред своје намеравање за претседника Београдске општине *понуђач за нову електричну централу и то са истом групом*, која је у концерну са Сосиете де Банк Суис”.

Како је та чињеница, према тврђењу пок. др. К. Јовановића на томе претресу, била позната и тадашњем претседнику Општине г. др. Кости Куманудиу, то је на томе претресу прочитано својеручно писмо г. др. Куманудија од 23 јануара 1930 године, које се налази у томе досијеу, а у коме он тврди да му је:

„г. др. Коста Јовановић, бивши потпретседник Општине београдске, једног дана у новембру претпрошле године” — (то значи 1928 године; дакле на шест месеци пре него што је г. М. Савчић као претседник Општине спровео уступање електричне централе фирми Сосиете де Банк Суис) — „саопштио, како му је г. Милош Савчић, преко свога повереника г. Миливоја Павлозића, понудио награду од милион динара и доживотно чланство у Управном одбору нозе електричне централе, ако поради на томе да буде примљена понуда, коју су они поднели.”

На томе истом претресу, у својој одбрани, пок. др. Коста Јовановић рекао је још и ово: „Многи озбиљни понуђачи, па и сам г. Савчић у својој ранијој понуди, коју ми је лично објашњавао... итд.”

Од важности је овде знати да је Првостепени суд за град Београд пресудио: пресудом својом Бр. 18493 К. 21, од 10 марта 1930 године: „Да се оптужени др. Коста Јовановић, бивши потпретседник Општине града Београда, за дело клевете изложене у реферату ове

пресуде, не казни с тим да никоме ништа не плати.

Дакле, предњим чињеницама утврђено је пред Првостепеним судом за град Београд, на реченом претресу, да је тадашњи претседник на шест месеци пре него што је постао претседник Општине био понуђач за електричну централу у концерну са том истом фирмом Сосиете де Банк Суис, којој је, кад је постао претседник и спровео концесију електричне централе.

Тиме је, мислимо, у потпуности доказано ово дело тадашњег општинског суда, које је извршено са јасном намером и по спремљеном плану, чак и по цену кривичне одговорности за фалсификат одборске одлуке.

Наша дужност

На основу свих напред изнетих чињеница ово крупно питање Београдске општине не сме се више задржавати и има се предати надлежном суду, јер само суд има да пресуди је ли један такав уговор правоваљан или је ништав са законског гледишта.

Кад то кажемо — мислимо да нам, после утврђених флагрантних чињеница, нико више неће моћи противстати и рећи: „Уговор је уговор; он се мора извршити!...“

У тој смо реченици у неколико прилика сагледали рачунски потез заинтересованих људи, који су били већи католици од папе у Риму и који су се залагали, да се тај уговор, *soûte que soûte* одржи. Зато је и пропала анкета из 1932 године и ако је радила неколико месеци.

Исто тако имали смо прилике да гледамо врло веште људе, који су „прали руке“ и све бацали на претходнике; али су губили из вида сопствену кривицу, што, иако позвани, ништа не предузимају, да се тај заиста тешки положај Општине, у који је она запала због тога уговора, поправи. Јер, кад претходници нешто рђаво ураде, онда је на следбеницима да то поправе. Грешке се имају поправити а не трпети!

Поред тих двеју категорија, постоји и трећа категорија симпатичних „bones hommes“ којима је све равно до Косова! У Француској се ти „добри људи“ зову „жманфутисти“ и поред њих би — пропао свет! Друштво од њих никакве хасне нема!... Зато је напредак сваке врсте само у делима људи од акције! Да није било наших народних великана, ми би још били под Турцима!... *Salus rei publici, suprema lex!*...

Прожети само тим интенцијама и најплеменитијом намером ми истрајно од почетка идемо овим путем. Верујемо у успех, јер знамо да ни једна рђава ствар у животу није била дугог века.

Тако ни овај уговор не може опстати. То смо доказали. Јер уговор пре свега мора бити

заснован на моралним и законским основима. Он мора изражавати законску сагласност воља сауговорача и бити подједнако добар и за једну и за другу страну. Он не сме бити шајлочки!...

Према томе, нама се не може инсинуирати поборништво оне немачке тезе: да је уговор „*chiffon de papier*“ или „*Papierfetzen*“ како је бивши канцелар Бетман Холвег рекао пред Светски рат. Ми смо одлучни противници таквог схватања и увек смо за најисправније поштовање и извршење — али само часних обавеза и поштених уговора!...

Поред тих етичких интерпретација, у овоме конкретном случају и разлози здравог разума говоре да је једино у интересу и једне и друге стране, да се то питање уговора исправно и поштено реши. То смо нарочито разлагали у Општинском одбору, кад смо доказивали стварну потребу једне *радикалне измене тога уговора*. То није усвојено и приступило се краткорочним аранжманима, које је спроводила свака општинска управа редом, како је долазила на власт. Људи су налазили да је то боље. Можда, али само са њихове тачке гледишта! Но, ипак су наша тврђења остала у пуној снази: да су то само палијативе и инјекције камфора тешком болеснику, јер не лече болест Општине у њеном узроку!... А, узрок је у уговору, који и даље траје!

После те одбијене алтернативе остаје само она друга: *откуј централе*. И, збиља, то је наш народ у једној од многобројних својих сентенција, најлепше пресудио: „Или јаре, или паре!“ И нека нама наши сауговорачи даду наше јаре, а ми ћемо њима њихове паре.

Индолетни људи, који ни у шта не верују, уплашиће се за паре! Али ми знамо где се оне могу наћи. Знамо, јер верујемо у најбољу вољу наших грађана и у њихов патриотизам! Верујемо, да би ми сами Београђани били у стању да уплатимо својој Општини један унутрашњи зајам, да исплатимо и да се ратосиљмамо концесионара. Ту треба само организована пропаганда и поверења у људе, који ту акцију предузму.

Поред нас у Београду постоји велики број наших одличних људи у унутрашњости, који истински воле свој Београд — јер су за њега гинули и јер је Београд у нашој националној епопеји био симбол наше националне мисли, жилавости и отпора, симбол неравног страдања и крајње победе!...

Поред тога и рачунски је моменат ту. Електрична централа у Београду била је и биће најрентабилније општинско привредно предузеће. Према томе, рента на записе грађана моћиће бити већа, него обично.

Што се пак тиче гаранције, њу може дати сама Општина, јер је са својом имовином од преко две милијарде динара у стању да буде јемац својим грађанима. А у случају потре-

бе и држава би могла извршити своју дужност према реченој фирми за општински зајам од 26 милиона швајцарских франака.

Али, оно што нас гони на ову акцију и што ће нам свима отворити очи, да легално све учинимо, да ово најрентабилније предузеће повратимо Општини, — јесте огромна штета, коју је Општина претрпела и коју и данас подноси.

Колика је штета Општини причињена тим уговором

По овој важном питању штете, коју је тадашњи Општински суд нанео Општини, ерго њеним грађанима, изнећемо на првом месту оно што је стручни референт Министарства финансија, пок. инж. Михајло Димитријевић утврдио у својем званичном реферату К.Бр. 4874 од 3 јула 1929 године. На крају тога свога опширног и документованог реферата покојни инж. Димитријевић је закључио:

„Бенефиције, које су за себе у овој уговору задобили Швајцарци, преко оних, које је понудила Општина у својем предлогу уговора свима понуђачима; у колико се могу валоризирати у новац, ценим, за време трајања ове концесије, на знатно преко сто ђедесет милиона динара, који значе чист ђоклон Швајцарцима у односу на утврђене повољности за све понуђаче”.

Тим поводом упутио је тадашњи Министар финансија г. др. Станко Шврљуга тај реферат својом стручног референта тадашњем претседнику Општине с писмом, заведеним у Општини београдској под А.Бр. 14124 од 4 јула 1929 године, у коме каже:

„...Да је цена електричне енергије по швајцарској понуди (с обзиром на одустанак Општине од свога права ревизије исте) најскупља и да је Општина најправила један нарочити уговор са Швајцарцима, који, по додељеним им накнадним бенефицијама, преко већ опште утврђених, у новцу говорећи, ђогаћа Општину за преко сто ђедесет милиона динара, за време тог трајања!”

Да ли је и шта је по овој писму, које значи једну заиста тешку оптужбу, одговорио тадашњи претседник општине, — не знамо, јер нема трага у деловодном протоколу нити пак какве копије у архиви, коју је за собом оставио.

Но, из цитираних докумената надзорне власти за општинске финансије, важно је добро сачувати у памћењу, да је то био „чист ђоклон” реченој фирми, који „ђогаћа Општину са преко сто ђедесет милиона динара.”

Та штета Општине резултира дакле из „накнадно додељених бенефиција”, како то тврди у закључку свога писма тадашњи министар финансија, односно како је то израчунао

његов стручни референт „из бенефиција, које је за себе у томе уговору задобила поменута фирма преко оних (бенефиција), које је Општина у својем предлогу уговора понудила свима понуђачима.”

Од интереса је овде запазити и чињеницу, да је г. министар финансија до предњих закључака дошао и упутио их претседнику општине, ђосле закључења уговора, како се то види из цитираног става његовог писма. Исто тако из цитата стручног референта види се, да је било бенефиција и за остале понуђаче. Значи, да ни једна понуда није била повољна и за толико се износ те штете по Општину повећава.

Због тога ћемо сада да испитамо фактичку штету Општине, која се тачно може израчунати само упоређењем онога што се имало па изгубило и онога што се на другој страни добија.

То јест: ту чисту, стварну штету Општине најтачније ћемо израчунати упоређењем цене стварнога коштања једног произведеног киловат-часа у старој општинској централни и цене, коју Општина плаћа томе друштву за један купљени киловат-час електричне енергије.

Ради тога потребно је да тачно израчунамо те цене и то у времену пред затварање старе и пуштање у погон нове електричне централе.

По званичном извештају Дирекције трамваја и осветљења уз буџет за 1932 годину, (које је године, 26 новембра, пуштена у рад нова електрична централа), а на основу аутентичних података из књиговодства те дирекције, укупни трошкови производње електричне енергије износили су у 1931 год. 27,392.663,50 дин., а произведено је на разводним шинама свега киловат-часова 31,121.441. Дакле, један ђроизведени квч коштао је Општину у 1931 год. 0,88 дин.

У 1932 години, према тачним податцима књиговодства за првих девет месеци, до пред само пуштање у погон нове електричне централе, цена коштања произведеног киловат-часа износила је 19,781.977,68 дин.: 23,023.930 квч = 0,86 дин./квч.

Пре тога у 1930 год. та је цена производње износила 0,90 дин./квч, а у 1929 год. 0,992 дин./квч.

У предње четири цене урачунато је све сем амортизације са укамаћењем инвестираног капитала. То због тога што, у упоређењу са продајном ценом швајцарске струје, то исто оптерећује и њен киловат-час, јер одатле Општина има да амортизира своје инвестиције у старој централни, коју је затворила.

Међутим, уговорна цена швајцарске струје је 1,27 дин.; односно 1,49 дин.; колико је максимално истерала због других уговорних клаузула; или 1,15 дин., сада по аранжману од 19 X 1935 год., али са повећаним гарантованим минимумом потрошње на 33 милијона квч за 1936 год. и 34 милијона квч за 1937 год.

Др. Тихомир В. Симић,
проф. универзитета и градски већник

Неколико важнијих санитарско-хигијенских проблема Београдске општине

1) Здравствено-хигијенска и социјална питања

Идеја да се у часопису Београда „Београдским општинским новинама“ отвори и већничка говорница и омогући свестрана дискусија о свима питањима, која могу интересовати комуналну здравствено-хигијенску политику у опште, несумњиво је за сваку похвалу. Одазивајући се радо да узем и сам учешћа у овој анкети, покушаћу да у овом чланку изнесем у главнијим потезима неколико питања, која по својој суштини спадају, према моме мишљењу, у групу најактуелнијих и најважнијих проблема комуналне политике Београдске општине.

Своја излагања ограничићу само на оне проблеме, који су ми као стручњаку најближи и који ме према томе и интересују највише, а базираћу их поглавито на чињеницама и податцима које сам могао прикупити из де-

латности досадашњих управа Београдског поглаварства.

— Београд мали град на обалама Саве и Дунава, који се је лагано и постепено подизао, постао је после рата велики и привлачни центар — моћна центрифугална сила — која је снажно привлачила људске масе, гомилајући их у један велики варошки хаос, пун необузданог, младалачког полета и снажног замаха.

Стара Градска амбуланта Београдске општине

Нова Градска амбуланта (Поликлиника) Београдске општине, у улици Књегиње Персиде

Напоредо са наглим гомилањем ових људских маса и преконоћним преображајем мале, примитивне и патријархалне паланке, у велики град, постајали су и гомидали су се све више и више разноврсни проблеми, од којих су многи императивно тражили хитна решења. Само, правилно решење оваквих често компликованих проблема, изискивало је много воље, енергије и разумевања, а сем тога и претходног свестраног проучавања и солидног знања, као и идеалистичког, широког, колективног схватања заједнице коју претставља свака општина. На жалост, изгледа да су многим општинским управама недостајали баш ти основни елементи. Без довољног знања и разумевања, без потребног искуства, приступило се је у многим случајевима сасвим лаички решавању најкрупнијих, уз то веома често сложених проблема комуналне политике. При

Томе је овакав рад често носио још и снажан отисак једне по сваку заједницу деструктивне особине нашег и сувише израженог индивидуалистичког карактера, наиме у многим радњама појединаца осећала се је оскудица сваког идеализма и брутално истицање личних интереса. У безброј случајева иступ појединаца давао је утисак једног чудноватог, али данас не већ тако необичног схватања, да друштвене заједнице постоје једино и искључиво ради појединаца. При томе се у Београдској општини ишло тако далеко, да се вештим маневрисањем и безкрупулозним злоупотребавањем популарних парола долазило кроз и преко саме заједнице до задовољења егоистичних прохтева на штету општих интереса.

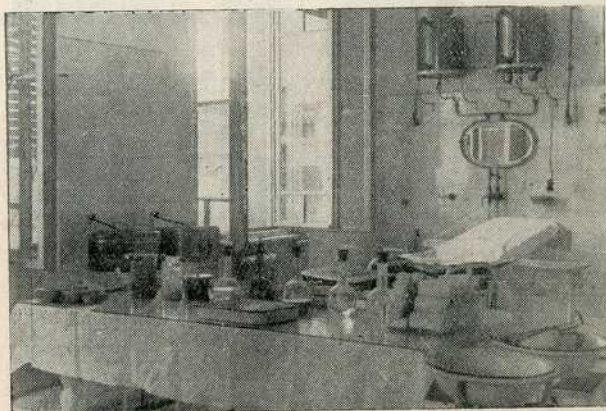
— У вези са овим кратким освртом биће несумњиво од интереса ако покушамо изнети критични преглед стања у коме се данас налазе неколико животно-значајних питања комуналне политике Београдске општине, подвучемо њихове добре и рђаве стране, како би на бази ове критичке студије могли поставити један план позитивне акције, која би се могла извести под садашњим околностима.

Међу најважније проблеме комуналне политике послератног Београда долази несумњиво и питања *здравствено-хиџијенске и социјалне природе.*

Здравствено-хиџијенска и социјална питања која се тичу живота и здравих грађана и њихове социјалне заштите, претстављају најважније проблеме не само државне већ и комуналне политике. Напори који се у томе правцу чине, жртве које се у томе циљу подносе, претстављају акције не само од највећег економског значаја, већ и мерило културног нивоа дотичне средине. Важност ових питања и учинила је да су им сви културни народи и њихове организације поклонили своју највећу пажњу. Због своје сложености и широког значаја они су били предмет исцрпних научних истраживања. Друштво народа образовало је за њихово проучавање једну нарочиту секцију, а у буџетима држава и општина суме намењене овим циљевима заузимају најважније буџетске позиције.

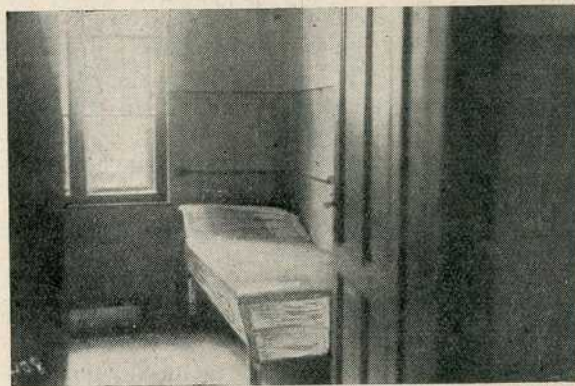
Циљ свих ових напора била је тежња да се нађе решење за два главна проблема: *лечење и сиречавање обољења.* С обзиром на чињеницу да се превентивном заштитом могу уштедети народној економији многи тешки губитци које јој наносе болести, прерана смрт, као и издатци на лечење, *колективна одбрана* поклања у последње време све већу пажњу баш *профилактици.* Питање ових превентивних мера нарочито је значајно за време криза с обзиром на здравствене поремећаје, који увек прате или следују социјалне револуције. Питање заштите од заразних обољења, питање исхране одојчади, заштита матера, као и друга слична питања прононсирају се обично

за време и после таквих социјалних пертурбација много јаче него ли под нормалним околностима, захтевајући при томе брзо решење и хитну акцију. Но таквим захтевима је често тешко изаћи у сусрет, јер они изискују материјалне жртве, које је тешко поднети нарочито у моментима, када су буџети тако рећи редовно праћени дефицитима који налажу велике редуције често и најбитнијих кредита, смањење чиновничких плата, одбијање „ан блок“ свих хитних издатака, па ма како они били потребни. Ако се при томе не располаже и са довољно искуства, разумевања, снажне воље и одважности, као и ширег схватања, онда је јасно да ће и оно мало ограничених и расположивих новчаних сретстава тешко моћи бити рационално искоришћени.

Хируршко одељење у новој Градској Поликлиници, у улици Књегине Персиде

Због тога се у таквим моментима императивно и скоро сама од себе намеће потреба за рационално и солидно организовање целокупне службе, поглавито оне које треба да по-

Соба за преглед болесника у старој Градској амбуланти

служи здравственој и социјалној заштити. У таквим случајевима потребно је ову службу систематски организовати према једном добро проученом плану. Истовремено је потребно

прекинути са старом рутином, потражити здравија решења и логичним и корисним реформама унети више хармоније, полета и интересовања према послу како би, и поред инертности људског духа и моћи традиција, што корисније послужили општим интересима.

Ако се сада, полазећи од ових чињеница и схватања осврнемо на досадашњи рад општинских управа у овом правцу, моћи ћемо утврдити да здравствена и социјална политика Београдске општине није показала онај полет, ону интензивну и грозничаву активност,

Стара општинска амбуланта за венеричне болести

коју наилазимо у многим другим правцима делатности југословенске престонице. При детаљнијем посматрању досадашњег рада на томе пољу добија се јасан утисак да су целој тој делатности у колико је уопште било, недостајали битни елементи без којих се не може ни замислити ни један позитиван и успешан рад. Недостајали су јој на првом месту јасни циљеви, па према томе и одређени акциони план, недостајао јој је потребан полет и континуитет у раду, а поврх свега осећала се је велика оскудица ауторитета и одлучности.

У развиту послератног Београда налазе се периоди када су на његовом челу били људи којима не можемо ни у ком случају ospорити вољу, енергију, одлучност и разумевање за постављање и решавање разних комуналних питања — изузев здравствено-хигијенских и социјалних. Они су истина увиђали и осећали потребу да и у том правцу нешто ураде. Само с обзиром на тихи и не тако видљиви рад на овом пољу који не даје тако брзе и засењујуће резултате, они, изгледа, нису овим питањима поклањали довољно пажње и озбиљности, као и показивали готовости за подношење потребних материјалних жртава. То

најбоље доказује чињеница да у највећем броју случајева, они нису улазили у суштину самих проблема, већ су приступали њиховом решавању лаички, служећи се примитивним методама и задовољавајући се површним успесима, који нису могли имати сутрашњице.

Но било је и периода у којима су се налазили на челу Београда управе које већ по своме саставу нису давале никакве гаранције да се заиста озбиљно мисли нешто урадити и на овоме пољу. И логично томе, видимо да се под тим управама решавање чисто хигијенских проблема, који предусловљавају озбиљну стручну спрему, велико искуство и разумевање, поверава људима који тешко да су имали јасне појмове и о питањима личне хигијене, а и да не говоримо о компликованим проблемима колективне здравствене заштите. Под таквим околностима ова питања су постављана, разрађивана и решавана не према потребама целине, већ према личној вољи и иницијативи појединачца.

Кад се имају пред очима све ове чињенице онда нам је тек разумљив извештај стручне комисије, која је недавно себи ставила у задатак да прегледа и проучи стање општинских санитарских установа и општинског санитета. Доводећи у везу овај извештај и напред изнете чињенице нама бива јасно зашто од ослобођења до данас није подигнута, сем дезинфекционог завода, ни једна једина санитарска установа. А и овај завод, иако готов, из непознатих разлога чекао је месецима да буде отворен (на тражење ове комисије). Јасно нам бива такође и зашто су чињени милионски издатци ради подизања модерних гаража, правих санаторијума за аутомобиле, докле је сиромашну београдску децу десетковала туберкулоза, болесници мољкакали на вратима болнице да буду примљени, а породице се порађале у мрачним, тескобним и влажним собама. Исто тако тек сада нам бива разумљиво зашто су београдски грађани, којима је била потребна лекарска помоћ, морали ову тражити у зградама где је некада била смештена чистачка колона, у којој су се доцније штавиле коже, и која је била у таквој мери рабатна и влажна, да је отпадао никал са инструмената, а санитарски материјал, који је дуже стајао, буђао. Ништа нас сада не зачуђава и када чујемо да је се код тих истих грађана интервенисало са инструментима (у колико их је било) који су се налазили у таквом стању да су се грађани требали пре да плаше такве помоћи као и да је пренос тешких болесника општинским болничким колима претстављао, због стања у коме су се кола налазила, праву опасност нарочито за болеснике који су крвавили или којима је требало указати хируршку помоћ. Разуме се да ће нам још мање чудно бити када сазнамо, да се је у амбуланти за венеричне болести указивала по-

моћ под околности, који су у опреци не само са свим медицинским принципима, већ и са најобичнијим правилима морала. Но на шта све ово ређати и болне ране још више позлеђивати! Довољно ће, мислим, бити ако свему овоме још само толико додамо да су при томе поједине установе биле разбацане, да нису биле органски повезане, услед чега је био отежан сваки надзор и правилан рад. Санитетска служба је била несистематска и рђаво организована. Поједини лекари били су преоптерећени дужностима, док су другу били веома слабо запослени. Одговорности у највећем броју случајева скоро није ни било. Целокупна ситуација је била таква, да је и према мишљењу поменуте комисије, она претстављала за Београдску општину срамоту, а праву опасност за грађанство које је требало да се обраћа за помоћ тим општинским установама.

Овакво стање и овакав начин рада несумњиво је захтевао предузимање радикалних мера, којима би се свему овоме учинио крај. Интереси престоничких грађана, углед и морална одговорност оних којима је поверена брига и старање о њиховој здравственој заштити императивно налажу, да се приступи неодложно спровођењу таквих реформи, које би санитет оставиле на солидне ноге, како би могао пружити општинском грађанству ону здравствену и социјалну заштиту коју захтевају не само интереси престонице и њених грађана, културне потребе данашњеј човека, већ и савремена схватања медицинске науке.

У вези поменутог комисијског извештаја и директива, које је он садржавао, неколико неодложних и хитних питања су већ решена. Но то је све само привремена — „прва“ — помоћ указана поглавито појединим санитетским установама — тим болесним органима Београдске општине. Сада би тек требало приступити хитном проучавању и решавању многобројних крупних проблема санитетско-хигијенске и социјалне природе, који већ тако дуго чекају да се и њих неко сети и поклони им ону пажњу коју они обзиром на свој значај за-

иста и заслужују. У читавом низу таквих питања подвућићемо само питања: надзора над намирницама за живот, нарочито млека и његових продуката; питање епидемиолошке и профилактичне службе и јавне хигијене; међу овим питањима заузима посебно место једно за Београд најболније питање а то је питање борбе против туберкулозе; питање општинске болнице и других установа; затим, питање санирања појединих сасвим запуштених крајева Београда, питање хиџијенских и јефтених станова у вези са целокупном грађевинском политиком Београда, а изнад свега питање коренице и савремене реформе градског санитета. Ово последње питање заслужује нарочито велику пажњу, јер од начина његовог решења зависи могућност проучавања и спровођења даљих реформи. У томе правцу, требало би, пре свега, тежити да се санитетско особље систематски организује, корисним реформама подстакне воља на рад, пробуди иницијатива, самопоуздање и љубав према послу, а изнад свега поидиће ауторитет. Саму санитетску службу треба тако реформисати да она претставља органску целину која ће најбоље одговарати постављеним циљевима и задатцима. При томе нарочито треба осигурати континуитет и мир у раду, што ће се постићи само на тај начин, ако се санитет, као и у рату, стави изван свих политичких, личних и других утицаја.

После дужих и свестраних проучавања потребни предлози за ове реформе већ су учињени, (многи кроз орган Београда, часопис „Београдске општинске новине.“ Ур.).

Данашња општинска управа манифестовала је довољно разумевања и за ова питања већ самим тим што је њихово проучавање и решавање поверила једном нарочитом стручном и потпуно независном одбору. Ова чињеница буди веру да ће она показати исто толико и одлучности за спровођење у дело ових реформи као и готовости за подношење потребних материјалних жртава на срећу Београђана, за величину културног Београда, ради угледа и части југословенске престонице.

(Наставиће се)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Наша анкета: Шта треба мењати у Закону о градским општинама

Адам Максимовић

шеф отсека за самоуправне финансије Министр. финансија

Начин финансирања код градских општина

„Савез градова Краљевине Југославије, као врховни комунални форум, на свима својим Конгресима, а нарочито на овоме годишњем, истакао је потребу да се Закон о градским општинама измени и допунама саобрази животним потребама градских општина, духу времена и високим циљевима (националним, економским, социјалним и културним) југословенских градова.

Краљевска влада преко свој ресорној министра Унутрашњих послова доскодина др. Антуна Корошца прихватила је у начелу молбе југословенских градова и одлучила узети у разматрање измене и допуне Закона о градским општинама. Краљевска влада је приликом буџетске дебате обавестила Народну скупштину и Сенат о припреманом пројекту за измену овог закона, нарочито његовој политичкоизборној дела. Ту намеру Краљевске владе поздравили су југословенски градови.

Како је ово питање и сувише важно за све наше градове и њихов даљи просперитет, то је Уређивачки одбор „Београдских општинских новина“ отворио кроз часопис престонице свестрану анкету, односно дискусију по овом предмету. Ова анкета отпочела је у мартовској свесци часописа Београда чланком т. уредника т. Слобона Видаковића.

Поред студије т. Видаковића, до сада смо у овој анкети објавили одличне прилоге т. др. Милорада Станојевића, већника града Београда, Александра Давинића, референта Државног савета, Адама Максимовића, шефа Отсека за самоуправне финансије Мин. финансија, Неџ. Оцоковића, саветника Одељка за самоуправе Министарства унутрашњих послова, Драг. Петровића, шефа отсека Пошларства града Београда и Б. Миловановића, адв. и новинара. У идућој свесци часописа Уређивачки одбор објавиће примљене прилоге т. др. С. Сајадина, претседника Државног савета, Басе Исаиловића, претседника града Панчева и Рад. Драшковића, вишег инспектора за самоуправне финансије Мин. финансија и др.

Уређивачки одбор с разлогом очекује, да ће се већници Београда и других

југословенских градова, и наши политичари, и правници, и уопште сви наши јавни и комунални радници озбиљно позабавити овим питањима. Уређивачки одбор ће радо уступити ступце „Београдских општинских новина“, стручној часопису Престонице, сваком добронамерном мишљењу по овом проблему, који засеца у све интересе градских општина и наше државе!”

Уређивачки одбор, Секција градског већа за штампу и културну пропаганду гр. Београда.“

О градским финансијама баве се поглавито одредбе из VII одељка Закона о градским општинама у § 113 до 129 закључно. Кажемо поглавито, јер су финансијске одредбе уpletене и код осталих одељака и провлаче се кроз цео закон. Тако, на овакве одредбе наилазимо у § 91, 94, 95, 96, 110 и 156. Како из одељка о градским финансијама, тако и одредбе из наведених параграфа треба груписати и допунити. У први мах све се ово није могло извршити. Као што је познато, Закон о градским општинама имао је веома тежак задатак: да обухвати и унифицира градска права са пет правних подручја поред посебних закона за поједине градове. Мора се признати, да се с обзиром на разноликост до тада важећих прописа није могло за сразмерно кратко време обухватити све, не изоставити што шта и једновремено задовољити све. Ради интереса целине, извесна посебна права морала су се жртвовати. Ето, и из тих разлога ми свакодневно наилазимо на празнине, па можда и контрадикције у Закону о градским општинама. Пошто мислимо да се са овим чланком, који је дат као наш прилог успелој анкети часописа Београда „Београдских општинских новина“, позабавимо тим недостацима, пошто желимо да укажемо на све те недостатке, почећемо одмах са првим одредбама финансијског одељка т.ј. са § 113. У њему је реч о поступку са градском имовином и начину на који се иста може отуђити. У првом ставу ове одредбе стоји да се основна имовина има чувати неокрњена. И ако се допусти отуђење, то бива само уз пуну накнаду вредности отуђене имовине. На крају пак тога става стоји: „Изузетци од тога допуштени су само за опште корисне циљеве и за унапређење града уз одобрење по § 94”. Мислим да ће се свако сложити с тим, да ово није потпуно јасно или

бар овај се део може тумачити и примењивати по нахођењу органа коме би припала надлежност примене овакве одредбе. Јер, који би могли бити ти општи корисни циљеви? Вероватно да их нема много, да се не би могли конкретно побројати. Неће се ваљда и за ситне ствари допустити отуђење градске имовине без икакве накнаде. Да ли је ту у питању унапређење града икакво, да ли су у питању дугови из § 114 и 115 који се могу из имовине исплатити, који би то дугови били? Да не би, дакле, у примењивању ове одредбе били упућени на схватање односног органа, требало је, да се одредба § 113 допуни набрајањем свих случајева кад је допуштено отуђење без накнаде, пошто за овакве случајеве мора да постоји јасан законски пропис. Општинску имовину стварале су генерације; општинска имовина повећавала се поклонима и завештењима. Није и не може да буде свеједно шта ће бити са извесним поклонима или завештењима и како ће се она отуђити. Ако је неопходна ликвидација извесног завештања, мора му се наћи достојна замена. За један објекат који би општина уступила мора се подићи други. Поред овога, ову одредбу треба допунити и објаснити с обзиром на одредбу § 126 Грађевинског закона. Према њему у фонд за извођење регулације поред осталих тамо побројаних улазе и приходи од продаје општинских добара и то најмање 25% од продајне цене. Који од двају закона важи? Ово би се морало разјаснити с обзиром на прописе § 162 Закона о градским општинама, односно са § 149 Закона о општинама у погледу престанка важности тач. 3 § 126 Грађевинског закона.

Као што смо напред навели у вези са одредбама из § 113, треба допунити и одредбе § 114 и 115 које су у тесној међусобној вези. Мора се тачно прецизирати који се дугови могу измирити отуђењем једног дела градске основне имовине, а који се пак дугови могу измирити путем зајма. Најважније пак допуне треба по нашем мишљењу учинити код прописа § 116, 117 и 118. Одредбе ових параграфа баве се саставом и одобрењем буџета. Ове су одредбе и сувише опште и допуштају вишеструко тумачење и схватање. Тако се § 116 овлашћује Министар финансија да може повећати старе дажбине и да може одобрити увођење нових. Пошто је овде само реч о повећању старих и увођењу нових, да ли би се могло закључити да Министар финансија нема права да смањује или сасвим укида извесне несавремене дажбине? И, да ли овакво тумачење не би било у супротности са правом Министра финансија да предузима све мере олакшања пореских обвезника, мере диктоване општом финансијском политиком. Ово је у тесној вези и са одобравањем буџета прихода о чему ће мало даље бити речи. По нашем мишљењу ово се није желело, већ се претпостављало, да је то неоспор-

но право Министрово, и да га не треба нарочито подвлачити. Међутим, из даљег излагања видеће се, да је и ово требало јасно прописати и на тај начин избећи свако тумачење које би ишло на штету спровођења циљева опште финансијске политике. Једна оваква одредба измирила би све и пресекла свако даље објашњење: „За наплаћивање досадањих градских дажбина, њихово повећање или за увођење нових, потребно је одобрење Министра финансија. Ово је одобрење потребно издејствовати сваке године једновремено са одобрењем буџета.”

Одредбе § 117 треба потпуно изменити. По нашем мишљењу није довољно прописати само у ком року има претседник градске општине саставити буџет. Правилно финансирање, уредно закључивање завршних рачуна захтева да се и већу одреди рок у коме је обавезно расправити буџет, одобрити га или одбацити односно изменити. Исто тако потребно би било предвидети и санкције ако градско веће не би у одређеном року расправило буџет. У таквом случају требало би предвидети ко би био надлежан да буџет ипак спроведе надлежној власти а ова Министру на одобрење! Ово не би било уперено противу самоуправе града, већ би само више утицало на већнике да се више посвете комуналним интересима града и тим боље одговоре својим обавезама према граду. За евентуелно доношење једне овакве одредбе има ослонца у § 118 Закона о градским општинама, где је речено да надзорна власт шаље буџет Министру финансија најдаље на месец и по дана пре буџетске године. Према овоме надзорна власт је дужна предузети све мере, а ми налазимо да ове мере треба законом конкретно предвидети и тако дати могућност надзорној власти, да поверени јој задатак успешно заврши. Све је ово потребно из разлога што је општини неопходан на време одобрени буџет. Ако се буџет не донесе на време, општина остаје без утврђеног плана за даље финансирање, и ако постоји одредба у § 119 о финансирању по дванаестинама, које треба да одобрим Министар финансија. Ако би Министар финансија ускратио своје одобрење из било којих разлога, на који ће начин онда градска општина финансирати? Ни о томе ни речи у закону...

У погледу одобравања буџета најважнији је § 118. Ово стога што се у њему једино говори како буџет има бити састављен. Речено је, да буџет има бити састављен по постојећим прописима. Да ли је поступљено по овим прописима провераваће надзорна власт. На које се прописе овде уопште мисли? По нашем мишљењу, овде се је могло мислити само и једино на упутства које у смислу § 124 Закона о градским општинама издаје Министар финансија.

Са овим упутствима имала би надзорна власт да упореди достављени јој буџет, па ако утврди, да по овим упутствима није поступљено, има вратити буџет општини. У случају да општина не поступи по наређењу надзорне власти и ова достави такав буџет Министру финансија да ли у оваквом случају Министар финансија има права, да буџет саобрази својим упутствима?!

У последње време стало се на гледиште, да Министар финансија нема права да мења ишта у градском буџету, јер га он није ни саставио. Одобрава се да Министар финансија може ставити своје примедбе на буџет и вратити општини на даљи рад. Одлука Државног савета по овоме гласи: „Министар финансија, односно бан може предложени буџет одобрити или неодобрити са примедбама, али не може поједине позиције и партије смањивати или повећавати и тако измењени буџет одобравати“. Овакву је одлуку Државни савет засновао на прописима § 96 и 98 Закона о општинама. Одредбе § 96 гласе: „Општинска ће управа састављати буџет најдаље на три месеца пре почетка буџетске године. Израђени пројекат буџета излаже се на општи увид грађанству за време од пет дана. Сваки члан општине као и свако лице које плаћа непосредни порез у дотичној општини, има право ставити на предлог буџета своје примедбе.

Општински одбор расправиће буџет са учињеним му примедбама и донети одлуку.

Текст § 98 Закона о општинама гласи: „Општинске буџете у којима општински прирез на државне непосредне порезе није већи од 200% одобрава бан, а буџете преко тога процента Министар финансија. Буџете са прирезом од 50% одобрава срески начелник, ако га овласти бан.

Ако надлежна власт не одобри буџет у року од месец дана рачунајући од дана пријема, предложени буџет сматра се као одобрен.

Док нема одобреног буџета важиће стари буџет, а издатци ће се вршити по дванаести-нама тога буџета.”

Предњу одлуку на основу наведених одредаба Закона о (сеоским и варошким) општинама диктовали су интереси и права самоуправе. Одлука је више изведена него основана на одредбама §§ 96 и 97. Следујући оваквом примеру, можемо имати још много сличних одлука. С обзиром да ова одлука има законску силу нећемо се упуштати сада у њену основаност. Хоћемо да видимо само шта има Министар финансија и шта треба да одобри имајући у виду и одлуку Државног савета.*)

* Да не би било забуне, што се овде говори о одлуци по општ. буџетима, кад су у питању одредбе Зак. о град. општ., напомињемо да одлука Држ. Савета се односи и на градске буџете.

Онако исто као што на основу предњих одредаба Министар финансија нема права да мења буџет путем смањења или повећања извесних партија и позиција, исто тако и на основу тих истих прописа господин Министар финансија има на то неоспорно право. Ми ћемо одмах ниже назначити, откуда долазимо да ово тврдимо.

Буџет се саставља по упутствима Министра финансија. Да буде поступљено по овим упутствима, има водити рачуна надзорна власт. Сада, ако се упуту Министру финансија буџет који није рађен по упутствима Министра финансија, шта он у томе случају има да одобри, да ли неизвођење његових упутстава!? То ни на основу предњих прописа не би могло бити. По њима Министар финансија одобрава буџет. Да бисмо видели шта он у ствари одобрава, морамо најпре знати шта је буџет.

Признати финансијски стручњаци овако су дефинисали „буџет је систематски и у цифрама изражени преглед прихода и расхода, који обележава циљ и однос општинских потреба и има да послужи као обавезни привредни план за општинско газдинство у једном будућем периоду“. Сличне дефиниције о буџету налазимо и у упутствима Министарства финансија о саставу општинских и градских буџета. Из предње дефиниције јасно се види да је буџет систематски и у цифрама изражени преглед прихода и расхода. Ако дакле Министар финансија одобрава буџет, он ће свакако према овоме имати да одобри како приходе тако и расходе за једну годину. Значи да се имају прегледати и приходи и расходи. Познато је да су општинске дажбине и општински прирези од великог утицаја и на државне приходе. Ако је порески обвезник претерано оптерећен општинским дажбинама, теже ће моћи одговорати својим обавезама према држави. Водећи рачуна како о државним финансијама тако исто и о самоуправним, желећи да успостави извесну везу између једних и других, Министар финансија је позван да води рачуна о самоуправном оптерећењу. Да би, пак, извесне непотребне дажбине укинуо, друге пак смањено, потребно је ући у расходе и проценити их. Не уносе се увек у општинске буџете само неопходни расходи. То ми знамо из своје свакидашње праксе. Има савим излишних и непотребних на рачун којих се могу смањивати и дажбине и прирез. Изостављајући извесне расходе и смањујући извесне приходе, Министар финансија води рачуна о општинским интересима и стара се да исти увек буду задовољени, а да при том не буду погођени ни државни.

Да видимо у чему су разлике између оваквог рада Министра финансија и рада по одлуци Државног савета т.ј. да Министар финансија ставља своје примедбе.

Већ самим тим што Министар финансија одобрава буџет са измењеним партијама и позицијама како на страни прихода тако исто и на страни расхода, да би буџет саобразио већ изданим упутствима за састав буџета, Министар финансија је ставио примедбе. Да ли ће ове примедбе најпре ставити Министар финансија и тако одобрити један буџет или ће најпре ставити примедбе и послати буџет на траг граду, да би градско веће поступило по примедбама, једно је те исто. Ни овим путем Министар финансија ништа није изгубио од својих права, али овако не стоји са извесном општином. Губи се доста, често и врло много у времену. Узмимо један случај са малом општином. Буџет одобрио општински одбор, прегледао га срески начелник, прегледала га банска управа и после свега тога враћа га Министар финансија банској управи, ова среском начелнику а срески начелник општине на поступак. За један овакав пут општинског буџета потребно је најмање два месеца, а шта се све изгуби за та два месеца? Не, овим путем и овом одлуком Државног савета ништа није добила ни општина ни општински одбор у погледу права самоуправе. Можемо рећи, да је ова одлука више у опречи са интересима општинским него од користи. И да би се избегле овакве одлуке донете на основу субјективних схватања законских одредаба, одбацујући при том и логично и граматичко тумачење законског текста, одредбе Закона о градским општинама о одобравању општинских и градских буџета морају се изменити и најконкретнијим одредбама допунити. Мора се јасно прецизирати шта одобрава Министар финансија. Овде се морамо угледати често и на друге народе код којих ово питање није више спорно. Има земаља где и органи у рангу среских начелника имају права да мењају буџет. И у тим земљама народ ништа није заостао иза нашег. И код њих има права срески начелник на оно што се као право код нас негира Министру финансија и на основу којих законских прописа? Ми смо их напред цитирали, али између њих и одлуке Државног савета има веома слабе, односно готово никакве везе. Понављамо, овакве се одлуке морају избегавати и то само јасним законским прописима. Не сме се никако изводити закључак, да, ако је општински одбор овлашћен извесном законском одредбом да саставља општински буџет састављен од општинске управе по § 76 Зак. о општинама — као посао из самоуправног делокруга општине, да то више нико не може изменити. После тога не би била потребна ни надзорна власт, ни Министар финансија а најмање његова упуства којих се, према овоме општински одбор није дужан држати. Свакако, да су онда и упуства Министра фи-

нансија која упуства предвиђа Закон о општинама, излишна. Министар финансија кад мења буџет придржава се само својих упустава. Да је по њима поступио општински одбор односно градско веће Министру финансија био би за толико олакшан и смањен труд, коме као врховној финансијској надзорној власти мора припадати и право законитости као и право у оцени целисходности извесних прихода и расхода. Ова два права не могу се раздвајати и једно дати надзорној власти а друго одузети, бар не овим путем. Има се то онда изрично нормирати у Закону о градским општинама.

Ово би били само у грубим потезима изнети недостатци Закона о градским општинама као и Закона о општинама, односно финансијски део тих одредаба. Јер, о свакој финансијској одредби ових закона могле би се написати читаве расправе, колико су оне непотпуне и штуре. У једноме пак кратком чланку, ми смо принуђени, да укажемо само на главне мане, а органи којима се повери неопходна прерада Закона о градским општинама имаће прилике да се детаљно позабаве не сваком реченицом већ и сваком речи из ових закона, пре него што даду дефинитивну редакцију. Наравно, да се то, као што сам напред рекао није могло учинити код израде ових закона. Много шта шта није се могло предвидети, већ је остављено да се у примени покаже да ли што треба мењати или не. За две године, од како је Закон о градским општинама ступио у живот, имали смо прилике да уочимо готово све што би се дало на боље изменити. Најзад, добро је што смо и добили један Закон о градским општинама па ма и са недостатцима. Увек је боље имати један закон, па и несавршен, него никакав закон. Лакше је поправити извесне одредбе него их стварати, а Закон о градским општинама није било лако створити и решити сва питања за која је раније постојало пет па и више разних законодавстава.

Зато се мора поздравити његова појава у животу наших градова и наше младе комуналне политике, али се исто тако објективно мора подвући и истина, да је двогодишња примена овога закона указала на многе и многе његове недостатке и да интереси и здрав развој југословенских градова и њихових општина диктују да се тај закон што пре допуни и новелизира. У томе смислу корисна је активност нашега Савеза градова, као што је похвална и иницијатива уредника часописа Београда „Београдских општинских новина” у покретању ове анкете о Закону о градским општинама, анкете која је свестрано приказала све неодстатке закона и указала на путеве којима се има ићи у његовој измени и допуни!

Н. Оцокољић

саветник Мин. унутрашњих послова

Предности и непотпуности Закона о градским општинама

„Закон о градовима спада, по карактеру функција градских самоуправа, међу темељне законе државне организације. Са научног и са практичног гледишта од ванредно је великог значаја на којим ће се правним и политичким принципима организовати градске самоуправе. То питање није једноставно и није га лако решити. Развој правне науке, специјално на пољу управног права, и потребе данашњице, које су карактеризоване симптомима преображавања друштвеног поретка, императивно налажу да се код доношења организационих закона проналазе нови путеви, или да се бар омогући организованим јединицама деловање у правцу нових смерница друштвеног развоја, наравно с интенцијом да деловање тих јединица, у нашем случају градска општина, увек буде одраз оног колектива чије су оне административно-организациони репрезентант.“¹⁾

Ове напомене могле би се ставити за доношење Закона о градским општинама у ма којој држави; оне важе и када је у питању измена постојећег Закона о градским општинама. Наше прилике пре доношења Закона о градским општинама претстављале су једну специјалну тешкоћу. За редакторе закона то је било оно велико шаренило разноликих прописа, које је постојало на пољу општинског законодавства на разним правним подручјима. Уклонити то шаренило и нови закон поставити на основе који ће одговарати потребама садашњице није био лак посао, када се има у виду да је из свих посебних закона требало задржати све оно што се у пракси показало као добро и корисно и довести га у сагласност са важећим правним поретком у земљи, као и научним принципима и идејама заступаним у модерним законима страних држава.

Ако апстрахујемо чисто политичке одредбе, које су резултиране из наших специјалних политичких прилика, а посебице из политичког схватања које је доминирало у доба када је Закон о градским општинама донет, не може се порећи факат, да он ипак претставља велики напредак према стању које је било пре њега. Мање или више нови закон оставља градовима слободу да аутономно одлучују о ко-

муналним проблемима месне заједнице, о којима треба да се стара град. Затим, он поставља само оквирне одредбе у погледу егзекутиве; њену детаљну организацију он препушта градској самоуправи. Када се говори о потреби измене Закона о градским општинама, мора се имати на уму да он стварно досада није уведен у живот. Досад, бар колико је нама познато, ниједан град није приступио ни изрази пројекта организационих статута, а камо ли да их је донео. Док се сви ти статuti не донесу, док се организација градске егекutive не проведе, не може се у свима случајевима документовано говорити о потреби измене одредаба које немају чисто политички карактер. Не може се говорити о потреби измене н.пр. оних одредаба, чија се примена у пракси није показала штетном по градску аутономију. За тако кратко време, осим неких изузетака, на које ћемо доцније указати, није се та штетност у пракси могла констатовати у великој мери. Често пута са појединим одредбама од стране коментатора и писаца даје таквак смисао које оне немају, па се и из таквог резонувања изводи потреба измене. Треба, међутим, сачекати да се у практичној примени поједине одредбе правилно протумаче, да се оне примене у њиховоме правоме смислу, па ће се тек онда видети, да ли оне стварно претстављају сметњу за правилан развој градске самоуправе и испуњење њених задатака, те да ли их стога треба све из реда мењати.

Када се говори о потреби измене Закона о градским општинама не сме се заборавити, ма како он био савршено редигован, да иза њега стоје људи који ће се старати за материјално и духовно подизање месне заједнице. За обим задатака градске самоуправе и њихово испуњавање нису и неће бити једина сметња норме закона, већ и схватања и култура људи којима је поверена брига о пословима градске самоуправе.

Данашњи Закон о градским општинама није плод кабинетског рада неколицине редактора, већ плод дугогодишњег рада и сарадње интересената. Први пројекат тога закона израђен је 1927, а завршна редакција дата је 1934 године. У међувремену пројекат је био публикован, тако да су најшири кругови мо-

¹⁾ Претставка Савеза градова Краљ. Југославије.

гли узети учешћа у његовој критици. Он је званично достављен Савезу градова и свима заинтересованим градовима на примедбе. Све примедбе редактори пројекта узели су касније у оцену, тако да крајњи текст Закона ипак претставља једну резултанту различитих гледишта и схватања. Не може се спорити да су неке одредбе озакоњене, иако су претстављале само индивидуално мишљење појединаца, које је наилазило на осуду већине осталих сарадника. Ипак, таквих одредаба нема много, ма да су оне веома значајне за развитак градске самоуправе. Изузетак чине чисто политичке одредбе, које су искључиво плод тадашњег политичког схватања.

Овде морамо нарочито да нагласимо велику сарадњу Савеза градова код доношења Закона о градовима. Морамо признати, да су његове примедбе на пројекте увек биле плод једне озбиљне и дубоке студије и правилног разумевања проблема који су у питању. Те примедбе много су допринеле да поједини проблеми у Закону нађу правилно решење. Исто тако морамо отворено признати, да су неке од ранијих одредаба нашег Савеза градова прихваћене и озакоњене, можда се сада уопште не би ни постављало питање измене Закона у овако широком обиму. Али сада, по нашем мишљењу, на Савезу градова лежи једна нова дужност. Требало би да се његова организација, пре свега, постара за израду угледних организационих статута, јер за тај посао он може имати на расположењу потребне стручњаке. Тиме би многим градовима посао на изради тих статута знатно био олакшан, а нарочито оним мањим, који немају нити стручњака, нити довољно сретстава за самосталан рад на овоме послу.

Било је потребно да ставимо ове опште напомене, које не треба заборавити када се кроз службени часопис Београда „Б.О.Н.“ води овако обимна и високо стручна дискусија о измени Закона о градским општинама у ширем обиму. Што се тиче појединих предлога за његову измену, држаћемо се углавном анкете, чије је резултате у овоме часопису објавио њен иницијатор г. Слободан Видаковић, шеф Канцеларије Савеза градова, затим резолуција Савеза градова, као и досада у „Београдским општинским новинама“ објављених чланака у тој материји. Овome ће послужити и наше лично искуство стечено досад у практичној примени Закона о општинама.

И Савез градова предлаже да се садашњи § 1 измени и да гласи: „градови су јавно-правне територијалне корпорације са правом самоуправе“, а г. Видаковић да се томе дода још и следећа реченица: „која се не може ничим ограничити сем интересима државе, и то једино по одредбама овога Закона“. Потреба ове измене образлаже се тиме, као да би на тај начин принцип градске самоуправе био

јаче истакнут и обезбеђен. Међутим, то не стоји. Обим градске самоуправе одређен је у Закону одредбама о организацији, делокругу и надзору, и оно што је овде битно, то је да се законом градска самоуправа креира као правна личност јавнога права (јавно-правна територијална корпорација) и као правна личност приватнога права, да би као таква могла заштитити вршење јавно-правних задатака који су јој законом поверени, као и да би могла бити субјекат имовинског права. Садања редакција потпунија је, јер говори о граду и у његовом својству правне личности приватнога права. Ограничење за законодавца које се предлаже практично нема значаја, пошто законодавац увек може новим законом изменити обим самоуправе, раније дате граду; такво ограничење ранији законодавац не може поставити доцнијем. Ипак има овде једна ствар на коју се може указати, а то је пракса да се финансијским законима често мењају сви закони па и закони о општинама. То је за сваку осуду. Али се то не да ничим избећи, ако законодавно тело не увиђа нецелисходност овакве своје праксе. Ту неће бити од помоћи ни изречна одредба у закону, коју г. Видаковић, као бранилац пуне самоуправе, предлаже, пошто је већ на једном месту имамо (закон о државном рачуноводству), па се ипак поједини закони мењају финансијским законима.

У погледу § 2 предложена је измена, тако да се изостави поименично набрајање градова, већ да се нормира генералан појам града (варошко насеље са претежним начином градског живота и привреде), па да под овај закон потпадне сви такви градови који имају више од 10.000 становника и да се остави слободан приступ осталима који имају преко 3.000 становника. Када је о овоме питању реч мора се имати на уму делокруг града, нарочито наложени. И данашњи градови, који су у закон унети пошто су претходно о томе били консултовани и упозорени на дужности које ће имати, тешко да ће сви бити у стању да одговоре својим законским обавезама. По нашем уверењу, да су градски избори били извршени одмах после ступања на снагу Закона о градским општинама и да су нова градска већа приступила организацији, коју предвиђа тај закон, многи би градови пошли за примером Хвара и Старога Града на Хвару, који су се одрекли те части да буду градске општине. Уосталом, и сам Савез градова стоји на гледишту, да је требало међу градове уврстити много мањи број места. Када постоји посебан Закон о градским општинама, да би се градске општине могле разликовати од осталих, оне морају бити поименично у закону набројане. То мора бити и због њихове надлежности по пословима првостепених власти опште управе, пошто се ова надлежност може установити само законом. Што се тиче напо-

мене да многа градска насеља која потпадају под закон о општинама не улазе у Савез градова, ми држимо да нема никакве сметње да Савез градова своју организацију реформише и да у њу прими и таква градска насеља која формално нису градске општине.

Предлог града Петровграда (из анкете Савеза градова), за допуна § 3 у томе да границе града имају бити топографски нацртане и описане у статуту држимо да се не би могао прихватити. По закону о катастру земљишна градска општина сачињава једну или више катастарских општина и границе града претстављене су у катастарским оператима. Ако би се прихватила предложена допуна, било би сумњиво, шта би се узело за базу решавања евентуалних спорова око границе града и каква би правни значај имала топографска граница нацртана у статуту. Данашња стилизација § 3 допушта да се у градски статут унесе топографски нацрт градских граница и да се оне опишу, али за решавање евентуалних спорова то неће правити никакву сметњу.

По Закону о општинама за Краљевину Србију спорове око граница између општина решавао је изабрани суд. Али треба знати да су ти спорови веома ретко били само спорови о територијалној надлежности општина. Они су готово увек били спорови око заједничке испаше или шуме, дакле, својински спорови, који иначе спадају у надлежност редовних судова. Ради убрзања поступка ове спорове је привремено решавала управна власт, а дефинитивно изабрани суд. Међутим, у § 4 говори се само о споровима докле се простире територијална надлежност града. То је по својој природи посао државне управе, и отуда, ако између града и суседне општине не дође до споразума, спор треба да решава управна власт, а не изабрани суд. Стога ми држимо да нема оправдања предлог да се § 4 мења и решавање спорова о границама пренесе у надлежност изабраног суда.

Када је § 6 нормирано да се промена градске области одвајањем или додавањем појединих насељених делова може вршити путем закона, онда предложена измена да се те промене могу извршити само по жељи града, нема практичног значаја. Законом се могу регулисати сви правни односи без пристанка интересената, па и онај који се односи на градску област. Не би се такво ограничење за доцнијег законодавца могло поставити у обичном закону, а и када би у Уставу постојало, не би имало великог значаја с обзиром на то да код нас не постоји суд за оцену о уставности закона. Таква одредба имала би смисла само за прелазно доба, где је решавање овога питања препуштено управној власти (§ 144). Али пошто рок из тога прелазног наређења кроз неколико месеци већ истиче, то питање није више актуелно. Гаранција да ће се у пи-

тању измене градске области радити саобразно интересима и града и суседних општина, налази се управо у томе, што је решавање о тим изменама резервисано за законодавну власт. Неумесан је предлог Савеза градова за измену овог параграфа, јер он предвиђа доношење закона о припајању суседних општина када постоји сагласност града и суседне општине, док у случају када суседна општина на то не пристаје, одлучивање преноси на управну власт. Ако се Савез градова руководи мотивима заштите градске аутономије, он није смео заборавити на аутономију општине и потчинити њене интересе својим прохтевима. По нашем мишљењу, могло би се поступити обратно предлогу Савеза, да се решавање о промени градске области препусти управној власти, када на то пристају све заинтересоване општине, а да је у сваком другом случају потребан закон, јер би тада стварно били заштићени обострани интереси.

Предложена измена § 7 не садржи ништа ново што већ није садржано у томе параграфу, осим одредбе да споразум између општина одобрава Министар унутрашњих послова и да се промене у земљишним и другим књигама врше без наплате таксе. Када је споразум између општина постигнут, он важи и без одобрења Министровог, па стога оно уопште није потребно. Питање пак тумачења пресуда изабраног суда на начин како се предаже у измени противи се важећим процесним одредбама. Једино би се могао прихватити предлог о ослобођењу плаћања таксе за промене у земљишним и другим јавним књигама, ма да строго узев за ово није *sedes materiae* у закону о градским општинама, већ у закону о таксама.

Предложени § 7-а (са седнице пословног одбора Савеза градова, јуна 1934 год. у Београду) садржи у првом и другом ставу материју коју нормира став 2 § 6. Држимо да је садашња стилизација боља, јер даје више аутономије граду, пошто одлучивање о томе препушта градском већу а само за прелазно доба, до одлуке градског већа, даје овлашћење надзорној власти да привремено одлучи о важењу меснога права на подручју припојених делова. Други и трећи став предложеног параграфа од стране анкете Савеза градова још припадани су, јер у том погледу сада постоји у закону празнина. Истина, тумачењем се мора извести за чланове општине који су стално настањени на припојеном подручју да постају чланови градске општине, али је оно и сувише натегнуто и екстензивно, тако да је то неопходно потребно изречно нормирати у закону. Исто тако се не могу оставити у неизвесности службеници припојене општине. И ту је Савез градова у пуном праву. Ми смо већ имали у пракси случај службеника општина које су прво биле припојене граду Београду, па потом поново успостављене као са-

мосталне општине. Један од таквих службеника, који је имао преко тридесет година службе и био стекао право скоро на пуну пензију по прописима о општинским службеницима, када је општина у којој је он био бележник припојена Београду постао је службеник града Београда, али, када је ова општина поново одвојена као самостална, он је доживао да га градско веће града Београда отпусти из службе, јер његова ранија општина није хтела понова да га прими у службу. Ово се могло догодити само због тога, што у Закону о градским општинама није било прописа, који би гарантовали законито стечена права службеника. Зато би безусловно требало прихватити предлог Савеза градова да се у овом погледу законска празнина допуни. Само би ту требало још нормирати и право града да му се из бановинског пензионог фонда исплате улози, које је у њега улагао службеник кога град прима.

Савез градова тражио је и измену § 10 З.о г.о. Али ако се схвати прави смисао важећег § 10 Закона, видеће се да ни данас није градовима забрањена употреба њихових историјских грбова. По тој одредби град мора на званичним актима стављати печат у форми која је ту прописана поред потписа овлашћеног органа. Осим тога тај пропис нема други смисао, па ни онај да је градовима забрањено да на својим објектима (зградама, колима, хартији, која се за званична акта употребљава итд.) има свој историјски грб. Доказ за то је чињеница, да су ти грбови и данас у употреби код свих градова и да им то нико не забрањује. Не видимо да би било потребно да се изречно у закону то право статуира, да би градови своје грбове могли употребљавати. Иста ситуација била би и са градским заставама, када не би било забране коју садржи Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја. У томе погледу ми држимо да би се то могло решити изменом ове забране, а не да се у Закону о градским општинама то нормира као посебно право града.

II. Када је реч о чланству (завичајности), о коме говори II глава Закона о градским општинама, мора се имати на уму да ова материја треба безусловно подједнако да је нормирана и у закону о општинама и у закону о градским општинама, јер би се иначе могло доспети у немогуће правне ситуације, нарочито код појављених спорова о чланству, тако да они уопште не би могли бити решени. Свака измена у тој глави Закона о градским општинама нужно повлачи и измену у односној глави Закона о општинама. Овде морамо напоменути да Закон о градским општинама садржи неколико одредаба у овој глави, које не налазимо у закону о општинама, али пошто је у том погледу тамо празнина, мора се узети да те одредбе важе и за остале општине

које не потпадају под овај закон. Тако, на пример, одредба да удата државна службеница следи у чланству свога мужа важи за све општине, а такође и одредба из § 13, последњи став, да нико не може бити избрисан из списка чланова једне општине док не буде унесен у списак чланова друге општине.

У предлогу Савеза градова инсистира се нарочито на измени става 4 § 13 закона о општинама, који говори о аутоматском стицању чланства. Сви разлози за то своде се на бојазан, да ће због великог прилива чланова путем аутоматског стицања чланства градови бити оптерећени великим издацима за издржавање својих сиротих чланова, јер ће на тај начин чланство у већини случајева стицати неквалификовани радници сиромашног стања. Предлаже се, или да се продужи рок за стицање чланства на 15 односно 20 година, или да се оно услови могућношћу издржавања себе и своје породице. Противу ове измене ми смо напред већ навели један разлог — идентична одредба у закону о општинама. Овome морамо додати још једну напомену. Према садашњој стилизацији § 13 нема разлога за бојазан коју градови истичу. Обавеза градских општина за издржавање својих сиромашних чланова знатно је ослабљена у овоме параграфу, јер је она ограничена величином кредита који су у буџету предвиђени у ту сврху. Додавањем реченице „у границама одобрених кредита“, коју не сусрећемо у односном параграфу у закону о општинама, право које се ту признаје сиромашним члановима градске општине толико је ограничено, да се скоро може рећи како га и нема, пошто његово остварење зависи од тога, хоће ли уопште и колики кредит градско веће у ту сврху унети у градски буџет. Имајући у виду социјалне моменте, ми би смо пре били зато да се из § 18 изостави реченица „у границама одобрених кредита“, него ли да се мења § 13, како Савез градова предлаже.

Предложена допуна § 14 (предлог Новог Сада) изгледа нам да потиче из недовољног разумевања овог прописа. У овом параграфу нормира се само стварна надлежност: када је настао спор између града и једне општине о чланству некога лица, онда у првом степену одлуку доноси бан. Који од банова је територијално надлежан да такав спор реши, нормирано је у закону о општем управном поступку и стога Закон о градским општинама за то не мора да садржи никаквих одредаба. Ако је у питању спор између једног лица и града о чланству, онда га решава у првом степену град а у другом бан као надзорна власт. Према овоме, држимо, да нема оправдања предложена допуна овог параграфа.

III Трећа глава Закона о градским општинама, доследно важећем политичком схватању, говори о органима градске општине који

систем егзекутивног органа, као и да се број градских већника смањи. У појединим правним подручјима прво питање било је различито решено по раније важећим прописима. Егзекуција је негде била поверена колегијама, док је у другим правним подручјима она била монократски уређена. Ми држимо да је у природи саме ствари да је градска егзекуција поверена једној личности, која за њу сноси одговорност у пословима самоуправног делокруга пред градским већем, а у пословима пренесеног делокруга пред државним властима. Што градска егзекутива није организована на колегијалној основи не крши се ниуколико принцип демократије, ако претседника градске општине бирају бирачи непосредно, или посредно преко градског већа.

У питању броја градских већника налазимо, да је овлашћењем из става 2 § 22 узета једна средња солуција, која најбоље одговара нашим приликама, јер је ту остављено градскоме већу да сам смањи број градских већника за једну трећину, ако он то сматра да одговара локалним приликама. Треба имати на уму схватања и тежње које живе у нашем народу у разним крајевима. У неким подручјима постоји тенденција да број градских већника буде што већи. Сматра се то као више демократски, ако више бирача улазе у градско веће да одлучују о градским пословима, јер се тада градско веће приближава збору. С друге пак стране истиче се, можда, исто тако оправдано, гломазност великих колегија и њихова спорост у решавању. Отуда, ако би се број градских већника у закону смањило, могло би се оставити градскоме већу да може тај број за једну трећину или повећати или још за једну трећину смањити. Ипак, и при оваквом систему какав је данас, градови који држе да је за њих законом одређени број градских већника превелики требало би да се позуре и да пре избора донесу организациони статут, којим ће искористити законско овлашћење и законом одређени број градских већника смањити према својим локалним потребама.

Што се тиче рока трајања мандата градског већа, за који се предлаже да се повећа на шест година, држимо да би се он могао прихватити, али под условом, да се под таксативно набројеним случајевима бирачима призна право опозива мандата, пошто се мора признати да код дугог трајања мандата градски већници губе осећај одговорности пред бирачима.

Ужице и Петровград у анкети Савеза градова предлажу да се изостави став 2 § 24 који за државне службенике прави изузетак у погледу услова за вршење одборничке дужности када је реч о петогодишњем настајењу. Свакако је ово усамљено гледиште, јер Савез градова заступа сасвим супротно гледи-

ште у предлогу за допуну § 80. Ми бисмо пре били — сходно предлогу Савеза градова — за допуну § 80, него ли да се брише став 2. § 24. Премештај државних службеника не зависи од њихове воље. Тако исто ни промена чланства, пошто се чланство мења са променом службеног седишта. Брисати други став § 24 значило би искључити из активног учешћа у градском већу великог броја државних службеника, који би својом стручном спремом и административним искуством могли много допринети правилном решавању комуналних задатака. С друге пак стране не би се могло оправдано рећи да службеници не познају прилике у граду, јер иако се оне у појединим градовима разликују, мора се признати да има проблема који у подједнакој мери на исти начин интересују градове, особито оне мање.

Сасвим је оправдан предлог Савеза градова за допуну § 80, јер се и у државном интересу треба да допусти и омогући државним службеницима да евентуално преузму вођство града, ако таква личност иначе обећава да ће најбоље водити комуналне послове. У малим градовима неће бити редак случај да се неће моћи наћи погодна личност за претседника. Нарочито још ако се усвоји предлог да се за претседника пропише минимална школска спрема, на чему се са много страна све више инсистира.

Када се поставља питање награде градским већницима за њихов рад, мора се имати у виду да градско веће доноси одлуке у седницама. Те седнице обично се одржавају тако да неће градске већнике ометати у њиховим свакодневним пословима. Исти је случај и са одборима градског већа које предвиђа Закон о градским општинама. Изгледа нам да материјални положај, ма колико он био слаб, неће ометати градског већника да врши савесно своју дужност, иако за свој посао не добија награду. Не треба мешати позив градског већника са оним народног посланика, јер овај збиља не би могао вршити функције везане за посланички мандат, ако не би добио накнаду за путне и остале трошкове који су с тим у вези, док такав случај код градских већника не стоји. Друга је ствар ако се пред очима има погрешан пример који је заведен у општини града Београда. Овде имамо случај да су појединим градским већницима или одборима градског већа поверени и послови градске егзекутиве, које по закону треба да отпавља претседник са својим чиновништвом. На тај начин од звања градског већника збиља је створен један положај, који мора бити плаћен, пошто заузима већницима целокупно радно време. Али је оваква пракса противна закону. Вршење егзекутивних послова не може се спојити са одлучујућом и контролном функцијом градског већа. Градско веће треба увек да бди над градском егзекутивом; ако град-

ски већници преузму егзекутиву у своје руке, онда нема контроле.

У питању установљења места потпретседника са сталном надлежношћу највише се испољавају навике, које потичу из ранијих сличних законских установа. Док једнима установа потпретседника изгледа непотребна, дотле други пледирају да већи градови имају и више потпретседника. Те тежње и биле су разлогом, да се постави компромисно решење, које налазимо у закону: ако град жели да установи место потпретседника са сталном надлежношћу, он ће о томе одлучити према своме нахођењу. Закон му тога органа не намеће, тако да они градови који неће да га имају, остају без њега. По нашем мишљењу установа потпретседника са сталном надлежношћу непотребна је, нарочито када се има у виду систем усвојен у §§ 85–87, по коме је претседнику допуштено да вршење егзекутивних послова у целости преноси на подређене градске чиновнике, а да за себе задржи само врховно вођство. По садашњем систему положај потпретседника мало се разликује од положаја градског чиновника, јер он није градски већник. Код толиког чиновничког апарата, овакав један орган изгледа нам непотребан. Овоме можемо додати и искуство стечено у пракси у оним градовима, где је установа претседника раније постојала. Често се догађало да због неслоге и антагонизма између претседника и потпретседника наступи општи застој послова. Систем који је усвојен у закону оправдава бојазан да ће се ово и у будуће догађати. Када потпретседника непосредно бирају бирачи, претпоставка је да ће као кандидат за то место бити истакнута личност истог партиског угледа као што је и личност кандидата за претседника. Код таквих ситуација тешко да не избије између њих ривалство. Потпретседник ће се тешко задовољити са подређеном улогом, коју му закон даје (да врши послове по упутствима претседника). Стога ми држимо да би било боље остати при систему, по коме би цела егзекутива била остављена претседнику и чиновништву, чији би рад имало да контролише градско веће. Не треба заборавити да и градске чиновнике бира градско веће и да они градску егзекутиву имају у рукама посредно по вољи бирача, што је у сагласности са демократским начелима. Колегијални систем егзекутивног органа у Војводини био је такав, да су ту колегију са претседником сачињавали градски чиновници, који су бирали по истим начелима, по којима се и сада бирају. Војвођански систем самоуправа од пре рата истицан је као онај који се највише приближавао систему енглеске самоуправе.

По ранијим законима у свима покрајинама, осим Србије и Црне Горе, претседника је бирао градско веће. Тај систем у пракси је дао добре резултате. Бирачи су непосредно

бирали градске већнике, па је потом градско веће на првој седници вршило избор претседника. Позната је ствар да се код система који је у закону усвојен као кандидат увек истиче лице, који ће као партијски истакнута личност за собом повући највише бирача. Да ли је таква личност у исто време најспособнија за вођење комуналних послова, о томе се мало води рачуна. У Србији су се на пракси врло добро показале рђаве последице овога система. Мора се признати да су стварни резултати самоуправног живота већине наших градских насеља готово никакви. Томе је, поред осталог, много допринео и систем избора претседника, који су се у првоме реду бринули за партијске интересе, гледајући да повећају број партијских присталица, а не да материјално и духовно унапреде место на чијем се челу налазе. Стога ми држимо да би начин избора претседника, предвиђен у § 82 за случај када се његово место уопште, требало усвојити за његов избор уопште. Његов избор не би даље требало ограничити на градске већнике, јер ако само градско веће налази да у својој средини нема погодне личности за претседника, не видимо разлог због чега не би могло градско веће претседника бирати и изван своје средине. Ако се жели задовољити традиција србијанских градова, могло би се допустити да град статутом одреди и непосредан избор претседника, али у закону треба одредити као правило да градско веће бира претседника на првој седници која се сазива по извршности градскога већа. И у том смислу треба закон допунити.

Када се имају на уму функције претседника градске општине, коме је поред самоуправних послова поверено и вршење послова државне управе, који су граду наложени, његова служба мора бити плаћена, ако се збиља жели на томе месту имати лице које ће бити способно за послове који су му поверени. Ако би се прихватило гледиште, по коме би мандат претседника евентуално трајао и преко мандата градскога већа, онда се поред плате отвара и питање, да ли би требало обезбедити му право на пензију. Истина, ово не одговара нашем досадашњем схватању, али не треба потпуно игнорисати пример неких немачких покрајина, које су овакав систем избора претседника имале, јер је он у пракси дао врло добре резултате.

Установа једног административног директора код градова који ће под собом имати целокупну градску егзекутиву несумњиво је потребна. Улога овога директора била би да повеже све градске послове и да се стара о њиховој складности. Али за такву једну установу не претставља никакву сметњу § 87. Треба статутом о организацији градску егзекутивну службу тако организовати, да као главни административни помоћник претседника бу-

де тај директор града, који ће истовремено бити и највиши градски функционер.

IV) Глава IV Закона о градским општинама садржи одредбе о делокругу рада. Немогуће је таксативно набројати све послове о којима град треба да се брине, пошто је он само с једне стране ограничен: град не може одлучивати о пословима који су позитивним законским одредбама задржани за надлежност државних власти. Стога ни § 88 нема значај таксативног набрајања послова из самоуправног делокруга. Ту се само указује градовима на послове те врсте — пропис дидактичког значаја. Али то не значи да се град не може бринути и за друге послове који се тичу месне заједнице који ту нису споменути.

Покретач ове анкете за измену и допуну Закона о градским општинама г. Сл. Видаковић истиче и питање о једном минималном облигаторном комуналном делокругу који град мора безусловно да извршује. Међу прве такве послове свакако би спадало социјално збрињавање економски слабих чланова града. Само, када је о овоме реч, не сме се заборавити, да у случају принудног извршења таквих послова одлучивање мора да прелази на органе државне управе. То је, пак, у супротности са начелом самоуправе јер о свима пословима безусловно мора да одлучје град самостално. По нашем мишљењу, када је у питању решавање разних социјалних проблема, мора се предузимати смишљена акција у којој би узели учешћа држава и општина заједнички. Таква материја треба да је регулисана посебним законом, који ће истовремено обезбедити и материјална сретства за испуњење наложених задатака граду, као и предвидети начин евентуалног принудног извршења са стране државне управе.

У § 89 поверено је градским општинама вршење опште управне власти првог степена, али само у ограниченом обиму. Уз то је Министар унутрашњих послова овлашћен да уредбом може и друге такве послове преносити у надлежност града, или да их од њега може одузимати. Начелима правне државе одговара правило, које је усвојено и у нашем позитивном законодавству, да се стварна надлежност управних власти одређује законом о њиховој организацији. Поред тога и правна сигурност, а и интереси грађана захтевају, да се надлежност града за вршење послова државне управе потпуно одреди законом. То безусловно захтева да се овлашћење из става 3 § 83 укине. Наместо сваког набрајања у првом ставу овог параграфа требало би установити, да су градови надлежни да врше све послове опште управе из надлежности првостепених власти. И овде се у потпуности слажемо са предлозима Савеза градова. Факат је, да се економска и социјална структура градске заједнице битно разликује од оне на селу и да

стога захтева сасвим различиту делатност опште управе. Затим, градови већ имају проведenu организацију за вршење сличних послова у самоуправном делокругу. Ако би се њима поверило вршење свих послова опште управе у првом степену, задовољило би се принципима добре економије, јер се поред градских органа не би морали држати и државни органи за вршење материјалног истих послова.

У градовима, где се на челу градске полиције налази државни орган (претстојник), или где постоји државна месна полицијска власт (управа полиције), дужност издржавања полиције претставља за градове велики терет, па би ту дужност требало ограничити. Ако постоји разлог да месну полицију руководи државни орган, ту нису више у питању само интереси месне заједнице и безбедност њених воме питању појавила различна гледишта. И уколико се показује потреба, да се повећају трошкови за полицијску службу, они треба да падну на терет државе, а не на терет месне заједнице. Трошкови града треба да се ограниче на онај износ, колики су били издаци за издржавање полиције у тренутку када је полиција била подржављена. Сва доцнија повећања ишла би на терет државног буџета. То диктује основна правичност.

Затим, § 89 требало би допунити одредбом, по којој би граду било изречно дата казнена власт у свима случајевима где је имају опште управне власти првог степена, пошто се у овоме питању појавила различна гледишта. Истина, по нашем мишљењу, ово право граду припада и по садашњој редакцији става 1 § 89. Али се са других страна упорно истиче, да је казнена власт остала у надлежности државних месних полицијских власти, где оне постоје.

Када је §-ом 90 градовима дато право доношења статута, уредаба и правилника, онда је саобразно § 134 надзор државне управе и у том погледу требало ограничити само на испитивање законитости генерално-апстрактних прописа које град доноси (правни надзор), а не заводити испитивање целисходности (ту тела). Стога би требало цео § 91 изоставити на месту где се сада налази, а у глави о надзору испред § 134 имао би доћи само став I тога параграфа као посебан поступак који се односи на оцену законитости генерално-апстрактних прописа које град доноси, за разлику од испитивања законитости обичних одлука. Ако би ипак овај параграф био задржан, онда у његовом ставу трећем треба додати да ће се сматрати да је Министар финансија дао сагласност на уредбу, статут или правилник, ако у року од два месеца ништа не приговори. Но овај став је и нејасан, јер из њега не можемо извести прави смисао примедба Министра финансија, нарочито у оним случајевима, где се не ради о статутима за које је потребно одобрење по ставу 4 § 91. Да ли

се стављањем примедба Министра финансија у статут, уредба или правилник укида, или државна надзорна власт на основу тих примедба треба да донесе одлуку о задржању од извршења? Држимо да би се и ово врло осетљиво питање морало допунама закона извести на чистину.

V Задужење града, отуђење непокретног имања, као и везивање градских финансија преко рока трајања мандата градског већа, спада међу послове самоуправног делокруга, о којима треба аутономно да одлучује градско веће. Тешко је претпоставити да ће ико други боље штитити материјалне интересе града од самих градских већника, који су за то изабрани вољом месне заједнице. Ако се не би прихватио принцип, по коме би градско веће самостално одлучивало о тим пословима, онда је боље одобравање таквих одлука препустити бану. Пре свега, бан је ближи граду и у могућности је да боље познаје градске локалне прилике него ли Министар финансија, који ту дужност сада врши према ст. II и III § 94. Осим овога, у банској управи налазе се политичко-управни чиновници, који су цело своје службовање провели у непрекидном контакту са општинама, па је зато оправдана претпоставка да они могу са више разумевања проценити оправданост одлуке градског већа, него ли што се то може претпоставити за чисто стручне чиновнике у Министарству финансија. Јер, не треба се заваравати илузијама, ово одобрење ипак се своди на процену једног или двојице чиновника — Министрових референата. Нама је непојамно, зшто се више поклања вере овима него целога градскоме већу када су у питању интереси који се тичу само месне заједнице. Стога бисмо ми били за то, да за отуђење имања уз пуну накнаду вредности није потребно никакво одобрење. Ако се за остало жели оставити одобравање, онда би га требало поверити бану. За Министра финансија могло би се задржати да одобрава само закључивање зајмова у иностранству, пошто оно може имати реперкусија и на државне финансије.

VI Одредбе главе VI Закона о градским општинама, које одређују правни положај градских службеника, оправдано су изазвале највећу буру негодовања. Њима се ишло на то да се права градских службеника сузе што више, преко граница могућности. Одредбе закона о чиновницима, и то оне које су за државне службенике најнеповољније, одређено је да аналогно важе и за градске службенике. Кад се томе дода § 159 прелазних наређења, који ништи раније законито стечена права градских службеника, онда тек добијамо јасну слику, у какав су тежак положај доведени градски службеници одредбама Закона о градским општинама. С друге пак стране закон ни једном једином одредбом не обезбеђује никакво

право оним службеницима, који по досадашњим прописима нису имали право на пензију, па ма колико да су раније провели у градској служби.

Све ове недостатке изнели су и Савез градова и Савез чиновничких организација у поменутој анкети. Ми бисмо томе додали само још једну напомену. Градовима су осим самоуправних поверени и послови државне управе. Оно што законодавац треба да уреди, када су у питању градски службеници, то је да обезбеди несметано вршење службе у граду, јер државну власт у првоме реду интересује да град отправља уредно поверене му послове. Из овога резултира пре свега одредба, којом се граду налаже да има један минималан број квалификованих службеника, који ће отправљати послове из наложеног делокруга. То претставља једно ограничење градске самоуправе, пошто се она у начелу сама брине о начину и средствима за извршење поверених јој задатака, али како су овде у питању задаци који интересују целу државну заједницу, овај принцип мора бити жртвован општим интересима. Даље ограничење самоуправе морало би се поставити у одредби, која би гарантовала минимум припадности ових градских службеника, пошто би град могао осујетити примену прве одредбе, ако би одредио такве припадности, за које се нико не би хтео примити службе. Уосталом ми прихватимо у целости предлоге Савеза градова, нарочито онај који се односи на дисциплинске прописе, а поглавито на састав дисциплинског суда, пошто се садања композиција суда, нормирана у Закону о градским општинама, противи начелима градске самоуправе.

VII Мора се признати да је у финансијском пословању градска општина стављена под такво туторство да се, са те стране она посматрана, може отворено рећи да у том погледу она никакве самоуправе и нема. Не може се говорити о градској самоуправи, ма како она иначе на демократској основи била организована и ма колики јој делокруг био поверен, ако је свака њена делатност на финансијском пољу под туторством државне власти. За остварење задатака градске самоуправе потребна су финансијска сретства и ако их град може добити само уз пристанак државне власти, онда су прописи о организацији и делокругу градске самоуправе само гола форма без садржине, која не значи ништа. Стварно, о пословима градске самоуправе одлучивала би државна власт, која одобрава финансијско пословање општине.

Ако разгледамо одредбе главе VII закона, на сваком кораку сусрећемо одобрење државне власти: она одобрава акта о располагању градском имовином (§ 113), одлуке о одужењу града из основне градске имовине (§ 114), одлуке о зајмовима (§§ 94 и 115), увође-

ње и повећавање градских дажбина (§ 116), градски буџет у коме се манифестује цела делатност града (§ 118), трошење по дванаестинама (§ 119), накнадне и ванредне кредите (§ 120), оснивање и правила градских привредних предузећа (§ 126) и завода (§ 127). Скоро сваки акт, који има утицаја на градске финансије, мора добити одобрење државне власти. Ми се с правом можемо питати, шта је онда остало од градске аутономије? Кроз финансијске акте град остварује комуналне задатке, и када за остварење тих задатака не може сам одлучивати о сретствима, онда се о самоуправи не може ни говорити!

Треба бити начисто шта интересује државу и у чему она може водити контролу над градским финансијама. То су у повоме реду градске дажбине. У примедбама Савеза градова оправдано је примећено, да се држава мора постарати да градовима обезбеди изворе прихода, помоћу којих ће они остваривати своје задатке. Безусловно је потребно донети закон о самоуправним финансијама, који ће повући границу између објеката који подлеже само државним порезима, и оних који се остављају за самоуправне дажбине. Уколико би градови преко тога заводили и друге дажбине (посредне и непосредне порезе, трошарину и таксе), морало би се установити одобрење државне власти. Али би се одобрење имало ограничити само искључиво на то, јер је ту држава интересована да порески објекти не буду преоптерећени самоуправним дажбинама, тако да би била стављена у питање наплата државних пореза. Преко овога финансијски надзор је непотребан; најмање у оној форми како је данас заведен кроз Закон о градским општинама. Отуда би, по нашем мишљењу, цео § 118 закона о градским општинама требало потпуно брисати. Тако би остало да Министар финансија одобрава само увођење нових и повећавање постојећих дажбина, које би требало да буду заведене одредбама трајног карактера (правилницима), јер је немогуће замислити добро финансирање ако се приходи не могу унапред проценити. Уосталом овај принцип усвојен је и у теорији и у државним финансијама, јер се прикупљање државних прихода не заснива на државном буџету, већ на законима (о непосредном порезу и разним посредним порезима), који заводе те дажбине. Са приходима који граду стоје на расположењу, он би имао самостално да располаже, по плану који се унапред за сваку годину саставља (градски буџет). Немогуће би било оставити одредбу о одобравању буџета. Ако се овакав систем усвоји, јер такво одобравање не би имало никаквог смисла. Исто тако нема оправдања одобравање вирманисања кредита, нити ванредних и накнадних кредита, ако град самостално располаже сретствима која му стоје на расположењу. Основни

је принцип самоуправе да она сама одређује ред по коме ће остваривати задатке. Ако се државној власти одобравање буџета повери, значи прекршити тај принцип и поверити државној власти одлучивање о ономе, што безусловно припада граду.

Највећој критици свакако подлежи став 1 § 119, а посебице реченица „уз одобрење Министра финансија“. У финансирању града безусловно мора бити континуитета. Ако за текућу годину још нема одобреног буџета, не остаје него да се извршује стари буџет. Нема разлога да је за такав поступак потребно одобрење Министра финансија. Овде може бити речи само о буџетском праву градскога већа. Пошто се о саставу новог буџета брине градска егзекутива, требало би установити да се финансирање по дванаестинама старог буџета може вршити само уз одобрење градскога већа. На тај начин градско веће имало би у својим рукама једно моћно сретство да градску егзекутиву принуди на испуњење једног најважнијег задатка градске самоуправе — доношење градског буџета за текућу годину.

Основни принципи, на којима је градска самоуправа организована, треба да су садржани у Закону о градским општинама. Један од најосновнијих принципа, као што смо показали, јесте несумњиво финансирање градова. Зато овај закон треба да постави основна начела о буџетском праву града и финансијском надзору државне управе, о унутрашњој финансијској манипулацији, о основној градској имовини, зајмовима и о градској привреди. Закон о самоуправним финансијама ограничио би се само на то да граду стави на расположење поједине изворе прихода које данас држава искоришћава, као и да му обезбеди друге такве изворе. Стога бисмо ми били да се садашње одредбе у томе погледу измене сагласно напред изнетим примедбама.

Данашњи закон диференцира градска привредна предузећа од градских завода (§§ 126 и 127), али то ипак недовољно чини нарочито уколико се тиче правног односа ових последњих према странкама. Проглашењем обавезне употребе појединих градских завода и установа они постају институције јавног права (јавне службе) и законом је безусловно требало нормирати да је правни однос између ових установа и корисника јавно-правног, а не приватно-правног карактера. Када је реч о водоводу и канализацији, то се и сада може изводити из одредаба Грађевинског закона, који овлашћује град (општину) да за употребу ових завода може прописати специјалне таксе. Наплату ових такса предузима град путем управне егзекуције и није му потребна судска интервенција. Ипак, постоје и супротна гледишта. Да не би у томе погледу било сумње, држимо да би то питање требало у Закону о градским општинама расчистити и поставити

начело да је правни однос између оваквих установа и корисника јавно-правног карактера.

VIII Одредбе о надзору државне управе над пословима градске самоуправе, које садржи глава VIII закона, такође су плод једног изванредног политичког схватања које је владало у времену када је Закон о градским општинама донет. Иако се начелно не могу стављати примедбе, када је реч о правном надзору који садржи § 134, из кога провирује настојање редактора да се надзор ограничи каутелами које ће обезбедити несметани рад градској самоуправи, ипак §§ 136, 139 и 142 тешко задиру у градску самоуправу. Док се овим одредабама допушта државној власти да на себе преузме одлучивање о самоуправним пословима града и да разрешава градске органе кад то нађе за потребно, дотле у закону имамо потпуну празнину за неке случајеве које је неопходно нужно нормирати.

Основно је начело самоуправе у томе да сама утврђује програм рада и одређује ред по коме ће остваривати комуналне задатке. Само онде, где је изричном законском одредбом извесна дужност наложена граду и одређен обим рада, може бити речи о принудном извршењу таквог посла. Али док се налазимо у границама чисто самоуправног делокруга, који је многострук, не може се одлучивање о томе шта је град дужан предузети и у коме обиму пренети на државну надзорну власт, јер се то противи основним принципима на којима је самоуправа организована. Стога, ако хоћемо да останемо доследни овим принципима, требало би § 136 брисати у целисти. Уколико се ради о неком послу који је изречном законском одредбом наложен граду, ако га град не би хтео извршити, он би се имао остварити на начин предвиђен у § 137.

Разрешење претседника и градских већника, када се утврди да не испуњавају законске услове за положај који заузимају, посве је разумљиво. Разрешеном стоји на расположењу употреба редовног правног лека, тако да се он увек може заштитити од евентуалних злоупотреба државне управе. Али је у закону пропуштено да се нормира један посебан случај који се у пракси често догађа. Ради се о томе, када претседник, потпретседник или градски већник буде стављен под оптужбу за злочине или преступе учињене из користољубља. За време од подизања оптужбе до главног претреса такво лице не може вршити градске послове, а да не изазове негодовање грађана због сумње која на њима лежи. Предузети одмах разрешење није целисходно због евентуалне ослобођавајуће пресуде. У оваквим случајевима требало би установити удаљење од дужности. Ако би оптужени био ослобођен судском пресудом, удаљење би имало престати, а ако би он био осуђен, имало би следити дефинитивно разрешење.

Ако би био усвојен систем да претседника бира градско веће, морало би се безусловно установити да се претседник има разрешити дужности, ако то градско веће затражи апсолутном већином законом установљеног броја градских већника. Претседник градске општине је извршилац одлука градскога већа и њему се мора дати једна ефикасна мера противу претседника, којим би га могао принудити да његове одлуке савесно извршује. Уосталом, када су у питању послови из самоуправног делокруга, над претседником појављује се као надзорни орган једино градско веће, што оправдава једну овакву меру.

Претседнику градске општине, поред осталог, поверено је и вршење послова државне управе. Ако он ове послове не би вршио, излаз је отворен у § 137: те послове може да изврши надзорна власт на рачун града. Само често невршење ових послова могло би бити разлогом за разрешење, али би и ту требало установити каутеле, који ће спречавати злоупотребе државне управе. (Разрешење би се могло предузети, тек пошто је претходно претседник на то упозорен; противу одлуке о разрешењу допустити заштиту управног суда итд.).

Што се тиче градскога већа, ту може бити речи само о целом његовом распусту, изузев случајева када се појединац разрешава због губитка услова за градског већника. Ово стога што се као градски орган појављује цело градско веће а не поједини већници. Ако поједини већник неће да учествује у раду градскога већа, то је ствар градске самоуправе коју она сама има да расправи. Са те претпоставке полази и садашњи закон, јер он у § 70 предвиђа казну због недолажења на седнице и овлашћује градско веће да разреши већника, ако у току једне године изостане са више од половине седница, а изостанке не оправда. Отуда, нема логике, када се у § 138, поред осталог, Министар овлашћује да може разрешити и појединог већника ако не врши уредно своје дужности.

Разрешење целог градскога већа претставља једну тешку меру, јер је то систирање градске самоуправе, која је граду законом призната. Наместо изабраних органа у таквом случају државна управа преузима на себе одговорност за вођење градских послова. Зато се оваква мера може предузети само у крајњим случајевима, који таксативно морају у закону бити набројани.

Ако имамо пред очима функционисање градске самоуправе, онакву каква се она у пракси манифестује, морамо признати, да је за нормалан ток послова најважнији акт градскога већа доношење градскога буџета. Ако градско веће буџет донесе, за ту годину је обезбеђено нормално функционисање градске самоуправе. Ако има буџета и ако је у првој години градско веће извршило избор прет-

седника (под претпоставком да се усвоји овај систем) у градској општини обезбеђен је не- сметан рад. Из тога бисмо ми поставили пра- вило, да градско веће може бити распуштено ако у две узастопне године не донесе градски буџет (за прву годину финансирање је обез- беђено дванаестинама), или ако не изврши избор претседника градске општине.

Други случај разрешења, о коме је реч у § 139, у начелу мора се прихватити, јер се не да ни замислити да остану на управи град- ске општине такви органи, који доносе од- луке и дају изјаве које су штетне по опште државне интересе. Градска самоуправа није установа која се може потпуно издвојити из целокупне државне организације и поставити насупрот државним интересима. Насупрот, из- међу државне управе и градске самоуправе мора постојати складна сарадња, а рад град- ских органа не сме бити супротан интересима целине. Отуда потреба да се градски органи уклоне, ако дају изјаве или доносе одлу- ке које су штетне по важне државне инте- ресе. Само када је у питању оцена ових из- јава, ради заштите градских органа, треба- ло би допустити право жалбе Државном савету. То се нарочито оправдава могућношћу зло-

употреба са стране државне управе, ако се тужба искључи као што је сада случај. Поку- шај злоупотреба досад смо већ имали у прак- си код примене идентичне одредбе из закона о општинама. Према овоме, требало би други став § 139 изменити, тако да разрешени град- ски орган има право жалбе на Државни савет, који би овде такође имао једну функцију ак- тивне управе.

Према овоме одредбе о разрешењу морале би се у Закону потпуно одвојити на оне које важе за претседника градске општине и оне које се односе на распуст градскога већа, по- што су у питању други разлози разрешења код једног и код другог градског органа.

Овде смо се ограничили на критику по- стојећег система у Закону о градским општи- нама. Несумњиво је, да би се могло још мно- го што-шта рећи о свему томе, на евентуално пледирати и за једну градску самоуправу на сасвим другој основи, чији би у првome реду били социјално-економски задаци у оном о- биму, за који се конзеквентно залаже г. Сло- бодан Видаковић у напред поменутом његовом напису. Можда је већ крајње време да се и томе питању регенерације наших градских са- самоуправа поклони већа пажња.

Драг. Р. Петровић,

шеф Персоналног отсека Поглаварства
града Београда

Чиновничко питање у закону о градским општинама

Закон о градским општинама треба изменити и допунити.

Основно је правило да један закон треба да обради одговарајућу материју на што једноставнији и прегледнији начин, избегавајући сваку двосмисленост и празнину. На тај начин успева се да закон као свршен факат буде приступачан и најширим народним слојевима а по могућству разумљив и лаицима. Исто тако сматра се да сваки закон треба да буде верно огледало времена и средине у коме је поникао.

Ово правило, на жалост, није сасвим задовољено Законом о градским општинама, јер исти није оно верно огледало социјалног схватања нашег народа. У већини својих прописа тај је закон нејасан и непотпун, а социјално неправедан, специјално у прописима којима регулише питање службеног статуса градских службеника. Тачност оваквог налаза запажа се и при летиичном разгледању прописа VI главе у вези са одговарајућим прописима прелазних наређења, а још се теже осећају последице примене његових прописа с обзиром на ниво животног стандарда и социјалну осетљивост градских службеника и зато ћемо се ми, у нашем одговору на анкету часописа Београда о Закону о градским општинама, задржати се највише на VI глави истог закона!

Градски службеници лакше би подносили социјалну неправду која им је овим законским прописима нанета у односу према државним службеницима, али верујем да врло тешко могу да поднесу негирање њихових стечених права које Закон о градским општинама признаје само донекле. Тај је закон с једне стране драстично негирао многа ранија законски стечена права градских службеника, а са друге стране потрудио се да градским службеницима наметне многе нове услове за ступање у службу и вршење исте, као и да их изједначи са државним службеницима у дужностима; не водећи ни мало рачуна да свака дужност повлачи извесна права и да је зато требало изједначити градске службенике са државним службеницима и у погледу најосновнијих права и повластица.

Примера ради поменућу да градски службеници не уживају никакве повластице у подвозу на државним жељезницама и бродовима,

за лечење своје и чланова својих породица у државним и бановинским болницама, у погледу ослобођења плаћања декретних и свих осталих такса за молбе које се подносе на њихова лична или породична права у службеном погледу, повластице на бањска лечења итд.

Поред изложене социјалне неправде принуђен сам да овом приликом, кроз анкету о Закону о градским општинама, истакнем и ону тако звану законску неправду која је урнисала основне принципе теорије стечених права, у чему Закон о градским општинама безмерно обилује.

Ради што јасније илустрације ове неправде почећемо са излагањима како одговарајући законски прописи изгледају у пракси, приликом њихове примене, и какве су последице те примене по егзистенцију градских службеника и чланова њихових породица, а разуме се и по њихов морал и елан у раду.

По прописима § 102 градске чиновнике бира Градско веће на основу конкурса, који се има објавити у бановинском службеном листу а у Београду и Панчеву у Службеним новинама, најмање на месец дана пре избора. Ово значи да се постављање једног градског чиновника не може извршити пре него прође најмање два месеца од дана објављеног конкурса, с обзиром на потребу сређивања података по извршеном конкурс и проучавање истих од стране надлежног одбора предвиђеног § 69 З.о. г.о.; а ако се случајно деси да се ради о попуњавању места умрлог чиновника онда се такво упражњено место не може попунити новом радном снагом пре истека пуна три месеца с обзиром на околност, да се на терет кредита из кога је умрли градски чиновник примао плату до смрти издаје породици износ његових једномесечних припадљивости. Када се зна да је бројно стање градских службеника јако ограничено, а по тенденцији § 100, који говори о систематизирању звања градских службеника и одређивању њиховог броја у новом статуту, свешће се данашње бројно стање на још мању меру, онда ће се одмах јасно уочити да је поступак предвиђен за попуњавање упражњених чиновничких

www.месгас врло спор и да служба од тога мора трпети. А када трпи служба мора да трпи и грађанство.

Техничка страна избора чиновника још је компликованија. Избор на име треба да се врши на начин предвиђен у § 72, који је у пракси дао апсолутну негацију законодавчеве намере изражене у § 102, а којом се желело да се путем конкурса изабере за градске чиновнике само најбољи међу најбољима.

По једном конкретном случају Министарство унутрашњих послова задржало је својом одлуком IV Бр. 2401/36, од извршења одлуку Градског већа у Београду, а са разлога:

„По § 102 Закона о градским општинама градске чиновнике бира Градско веће на основу натечаја, који се у Београду има објавити у „Службеним новинама“ најмање на месец дана пре избора. Значај ове одредбе састоји се у томе, да се пред градско веће имају изнети молбе свих конкурентата, па да између њих Градско веће има изабрати једнога за попуњавања упражњеног места. Да се избор мора на тај начин вршити проистиче из начела тајног гласања а прописаног у § 75, као и из поступка који је за избор одређен у § 72, где се нормира начин доношења одлуке, ако би конкуренти добили подједнак број гласова.

У конкретном случају није поступљено по поменутиим законским прописима, јер је Градскоме већу претседник поднео предлог, да се упражњена места попуне двојицом кандидата, који су од свих осталих кандидата, пријављених на конкурс, одобрени од стране Персоналног одбора. На овај начин Градско веће у ствари није вршило избор међу пријављеним кандидатима, како је то прописано § 103 З.о г.о., већ је било принуђено да гласа за и против предлога претседника.”

Поглаварство је поднело тужбу Државном савету и молило да се поништи одлука г. Министра унутрашњих послова наводећи, да је одлука Градског већа заснована на закону и да је физички немогуће да се пред Градско веће изнесу молбе свију пријављених конкурентата, јер би тада већници морали да гласају за сваког кандидата појединачно, због чега би се десило да буду изабрани евентуално слабији кандидати и то са свега неколико гласова. У својој тужби Државном савету Поглаварство је навело као најважнији аргуменат да је у конкретном случају предмет био на разматрању пред Санитетским и Персоналним одбором, који су као стручни одбори Градскога већа са формалне стране проучили резултате конкурса и дали потребно мишљење уз предлог Претседника градске општине.

Државни савет одбацио је пресудом својом Бр. 14807/36, тужбу Градског поглаварства као неосновану, а са разлога:

„У § 102 Закона о градским општинама прописано је: „Градске службенике бира Град-

ско веће на основу натјечаја који се има расписати...“ У смислу овога прописа расписан је од стране града натјечај за два лекара, али избор између пријављених кандидата није извршен од стране већа у духу истог прописа. У место да се резултат натјечаја у целости изнесе пред Градско веће на решење, овде је избор извршен претходно од стране другог органа, који за то није био надлежан, па затим пред веће изнето да гласа о тако изабраним лицима. Веће стварно није донело одлуку о резултату натјечаја, нити је у духу овог прописа вршило избор, и због тога је у ожалбеном решењу исправно поступљено када је овако донета одлука задржата од извршења, на основу § 134 Закона о градским општинама.

Не стоји разлог жалбе, да је, у недостатку одредаба о процедури код решавања Градског већа, удовољено одредби § 102 Закона о градским општинама тиме што је Санитетски одбор већника, као стручан за ово питање, прегледао пријаве и податке пријављених кандидата и одабрао оне који имају највише услова. Јер, према § 69 ст. 3 истог закона, надлежност одбора простире се само на проучавање и примену предмета за решење, а не и на само решење које спада у искључиву надлежност већа. Питање о коме је веће у овом случају имало да решава јесте натјечај односно избор између лица пријављених на натјечај, па је и одбор имао то питање у целости да проучи и припреми за решење и затим изнесе пред веће да га реши. У духу наведеног § 69 било би, да одбор поднесе извештај већу о резултату расписаног натјечаја т.ј. о пријављеним кандидатима и њиховим условима, предности једних испред других и евентуално учини предлог за решење. Веће би тако било обавештено о целом питању, па би га тако имало да претреса и реши. Међутим то одбор у овом случају није учинио. Нити је дао извештај већу у резултатима натјечаја, нити је то питање у целости претресано и исправљено у већу. Стварно, избор је извршио само одбор, и ако за то није био надлежан, а веће је решавало о тако извршеном избору као и да није било натјечаја. Све, дакле, противно духу одредбе § 102 Закона о градским општинама. А таква одлука морала се задржати од извршења.”

Интересантни су предњи разлози Државног савета јер по њима Градском већу може поднети предлог и стручни одбор, ма да то законом није предвиђено, пошто се у § 69 изрично говори да ће веће расправљати о предметима које подноси претседник градске општине. У истом смислу говори § 96 у својем ставу I, по коме је претседник дужан да припрема и извршава одлуке већа.

Сматрамо да гледиште Државног савета није у духу закона, а поступак који се инагурише не доводи до резултата који се желео

стриктно применом § 102. — т.ј. одабирање конкурената кроз често сито.

Досадашњом праксом Државног савета, а на основу § 104 потпуно је пречишћено питање стицања права на личну пензију у вези са раније признатим годикзма службе по чл. 14 Статута О. Б. Државни савет стриктно заступа гледиште да градски службеници стичу право на личну пензију после десет година ефективно проведених у градској служби без обзира на време које се раније урачунавало за стицање права на пензију у смислу чл. 14 и 60 Статута О. Б., с тим, да им се раније време проведено у државној служби пре ступања у градску службу рачуна само при одмеравању количине пензије. Овај скроз несоцијалан и неправичан пропис унео је огромну забуну и изненађење међу градским службеницима, а нарочито са обзиром на пропис става II § 159 који је целом закону дао повратну снагу у ништењу законито стечених права, што је јединствен пример у нашем законодавству.

Док нису почеле да падају пресуде Државног савета, градски службеници били су тврдо убеђени да се пропис § 104 не може применити са повратном снагом, базирајући то своје убеђење на принципе теорије о стеченом праву, али је стварност доказала да је теорија само теорија и ништа више. Градски службеници нису овим законским прописом добили ни ону законску заштиту коју су државни чиновници добили прелазним наређењима Закона о чиновницима од 31 марта 1931 године. Док су државним службеницима сва стечена права остала нетакнута, па чак и право на стару плату, ако је она била већа од плате коју би требало да примају по новом закону, дотле је градским службеницима укинута и право сталности у служби као и већ стечено право на пензију!

Истина, § 161 предвиђено је да се градским службеницима који су по досадашњим прописима имали сталност исплати, услучају отпуста, извесна отпремнина; али је то ништавна цена за добро и њихова права одузета овим законом.

Изједначење градских и државних службеника постигнуто је али само на огромну штету права градских службеника, који су према државним испали пасторци Закона о градским општинама.

Градски службеници нису ово заслужили ни својим родољубивим радом, ни својим друштвеним положајем, јер су исто тако лојални грађани и добре патриоте, као што су и државни службеници.

По једном конкретном случају истакнуто је пред Државним саветом питање, на основу чл. 14 и 60 Статута О. Б., да ли један градски службеник може бити отпуштен из градске службе пре него наврши десет година ефективне градске службе без обзира што је не-

посредно прешао из државне у општинску службу и што је на дан отпуста из градске службе имао више од десет година непрекидне државне и градске службе, признате од свих статутом надлежних форума Београдске општине.

Државни савет одбацио је тај део тужбе заинтересованог службеника пресудом својом Бр. 12891/36, а са разлога:

„У Закону о градским општинама (§ 104) прописано је, да се одредбе о престанку службе, које важе за државне службенике, имају примењивати и на градске службенике, у колико овим законом није другојачије одређено. У погледу престанка службе овим законом није ништа другачије одређено, а осим тога у погледу прелазним наређењима (§ 156) прописано је, да постојећи општински статuti и уредбе остају у снази у колико нису у противности са овим законом.“ Према томе, у колико би одредбе статута Општине града Београда, односно престанка службе градских службеника, и биле друкчије од оних које важе за државне службенике, оне су престале важити, те је у томе погледу неосновано тврђење тужиоцево, да му служба није могла престати на овај начин, пошто зато нема основа у статуту. Са истих разлога се и питање о исправности његовог отпуштања из градске службе, које је овде проведено, има расправити по одредбама чиновничког закона, које важе за престанак службе државних службеника (§ 104 Закона о градским општинама).”

У вези са оваквим гледиштем Државног савета намеће се једно интересантно питање у вези са прописом чл. 65 статута О.Б., по коме је општинским службеницима у Београду било признато за пензију време проведено у својству општинских дневничара, а на основу претходног специјалног решења општинског суда.

Ценећи предње разлоге Државног савета у вези са § 113 Закона о чиновницима долази се до закључка да се по Закону о градским општинама ни то време не би могло признати градским службеницима у Београду за стицање услова за личну пензију. Закључак је, на жалост, поразан, али стоји.

Тачност нашег закључка поткрепљујемо и разлозима једне од многих пресуда Државног савета, а који гласе:

„По § 159 ст. 1 тач. 2 Закона о градским општинама, права која су по досадашњим прописима призната градским службеницима ограничавају се следећим: призната права која су у противности са одредбама §§ 100 и 104 Закона о градским општинама свешће се сходно тим одредбама. А по § 104 на који упућује поменути пропис, одредбе за државне службенике... о престанку службе, о пензијама имају се сходно смислу примењивати и на градске службенике, у колико овим законом

није другачије одређено. Одредба пак за државне службенике која се сходно смислу има применити и на градске службенике када се ради о њиховој пензији јесте одредба § 113 Ч.з. По овом пропису чиновници односно градски службеници испуњавају услов за стицање права на личну пензију кад наврше 10 година, коју су стварно провели у активној државној односно овде у градској служби као активним градским надлештвима, заводима и установама. Тужилац као што се то из акта предмета види има преко девет година и нема десет година градске службе, због чега у смислу наведених законских прописа не испуњава законске услове за пензију. Примени чл. 14 и 60 Статута Општине београдске у спорном случају нема места, пошто је по § 156 Закона о градским општинама продужена важност само оних одредаба градских статута, које нису у противности са одредбама Закона о градским општинама. А Закон о градским општинама у одредбама §§ 159 и 104 у вези са § 113 Ч.з. изрично тражи 10 ефективно проведених година у градској служби, за стицање права на пензију, које услове поменути прописи чланова 14 и 60 Статута Општине београдске нису тражили, већ су се и године државне службе урачунавале у десетогодишњи рок за стицање права на пензију. Међутим, по ст. 1 § 104 Закона о градским општинама овакво урачунавање је изрично забранио, пошто се по овом пропису службенику, тек кад напуни услов за стицање права на личну пензију, рачуна време проведено у државној служби пре ступања у државну службу при одмеравању количине пензије. Због тога је тужена власт била овлашћена законом да тужиоца одбије од тражења пензије.“

Државни савет дословно примењује § 113 Ч.з., а став 1 тога параграфа изрично забрањује да се у десетогодишњу активну државну службу урачунава, за испуњавање услова за стицање права на личну пензију, време проведено на раду у служби државе у својству контрактуалног чиновника или дневничара.

Благодарећи своје несоцијалном ретроактивном дејству Закон о градским општинама укинуо је у Београдској општини сталност и оним градским службеницима које је општински суд утврдио за сталне својом специјалном одлуком у току 1930 године, а на основу чл. 65 Статута О.Б. Укидање сталности ових службеника закон их је у исто време лишио и права на отпремнину у случају престанка службе пре навршених десет година ефективне градске службе. Досадашња пракса Државног савета јасно нам је указала због чега су и такви градски службеници лишени сталности, дајући у својим пресудама следеће разлоге:

„По § 161 Закона о градским општинама, службеници који су по досадашњим прописима имали сталност и који немају 10 година општинске службе на случај отпуста добиће отпремнину у износу једногодишњих припадљности ако имају најмање пет година ефективне општинске службе, а отпремнину у износу шестомесечних припадљности, ако имају мање од пет година ефективне општинске службе. У смислу овог законског прописа право на отпремнину имају само они градски службеници који су по досадашњим прописима стекли сталност. Према досадашњим прописима (чл. 47 Статута) службеник је после 5 година био сталан. Међутим, по чл. 65 Статута, који се налази међу прелазним наређењима, до доношења одлуке Суда Општине београдске о сталности, које је пак везано за доношење правилника о организацији појединих отсека по чл. 6 Статута, градски службеници неће уживати сталност из чл. 47 Статута. А по ст. 2 истог члана 65 Статута, овај рок може бити продужен специјалном одлуком суда одобреног од Министра унутрашњих послова. Као што се из акта предмета види Правилник о организацији појединих отсека по чл. 6 Статута није донет и због тога је рок за доношење одлука о службеничкој сталности продужен сходно чл. 65 Статута, одлуком суда О.Бр. 24550 од 7 децембра 1933 године до краја 1934 године, а ту је одлуку и Министар унутрашњих послова, решењем IV Бр. 3183 од 15 децембра 1933 године, одобрио, те је на тај начин ова одлука суда постала перфектна. Па како је доношење одлука о сталности градских службеника Општине београдске одложено до краја 1934 године, то у моменту ступања на снагу Закона о градским општинама т.ј. 23 септембра 1934 године, градски службеници Општине београдске које је тај Статут затекао нису стекли сталност. Према томе, ни тужилац у часу ступања на снагу Закона о градским општинама није имао сталност, нити је пак ову од дана отпуста из службе стекао, због чега и не испуњава законске услове за признање права на отпремнину.“

Поред укинуте сталности градски службеници у Београду немају никакве практичне користи ни од прописа § 161, јер у случају престанка службе нису у могућности да рефлектирају чак ни на предвиђену бедну отпремнину с обзиром на већ изложено тумачење Државног савета о сталности у општинској служби.

Са овако несталним службеним статусом градских службеника може, пре навршених десет година ефективне градске службе, (без обзира на све раније године државне службе!) да престане служба, било на основу слободне оцене надлежног органа у смислу тач. 16 § 104 у вези § 104 Ч.з., било на захтев надзор-

не власти у смислу § 160 Закона о градским општинама. Мислимо да није искључен ни трећи начин престанка службе с обзиром на финансијски закон за 1936/37 годину, који даје могућности Министру финансија да из градских буџета брише предложене приходе или расходе. Последња два начина престанка службе треба на сваки начин модификовати што би одлуку о захтеву надзорне власти на основу § 160 З.о г.о. доносио Државни савет, а право Министра финансија за брисање предложених расхода из буџета градских општина ограничило: на брисање само предложених личних расхода за евентуално нерегулисане градске службенике.

По престанку службе службеник се отпушта, или пензионире ако је испунио прописане услове за пензију, али и ту се Закон о градским општинама у примени показао двосмислен и нејасан.

Реч је н. пр. о начину обрачунавања количине пензије.

Министарство унутрашњих послова заступа гледиште да се обрачун пензијских припадности морао вршити у смислу одговарајућих прописа Закона о чиновницима (§§ 123 и 124).

Државна месна контрола при Општини београдској није акцептирала разлоге Министарства унутрашњих послова, већ је замолила Главну контролу за начелно мишљење о начину обрачунавања пензијских припадности.

Главна контрола на својој општој седници од 24 априла 1936 године дала је следеће мишљење: „Да се обрачун пензијских припадности градских службеника има вршити по одредбама Статута Општине града Београда из 1929 године јер припадности градских службеника нису још изједначене са припадностима државних службеника, да би се обрачун пензијских припадности могао вршити по одредбама обрачуна пензијских припадности и Закона о чиновницима од 1931 године.“

Министарство унутрашњих послова остало је при своме гледишту и после овакве одлуке Главне контроле, због чега ово питање још није дефинитивно расправљено, јер се мора расправити у управном поступку а по конкретним случајевима. Сматрамо да је тумачење Главне контроле правилно и у духу закона.

Ако би се усвојило тумачење Министарства унутр. послова онда би се и обрачун породичних пензија морао вршити по Ч.з.

Али, Министарство по нашем мишљењу није водило рачуна ни о последњем ставу образложења VI главе предлога Закона о градским општинама из кога се види законодавчева намера, да § 104, у колико се односи на питање регулисања пензијских припадности, треба применити тек онда када Министар унутрашњих послова у сагласности са Министром

финансија установи фонд а уједно донесе и одредбе о управи и руковање фондом за породичне пензије о правима и дужностима градских службеника и општина према фонду, о његовим приходима, начину убирања прихода и исплаћивања пензија, као и о ликвидацији постојећих таквих фондова.

Када је законодавац желео да се питања породичних припадности регулишу на овај начин онда је искључена примена Закона о чиновницима при обрачуна пензијских припадности пре уређења тога питања на начин предвиђен у § 110 Закона о градским општинама.

Тачка 5 § 96 даје право претседнику градске општине да службеницима одобрава осуство до месец дана, а ни једним другим прописом није означено који је орган надлежан за давање дужег осуства (у случају позива службеника на војну вежбу), због чега и ову правину треба изменама и допунама закона допунити.

Из овога кратког излагања, поткрепљеног необоривим доказима, јасно смо указали да Закон о градским општинама има многих и многих мана и недостатака у својим прописима који говоре о службеном положају градских службеника. Истина, подаци се углавном односе на ранији и садашњи положај општинских службеника у Београду, али верујемо да су и службеници осталих градова претрпели ако не већу а оно бар исто толику штету у својим личним правима од дана ступања на снагу овога несоцијалног и неправичног закона.

Нејасни су нам разлози законодавчеви, али верујемо да су изложене мане и недостатци последица брзог доношења овога закона, без потребних претходних студија, па смо зато уверени да ће меродавни фактори увидети сву оправданост захтева земаљског Савеза градских службеника и Савеза градова, као послодаваца, за измене и допуне Закона о градским општинама, које би измене повратиле градским службеницима бар она основна права по досадашњим статутима и градским уредбама. Оправданост захтева градских службеника огледа се и у акцији Савеза градова Краљевине Југославије, као врховног комуналног форума, за измену и допуну Закона о градским општинама који се у пракси показао потпуно несавремен и несоцијалан. Све су то разлози који ће несумњиво покренути меродавне факторе да исправе нанету неправду градским службеницима и на тај им начин одаду признање које им припада као многобројном и конструктивном елементу нашег друштва. Сви се ови моменти морају имати у виду приликом измене и допуне Закона о градским општинама, коју измену као хитну доказује потреба здравог развоја и нормалног просперитета наших градских самоуправа, тих основних ћелија савремене државе!

Dr. l. Borje Milovanović,
новинар

Закон о градским општинама угушује градску самоуправу...

У анкети, коју је расписао часопис Београда „Београдске општинске новине” по питању, да ли нови Закон о градским општинама треба мењати и шта у њему треба мењати — желимо да учествујемо и ми у име млађе генерације правника из слободне професије. Наша генерација тражи изражај пуне демократије у целокупном јавном и државном животу, па и у животу наших градских општина. У комуналном животу савремених општина изражај истинске демократије је у — пуној самоуправи, коју наши градови и општине још не уживају!

Закон о градским општинама мора се мењати јер он је самоуправу растргао на крст; кроз нови Закон о градовима има се прокламовати пуна народна самоуправа!... —

Са неколико детаља да расмотримо сада најглавније прописе Закона о градовима.

§ 1 придаје градовима назив самоуправа; кажемо назив зато, што не можемо да кажемо да им стварно даје права које имају истинске самоуправе. Јер, као што ће се из даљег видети, после § 1 сви остали параграфи угушују та обележја самоуправе — како то слично стоји у свима параграфима Закона о штампи и Закона о картелима, после параграфа првог који каже да је штампа слободна, односно да се картели забрањују.

§ 3 каже, да су градови *природне* и економске јединице. У пракси, они то нису и то врло често. Тако код свих градова на обалама река, који су отсечени и ограђени од свога залеђа, са којим тек чине природну и економску јединицу. У пракси скоро сви градови претстављају стара утврђења односно тргове. У том смислу практичан живот намеће заиста потребу да тргови буду база целог краја, али таква једна потреба не може се остварити само писаним законом. Да има крајева који немају у блиској раздаљини ниједног града не треба ни помињати, па због тога нам изгледа да је горња дефиниција нетачна и бесциљна. § 6 каже, да се границе извесних градова могу помицати, општине се припајати и пре-групписавати. Али, то не бива ради остварења „природној и економског јединства”, него, да

се створе услови за политичко прегруписавање и прегласавање.

Сам закон није у стању да убеди сељаке у потребу спајања, после низа деценија како су град и село раздвојени и живе у традицијама омразе. Када се говори о припајању села граду, сељаци у томе виде нестајање њиховог села, и што је најгоре, виде жељу градских управљача да поставе кантаре и уведу трошарине и пијачарине чак и у њихова села, жељу многих зеленаша да пруже своје канџе у сељачке њиве и воћњаке, намере општинара у граду да им одузму слободу да сами раде у својој кући како они хоће и знају, као што често виде и намере градских општина да своје дугове разделе на своје нове житеље итд.

§ 13 дели грађане на становнике и на чланове градске општине. То због тога, да општина не би морала да помаже сиромашне који дођу са стране. Да постане члан градске општине мора респективно лице да буде доброг имовног стања. Значи, имућни грађани имају једна, сиромашњи грађани друга права. Или, ако се не ради о привилегији, каквог онда смисла има одвајање оних са титулом чланства града од оних без те титуле?

Са друге стране, градска општина, жељом да не дугује потпору свима подједнако, о-грађује се од оних који дођу са стране, нежељених који иду трбухом за крухом, као што уопште не жели да има на врату те голаће, који надиру са њива и брда због беде. То се јасно види из ограничења § 18, који се такође мора мењати у духу социјалне правичности.

По § 23 претседник и две трећине градских већника бирају се и то јавним гласањем; осталу једну трећину већника поставља бан, односно Министар унутрашњих дела. — Ако закон назива градске општине самоуправама да би оне и у стварности биле самоуправе, нужно је да самостално и у потпуности бирају своје већнике и свога претседника општине. У слободном избору свога управног тела и огледа се самосталност, или како каже закон, *самоујравност* градске општине. Чим постоји по-лициско туторство над градском општином, он-да не може бити ни речи о самоуправи!

Ако се постављање једне трећине градских одборника хоће да оправда жељом више власти, да у градском већу буду у првом реду заступљени претставници свих редова грађанства, и још више, да у њему седе људи који се стручно разумеју у пословима комуналне политике, онда се ни мало не може оспоравати добра воља, искрена жеља самих грађана, да приликом кандидовања општинског часништва изабере и праве претставнике свих редова, и познаваоце комуналне политике. А ако се мисли да би више власти боље познавале способности грађана него што их познају они који са њима заједно проводе цео свој живот, онда је то више него смешно, по реакционарном овлашћењу Зак. о градским општинама.

Што се тиче јавног гласања, не би требало ни освртати се на његову апсолутну депласираност. Нашем је народу у традицији да гласа тајно, то је његово право са којим се он сродно, и због тога он јавно гласање не сматра уопште гласањем, већ пре изазивањем, провоцирањем. Слободно изражавање воље и убеђења не може да се тражи од тога истог народа данас, када он живи претешким животом, када је услед свакодневних недаћа и брига, растрзања и долажења у конфликт са животом око себе и у неспоразум са претставницима и носиоцима привреде, изгубио често и сваки знак жива и културна човека. Јавно гласање показало се већ неколико пута: то је у ствари бездушна трговина гогољевским „мртвим душама“ средњих и нижих слојева.

§ 25 наређује, да председник односно већници, не могу бити општински добављачи. Та умесна одредба постојала је и до сада у погледу народних посланика, али она није имала никаквог дејства у случају ако би била прекршена, односно није се никада у пракси ништа предузимало против оних који би ту законску одредбу прекршили. Изигравање ове одредбе јесте врло честа појава и њено наређење без нормирања сретстава (санкција) да се казни онај који је погази остаје без дејства.

— Познати су случајеви са лиферицијама, а нарочито са уговорима великих наших општина, Београда и других, у лиферовању струје итд., када се грађанство оштети милионским сумама од својих градских управљача, па ипак они још никада нису искусили казну закона! Значи да нису биле ефикасне досадашње одредбе у том погледу, односно грађанске широке масе немају начина да повуку на одговорност оне које их поткрадају, јер су далеко од градског апарата на чије функционисање немају никаквог утицаја. А Закон о градским општинама остао је без санкција!... —

§ 58, неразумљив, предвиђа оригиналан избор и расподелу броја градских одборника. Листа која је добила незнатну већину, добија скоро све градске већнике!... Ту је осовина апарата, који ће неминовно осигуравати потреб-

ну већину у градском већу. Уз јавност гласања, уз постављање једне трећине одборника и чланова бирачког одбора, који врше важну функцију, обезбеђује се лављи део у руковању градском имовином...

§ 83 претставља класичну игру речи: дужност претседника и потпретседника јесте по частна, али..., а § 85 открива смисао градских одељака који се установљавају код великих општина, у туђим подручјима: њихова прва дужност јесте месно-полицијска!

§ 88 ставља у изглед обиље корисних послова које има да врши град, који се, међутим, услед осуства сретстава и могућности често своде на суви канцелариско-бирокарски рад. Граду се ставља у дужност у § 89 низ послова које град има да спроводи за рачун државне власти! Од својих сопствених сретстава град ће свршавати чисто државне послове, подједнако оптерећујући у своме атару и милионаре и сиромаше, како је то већ и код државних терета. Зар да главни посао градске општине буде полицијска служба!?

§ 90 даје право граду да доноси Статуте односно Уредбе, али Министар може да их поништи, односно неодобри!

По § 97 претседник градске општине мора да извршује наредбе надзорне власти, у противном ова ће га разрешити дужности, као што може разрешити и цело градско веће (које је на речени начин народ изабрао!)

Из досада изложенога јасно је да ли се ради о самоуправи градске општине, или се ради о локалном органу Министарства унутрашњих послова, односно надзорне власти. Закон на неколико места наглашава, да је смисао надзора више власти над радом градова, општина тај, да би општине што боље спроводиле жеље и потребе својих грађана, да би градови што јаче напредовали културно и економски! Пошто нема смисла говорити о некаквом министарству које би се старало о тим многобројним бригама и функцијама градских општина, дакле о једном једнообразном раду комуна-општина (јер једно слично тело постоји, под именом Савеза градова Југославије), то не би било незгодно помишљати на то да се пословања градова која у првом реду треба да буду културно економска, издвоје из делокруга Министарства унутрашњих послова, које са своје стране има и сувише других и друкчијих брига, које нису културно-економске него углавном управно-безбедносне природе.

§§ 130 и 133 употпуњују оне послове које градска општина има да свршава за Министарство унутрашњих послова. Непосредно у широким народним масама, у селу и граду, а не у престоници или бановинским центрима, општине су добро дошле за експозитуре државног апарата, њена обавештајна служба и будна и ефикасна стража. Само, као што смо нагла-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unib.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BS

силе, општине имају много и много других функција, па их ова служба за рачун државе власти задржава да обављају оне функције, ради којих оне и носе своје име. Наше општинске управе морају се растерити послова које су до сада обављале место државе.

„На рачун града” каже § 138 „надзорна власт ће свршити оно што не буде хтео град, а §§ 138 и 139 говоре о дужностима већа и о „општим државним интересима”, који, ако се не спроводе, повлаче разрешење председника и градског већа. Не разумемо, какви би то општи државни интереси били па да градска општина не нађе за оправдано да их спроводи?! Природно је, да ће се на овом питању појављивати сукоби између влада и општина, као што није тешко предвидети да ће владе моћи општим државним интересима да претставе и своје сопствене политичке интересе.

§ 99 наређује да у свакој градској општини мора да буде упослен одговарајући број стручног особља. У том смислу поставља се питање стварања одговарајућег специјализираног кадра за комуналну политику, поред потребних реферата. Тај стручно школовани кадар спремао би се било у каквој школи или течају, како је то случај у другим земљама, где комунална политика заузима целе стране људског живота и рада. — По § 102, тај избор стручног особља одобрава надзорна власт, док би боље било да се тај избор врши конкурсом и дефинитивно пред градским већем и то увек само тајним гласањем.

Пошто је § 101 предвидео бар за стручно особље исте квалификације као и за државне службенике, § 104 изједначава државне и градске службенике и у дужностима, одговорности, пензији итд., а признаје им и права која стекну у државној служби пре ступања у општинску службу. Али § 159 једном стилском конфузијом ограничава та права која су се у државној служби била стекла. Он каже: 1) призната права која не одговарају прописима који су важили у доба тога признања, узмеће се поново у претрес, што значи да онда призната права нису сада призната права, иако не може углавном, бити речи о признатим правима која нису одговарала ондашњим прописима!

§ 159 изразити је пример поратне закондавне конфузије и реакционарности у исто време. Такозвана стечена права чине основ грађанског права и грађанског друштва. Изгледа да се она овде руше „легалним” путем. Само, не може се губити из вида, када се већ дискутује о стеченим правима у овом закону: ако претходна општинска управа данас не даје гаранције да је та права признала како треба, какву гаранцију нам даје општинска управа која долази, да ће корекцију извршити баш у интересу државе, народа, а не у интересу свом личном и у интересу својих партијских

припадника? Долазимо на то, да су стечена права питање осигураног права градског службеника на хлеб себи и породици, онај чвор, око кога се ломе јучерашње, данашње и будуће општинске управе, да је то камен спотицања унутра грађанског права и грађанског друштва, и, да тај сложени проблем постаје сасвим једноставан тек под једним демократским, народним режимом — који зна, уместо за трвења, за стварање, за велико и конструктивно стварање!

Од свих досадањих реакционарних одредаба најинтересантнија је и најјаснија она у § 160, која овлашћује надзорну власт да тражи уклањање извесних градских службеника „због важних државних послова”. Ова одредба говори више и боље од свих других, како је самоуправа, у § 1 овог Закона гола реч! А да су бивали и да ће и у будуће бивати „важни државни интереси” изговор за лична гањања и злоупотребе вишег положаја, то је више него јасно. И сам дисциплински поступак против градских службеника требало би да буде независан од надзорне власти.

Буџетирање градова и сувише је административно-канцеларијско, због излишне и сувишне контроле надзорних власти. У накнаду за то, житељи градова немају никаква утицаја на буџет. Контрола јавности у погледу буџета јесте освештано право грађанства. Међутим, данас, у унутрашњости, где се јавност обавештава о раду своје општинске управе преко добоша, грађанство нема могућности да води контролу при склапању буџета, нити при дискусији, спровођењу, при подношењу завршних рачуна итд. У пракси буџет се ту и не објављује у јавност, он је невидљив, у целом свом току невидљив. Са друге стране општине извршење буџета поверавају полицијским властима!

Закон од 22 јула 1934 године подводи под своје одредбе градове, који су радним класама најбројнији, и целим низом контроле и сретства ставља их под туторство централистичке бирократско-државне машине. То туторство није потребно ради народа у општинама, него ради апарата који управља. Воља народа и власт народа, у народној општини, народној кући, потпуно су искључени. Као основ административне поделе, као основна јединица земље, општина је извор расположења народа, да у својој кући, својим радом и својим сретствима, ради сам како хоће, како уме и како може. Општина треба да има што већу власт, извршну па и судску и законодавну. Будућност ће остварити парола: сва власт у рукама слободно изабраних општинских савета (већа). А овим назадњачким Законом о градским општинама није никаква власт у рукама општина, градских или сеоских, никаква власт у рукама њихових савета-већа, никаква власт у рукама народа!

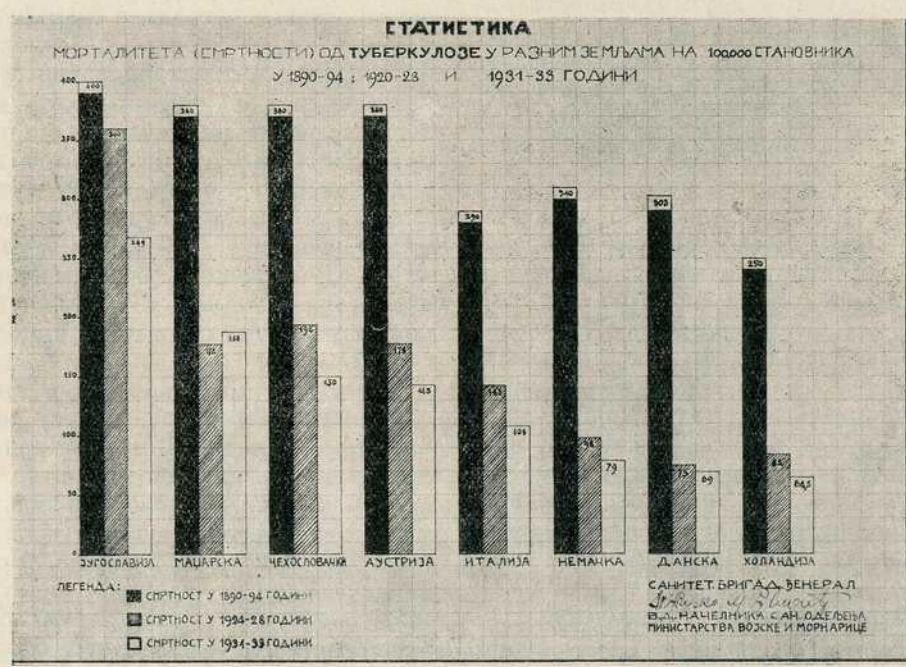
Чланци и студије:

Др. Жарко М. Рувидић,
санитетски бригадни генерал,
претседник Југосл. лиге против туберкулозе

Како да организујемо борбу против туберкулозе?

Пре четрдесет година (1890–1894) смртност од туберкулозе износила је код европских држава од 230 до 380 на сто хиљада становника. Најмању смртност показивале су тада: Белгија, Саксонска и Холандија – 230–250 смртна случаја на 100.000 становника; а највећу Аустро-Угарска – 380; Француска 360; Баварска 310; Швајцарска и Данска 308–303.

у Великој Британији	— — — —	82
„ Белгији	— — — —	88
„ Италији	— — — —	108
„ Швајцарској	— — — —	116
„ Чехословачкој	— — — —	150
„ Аустрији	— — — —	143
„ Француској	— — — —	161
„ Мађарској	— — — —	188

За последњих четрдесет година годишња смртност од туберкулозе смањена је у свима европским земљама на једну трећину; а негде и на једну четвртину од смртности, која је била у годинама 1890–94. Тако је смртност од туберкулозе износила 1931–33 године на 100.000 становника:

у Холандији	— — — —	64,5
„ Данској	— — — —	69
„ Немачкој	— — — —	79

Највећи успех на пољу сузбијања туберкулозе постигнут је у Данској, — где је смртност опала од 303 на 69, — дакле на мање од 1/4 од смртности у 1894 години. Овај успех постигнут је у Данској захваљујући поглавито Данским законима против туберкулозе, које је Дански парламент (Rigsdag) на иницијативу Данског Антитуберкулозног друштва донео још 1905 године.

Овим законима обезбеђено је свима болесницима од туберкулозе, без обзира на њи-

хово имовно стање, лечење у болницама и лечилиштима, захваљујући обилној потпори првенствено државе и општине. Држава подмирују три четвртине трошкова за сиромашне болеснике; а једна четвртина пада на терет општине, друштва за узајамну помоћ, друштва противу туберкулозе или на самог болесника. У случају да болесник не може сам да плати ни ову једну четвртину трошкова и ако не припада ни једној организацији за осигурање и помоћ — трошак за његово лечење подмирује његова градска општина. Држава обилно помаже све установе, које служе за лечење туберкулозних болесника и та помоћ износи годишње 3.470 златних франака од једне болесничке постеље. На овај начин постигнуто је да се сваки болесник, коме је потребно болничко или санаторијумско лечење, без обзира на његову моћ плаћања, лечи у једној санитарској установи. Резултат тога је нагло опадање смртности од туберкулозе, која је 1890 године износила 303; а 1932 године износи само 69 на 100.000 становника, — дакле смањена на $\frac{1}{4}$.

У Швајцарској је такође опала смртност од туберкулозе од 308 у 1890 год. — на 116 у 1932 години, захваљујући удруженој акцији кантоналних и градских општинских власти и Лига против туберкулозе, — које су распрострајене по целој Швајцарској и које помажу а и саме издржавају многобројне установе: лечилишта, опоравилишта, дечје колоније и дају помоћ сиромашним болесницима за лечење у санаторијумима. Лига против туберкулозе кантона Во (Vaud) — Лозана издржава о свом трошку: 9 школа на чистом ваздуху; 9 феријалних колонија; 2 санаторија за хируршку туберкулозу; 2 превенторија за децу и одрасле; 2 болничка одељења и 18 ваздушних бања. Поред скупих санаторија за богате странце постоје у Швајцарској и врло јефтине „народни санаторији“ („Sanatorium populaire. Volkssanatorien“), — где трошкови за лечење износе 3—4 франка на дан, што за сиромашне плаћа њихова градска општина са Лигом против туберкулозе. Ови санаторији нису ограничени само на један крај или један кантон; — него их има расејаних по целој Швајцарској, — а најпознатији су Лезен, Давос, Монтана итд. Ми смо имали прилике да видимо у Лезену одлично уређен народни санаторијум Невшателског кантона, — где грађани овог кантона плаћају 4.50 франка; док странци плаћају 10 франака, дакле двоструко. У најновије време (1930 год.) донесен је у Швајцарској „Закон о туберкулози“, који предвиђа обавезну пријаву и лечење болесника од отворене плућне туберкулозе. Овај закон простире се на све кантоне Швајцарске.

Немачка је 1892 показивала велику смртност од туберкулозе на пр. Баварска 310,— Саксонска 230 на 100.000 становника. Пред

рат 1913 год. ова је смртност пала на 137; да би се 1918 год. поново попела на 230. „Рат је уништио све оне успехе, које је постигла борба против туберкулозе у Немачкој за двадесет година“ — узвикује болно проф. Кархнер. После рата, Немачка је удвојила своје напоре у борби против туберкулозе и 1931 године показује смртност од 79, и тиме се изједначаје са државама, које показују најмању смртност од туберкулозе. Чиме је Немачка постигла овај свој успех? Немачка је 1927 године имала: 120 народних и 46 приватних лечилишта; а 1931 год. имала је 275 лечилишта са укупно 29.752 постеље. Ако сваки болесник проведе у лечилишту просечно по 3 месеца, — онда се у току једне године могу лечити око 120.000 болесника од туберкулозе, — а то свакако није мали број! Кад се има на уму да је у Немачкој највећи број становништва осигуран у случају болести, — онда се може лако разумети да су сви туберкулозни болесници збринуте и да има довољно места за њихово лечење.

У Јапану — где годишње умире 150.000 лица од туберкулозе од којих једна трећина деце и омладине — старање о туберкулозним болесницима води Јапански Црвени Крст, који отвара болнице за туберкулозне (једна оваква болница постоји у околини града Токија са 950 постеља); ствара санаторије и амбуланте; организује анти туберкулозна друштва; јавна предавања; приређује изложбе итд. У сваком санаторијуму постоји болничко одељење; а свака болница има свој санаторијум. Јапански Црвени Крст имао је пре 10 година 9 анти туберкулозних центара; сада их има 26; а кроз 10 година мора имати 177 оваквих центара, — тако да је носилац целокупне борбе против туберкулозе Јапански Црвени крст.

Карактеристични су податци колико која држава троши годишње на сузбијање туберкулозе. Француска троши годишње 211,850.000 француских франака, од које суме на државни буџет долази 146,200.000; остала сума дели се на поједине департмане; удружења и лиге против туберкулозе. Само од продаје божићних маркица добије се сваке године 20,600.000 франака.

Велика Британија троши годишње 4,174.368 фунти стерлинга; Италија 97,176,400 лира; — Норвешка 10,000.000 норвешких круна; Луксенбург 1,192.293 француских франака; Швајцарска 18,578.290 швајцарских франака; Румунија 35 милиона леја итд.

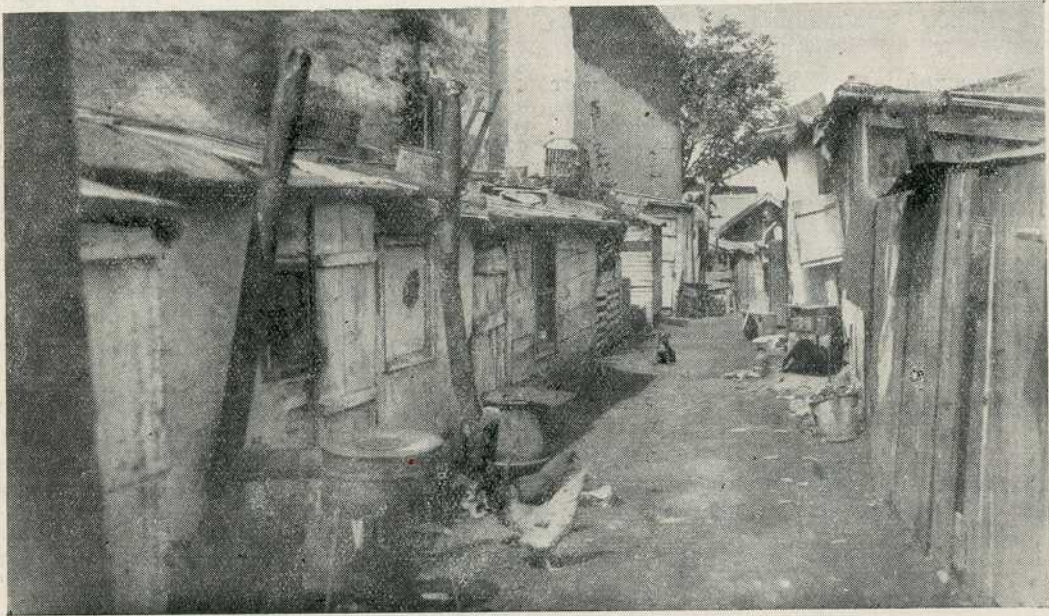
Како стоји Југославија у погледу распрострањености туберкулозе и шта је до сад код нас урађено на сузбијању туберкулозе? Према статистици од 1931 године — код нас, првенствено у нашим градовима, умире годишње 38.000 лица, — што износи 269 на 100.000 становника. Највећу смртност даје Врбаска ба-

новина (38), — а најмање Дравска бановина (18). У Београду је умирало годишње 1900 до 1910 год. — 86,7; а 1934 год. 23,4 на 100.000 становника. Из овога се јасно види да Југославија у смртности од туберкулозе достиже ону цифру, коју су културне европске државе показивале пре 40 година (1890 године); а да у поређењу са статистиком последњих година наша земља показује највећу смртност од свих европских земаља. Тако исто Београд показује највећу смртност од свих европских престоница.

Како је организована код нас борба против туберкулозе и које установе и сретства постоје код нас за борбу против туберкулозе?

Једно од најјачих сретстава у борби против туберкулозе — диспанзера има у нашој држави свега 42; од којих 21 са потпуним уређајем; а остали су и непотпуно уређени. Код нас постоје 50 државних, самоуправних и

варска, Зетска и Врбаска бановина (или их имају свега по 1 (Вардарска бановина); кад се узме у обзир да је већина наших лечилишта груписано само у две бановине (Дравској и Савској); — кад се узме у обзир да код нас не постоје народна лечилишта са јевгиним ценама, приступачним најширим слојевима народа; него да је лечење у лечилиштима могуће само имућнијим болесницима, — онда ће се добити приближна слика стања у коме се налази код нас питање туберкулозе. Да би се целокупна акција борбе против туберкулозе државних, самоуправних и приватних установа и организација (лига и друштва) координирала у једном правцу и да би се тој заједничкој акцији дало државно вођство — створен је, иницијативом Југословенске Лиге против туберкулозе — при Министарству социјалне политике и народног здравља — „Отсек за туберкулозу“, — коме је поверен тај важан за-

Из станбене анкете Одеља за штампу и пропаганду: Мали нехигијенски станови у Београду.

приватних санаторија за туберкулозне болеснике са укупно 1970 постеља, од којих 280 за лечење деце. Поред тога постоје 15 болничких одељења и отсека за лечење туберкулозних са укупно 710 постеља. У војним болницама има 204 постеље за лечење туберкулозних војних лица; а у 12 војних болница примењује се вештачки пнеумоторакс.

Укупно имамо у целој нашој земљи 2.680 постеља за лечење туберкулозних болесника. Кад се има на уму да у нашој земљи умире сваке године 38.000 лица, а болује око 500.000; — онда је овај број очајно мали да би задовољио потребу бар за оне, којима је ово лечење најпотребније. Кад се узме у обзир да читаве бановине немају ни један диспанзер (н.п. Мо-

датак. На општу нашу жалост, — овај отсек био је врло кратког века: после непуне године дана престао је да функционише, јер се сматрало да је непотребан и сувишан!

Приватна иницијатива, оличена у појединим друштвима и Лигама за сузбијање туберкулозе, доприноси према својим сретствима и месним приликама свој део у борби против туберкулозе. Нарочито треба истаћи веома активну обласну Лигу Дравске бановине, која је успела да створи у сарадњи са градским општинским властима и радничким организацијама неколико својих диспансера у већим индустријским местима Дравске бановине. И друге Лиге помажу сиромашне болеснике; оснивају школе на чистом ваздуху; шаљу слабуња-

ву децу у опоравилишта итд. У овом свом хуманом раду Лиге имају свакодневно да се боре са несавладивим тешкоћама, — јер се свакодневно обраћају Лигама многобројни болесници од туберкулозе, који моле да им се омогући бесплатан смештај и лечење у коме лечилишту за туберкулозне а Лига није у могућности да њиховим молбама изађе у сусрет. У овоме правцу нарочито су запажени напори Београдске Лиге против туберкулозе.

Ми још немамо тачних података колико држава, поједине бановине и градске општине троше годишње на сузбијање туберкулозе и лечење туберкулозних болесника. Можемо само навести да поједине сиромашне бановине (н. пр. Врбаска) уносе у свој буџет извесне суме за сузбијање туберкулозе, — дотле друге бановине (н. пр. Вардарска) уносе незнатну суму од 10.000 динара, — па и њу нису могле остварити у току целе буџетске године.

Док друге државе имају по неколико стотина диспанзера — тог моћног оруђа у борби против туберкулозе — дотле ми имамо свега 21, — а читаве бановине немају ни један диспанзер. Раније смо показали како стојимо са постељама за лечење туберкулозних болесника јер на 38.000 смртних случајева од туберкулозе имамо свега 2.687 постеља за лечење туберкулозних болесника, — т.ј. 13 на 100 смртних случајева од туберкулозе.

Један практичан лекар из Њу-Јорка ставио је на чело своје популарне књижице о туберкулози, која је пре 40 година добила прву награду од Немачког здравственог уреда (Reichsgesundheitsamt) ове речи: „Да би се туберкулоза успешно сузбила потребно је да сложено раде: мудра влада, добро спремни лекари и интелигентан народ.“...

Питање организације борбе против туберкулозе у нашим градовима и у нашем народу уопште од првостепеног је значаја, јер је на њему код нас врло мало урађено — колико се то може закључити по броју смртности од туберкулозе. Постоје појединачне акције Уреда за осигурање радника и појединих бановина (Дравске бановине), које су показале добре

резултате, — али недостаје једна заједничка, координирана акција свих јавних и приватних фактора, који су позвани да се баве питањем туберкулозе: На питање: „како да се у Југославији организује борба против туберкулозе“ — Југословенска Лига против туберкулозе одговара својом паролом: „Боље је туберкулозу спречити, — него лечити“ — т.ј. да у борби против туберкулозе на прво место долазе превентивне мере, — т.ј. предохрана је важнија од лечења!

Од своје стране ми сматрамо да од свих мера, које се имају предвидети у једном програму плански организоване борбе против туберкулозе, на прво место мора доћи доношење једног закона о туберкулози, који би садржавао све потребне одредбе са обавезном применом и који би обезбедио и потребна материјална сретства за извођење ових мера. Упоредо са овим законом дошло би извођење свих оних мера, које сам закон има детаљно нормирати.

У овој програмски организованој и законски нормираној борби против туберкулозе једну од главних улога морају добити наше градске општине (после државе), а првенствено градске општине наших централних градова, као што је то наш Београд, где је са масовном агломерацијом туберкулоза постала, поред медицинског и социјалан проблем!

Југословенска Лига против туберкулозе, која је својим правилима позвана: „да као носилац идеје борбе против туберкулозе ствара и помаже организације за борбу против туберкулозе“ — помоћиће свим својим сретствима сваку комуналну акцију на овом пољу.

У овом свом раду нека нам стално буду пред очима речи наше узвишене заштитнице Њ. В. Краљице Марије:

„Успеха у борби против овог великог народног зла може бити само тако, — ако заједнички и сложено раде: државни и самоуправни органи са Лигама и друштвима, као носиоцима приватне иницијативе.

Зато наша акција у борби против туберкулозе треба да буде општа, заједничка, целог народа, свег свесног грађанства!“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Др. Милорад Станојевић,
начелник министарства у пенс.,
бећник града Београда

Др. Едуард Бенеш

(Наставак).

VII

„Повластице и права из ропства немају никаква ни смисла ни значења у слободној рођеној држави. Провинцијалне ознаке и тзв. повластице у склопу туђинских тела прашина су коју имамо да отресемо са ципела ступајући у свети храм народне слободе. Стварамо тијело посве ново, унашамо у њ сваки све што највеће имамо, кидамо са појединачном прошлошћу и стварамо заједничку нам будућност, за свих исту и истоветну”.

(Frank Potočnjak: Iz Emigracije sv. I. str. 110).

Кад је Масарик, по свршеном рату, ступио на слободно тле своје отаџбине прва му је брига била да се збришу и забораве све ознаке и традиције аустријске прошлости. Његова, тако рећи, прва реч упућена своје народу била је: „одаустријанчите се"! Масарик је осетио да је то први услов за темељно стварање и уређење нове и срећније независне отаџбине и снажне Чехословачке државе. Чешки народ, од свију народа у бившој Аустро-Угарској монархији, био је најмање поаустријанчен. Демократски дух Чешког народа, његова историја и традиције, као и систематски рад чешке интелигенције у току 19 века, сачували су дух Чешког народа од свију премиса које су биле стране његовој природи. Али и крај свега тога Масарик је сматрао за потребно да изагна све остатке старог режима из душе свога народа, који су се неопходно, током векова, увукли у мисли, рад и живот Чехословачког народа. Ми смо раније видели да је широки демократски, философски и социолошки дух Масарика и Бенеша био антипод средњовековном апсолутизму и теократском монархизму Аустро-Угарске. Они су још и пре рата ишли новим путевима, који су знатно дивергирали од путева старе Аустрије. После рата они су снажно размахнули својим духовним снагама, стварајући посве нове услове за опстанак и напредовање свога народа и своје државе. Демократски дух Чешког на-

рода дао је услове и маха за рашчишћавање заоставштина Хабсбуршке монархије. Као што позни снег под утицајем топлог пролетњег сунца ишчезава, тако је брзо почео, после ослобођења да ишчезава дух аустријанштине, под утицајем демократских и хуманитарних назора Чешког народа и социјално-политичких принципа чешке интелигенције. За ослобођење Чешки народ је био сасвим довољно припремљен, јер је имао (па донекле и Словаци) све потребне политичке, психолошке, моралне и културне предиспозиције.

Наш народ је имао сасвим другојачији историјски удес! Ми нисмо имали то, да га назовемо сажетим појмом, психо-културно јединство. Ми бисмо могли наш народ да поделимо у главном на три оваква психо-културна појаса и то: 1) патријархално-демократски појас (Србија и Црна Гора); 2) Турско-феудални појас (Јужна Србија) и 3) Аустро-Мађарски психо-културни појас, коме су били подложни сви наши крајеви из бивше Аустро-Угарске монархије. Србија и Црна Гора ишле су у развићу своје материјалне и духовне културе самосталним ходом. У том стварању има нечег дилетантског и недовршеног, али је то било сопствено стварање, које је развило у нашем народу тога појаса смелост, самопоуздање и најзад својствену оригиналност. То је наше самостално национално стварање, које је у току 19 века начинило од раје слободног сељака, од чипчије грађанина, од роба, који је сам био предмет трговине, трговца, занатлију и у опште националног привредника. Наша браћа под Аустро-Угарском за то време била су у перманентној борби за одржавање свога језика и своје националности. О неком самосталном стварању тамо није могло бити ни речи. Наш пак народ, из турско-феудалног појаса, био је до ослобођења у свима својим материјалним и духовним манифестацијама пригушен. Србија и Црна Гора, које су водиле и извојштиле победу ослобођења и уједињења нашег народа, и по бројности свога становништва, нису биле у стању да тај свој патријархални демократизам, или како би Кауцки ка-

WWW.UNILIB.BE
 зао „безкласну демократију”, пренесу на остале делове нашега народа. Најзад привредне и социјалне прилике тих крајева биле су сасвим различите од оних у Србији и Црној Гори, чак шта више биле су противне овима. Уједињење нашег народа није извршено револуционарним путем, већ, после победоносног рата, стапањем. Не може се сад више говорити само о утицају Србије на ново-ослобођене крајеве, већ су и ови утицали на њу. У крајевима који су били под Аустро-Угарском влашћу није било снажног демократског духа као што је случај био у Чешкој. Интелигенција је била одвојена од народа и стајала под утицајем владајуће касте и свемоћи аустро-угарске бирократије.¹⁾ Католичка црква је и са своје стране придонела слабљењу правог демократизма и национализма код нашег народа под Аустро-Угарском. Либералистичке идеје 19 века нису биле у вољи вишега клера. Дух Рачког и Штросмајера потиснут је и све што је национално и либерално прогањано је. Само је ширен и наметан дух универзалног католицизма. Јанез Крек је био последњи снажни верски отпор против ненародног католичког духа. Велики светски догађаји од 1908 и 1914 г. већ су били на прагу. Католичка црква је више била у служби политичких циљева Аустро-Угарске монархије, него у верској служби нашега народа. Дух Штадлера однео је своју победу над духом Рачког, Штросмајера и Јанеза Крека, мада је било доста светлих изузетака, али чији је глас остао глас вапијућег у пустињи.

После ослобођења у место да се крајеви, који су били под Аустро-Угарском „одаустријанче”, наступило је процес аустријанчења Србије и Црне Горе. Онај дух Србије, који је био атракциона сила за наш народ под Турском и Аустро-Угарском није више негован. Стари туђински дух управљања остао је исти. Из државне и општинске администрације избачен је немачки и мађарски језик, али је туђинска мисао, морал и поступак остао да и даље живи у нашој ослобођеној отаџбини. Чешка интелигенција, под утицајем Томе Масарика и других великих мужева, била је демократска и национална. Сам пак Чешки народ живео је духом Јана Хуса и био напојен идејом и духом људи који су сачињавали „Чешко братство”. Демократски и „комунистички” дух „братске заједнице”, из чијих је редова поникао, између осталих великих синова Чехословачког народа, и Јан Амос Коменски (1592–1671), у Чешкој је историјским процесом створен трећи сталеж, који је увек носио националне и привредне независности једног народа. У грађанском сталежу Чешког народа вечито је тињао дух Јана Хуса, Коменског, Палацког, Хавличека и Томе Масарика,

док је у Хрватском делу нашег народа живео дух феудалаца Франкопана и Зринског. Дух Матије Гупца није био у вољи хрватске бирократије, племства и званичних политичких фактора који су Хрватском управљали. У српском делу нашега народа живео је, кроз народну поезију, дух средњовековног српског ритерства, као бораца за слободу и независност, у отпору према угњетачима споља. Током 19 века створен је дух националне револуције, који је одржао Српски народ у ослободилачким ратовима од 1912–1918 г. Карађорђе и Милош, пореклом из сељачких редова, били су идеал, не само широких сељачких редова, већ и његове интелигенције. Српска интелигенција се поносила што је пореклом са села, и у колико то она није била, трудила се да то порекло веже за село. У Хрватској се интелигенција стидела свога сељачког порекла у колико је то она била. Градови у Србији били су слабо развијени, али у колико их је и било, били су потпуно национални. У Хрватској је био баш обрнут случај. „Још у другој половини 19 века, вели Фердо Шишић, неки су градови у Хрватској, као Загреб, Вараждин или Осиејек, били толико заражени нијемштином, да странац фактички није знао, да ли је у једној словенској земљи или није.”¹⁾ У Србији се није буржоазија ни формирала, у хрватским градовима у колико ју је било, била је анационална, ненародна, па и противнародна. Хрватска буржоазија, као и племство, била је страна целом народном телу и духу. Она је имала своју специјалну мисију коју јој је туђин определио. У колико се је та импортирана буржоазија и „национализирала” то је било само с поља, по форми у колико је то било нужно и потребно, да нашим језиком врши туђу националну и привредну мисију. Без националног грађанства, са израженом националном и економском свешћу, немогуће је изградити један уравнотежен, јединствен и хармоничан политички, привредни и државни програм.

У Чешкој је био сасвим обрнут процес. Тамо су градови били национални или су у току 19 века то постали. Чешка буржоазија је национално свесна и водила је снажну борбу против аустријске, политичке и економске пенетрације. За време рата цео Чешки, па и Словачки народ, устао је у одбрану своје независности и самосталности. После рата на основу те идеологије и тих политичких концепција, створена је Чехословачка држава. Тај отпор Чехословачког народа лежи у његовом демократском духу, који је кроз векове стварао, обнављао и кристализовао. Током целе чехословачке историје провлачи се црвена нит демократизма, који је у суштини својој, у разним видовима и под различитим околностима,

¹⁾ Види о томе: Милан Марјановић: „Савремена Хрватска” (Срп. Књиж. Задруга).

¹⁾ Др. Фердо Шишић: „Ј. Штросмајер и јужно словенска мисао” 1922. стр. 25 (Срп. Књ. Задруга).

отпор против завојевача споља и угњетача изнутра. Снажне верске борбе које су у Чешкој и Словачкој вођене, биле су израз тога демократизма. Католичка црква и католички дух били су страни Чешком народу. Католицизам је импортиран из Немачке, Аустрије и Италије и имао је тенденцију германизирања. Католички дух је по своме бићу универзалан. Национални елеменат је њему стран. Штавише национални дух је у католичкој хијерархији нешто што се као демократско и револуционарно сузбија. Свима националним борбама у току 19 века католичка црква и папство били су противни. Католичка црква је била отсудно противна талијанском и немачком националном уједињењу. Слично је било и код нас приликом наше ослобођења и уједињења. Чешки народ, пак, имао је поред Хуса и хусистичких борби још и снажан покрет реформације и протестантизма, који, и ако су створени под утицајем Лутера, имали су чисто чешку националну боју. Поред специјално религиозно-философских и религиозно-догматских опречности према католичкој цркви, чешка реформација је имала изразито националан карактер против германизаторског католицизма. Штавише и после чешке пропасти у боју на Белој Гори, против-реформација, католицизам није могао, како каже Масарик, да ухвати корена, јер ту није била борба између националног католицизма и националне реформације, већ ове последње и страног германског католицизма. У Француској је, као и у Чешкој, победио католицизам, реформација је такође у крви угушена, али је ту била победа националног католицизма. „Свуда је, вели Масарик, против-реформација спроведена од сопствене нације, код нас (Чеха), напротив, спровела ју је страна династија, један, нашој нацији и нашим духовним традицијама, стран и непријатељски режим.¹⁾ То је очувало демократски дух Чешког народа, те је могао, да се, током историје, одржи под режимом Хабсбурговаца и навалом германизације. Тиме је очувана национална свест и економска независност Чешког народа. Из тих разлога Чешки је народ могао у бурним данима светскога рата од 1914—1918 г. да даде оне резултате, које смо раније описали. У тој својој религиозној слободи и јако покретљивој и бурној свести Чехословачки народ је дао, не само снажан отпор против Хабсбуршке монархије, већ је и манифестовао чврсту вољу за стварање своје националне државе. Демократска политичка форма коју је Чехословачки народ дао својој националној држави, није ништа друго до израз слободног религиозно-философског духа и јаке националне свести, који су се, током историје, кроз најмрачније векове, пробали до нашега доба. Ту није би-

ло после ослобођења, лутања, мада је било различитих убеђења и мишљења.

Сваки народ има свој дух, свој карактер и свој смисао који се у току историјског развојка испољава и кристалише. Снаге које стварају један народ оне га и одушевљавају. Велики синови дотичног народа треба само да су свесни тих моралних вредности и особина свога народа, као и стваралачких снага које се у народу налазе те да их употребе за даље стварање и изграђивање историје свога народа. Ослобођење и уједињење нашег и Чехословачког народа није никаква случајност, већ резултат историјског збивања, социолошко-економских чињеница као и политичко-војничких добро одмерених поухвата. Сви ти догађаји скупа дејствују као социолошки и историјски закони једног народа, једне државе. Ток историје је неумитан и неопходан и потпуно независан од појединаца садашњости, јер исти црпе своју снагу из раније створених чињеница у области физичких, материјалних, психичких, политичких и културних догађаја, који су се одиграли ван наше генерације — пре нас. Нашој генерацији остаје да дела у истом правцу, и да тековине ранијих генерација, као и своје сопствене, остави као аманет у наслеђе генерацијама које долазе. У томе нема колебања, „јер само народ чврсте воље оствариће своје идеале, постићи ће свој циљ”, каже Масарик.¹⁾ Појединци, па и читаве политичке групе, могу се и огрешити, али се народ не сме огрешити о своју историјску мисију. Народ мора да зна шта хоће, куд иде и шта му је циљ. Тиче се његовог опстанка и његове историје. Будуће генерације су саставни део садашњом и прошлим генерацијама, јер се један жив народ састоји из прошлости, садашњости и будућности. На водећим великим синovima народним задатак је да пронађу смисао, да знају циљ и да интуитивно осете мисију свога народа. Чехословачки народ је нашао у Томи Масарику и Едуарду Бенешу носиоце и претставнике свих тежњи, и, да се изразимо синтетичким појмом, они су резултанта развића Чехословачке историје.

VIII

„После више од шесет година заједничког државног живота, органско је динство талијанског народа није још васпостављено”. (Guido de Ruggiero: Geschichte des Liberalismus in Europa. München 1930. S. 328.)

Кад посматрамо поједине водеће политичке личности видећемо да су биле једностране у своме политичком делању. Једни су осећали више државу и њене потребе, други су више били народни трибуни, али нису имали у себи

¹⁾ T. G. Masaryk: Die Welt-Revolution S. 531/2.

¹⁾ Masaryk: Welt-Revolution S. 535.

осећање државе, трећи су обухватили целину, али су више били имагинарне фантасте неких својих личних комбинација без осећања стварности и реалних чињеница. Многе данашње водеће личности личе нам на оне наше војводе и јунаке из првог и другог устанка, који су крв проливали и све жртвовали да ослободе народ од Турака, али када је требало створити своју државу, они су дали очајан отпор. Реалност стварања је био противан њиховој романтичној природи бораца и хероја. Њима ни напамет није падала мисао да се, на место стране туђинске државне силе, треба васпоставити народна држава, јер ако се у томе не успе онда је неминовна последица понован повраћај раније или неке друге стране силе. Народ је имао право кад је рекао „лакше је стећи него сачувати”. За ослобођење од туђина потребна су разорна сретства и деструктивни људи, за стварање своје државе потребни су конструктивни људи, који су на висини свију савремених струјања.

Кад посматрамо др. Едуарда Бенеша видећемо да је његова политичка, морална и филозофско-теоријска култура обухватила сва струјања и сва стремљења данашњег човечанства. Владавина оваквих људи у ствари је владавина моћног духа изображеног науком, моралом и естетиком, а покретаног дубоком политичком и историјском мисијом свога народа. У данашњој модерној држави не може се владати само рутином и праксом. Наука и теорија налазе све више своју примену. Без науке и теорије не могу се више у политици стварати нова и велика дела, мада је историја, по речима Огиста Конта, толико напредовала, да ју је немогуће непосредно применити у пракси. Свакако треба се чувати у политици школског догматизма и професионалне рутине, јер они воде ка шаблонизирању, а то значи неосећање стварног живота и реалних чињеница. За свако замашније политичко делање и стварање потребно је имати поред интуиције и здравог разума, још и одговарајуће теоријско образовање. Ово је нарочито потребно водећим политичким људима, ако хоће да управљају и администрирају политиком и привредом своје државе и свога народа. Ту сила не помаже. Силом се може владати, али не и управљати државом и народом. Политици су потребни људи моралних, интелектуалних и политичких способности. Многим политичким људима данашњице обично недостаје морал и карактер и као такви они се могу сматрати, у најбољу руку, претставницима својих политичких партија или котерија. Као такви, неспособни су, како каже Масарик,¹⁾ да се уздигну до те висине, да се осећају претставници целог народа — своје нације. Политички егоцентризам т.ј. деминирање интереса појединаца, појединих група или крајева, треба да се уклони

пред опште народним и државним интересима. Треба тражити и наћи стварни израз односа разних идеја, разних воља и разних интереса. Само ће се на тај начин успети да се развију све виталне снаге једног народа у борби за самоодржање. Тиме бисмо успели, да све потенцијалне моћи, које дремају у души народној, претворимо у кинетичну енергију. Пустити да народ, дегутиран ситном и личном игром појединачних интереса, постане пасиван посматрач политичких догађаја, и да актерима те и такве политике, вољно или безвољно, само пљеска, значи не водити политику, већ се предати фатализму. Народу не треба дозво-

Претседник Чехословачке Републике Г. др. Едуард Бенеш

лити да мирно посматра политичке догађаје, као што посетиоци позоришта мирно посматрају игру глумаца и развијање комада који се игра, већ га треба увући у те догађаје да се сам заложити за стварање своје судбине и своје боље будућности. Народ се мора чврсто уткати у политичке догађаје своје државе. Он мора да веже своју судбину са судбином своје националне државе. Погрешке политичких и државних функционера плаћају и испаштају народи. С тога и ти функционери морају бити свесни те своје велике одговорности. Они

¹⁾ Masaryk: Welt-Revolution S. 479.

треба своју вољу, своје интересе, своје тежње и сав свој живот да уткају са онима свога народа. Таква творевина постаје као несаломљив сноп пружа. Пасивност, раздробљеност, безидејност и подвојеност народа су храна непријатељу који вреба моменат да нас уништи и понова баца у заборав историје. Народ не сме да се дезинтересује својом судбином, јер би то било самоодрицање, шта више самоубиство. То би била нека врста Косова без битке, то би била пропаст без покушаја и напора да се спасе.

Ваља нам много радити! Ваља нам у политици унети више морала, на привредном пољу више рационалности, а на пољу друштвених реформа више социјалне правде, више здравља, више живота, више сунца, боље услове за подизање здраве, интелигентне, моралом и карактером чвршће деце. Тада ћемо моћи да уђемо у ред културних народа Запада, и са осталим Словенима, у општу културну заједницу човечанства. Учинимо у миру онај напор, који је наш народ учинио за време рата, па је успех осигуран. Ако наша држава предузме на себе ону исту историјску мисију, коју је ранија Краљевина Србија са поносом и чашћу носила, имаћемо несумњивог успеха, а истовремено постићићемо потребно хармонично стање, у коме ћемо измирити све политичке, привредне и социјалне опречности и заострености, на корист народа и државе. Морамо се потрудити да постигнемо zgodnu синтезу између разуздане слободе и ограничености, између индивидуе и друштва, између народа и човечанства. У синтези ових елемената лежи нам спас. Ваља нам одбацили разуздану слободу и ропску потчињеност, индивидуализам који је асоцијалан и друштвени напредак, који је сазидан на несрећи и беди широких народних маса. Најзад нам ваља увидети да је народ без човечанства немогућ, као што је и човечанство без опстанка и напретка наше нације само једна празна фраза.

Такве мисли нам се намећу читајући Бенеша и посматрајући његову политичку делатност. „Ја не верујем и не могу да верујем, вели Бенеш, у философију силе. С тога ми нација није циљ. Ја не затварам очи пред тим, да и борба за идеале једног савршенијег материјалног и духовног живота може да доведе народе до крвавих сукоба и сваки паметан човек мора на ову могућност да мисли и да је на то приправан. То ја у практичној политици никад не забрављам. Али философију силе проповедати значи од крвавих сукоба направити принцип и неумитну нужност. Тиме се проповеда нужност новог убијања, а самим тим се изазивају иста. То је једна варварска, нечовечна и апсурдна философија. Она је тако исто апсурдна и површна као и философија, која би затварала очи пред фактом, да постоји сила међу народима и да је нужно бити при-

преман на силу и од ње се одбранити. Велика је разлика ако се сили тежи да се помоћу ње створи право или ако се жели да се сила и снага употребе као потпора праву и правичности. Напомена, да се сваки политичар, па и онај који исповеда философију силе, позива на принципе (свога) права и (своје) правичности, неодржива је. То је управо онај политички, философски и морални релативизам и макијавелизам коме се ја противим. И у Светском рату водила се борба око ових принципа. Схватање права и правичности, за које материјална сила није последњи аргуменат, однело је победу.¹⁾ Ових се политичких и философских принципа држи Бенеш како у спољној тако и у унутарњој својој политици. Он се других принципа не може ни држати, јер је он син Чехословачког народа коме таква политика лежи у крви, а следбеник је великог Масарика, овог „философа демократије, социјалне и националне идеје“, како га је сам његов ученик Бенеш назвао.

И ако је Бенеш теоретски савршено израђена философска и социолошка природа, код њега је логика делања савршенија него логика научних појмова. Бенеш је, и поред своје огромне научне и теоријске ерудиције, првенствено једна политичка природа. Иза хладног мислиоца лежи снажан активни политички темпераменат. За политичко делање „логика није једино сретство, вели Цвијић, којим се долази до т. зв. тачних закључака, и нарочито није једино сретство којим се изналази истина; јер тачни закључци и истина нису увек једно исто.“²⁾ Оно што логиком из постулата изводе и нижу закључке често не налазе истину. Уз логику и пред логиком треба да иду моћ проматрања и интуиције, а у друштвеним питањима и јако развијено морално осећање. Без њих је логика сува, неплодна и често нетачна. Овде је то нарочито случај. Има један инстинкт јачи од логике, по коме огромна већина осећа духовне, моралне и материјалне користи од заједнице и јединства“. Бенеш као политичар сјединио је у себи све ове квалитете и као такав успешно је водио и спровдио ослобођење Чехословачког народа, и тако исто својим мудрим делањем вешто руководи бродом своје слободне отаџбине у овој катаклизми општих међународних односа и догађаја. За те своје успехе Бенеш има да захвали своме снажном националном осећању. Али његов национализам нема никакве везе са шовинизмом ранијих француских националиста или ускогрудошћу пангерманиста. Његов национализам је заснован на хуманизму, на љубави према човечанству. Шовинизам и пангерманизам су негација других наци-

¹⁾ Beneš: Der Aufstand der Nationen S. 663.

²⁾ Јован Цвијић: „О нашој држави“ (Говори и чланци II. св. Београд 1921. г. стр. 222).

ја, као што је интернационализам неприродна негација свију нација, па и своје сопствене. Међутим код Бенеша је његов хуманитарни национализам основ посматрања. Његова нација један ужи терен са кога он дела у корист човечанства. С тога Бенешу, како он сам каже, није нација циљ, већ сретство, да делањем на свом националном тлу, доприне се срећи и благостању човечанства. „Ја бих, вели Benšom, са одвратношћу гледао на своју отаџбину, када би љубав према њој требало да значи мржња на остало човечанство.” У томе је мотив Бенешове успешне политике, која по својој важности и своме опсегу далеко премаша величину његове отаџбине и јачину његовог народа.

Човечанство код Бенеша није апстрактан појам, који, по угледу на космополитизам, обухвата све људе свију нација као једну униформну целину. Код Бенеша је нација основна јединица човечанства, као што је породица основна јединица нације. Нација и њена култура су посредници између појединаца једног народа и човечанства.¹⁾ Национална култура је онај прави конструктивни елемент који својом творачком моћи доприноси напретку и развиту човечанства, који се у исто време oplemeњује и богати из општег резервоара човечанске културе. Према томе његов национализам и хуманизам се не искључују, већ се међусобно допуњују. С тога гледишта Бенешова борба против Аустро-Угарске није била борба његове нације против друге туђе нације, већ борба против једног система насиља, чија су сретства била, поред бруталне силе, лицемерство, макијавелизам, бескарактерност, превара и лаж. Аустро-Угарска је сматрала да је у интересу државе све дозвољено. „То беше политичка мудрост унутарње и спољне националитетне политике Аустро-Угарске у предратно доба. Где је држави недостајала брахијална сила и где се нису дала употребити средства грубе материјалне силе, ту је она употребљавала умна насиља. То је горе и по правилу опасније него отворена борба јаког против слабог. С тога сам ја био истог мишљења са онима који су претпостављали Немачку старој Аустро-Угарској.”²⁾ Принцип хуманизма и демократизма је натерао Бенеша у борбу против моралног и материјалног насиља Аустро-Угарске. Из тих разлога прво су чињени покушаји од стране Масарика, да се Хабсбуршка монархија реорганизује на принципима демократизма и хуманизма, пре него што се латио револуционарног сретства ослобођења. На тој идеји реорганизације Аустро-Угарске у смислу демократије и хуманизма почива и Бенешова књига: »Le problème au-

trichien et la question tchèque» која му је доњела 1907 године докторат права.

Бенешу је и данас, у слободној Чехословачкој отаџбини, демократија и хуманитарне идеје руководни мотив његовог политичког и државничког делања. Њему, као демократи и философу хуманизма, нису у вољи сила и насиље, већ су му довољна сретства убеђивања и мирног расправљања и решавања свију проблема и спорних питања. Али ако Бенеш није присталица фашистичке теорије силе, која је антидемократска, антихуманитарна, и као таква антисоцијална, он није ни присталица Толстојевих назора непротивљења злу „Служити идеалима човечности, вели Бенеш, значи и бранити их. Није хумано зло чинити, али такође није хумано и морално зло трпети, или напротив бити равнодушан и неутралан. Хуманитарни идеал захтева свуда и у свему зло сузбијати. С тога хуманитарни морал није слабост, као што би хтели шовинисти и проповедници силе да убеде људе. Напротив, хуманитарни морал је морал јаким и културно зрелих људи. Философија силе је философија анималности и варварства. Ова осуђује сваког, а пре свега слаб народ, на ропство, ако нема снагу и силу.” Бенеш одбацује империјализам и макијавелизам који се на крају крајева окрећу против њихових проузроковача. Поштовање према човечанству и одбрана истог, то је за Бенеша прави патриотизам. Национални осећај и осећај човечности допуњују се, они су две стране једне исте чисте златне медаље. „Национална култура, која у себи садржи политичку, привредну, социјалну, уметничку, моралну и духовну културу, остала је у историји човечанства само тада нешто трајно и велико, ако је била у сагласности са идеалима човечанства, хуманитета. Зато морају све националне културе да теже за хармонијом са идеалима човечанства; они се не могу искључивати, они не треба да се силом међусобно сузбијају. Они могу и треба да се утркују око идеалних и моралних вредности. Патриотизам је за мене љубав према култури свога народа и поштовање према култури других народа.” За то је, вели Бенеш, у историји сваки велики човек био у исто време и велики патриота, али не и обрнуто.¹⁾

Без љубави према своме народу и социјалној средини не може се ништа велико и трајно створити. Свако стварање на националном пољу за добро и величину свога народа, мора да буде прожето са идеалима човечанства, јер се у противном неће моћи одржати. Оно неће имати у себи животне снаге, неће моћи да се одржи, а још мање да ће моћи да постане опште добро човечанства. Желети добро човечанству и тежити за тим, то је задатак правог човека и доброг патриоте. По-

¹⁾ Бенеш као и Масарик схватају човечанство као социолошки, не као антрополошки појам.

²⁾ Beneš: Der Aufstand der Nationen S. 701.

¹⁾ Beneš Der Aufstand etc. S. 718/720.

јединци ово могу и заборавити, али један народ и његови водећи политички људи не смеју се о то огрешити. Они морају бити свесни своје дужности и своје мисије. Очајању и разочарењу ту место није. „Мене су, вели Бенеш, севтски догађаји, последњих година довели до оптимизма, до трезвеног, пуног поуздања, националног и социјалног оптимизма, који се ослања на реалност живота, који је руковођен творачком снагом имагинације, који савлађује трпљење, болове и неправде и који потчиња душу на трајни, напорни, задовољни и идеализмом прожети рад.”¹⁾

Таквим идеализмом ношен др. Едуард Бенеш је могао да створи и да још увек ствара велика дела за добро и величину свога народа.

IX

„Никад не сме ропство да буде награда за рад, увек рад мора да буде пут ка слободи”. (Давид Лојд Џорџ: Говор одржан 23-III-1910 г.).

У таквој идеологији лежи моћ Бенешове унутарње и спољне политике. Његов метод рада је, као што смо и раније истакли, научан и заснован на дубоким принципима човечанског морала и еминентне правде. Али при свем том Бенеш није политичар догматских принципа, унапред утврђених намера и фаталистички предодређених смерова. Он се кроз политички и социјални живот не креће везаних руку и затворених очију, већ, на против, он дела на основу искуства и датих чињеница. При томе он је увек руковођен својим дубоким демократским убеђењем. Његов политички рад је рад за еволуцију, за прогрес, за будућност. Било да ради на националном, било на социјалном пољу, било у спољној или унутарњој политици, Бенеш је увек руковођен дубоким разлозима демократије, и снажним демократским осећањем. За њега демократија није само политички, већ је пре свега просветни и економски појам. Интелектуални, морални и физички развитак сваког појединца је услов за развитак целине, а заједница са своје стране има императивну дужност да потстиче свестрано развиће сваке индивидуе. За постигнуће тога циља Бенеш оживотворава гесло француске револуције: слобода, једнакост, братство, солидарност. Бенешова политичка философија има свој корен у великој француској револуцији, која је прва, не само прокламовала, већ делимично и у дело спровела начела „човекових права”. Али Едуард Бенеш је свестан да су се привредни, политички, морални, просветни односи, као и културне потребе знатно измениле од доба француске револуције, и да теорије и формуле из тога ранијег доба више не одго-

варају данашњим нашим односима и потребама. Бенеш је исто тако свестан да данашње друштвено уређење не одговара интересима и потребама једног просечног грађанина и да према томе, ни интерес нације као целине није више осигуран. Због тога се морамо потрудити да створимо једно боље и правичније друштвено уређење. Право на рад и право на живот широких народних слојева доведени су у питање. Задатак модерне демократије није више да само прокламује политичке слободе и законске једнакости, већ и да реши проблем привредне правичности и социјалне равноправности. То је неопходно да би се избегли друштвени потреси, а у исто време би се онемогућило да привредне кризе узимају тако оштар вид, као што је то сад случај.

Из тих разлога неминовно би било, као допуну политичкој демократији, увести систем *привредне демократије*,¹⁾ чији би се основни принцип могао изразити речима: материјална сигурност и независност, као и морално и културно издизање широких народних маса. Без материјалне независности нема слободе. Материјално зависан човек постаје плен независних и моћних магната, који, руковођени својим личним нагонима и себичним материјалним интересима, доводе у питање не само појединце и широке народне масе, већ и опстанак државне и националне заједнице. „Ми смо, вели Вилсон, у предвечерју великих догађаја. Време тражи велике државнике као никоје друго време после оних великих дана, када је она владавина створена под којом данас живимо и којој се цео свет дивио, док није дозволила, да се за њене владе почине неправичности, које су натерале многе наше суграђане, да сумњају у слободу наших уставова и да проповедају отпор против ње.”²⁾ Отклонити неправичности на привредном и социјалном пољу значи радити за напредак друштва и појединца. Бенеш је свестан привредног развитака данашњег доба. Развитак технике, и с тим у вези развитак продукционих и саобраћајних средстава, као и производних услова, нужност привредних и социјалних од-

¹⁾ Ми сматрамо да је израз „привредна демократија” тачнији као појам који допуњује политичку демократију, него израз „социјална демократија”, јер се овај последњи израз може лако побркати са именованом једне странке. Сам пак појам поникао је у Енглеској под називом „индустријска демократија” (Industrial Democracy) као против-појам индустријској аутократији. Први пут су тај израз употребили Sidney и Beatrice Webb (брачни пар). Господин и госпођа Веб као Енглези и као социјалисти мисле на првом месту на демократско уређење фабрике, на демократизирање управљања фабричким постројењима. Међутим израз „привредна демократија” шири је појам и односи се и на остале привредне гране. Истом правцу као и господин и госпођа Веб, припада и Бернард Шо славни енглески књижевник.

²⁾ Вудров Вилсон: Нова Слобода. Београд-Сарајево 1919. год. стр. 17.

¹⁾ Beneš: Der Aufstand etc. S. 732.

носа који из тога развитка произилазе, за Бенеша су неминовни. Њега не револтира тај развитак, већ рђаве последице које из истог произилазе. Беспослица, беда, низак морални и интелектуални ниво народних маса дају се у многоме изменити и поправити, ако их измене и поправе привредни и социјални односи. Зато Бенеш није присталица класичне економске теорије *laissez faire, laissez passer*, већ је за снажан активни подухват против свију привредних и социјалних зала. У ту сврху Бенеш не преза ни од предузимања радикалних мера за измену привредне структуре, и да на место данашњег индивидуалистичког привредног система, уведе систем планске, дириговане привреде, али која се неће ауторитативно, на фашистички начин водити, већ демократски потпомогнута од свију друштвених сталеза. Ми се не можемо вратити на систем ранијих примитивних друштава када је скоро свака породица сама себи производила сретства за живот — све употребне и производне предмете, алате и справе. То раније привредно стање могли бисмо назвати *примитивном привредном демократијом*, када је свака породица била привредно сигурна и независна од осталих. Њен сопствени рад био је услов успеха и опстанка. Данашњи начин производње, развитак технике, поделе рада, данашњи промет добара и производња за пијацу, концентрација и акумулација капитала на једној и надничара радника на другој страни, данашњи привредни и социјални односи, не могу се више сабити у раније форме примитивних друштава. Изменом производње и поделе добара може се ипак постићи једно правичније устројство и омогућити релативно благостање свију друштвених слојева. Производња је циљ данашњег индивидуалистичког привредног система, треба увести систем привредне демократије у коме ће производња бити сретство за подмирење потреба свију чланова друштва. У ту сврху нужно је спровести реорганизацију управљања привреде и привредних предузећа као и преустројење дистрибуције добара.

У индивидуалистичком систему профит — добит — предузетника је главни моменат, у привредној демократији благостање народа и опште културно уздизање је циљ. Зарада, профит, по речима Фердинанда Фрида,¹⁾ не мора да проистиче из рада — из производње и стварања нових добара, већ и из обичних спекулација, трансакција и експлоатације људима и природом већ раније створених добара. То је дегенерација целокупног привредног система. У том систему човек је постао сретство. Привредној демократији је циљ човек. „Човечанство је, вели Бенеш, поред идеје о Богу, највећа вредност коју свет има и може имати.”

¹⁾ Ferdinand Fried: Das Ende des Kapitalismus. Jena 1931. S. 76.

— „Човечји живот је најдрагоценије што за друштво постоји. Човечанству припомоћи да проживи живот човечно, пристојно, достојно у физичком и духовном, материјалном и моралном, привредном, социјалном и културном погледу, ето, то мора да буде циљ сваке праве политике”. Као што је данас дозвољено раднику да води политику и контролише политички живот, тако исто хоће он да контролише привредни живот, своју фабрику и цео производни процес. „Бити демократа и на привредном пољу, вели Бенеш, бити конзеквентан, и у овом смислу корак по корак даље корачати у духу философије демократије, значи управо бити најрадикалнији социјалиста, често још радикалнији него многи од оних који су данас доспели до болшевизма. У томе лежи будућност практичне социјалистичке политике.”¹⁾

Ми смо већ раније истакли да је цело биће Едуарда Бенеша прожето прогресом и еволуцијом за које он ради свом својом енергијом, мада он, под извесним околностима, не отклања и револуцију. Он је противник револуције ради револуције. То је последње и најстрашније сретство, као што је и рат најбруталније сретство за расправљање међународних односа. Као прави демократа Бенеш је, како у унутарњој тако и у спољној политици, за мирно развиће. За њега се може рећи, да је, наслоњен на Масарикову философију хуманизма, философ социјалне еволуције, као што је Карло Маркс философ социјалне револуције. За Маркса су револуције мотори историје, за Бенеша су само под извесним околностима. Бенеш у својој студији о философији и социологији рата²⁾ изриком каже: „да су рат, сила и револуција оправдани и правични, чак и далеко више, то је дужност сваког појединца, ако је духовна и морална култура једног народа доведена у питање”. Револуционарство, које носи обележје индивидуалне нервозе и нетрпељивости, Бенеш одбацује као површно и демагошко. Револуционарни романтизам, који је рођен у великој француској револуцији, владао је напредним духовима кроз цео 19 век, и дао је потстрека за многе успехе на политичком, социјалном и културном пољу. Али сам тај револуционарни идеализам није био творачког духа. За стварање је потребно посматрање реалних чињеница и свакодневни напоран рад на побољшању постојећих односа. Ту не помаже претерани оптимизам будућег благостања човечанства, нити депримирајући песимизам створен посматрањем реалних односа садашњости.

¹⁾ Boris Jakowenko: Eduard Beneš als Denker. Prag 1935. S. 9/10.

²⁾ Dr. Eduard Beneš: Valka a kultura (Рат и култура) V Praze 1922, стр. 67. Ову студију је Бенеш написао 1915. год.

Др. Радмило Белић,

шеф Одсека за телесно васпитање Г. п. г. Б.

Општи значај обавезног телесног васпитања и његови главни принципи

(Закон од 2-II 1934 и Уредба од 1-IV 1935 г. о обавезном телесном васпитању ваншколске омладине).

(Сврештак)

Течајеви Градског поглаварства у Београду који су почели јуна месеца 1935 г. похађају се од стране обвезника све мање и мање, само због тога што Управа поглаварства није још у стању да спроведе строгу примену санкција; у месецу августу од уписаних чланова празничких течајева похађало је течајева свега 39,5%; у месецу септембру похађало је течајева свега 23,3%; у првој половини месеца октобра похађало је течајева свега 15,6%. Дакле, види се рапидно опадање посете празничких течајева у недостатку примене санкција. Међутим, оно ће несумњиво истом брзином и још већом почети да расте од дана када Управа поглаварства у својој надлежности или преко Управе града почне са изрицањем новчаних казни против послодаваца, родитеља или старатеља обвезника телесног васпитања. И само помоћу тих казни изречених и примењених може се обавезно телесно васпитање спровести. Соколске организације и друга витешка друштва не располажући правом примене санкција не могу никада да спроведу обавезно телесно васпитање, и из тих разлога Министарство физичког васпитања народа требало би да строго води рачуна да њима не буду издаване дозволе за држање наставе обавезног телесног васпитања за све обвезнике једног одређеног подручја него само и искључиво за припаднике соколских организација, и то под строгом контролом испуњавања свих услова које за то Закон и Уредба О.Т.В. траже.

4 — Технички орѓани

А) Лица која могу бити технички орѓани.

— Под техничким органима обавезног телесног васпитања ваншколске омладине треба разумети сва она стручна лица одређена да изврше план и програм наставе у празничким течајевима и другим легитимисаним организацијама које имају дозволу од Министарства физичког васпитања народа за држање наста-

ве обавезног телесног васпитања ваншколске омладине. Технички органи за извођење обавезног телесног васпитања ваншколске омладине у ствари су предавачи или наставници наставе обавезног телесног васпитања ваншколске омладине. Ове наставнике требало би узимати само и првенствено из реда лица која имају свршене специјалне течајева из физичке културе. Међутим пошто је број таквих лица веома мали а школе за физичку културу још неорганизоване, то Закон и Уредба О.Т.В. дозвољавају да се за наставнике могу узимати технички органи соколских организација, активни или пензионисани и резервни официри или подофицири, бановински или општински чиновници наравно првенствено они који су резервни официри или чланови соколских организација.

В) *Како се одређују и постављају технички орѓани.* — Како се постављају технички органи односно наставници обавезног телесног васпитања, то зависи која је установа у питању која изводи обавезно телесно васпитање.

У соколским организацијама дужност наставника врше технички органи соколских организација. За њих није потребно одобрење Министарства физичког васпитања народа. Али ако соколске организације одреде за наставнике неко лице које није технички орган те организације, онда је потребно одобрење Министарства физичког васпитања народа.

Што се тиче других витешких организација, оне у сваком случају морају за избор наставника да траже одобрење Министарства физичког васпитања народа. Она треба у истом оном акту којим тражи дозволу за извођење обавезног телесног васпитања да назначе и лица са свим потребним податцима која ће бити предавачи наставе обавезног телесног васпитања. Министарство физичког васпитања народа решавајући о дозволама за извођење обавезног телесног васпитања ван-

школске омладине решаваће истовремено и о предложеним лицима за наставнике. За све промене на листи наставника оних витешких организација које нису соколске морају да се доставе на одобрење Министру физичког васпитања народа.

Најзад како ће општине постављати наставнике за своје празничке течајеве? Овде Уредба О.Т.В. прави разлику између градских општина и сеоских општина, т.ј. између оних општина које потпадају под Закон о градским општинама и оних које под тај Закон не потпадају.

Градске општине у погледу избора лица за наставника празничких течајева стављају се пред овом алтернативом: или ће та лица узети ван соколских организација, и у том случају тражити одобрење Министарства физичког васпитања народа; или ће их узети из редова техничких органа соколског организација, у ком случају такво одобрење неће им бити потребно.

У оба случаја Градске општинске управе нису слободне у погледу избора лица за наставнике празничких течајева. Она има право само да одређује број наставника и распоред њихов по празничким течајезима. Исто тако градска општинска управа преко свога отсека за телесно васпитање има право контроле над радом наставника, и може по потреби предлагати њихову замену и уклањање. Јер сву дисциплину над празничким течајезима има градска општинска управа. Иначе у погледу одређивања наставника, градска општинска управа односно њен одсек обавезног телесног васпитања може само да предлаже листу наставника Министарству физичког васпитања народа или да усвоји предложеном листу соколских организација, под условом да су то њени технички органи. Ако се на листи наставника соколских организација налазе лица која нису њихови технички органи, градска општинска управа може та лица одбацити, или за њих тражити одобрење од Министарства физичког васпитања народа.

Што се тиче празничких течајева сеоских општина, за њих наставнике одређује бан по тражењу Министра физичког васпитања народа. Бан у том случају може одредити за наставника бановинске и општинске чиновнике као и резервне или активне и пензионисане официре и подофицире.

С) *Хонорар наставника обавезног телесног васпитања.* — По питању хонорара наставника празничких течајева постоје одредбе § 16 З.О.Т.В. и одредбе чл. 8 Уредбе З.О.Т.В. По тим одредбама постоје две могућности за исплату хонорара наставницима: по § 16 ту исплату треба да врши Министарство физичког васпитања народа; по чл. 8 „наставницима у празничким течајевима даваће награду за рад месне градске (општинске)

управе из фонда празничког течаја, с тим да награда не буде већа од 40 ни мања од 25 динара од једног празничког рада”, а „Министарство физичког васпитања народа даваће награде према својим буџетским сретствима само надзорницима обавезног телесног васпитања”. Уредбом о извршењу З.О.Т.В. је дакле питање хонорара наставника регулисано на начин да би се Министарство физичког васпитања народа великим делом растеретило од широких обавеза које му је § 16 З.О.Т.В. народа наметнуо. Исплата хонорара пребачена је на терет фонда празничких течајева, односно на терет општина, онамо где тај фонд још није основан. У погледу висине хонорара, управа фонда празничких течајева односно градске општинске управе одређиваће је крећући се у законским границама максимума и минимума хонорара. Законско ограничење висине хонорара ипак не може сметати управи фонда односно општини да у изванредним случајевима рада и показане марљивости и успеха поред хонорара додељује специјалне награде.

5 — Управа фонда празничких течајева

Управа фонда је првенствено орган који рукује и управља свом покретном и непокретном имовином, која је намењена циљевима обавезног телесног васпитања ваншколске омладине. Поред тога управа фонда врши дисциплину у празничким течајевима.

А — *Управа фонда као самостална установа чл. 25 Уредбе З.О.Т.В.* — Управа фонда у погледу управљања имовином празничких течајева и вршења дисциплине у истим потпуно је самостална установа. Она преко свога благајника фонда прикупља приходе намењене фонду и исте троши на циљеве обавезног телесног васпитања ваншколске омладине. Она је једини наредбодавац за издатке из фонда.

Ограничење које управа фонда трпи у погледу трошења фондове готовине састоји се у томе што ти издатци морају бити искључиво намењени циљевима обавезног телесног васпитања ваншколске омладине, те се према томе новац има трошити на: а) набавку сретстава за извођење обавезе телесне наставе; в) за уређење земљишта и вежбаоница у којима ће се изводити настава празничких течајева; г) за одржавање хигијенских мера на вежбалиштима и вежбаоницама и свим просторијама које овима припадају; д) за набавку канцелариског материјала и осталог прибора за рад празничких течајева, односно отсека, ако се установи; е) за награде наставницима по чл. 8 Уредбе З.О.Т.В. као и награде особљу на раду у отсеку за обавезно телесно васпитање; ф) за подизање домова ученика подлежним обавезном телесном васпитању; г) за остале потребе око издржа-

вања у првом реду празничких течајева, а тек после овога у колико је најнужније и за издржавање отсека телесног васпитања. Поред овога ограничења опште природе, постоји и једно специјално ограничење формалне природе. Управа фонда мора за утрошак већих сума од 150.000 динара у току једног месеца тражити одобрење преко општинске управе. Одобрење се добија не од надзорне власти обавезног телесног васпитања, него од надзорне власти општинске управе, а то је Министарство унутрашњих дела и Министарство финансија.

У погледу одржавања реда и дисциплине у празничким течајевима Управа фонда празничких течајева има право да издаје наредбе и упутства преко отсека обавезног телесног васпитања где постоји, а где тога отсека нема, да те одредбе и упутства издаје наставницима директно или преко оног бановинског или општинског чиновника који је одређен да се стара о организацији празничких течајева. Управа фонда нарочито има да води рачуна о уредном посећивању празничких течајева и да тражи примену општинских санкција против оних који су одговорни за неуредност течајева.

В. Састав и начин рада управе фонда празничких течајева. — Управа фонда састоји се из два већника и једног вишег општинског чиновника. Управу фонда бира градско веће односно општински одбор. Код већих градских општина, за члана-чиновника управе фонда одређује се директор, помоћник директора или сам шеф отсека обавезног телесног васпитања.

Управа фонда ради у седницама. Седнице сазива шеф отсека телесног васпитања, где га има, а иначе онај општински чиновник који је одређен да се стара о организацији празничких течајева. Дневни ред саставља и седнице сазива шеф отсека обавезног телесног васпитања, где га има, а иначе за то одређен чиновник, по чијим предлозима управа фонда доноси одлуке. Обавезно је да за сваку седницу управе фонда благајник израђује извод из стања фонда и току утрошка исте календарске године. О раду седнице управе фонда води се записник који потписују чланови управе фонда.

С. Приходи фонда празничких течајева. -- Приходи овог фонда могу се поделити на две групе: оне који зависе од добре воље трећих лица као што су поклони, легати, догације; и они који се принудно убирају у корист фонда као што су казне изречене због неизвршења Закона о обавезном телесном васпитању. Ови су последњи приходи једино на реалној бази и на које фонд може са сигурношћу да рачуна.

Фонд празничких течајева нема касе те се прикупљени новац предаје на чување и

приклад по уложној књижици првенствено општинској штедионици, ако таква постоји, па онда Поштанској штедионици или Државној хипотекарној банци. По уложној књижици благајник изузима новац уз поднешена пуномоћја. Утрошак новца правда се решењем управног одбора фонда и уредним документима потписаним од шефа отсека (или одређеног лица) и благајника.

Санкције за неизвршење обавезног телесног васпитања ваншколске омладине

Телесно васпитање ваншколске омладине не би могло бити обавезно ако Закон не би предвидео санкције односно казне за оне који то васпитање избегавају или ометају. У колико су те казне строже у толико је и та обавезност ефикаснија. Наш З.О.Т.В. не само да је усвојио принцип строгих санкција него је чак круг одговорних лица знатно проширио. Ми ћемо се у излагању овог дела о санкцијама придржавати следећег реда: 1) *дело неизвршења*, 2) *лица одговорна за неизвршење*, 3) *казне*, 4) *надлежна власт за изрицање казне*.

1 — Дело неизвршења

Под делом неизвршења треба разумети чињење или нечињење које омета телесно васпитање целокупне ваншколске омладине. Ни Закон О.Т.В. ни Уредба З.О.Т.В. није таксативно побројала дела неизвршења. Закон о обавезном телесном васпитању у § 22 квалификовао је као дело неизвршења ове три групе радњи: 1) неизвршење и кршење Закона О.Т.В., 2) Јавно или ма на кој начин позивање на отпор или непослушност према властима или ком службенику предвиђеном у овом закону, 3) излагање порузи или презрењу власти или службеника у вршењу званичне дужности по Закону о обавезном телесном васпитању. Све ове радње сачињавају две врсте кривичних дела: преступе и иступе. Преступи имају за заштитни објекат саме органе који су позвани да врше обавезно телесно васпитање ваншколске омладине; а иступи, дисциплину у празничким течајевима.

А — Санкције за заштиту органа надлежних за извршење обавезног телесног васпитања. — Друга и трећа група радњи има прецизирану квалификацију, док прва група радњи може се произвољно квалификовати као дело неизвршења од случаја до случаја. Друга и трећа група радњи могла би се квалификовати као дело противстајања власти. Према величини казне предвиђене у § 22 З.О.Т.В. то су све преступи чије извођење и суђење се врши по званичној дужности на пријаву наставника или других органа за извршење обавезног телесног васпитања ваншколске омладине.

Ове санкције имају за предмет заштиту органа који су одређени да изврше обавезно телесно васпитање. Ма какав отпор или непослушност учињени тим органима било од стране обвезника телесног васпитања, било од стране њихових послодаваца, родитеља или старатеља, или другог неког трећег лица, претставља кривично дело које се гони и суди по званичној дужности. Исто дело сачињава и свака поруга и презрење којој би назначена лица изложили органе за извршење обавезног телесног васпитања у вршењу њихове дужности.

Да ли ову кривично-правну заштиту уживају сви органи надлежни за извођење обавезног телесног васпитања ваншколске омладине? Другим речима да ли ту заштиту уживају и органи приватних удружења, друштава и удружења која имају дозволу за извршење обавезног телесног васпитања? Ови органи ту заштиту не могу да уживају, пошто они нису органи власти, а горе назначена дела су противстајање власти. Закон О.Т.В. у § 22 каже: „Ко јавно или ма на који други начин позива на отпор или непослушност према властима или ком службенику предвиђеном у овом Закону”, или: „Ко власти или службеника у вршењу званичне дужности по овом Закону изложи порузи или презрењу”. Значи да битни елемент свих кривичних дела је да су овде предвиђене радње управљене против власти или службеника који врши обавезно телесно васпитање ваншколске омладине. Ту спадају сви надлежни органи Министарства физичког васпитања народа, као што су надзорници обавезног телесног васпитања, органи општина или бановина одређени да организују или надзиравају празничне течајеве или наставници течајева обавезног телесног васпитања ваншколске омладине, које као такво буду општине, бан или надлежно министарство одређили. У ове органе треба рачунати и чланове Управе фонда празничних течајева.

В — Санкције за заштиту дисциплине у празничним течајевима. — Прва група радњи могла би се квалификовати као иступна дела против дисциплине у празничним течајевима. Санкције из ове групе имају за предмет заштиту уписа целокупне ваншколске омладине и њихово редовно похађање празничних течајева. Свака радња која осујећује упис целокупне ваншколске омладине на једном подручју обавезног телесног васпитања или осујећује редовно похађање празничних течајева може се оквалификовати као иступно дело из прве групе радњи и сходно применити према виновнику казна. То би дело претстављало свако неодривање на упис, сваки неоправдан изостанак са часа празничног течаја или ма какво избегавање од уписа или празничних течајева.

Ове санкције штите искључиво дисциплину у празничним течајевима; дакле дисциплина у течајевима приватних удружења, друштава и установа има да се задовољи заштитом предвиђеном у правилима дотичног удружења. То је као што смо мало више напоменули један од најважнијих разлога због кога тим друштвима Министарство физичког васпитања народа не треба да издаје дозволу за извршење обавезног телесног васпитања ваншколске омладине.

2 — Лица одговорна за дело неизвршења

Код престапа одговорна су сва она лица која су крива по кривичном законнику за извршење дотичног извршног дела или за помагање или пострекивање у извршењу тога дела. У погледу одређивања кривца и утврђивања виности имају се дакле применити општи принципи Казненог закона, кад се тиче извршења престапа против органа за извршење обавезног телесног васпитања ваншколске омладине.

Међутим није исти случај када су у питању лица која одговарају за иступна дела против дисциплине у празничним течајевима. За ова иступна дела одговорни су обвезници исто тако као и послодавци, родитељи или старатељи. Довољно је констатовати факат повреде дисциплине у празничним течајевима, изостанак обвезника или неодривање на позив, па да се примени казна против обвезника или њиховог послодавца, родитеља или старатеља. Претпоставља се да су ови последњи били дужни да воде рачуна да њихови штићеници редовно похађају празничне течајеве, и да свака неуредност обвезника према томе има се сматрати као пренебрегавање савесног вршења дужности од стране њихових послодаваца, родитеља или старатеља. Закон О.Т.В. ставио је у дужност не само обвезницима да се не огреше о дисциплину празничних течајева, него и њиховим послодавцима, родитељима или старатељима наређује да и они воде рачуна да се та дужност уредно испуњава. Отуда је одговорност за пренебрегавање те дужности сваљена и на једне и на друге.

Овде се дакле не примењује принцип субјективне него објективне одговорности. И то је једини начин да се одржи дисциплина у празничним течајевима. Треба имати у виду да већина обвезника налази се у добу од 15—18 година и да као такви нису у стању озбиљно да схвате све последице пренебреговања вршења законских обавеза, али су због тога ту њихови послодавци, родитељи или старатељи који ће их у томе поучити и упутити, и, под претњом законске одговорности, Богами и натерати.

3 — Казне

За преступна дела против органа за извршење обавезног телесног васпитања ваншколске омладине З.О.Т.В. предвиђа казну затвора до годину дана за отпор и непослушност, а казну затвора до шест месеци и новчано до 5.000 динара за излагање порузи или презрењу.

Што се тиче иступних дела против дисциплине у празничним течајевима З. О. Т. В. предвиђа казну опомене, укора, а за теже случајеве глобу од 5—500 динара или затвор до 5 дана. Под теже случајеве треба разумети изостанак са празничних течајева и неодазивање за упис у празничне течајеве као и стално избегавање наставе обавезног телесног васпитања.

4 — Надлежна власт за изрицање казне

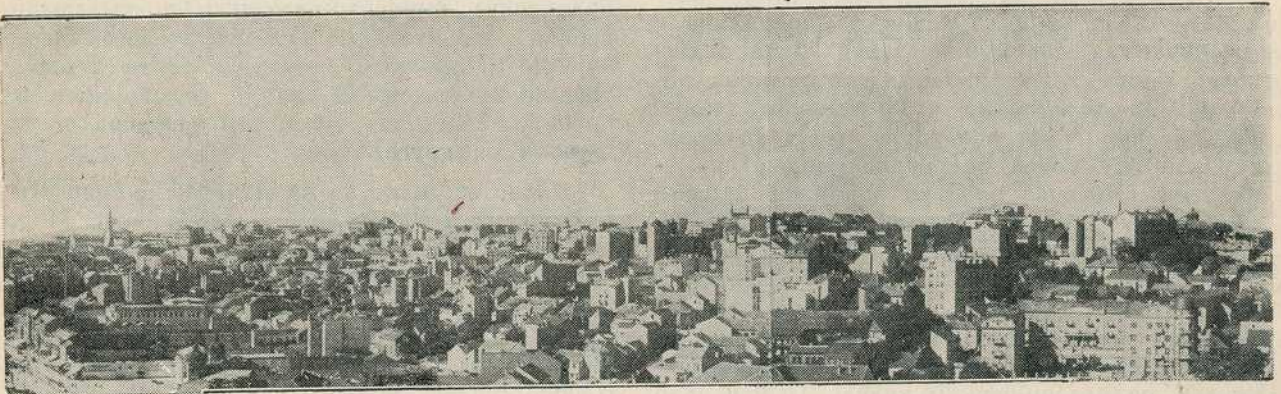
За преступна дела против органа за извршење обавезног телесног васпитања надлежан је средњи суд подручја обавезног телесног васпитања. Суд је дужан по званичној дужности, да води истрагу и суђење по пријави наставника течајева и других органа власти надлежних за извођење обавезног телесног васпитања. Пријаву ових преступа могу поред наставника течајева да врше општинске власти преко чиновника одређеног за извршење обавезног телесног васпитања, надзорници обавезног телесног васпитања Министарства физичког васпитања народа, у већим градовима шефови и други службеници отсека обавезног телесног васпитања, и чланови управе фонда празничних течајева.

Што се тиче казне за иступе њу изричу опште управне власти првог степена т.ј. сре-

ски начелник, а на подручју Управе града Београда старешине квартова, а на предлог шефа Отсека обавезног телесног васпитања, односно на предлог претседника општинске управе онамо где тога отсека нема.

Питање ове надлежности није законодавац срећно решио. Требало је решити то питање на начин да поступак око изрицања казне буде што бржи и упрошћенији. У средњим где су општине растркане и удаљене од средњих места тај би поступак био дуг и отежан. У већим градовима где је градска полиција преоптерећена другим пословима, изрицање казне за иступе против дисциплине у празничним течајевима биће успорено. Све то може имати за последицу слабење дисциплине међу обвезницима телесног васпитања и у крајњем резултату слабо одазивање властима обавезног телесног васпитања и нередовно похађање празничних течајева. За ефикасност ове казне потребно је да она буде брзо изречена и примењена, а то је могуће само под условом да то изрицање и извршење пређе у надлежност општинских власти, како градских тако и сеоских.

У том смислу требало би извршити измене у § 22 З.О.Т.В. За сеоске општине то се може извршити само законодавним путем. За градске општине то се преношење надлежности може пак извршити путем уредбе Министра унутрашњих дела, а на основу § 89 Закона о градским општинама. Овако извршене промене учиниле би санкције за заштиту дисциплине у празничним течајевима много ефикаснијим, а тиме би ставили на чврсте ноге и установу обавезног телесног васпитања школске омладине.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Инж. Дан. Јовановић

Снабдевање београдског становништва млеком

Према оваквим гајидбеним приликама, на 24 часа, а приликом 2 муже (ређе се где врше 3 муже) ова стока даје следећи резултат у погледу количине млека. Сименталка крава даје, просечно годишње, 8—12 литара млека на дан; швајцарска крава 10—14 литара; мелескиња из домаћег и сименталског или швајцарског соја по 7—11 литара; домаћа крава 6—9 литара. Санска коза даје 3—6 лит. на дан; мелескиња из санске и домаће расе даје до 4,50 лит. дневно; домаћа коза даје око литар и три четврти. Овце и војвођанске и србијанске дају просечно врло мало млека; варирају између 500 грама до 1100 грама. Изгледа да их њихови имаоци држе више зарад вуне.

Квалитет без мало свих ових млека, условно ако се прегледају одмах по мужи — по хемијском саставу, односно по масноћи и степену хранивости, одличан је. Просечно садржи преко 4,6% масноће. Ово важи сумарно за све врсте млека, помешано из јутрење и вечерње муже. Појединачно, овчје млеко, нарочито у дубоку јесен и на неку недељу пред јагњење, знатно прелази овај степен масноће; достиже чак и 7%; козје 4,2%. У мањој размери исто важи и за краве. То казује да је стока која се музе, за добро млеко, изврсног квалитета.

С те би стране Београд могао бити потпуно миран.

4. Наличје ствари.

Али погледајмо и наличје код ове ствари. Разним „прекрштавањима” и доливањима воде*) овај се одлични квалитет млека јако квари.

За снабдеваче Београда млеком слободно сме рећи да их нема половина од свих оних који доносе престоници чисто природно млеко без иквих примеса и дометака, чија је стока потпуно здрава, чија су скровишта за стоку хигијенска и беспрекорне чистоће, који све своје судове и за мужу и за пренос, перу врелим цеђом и

*) Млеко чине још и јако посним. Испошћавају га, изузимљући из њега масне састојке зване кајмак, скруп, павлака. То врше путем сепаратора, бућкалице варењем и другим чиницама.

испирају врелом водом, који пре муже музуљама оперу сисе; који потом сами оперу руке сапуном; који своју музну стоку довољно и правилно хране, поје, тимаре и дају им редовно солидну простирку.

Градирање млека на улици

За овим се одмах поставља и питање туберкулозних крава.

Поред млека добијеног од здравих крава Београд добија млеко и од извесног броја туберкулозних крава. За Београд се данас не поставља питање: да ли ће добити стерилизовано или пастеризовано млеко. Неки у овом траже лека злу. Не. За Београд се поставља једино и најпрешније питање: како му осигурати природно, хигијенско и чисто млеко. Њему треба на прво место чисто и природно млеко. Питање је доћи колико толико до бољег квалитета, а не од добрих особина и вредности бирати најбољу.

По себи се разуме да рђава млека не могу дати ни добре и здраве сиреве. Зато је грађанство престонице исто онако жељно и доброг сира како је појудно и бољег млека. Нађе ли се где у Београду колико толико добар сир, тај сир никако није из крајева и места која Београду доносе млеко, већ је из крајева чије млеко Београђанин никад и не види.

Треће место по важности заузима питање цена млеку. 2.50 динара и 3.— динара један

литар, то је просечна цена млеку у Београду. Њу продавци млека сматрају за недовољну; изговарају се да њом не покривају своје режије и непрестано раде на том да се ова последња цена осигура. С друге стране пак, Београђани, тврде, да су ове цене претеране. Па биле би претеране, веле, чак и онда када би млеко долазило потрошачу чисто и природно. Они налазе да су обе горње цене према данашњем стандарту осталих животних намирница, које такође махом долазе са села, одвећ велике. Носећи стално печат обостраног незадовољства претворен у неку врсту потајног антагонизма, на овај начин ова продаја млека некако страшно џомбастићем путем тече.

Млеко носи обележје хране чије је место постања искључиво село. Схвати ли се ова поставка тако онда оно самим тим што је по злој судбини производ села, конзумнат сељака, а нарочито што се сматра храном — он има по некој урођеној традицији према варошким артиклима сличним себи да подноси и издржава несравњено нижу цену од цене ових.*)

Па, ипак, да су садање цене млеку високе, за овако велике цене не би могли носити одговорност само и једино продавци млека већ и многи други фактори.

Изази један закључак. Добија се утисак да вредност самог питања није темељно, стручњачки и довољно проучена, и да се те вредности није свесно. Млеко је превасходно, најважнија животна намирница, артикал без кога ни једна кућа не може, а никако луксуз. За млеко, за његову што распрострањенију проћу, ваља чинити свуда изузећа. Никако га не сматрати за пиће и један луксузни артикал који ваља да се било каквим путем порезује зарад добијања комуналних прихода. Ово нарочито важи за саму Београдску општину. Њени су грађани донекле и у праву кад су дигли повику, погрешно на горње цене млека. У ствари треба гађати на хаос у питању правилног снабдевања само здравим млеком.

С друге стране имајући јако примитивну и неорганизовану режију; рђаво распоређено време; знатну дистанцију до тржишта; у даном тренутку недовољно капитала, дуговремену привредну депресију и др., доносилац млека Београду довија се на све могуће начине: да се продајом својег производа у трошковима не само покрије већ да нешто на њему и заради. Отуда од његове стране она ружна побројана дела која прелазе често и преко његове добре воље у свесну несавесност. Отуда се помућују и његови добри односи са

потрошачима. Тек ако би му се разумно смањили намети на раду и роби, било би места да се према њему примене и ефикасније мере, које би могле терати чак и до коначне забране доноса млека у Београд. Без икаквих му пружених олакшица поступати с њим оштро и без милости и нехумано је и несоцијално је.

Овде нам је згодно да мало скренемо у страну. Постављамо питање. При овако изнетом стању ствари, како је оно стварно данас, и по суштини и по последицама — кад би се доносиоцима млека у Београд смањили намети, и кад би Општина београдска реорганизовала свој рад на контроли млека — би ли у том случају Београд могао добити нешто, нешто боље млеко? Да ли би извесне знатније измене садашњег реда ствари могле осигурати београдском грађанству солидније млеко?

Ми мислимо да не би. По нашем скромном уверењу, ствар се каква је данас, не да без великих измена поправити. Ово врло важно и далекосечно питање треба из основа потрести, изменити. Ваља поћи новим правцем и свим новим путевима.

5. Режија једног литра млека.

Да ли рентира доносити Београду млеко и продавати по данашњој цени или уопште не рентира? То је проблем око кога се углавном окреће цела ова расправа. Следећи закључци и цифре одговориће на ово врло сложено и деликатно питање.

Пошавши од претпоставке да ће једна крава за извештан рок, узмимо пуне четири године, давати редовно сваки дан млеко, ми имамо цену за њен 1 литар млека по рачуну који ћемо извести. Из тих ће се закључака видети од ког је момента 1 литар данас произведеног млека рентабилан, и од кад се он сам својом сопственом вредношћу може на тржишту пласирати без сапомоћи воде и осталих драгулија које би му оснажавале одржање и рентабилност.

Ми ћемо испитати неколико случајева рентабилитета истог, и то, гредући увек у два правца. С једне стране ми изваљамо трошкове и режију посла, с друге стране број грла за мужу. Испитивање ће истовремено пратити продуцента који станује ван Београда и продуцента који станује у самом Београду или по његовој периферији, а ипак у самом београдском атару.

Приликом тих наших испитивања ова ће ићи и у погледу квалитета у два правца. С једне стране ми ћемо улазити у срачунавање рентабилитета код чистог и природног млека. На другој страни ценићемо приходност код млекарена и у моменту када продуцент ове „хране над хранама“ налива и воду у своје канте и млеко.

* Узмимо ради упоређења бозу и пиво. Њихово је прављење и добијање несравњено лакше од добијања млека. Па шта видимо? Док је цена и најрђавијој бози, заслађеној са сахариним на литар 4—5 динара, пиву 8—12 динара, млеку је 2,50—3,00 динара.

У свим случајевима нашег испитивања узео смо за јединицу муженог брава краву. И то, увек боље плаћену, не само за то, што би, претпоставимо, давала већу количину млека, већ за то, да би је добили загарантовано, потпуно здраву. Цену једне краве, односно њену вредност фиксирамо са 2.000 динара.*) Што је сасвим изводљиво, узео смо: да нам она у напону снаге, млечности и здравља као објекат за давање млека послужи 4 године.**)

А. Рачун код случаја једне краве

Крава с преносом пасоша и догоном у шталу 2.000 динара. За 1.460 дана отписивати дневно по 1,369 динара, округло по 1.37 динара.

Према томе су издаци за дан:

Крава	1.37	динара
12 кгр. сена	12.00	„
10 кгр. јарме или мекиња	15.00	„
3 кгр. сламе за простирку	1.50	„
Штала за 1 дан	0.50	„
Пола наднице разносачу млека	7.00	„
Пола наднице за коња и чезе	14.00	„
Четвртина наднице надгледачу	3.50	„
Издатак на дан	54.87	динара
Непредвиђена режија (лекар, трошарин, такса, со, улари, лекови и др.). 8%	4.38	динара
Износ	59.25	динара
Зарада 10%	5.92	„
Свега	65.17	динара

Ову суму новаца крава својим продатим млеком треба да покрије. Ми смо видели да краве у нашем случају изузетно могу дати највише 14 литара млека на дан. А као правило може се узети да већина крава даје 8—11 литара на дан.

Са извесних разлога, на које ћемо се позније повратити, узмимо последњу цифру као повољнију. Са истог разлога дајмо повољнију цену и млеку 3 динара. Рачун каже да у обе ове најповољније поставке крава кроз своје млеко може дати 33 динара дневно. До суме 65.17 динара недостаје 32.17 динара. То доказује да онај који живи ван Београда, а има свега једну краву и жели продавати млеко Београду — на то не сме ни помислити. Он би редовно био у губитку за једну суму од 32—33 динара дневно.

Има ли кравар у београдском реону рачуна да држи само једну краву за продају млека?

*) Иначе се краве оваквих вредности данас купују на београдској кланици за 1,675 и 1,700 динара.

**) Храна сведена на сено, јарму или мекиње, изузетно и на резанце шећерне репе. Цена сену са преносним трошковима варира између 0.70 и 1.50 динара по 1 кгр. Мекиње и јарма стају од 1.20—1.80 динара, а слама 0.20—0.60 динара од 1 кгр.

С предпоставком да је крава машина за давање млека, овде јој се као таквој сваки даном отписује цена, амортизује, на рачун старости, изнемоглости, дотрајалости.

Пошто њему нису потребни коњ, чезе и разносач, то он сноси и мање трошкова. Њему би отпали: носачу млека 7 динара; за коња и чезе 14 динара, свега 21 динар. Значи његови би издаци износили од 65.17 динара за 21 дин. мање, односно спали би на 44.17 динара. Како његова крава да за дан млека у 33 динара, значи да би и он био у губитку 11.17 динара.

То показује да и он без штете не може држати једну краву ма да је у много повољнијем положају од онога у селу.

Како се снаћи у рачуну те без штете држати само једну краву? И да ли је то могућно?

У нашем рачуну могу се по нужди, али готово на уштрб рада, скинути још две ставке, те да се смањи ова сума 11.17 динара. Те су: слами 1.50 и намиривачу плата 3.50 динара; то би намиривање вршило које од кућне чељади. Ова уштеда чини 5 динара. Штета би се дакле свела на 6.17 динара дневно. Како и њу пребродити? И може ли се и она у овом случају избећи? Све друго што би се ускраћивало ишло би само на суву штету посла. Ако се смањљ храна, не очекивати с правом фиксирану количину млека. Предвиђених 10% зараде, у износу 5.92 динара, приближно покрива штету, али је онда цео рад узалудан чак и при овако најмањој заради. Ако се фалсификује млеко — излаже се непријатностима и казни. Пошто се оно прво не може рескира се и тази у ово друго.

Продавац покушава с водом. Долити 50% воде. На 5.50 литара воде по 3 динара литар добија се 16.50 динара. Од овога одбијено 6.17 динара даје зараду у износу 10.33 динара; а са предвиђених 5.92 динара зараде чини 16.25 динара зараде. Ово казује да га чак ни усута количина воде у 50% и жртвована зарада у 5.92 динара није могла спасти. Јер шта су ових сумњивих 10.33 динара дневно на толики труд и уложен капитал колико је све потребно око једне краве.

Закључак: уз сва натезања, страх, изгледе да се замрчи образ и погубе потрошачи, трошкови се не покривају. Због тога нико једну краву ради продаје млека и не држи.

Овде литри млека и сви рачуни везани за њих никако нису могли да оправдају свој извор, краву.

Б. Случај за две краве.

Сви трошкови који износе око једне краве без мало важе и за две краве. Изузетак чине три суме: намиривачу, разносачу и она за коња и чезе. Т.ј. од суме 130.34 динара одбити 24.50 динара. Остаје 105.84 динара. У овом случају добијамо 22 литра млека у вредности 66 динара. Значи не измирује се трошак још за 39.84 динара.

Као што се види овај је губитак повољнији од оног губитка код једне краве продаваца са села. Али он још свагда доказује: да ни са две краве продавац млека са села нема рачуна поштено продавати свој производ у Београду. Реч је овде још о чистом млеку.

Па и да сипа воду у млеко он ипак с рачуницом не изилази на крај.

Нека, претпоставимо, долије 50% воде у млеко. При најповољнијем моменту он добија још 33 динара и за толико смањује очигледну штету, која се сада оличава у суми 6.84 динара. Ако би још и на 105.84 динара отписао 10% зараде и салдирао, свега је у заради 5.00 динара са скоро двоструким послом и у штали и у Београду.

Како би у овом случају стајао онај продавац са шталом у Београду?

Док онај из села може од трошкова да одбије 24.50 динара, овај може од суме 39.84 динара да скида још 21 динар тј. да сасвим избаци трошкове: разносача, чеца и коња. Па и у том случају он је на дугу 18.84 динара. Његова зарада у 10% за овај случај износи 11.84 динара, сведена у дуг, смањује овај на 7 динара. Још је у дефициту. Другим речима: и он се не би могао покрити поштеном радњом.

С тог се гледишта не рентира радити ни с две краве на поштеној продаји млека. Значи и овде литар млека не може сам собом да опстане и још је врло далеко од тога да буде рентабилан.

В. Случај са три краве.

Код трошкова за три краве појединачни рачун је исти као и код једне краве, само што од његове суме ваља одузети двапут суму 24.50 динара, као исплате: намиривачу, носачу и за чеце — пошто је ово плаћено у обрачуну за једну краву.

Резултат би за издатке био оваки:

$$3 \times 65.17 - 49.00 = 146.51 \text{ дин.}$$

У овом случају добијамо 33 литра млека у износу 99 динара. То ће рећи још смо у дефициту за 47.51 дин. Ако би се и овај снабдевач млека одрекао своје зараде 10% у износу 17.76 динара, ипак би остао на дугу у 29.75 динара. Као што се види штета је још знатно велика.

Тек овде овакви случајеви и оваква рачуница доводе продавца млека у искушење и разноврсно довијање. Ако би усую у добивену количину млека 50% воде, добио би накнадно још 49.50 динара. Не дирајући у предвиђену зараду 17.76 динара он одузује штету 47.51 дин., и претиче му још 1.99 динара, округло 2 динара, што са зарадом чини близу 20 динара.

Тек овде, и на оваки начин, продајући воду, почиње једна прекретница, једна још

сумњива зарада за једно лице, које би се одрекло свих других пољских и земљорадничких радова и одало се искључиво само млекарству. Она у првом реду није савесна; друго, износиће месечно свега 600 динара она не исплаћује достојно све што је уложено за њу; треће, рад је сложен из разноврсних, хетерогених, услова који најмањом повредом једног од њих, почињава поремећај код целокупног строја посла. Четврто. Овај новац ни као најскромнији интерес не одговара на уложени новац у прометну стоку, зграде, храну и рад. Са наградом од 600 динара месечно не може се задовољити ни најобичнији радник за најгрубље послове, који не инвестира никакав капитал ни рескир; који је обавезан само на 8 часова дневног рада, а ноћ му је на расположењу за одмор. У нашем случају, осем извесног уложеног капитала, доносилац млека у Београд нема празника; он има да не зна за циче, лапавице, кијамете и мрак; он никад не сме да буде болестан и као људски створ да одмори преморено тело у постељи. Њему је током целе године скроз, остављено да на 24 часа дана и ноћи може спавати највише по 5 часова.

При свим тим несавладним тешкоћама од прилике тек овде почиње зло. Да сељак малог газдинства, какви су у највише случајева снабдевачи Београда млеком, купи четврту краву — купивши три, већ је немоћан. Осем директног и јачег издатка за краву њему се с њом повећавају, чим је уведе у шталу и други трошкови. Да је не купи, с млеком од 3 краве не излази на крај. Приликом таког ломљења, да би добио већу количину млека и да не прекида већ предузети рад, он се слама. Наставља рад не бирајући средства.

Ово важи за снабдевача ван реона. За онога у реону ствар стоји кудикамо повољније, с предпоставком да и он сипа 50% воде. Он од суме 195.51 одбија 70 динара. Издаци му се снизе на 125.51 динара. Са 33 литра млека смањи ову суму на 26.51 динара. За 16.50 литара воде добија 49.50 динара са којим се сада не само покрије већ буде и у вишку од 22.99 динара. Ово са предвиђеном зарадом чини:

$$22.99 + 17.76 = 40.75 \text{ дин.}$$

И с тим се продавац млека, са оволиком количином воде сасуте у млеко — потпуно задовољава.

Г. Случај са четири краве.

Случај држања 4 краве, искључиво за млекарство, знатно мења ствар. Прво, 4 краве изискују већу шталу, сразмерно више хране и нарочито, чине питање намиривања. Док је раније један радник са мало више труда и напрезања могао како тако да намирује три брала, и одржава примерну чистоћу, рад око

четврте краве изазвао би му брзо јачи замор који би набрзо прешао у посусталост. За то је уз ранијег намиривача потребан још један.

Ако анализирамо и случај с 4 музне краве добићемо следећи резултат за расход:

$$4 \times 65.17 - [2(3.50) + 3(7 + 14)] = 190.68 \text{ дин.}$$

пошто коњ и чезе могу и сада сву добивену количину млека носити у Београд. Ово је расход за предвиђених 10% зараде на четвороструко 65.17 динара.

Једначина за приход даје:

$$4 \times 11 = 44 \times 3.00 = 132.00 \text{ дин.}$$

Даље:

$$190.68 - 132.00 = 58.68 \text{ дин.}$$

Ако се и од овог расхода одбије предвиђена зарада 10%, у износу 23.68 динара, још остаје непокрића у 35.00 дин. То јест штете.

Ово је рачун за млекара ван београдског атара. За онога у атару или реону београдском, важи образац:

$$4 \times 65.17 - [2(3.50) + 4(7 + 14)] = 169.68$$

Даље:

$$169.68 - (44 \times 3.00) = 37.68$$

На 4 краве 10% зараде 23.68

Остаје дуг 14.00 динара

То јест штета 14.00 динара.

Ако би у оба случаја било наливања 50% воде, млекар ван Београда је у релативној заради 7.32 динара. А с предвиђених 10% зараде у 23.68 динара имао би свега фактичке зараде 31.00 динар. Онај у реону или атару излази са зарадом 52.00 динара.

Из овога се види да ни млекарење с 4 краве, ако се жели продавати само чисто и здраво млеко, не може према постојећим околностима, покрити све учињене трошкове и режију. Напротив. Ако се у млеко долива само 50% воде, зарада је и за онога у атару као и за оног ван атара чак и више него солидна.

Све ово важи и за сваки број крава већи од 4.

Приложена таблица показује сву ту нерентабилност у раду око слатког млека.

Губитци по крави.

Број крава	1		2		3		4		5	
Где је мужа	ван атара	у атару	ван атара	у атару	ван атара	у атару	ван атара	у атару	ван атара	у атару
Штета у динарима	32.17	11.17	39.84	18.84	47.51	26.51	58.68	37.68	69.85	48.85
По одбију 10% зараде	26.25	5.25	28.00	7.00	29.75	8.75	35.00	14.00	40.25	19.25

У оваком срачунавању користи, крава својим млеком ни близу не исплати све утрошке на њу и режију око ње. Ако се цифре на табелици промотре мало марљивије, запазиће се ово. Ма да је штета између једне краве и пет крава несразмерна, т.ј. није последња пет пута већа од прве, ипак се свака познија при ма колико повећаном броју крава никако не губи, не ишчезава. Непрестанце се јавља, стално постоји. Значи, да је као сталну ни у ком случају не можемо избећи. Из тога следује: што се у рачун узима већи број крава да настаје и све већа штета. То би дало крајњи закључак: да ма колико повећали број крава, добивено млеко од њих никад не покрива рачун расхода. Напротив саветује: безусловно никако не проширивати рад. Новац добијен за млеко једва покрива, или никако и не исплати чак ни саму исхрану крава. И то, с претпоставком без намиривача. При таквим условима умножавати број крава ради повећања обрта било би журење да се дође што пре погибији.

Изнесене анализе млекарења у случајевима од једне до четири краве, најочигледније доказују: да се при овако остављеним претпоставкама у њима, и при садашњим ценима, чисто млеко ни у ком случају не може продавати у Београду за 3.00 динара 1 литар. Три динара су још мала цена.

Ето, то је истина коју нам стварност тако несумњиво приказује, да нам не допушта ни једног тренутка ма какве сумње у њу. Поред тога она је у нашем напису, ако не прва мисао којој тежимо а оно рођена сестра тој тежњи. И да она постоји оваква каква је као факт — то желимо нарочито подвући.

Ма да је стварност овако неповољна, нама се чини да ствар ипак није сахрањена.

Пре би рекли да у овом случају постоје неке јако нејасне, али ипак повезане чињенице. Нама се чини да ваља испитати једну велику серију сасвим супротних односа, који стварно постоје и који треба једни друге да допуњују. Ту ваља узети у обзир нека факта с којима крава и њено млеко немају никакве везе, на пр.: човечја радна снага, штала, капитал и др. с једне стране. Према њима стоји крава као фактор без кога се за добијање млека не може, с друге стране. Размера вредности између оваквих допуњујућих односа, рекло би се, да је обрнута. Што год је улагање од стране човекове мање, корист од млека требала би да буде већа. Кад би прилог од стране човекове био раван нули, приход би од млека био највећи. Нама изгледа да је таква повезаност односа овде сасвим тачна. Ту је сва тежина питања у рентабилитету посла.

Друго. Вративши се мало уназад и додевши ово у везу с ценом млека, то би значило да је у целом проблему најважније: број и квалитет крава. То канда ваља стално имати пред очима.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.ninabg.rs

Овај број према моћима ситног поседника не сме бити велики; тек толики, да показује могућност за одговарајућу солидну зараду. Он треба да пружи толико литара млека, да би ово било у стању покрити све издатке око млекарена и уз то још дало извештај претек зараде млекару за ужитак.

Што се тиче доброте млека, можемо рећи следеће:

Ми смо против водолија у млекарена. Никако и ником не одобравамо сипање ма и најмање количине воде у млеко. Кад смо ту тако категорични, може нам се поставити питање: па на коју би се основу овај посао могао поставити и уредити тако, да се он може, никако не доливајући воду у млеко, изводити без штете и за продавца и за купца?

Није потребно рећи да је на ово питање врло лако дати најповољнији одговор. Тај се циљ постиже једино, и само, млечним и расним кривама. У овако несрећно створеним приликама оне се намећу као једини спасилац. Јако млечна крива једина ће неповољно стање да претвори у добро. И не само то. Она се с друге стране приказује и као чинилац, кадар да противстане још читавом сплету других незгода које такође погађају највише овако мале поседнике, какви су ови млекари. Али то је већ засебна тема.

И као што је у индустрији једна машина својим радом заменила многе радне руке, тако ће и у питању млекарена једна млечна расна крива заменити више слабомлечних грла. То траже и економија посла, време у коме живимо, прилике, материјална страна итд. Хтело се не хтело се, стварност ће утерати неспретност у ред.

О неоцењеној вредности расне криве за давање великих количина млека, говоре цифре из следећег примера.

Д. Случај с 4 расне криве.

Узима се расна крива млекуља чија вредност не прелази наше раније предвиђене цене.

Амортизација 4 криве	5,48	динара
48 кг. сена или суве детелине	48,00	„
40 кг. јарме или мекиња	60,00	„
12 кг. сламе за простирку	6,00	„
Кирија за шталу на дан	2,00	„
Пола наднице разносачу млека	7,00	„
Пола наднице за коња и чезе	14,00	„
Пола наднице надгледачу	7,00	„
Издајак на дан	149,48	„
Режија као раније 8%	11,95	„
Износ	161,43	„
Зарада 10%	16,14	„
Цео дневни расход	177,57	„

То је расход.

Формула за приход биће:

$$(4 \times 18) \times 3.00 - 177.57 = 38.43 \text{ динара.}$$

(Наставиће се)

Ово је релативна зарада. Апсолутна зарада добија се из једначине:

$$38.43 + 16.14 = 54.57 \text{ динара}$$

Да би се од четири криве добио оволики дневни приход продајом само чистог и природног млека, узета је чиста расна крива, специјално за давање млека.*) Продајом њеног млека показао се повољан резултат чак и при високој цени хране.

Овде је узето у рачун да крива даје 18 литара млека на дан.

Из овога видимо да би ово био један солидан доходак за једну сеоску кућу с 4 до 5 чланова, јер би износио 1.600 и више динара месечно.

Последњи показан пример млекарена с 4 криве пружа закључак: да је случај држања 4 криве и за село здрав; на рачунској основи. Те и прихватљив. Примењујући га млекар не мора газити у грехе те продавати воду под видом млека. А кад је овај случај здрав и рентабилан за домаћинства на селу, он је кудикамо прихватљивији за овај и овакав рад у реону београдском.

Али, овде је реч само и једино о расној криви, искључиво за давање већих количина млека.

Испитајмо могућност да ли би нам се рачунање по последњој формули, могло овако како је, у питању добити, одржати. Или је потребно из досадашњег анализирања још нешто измењивати и поправљати?

Сума 54.57 динара је зарада преко свих предвиђених шталских трошкова око 4 криве на дан, преко трошкова за однос млека у Београд и још 10% зараде на све то. То показује да је овај принос млека толико јак да би могао поднети и нешто нижу цену.

$$72 \times 0.50 \text{ дин.} = 36.00 \text{ динара}$$

Одавде:

$$38.43 - 36.00 = 2.43 \text{ динара}$$

То каже ако би слатко млеко ових крива продавали и по 2.50 динара 1 литар, да и у том случају на све млеко код 4 криве имамо претек у заради још 2.43 динара осим предвиђене и нетакнуте зараде у 16.14 динара. Значи, цену по 2.50 динара 1 литар да би издржало, само даје незнатну зараду.

*) За предузетнике овако чистог млекарена, где се од криве у првом реду тражи млечност, најбоље су ове расе говеди: источнофризијска, швајцарска, монтафонска, алгајска, холандска, мирцталска, бретањска и жерсејска.

Криве ових раса дају од 12—20 литара млека на дан.

Слободан Ж. Видаковић,
шеф Одеља за штампу и културну
пропаганду Г. п. г. Београда

Незапосленост у нашим градовима

Није један социјалан проблем у коме се у широким и лаичким, непосвећеним круговима сасвим погрешно мисли, а у извесном степену и у стручним, док се дубоко не уђе у његову студију и не изнесу статистичке цифре, хладне и оштре као челично сечиво.

Ми смо недавно цифрама и анкетираним налазима утврдили, да станбени проблем у Београду, као и у већини наших већих градова, није не само решен — као што се то чак и званично мислило — него да се, напротив, налази у још оштријем и неподношљивијем стању него раније. То је дошло отуда што Београд, по својој социјалној структури град економски слабих радничких и малограђанских редова, захтева десетак хиљада нових, здравих и јевтиних малих станова, а њих нема ни толико да могу да задовоље ни пети део те тражње. Због овакве огромне диспропорције између понуде и тражње, кирија је на такве станове знатно порасла, место да се смањила бар у оној сразмери у којој су плате и наднице смањене под изговором, да је живот у Београду постао за 35–40% јевтинији. Док су закупне цене станова од две собе и принадежности — према резултатима последње службене Станбеде анкете Одеља за штампу и културну пропаганду гр. Београда — пале, у односу на висину закупнина из априла 1931 године, са 8%, од три собе — са 16,7%, од пет соба и више — са 26%, дотле се кирије малих станова држе или стационарно или са малим падом од око 4% на ужој периферији, или стално расту као на широј периферији, услед све веће миграције сиромашних елемената и са њом повећане тражње тих бедних ученица. Кирије малих станова на широј периферији наших централних градова стално расту уместо да опадају. То је факат који се у градским општинама непрекидно мора имати на уму.

Пренасељавање тих малих станова у Београду и нашим централним градовима (и напуштање средњих и већих станова) постало је једна перманентна социјална појава, врло значајна у нашој социјалној статистици, потенцирана економском кризом, све нижом платом и надницом.

Са много места даје се дефинитиван суд о извесним социјално-комуналним проблемима и ако о њему може да пресудну реч каже само социограф на основу упоредних статистичких цифара и конкретних анкетних налаза. Као што није решено станбено питање, тако је у ствари и живот у Београду врло мало јевтинији према ранијим годинама, једва за десетину поена, јер док су неке намирнице и животне потребе у истини јевтиније за 20–28%, дотле су друге, исто тако неопходне, поскупиле за 15–18%! Ми ћемо у једној од идућих својих студија у часопису Београда „Београдским општинским новинама“ изнети, са упоредним статистичким излагањем два тржишна периода, да је живот у Београду појевтинио свега са око 12%, и показати да су пензије, плате и наднице пале са преко 25% и да та диспропорција има страховитих реперкусија на београдско становништво, на првом месту на живот његовог подмлатка, јер је Београд са преко 80% град чиновника, радника, малих занатлија, ситних трговаца, уопште слабих економских редова!

Други социјално-комунални проблем, који је исто тако олако схваћен у југословенским градовима, и још лакше оглашен као решен, то је проблем незапослености, комплициран питањем и неупослених интелектуалаца. Неће се само на једном месту чути оваква наивна констатација: ми нисмо индустријска земља, нити су наши градови, на челу са Београдом — градови фабричких димњака! Код нас неупосленост неће достићи ни до граница социјалног и комуналног проблема, а још мање до његове критичне заштрениости!

Међутим, цифре, које смо из веродостојних државних и самоуправних извора узели, као и прикупљали путем личне анкете Комуналног бироа Савеза градова, показују сасвим супротно стање, показују нам, да се број неупослених стално увећава и да је у југословенским градовима већ данас достигао цифру од преко 150.000 душа незапосленог света: квалификованих и неквалификованих радника...

Ни један важан социјални или привредни проблем не може се правилно решити, док се он довољно не испита у народу, и квантитативно и квалитативно; као што се ни једна бо-

лест не може да излечи док се не постави њена тачна дијагноза!

А ово што ми сад имамо и добивамо у погледу социјалног индикативног и статистичког материјала није довољно ни по обиму његовом, ни прецизно по садржини његовој. То су у најбољем случају само ембрионални податци на основу којих се не сме доносити никакав дефинитиван закључак, без ризика да се не учини каква погрешка и недовољно доказана генерализација... Пишући ову студију ми смо се, природно, послужили свима могућим изворима: статистикама Средишњег уреда за осигурање радника, званичним извештајима јавних берзи рада, цифарним подацима хуманитарног фонда саобраћајних службеника, подацима рударских братинских благајни итд. Али на првом месту, да би добили једну што рељефнију слику о стању неупослености у нашим градовима, ми смо у име Комуналног биро-а и Канцеларије Савеза градова извршили у току месеца маја и јула ове године једну анкету о стању неупослених радника у нашим градовима. Судајући по извештајима, које смо добијали од већине градова, градске управе настојале су са пуно љубави и труда да на сва наша питања о *проблеми незапослености* одговоре тачно и прецизно. Што им то није у свима случајевима пошло за руком, није кривица до њих, него до самог система организације рада градских поглаварстава, која су у већини случајева толико пренатрпана држ. пословима пренесенога делокруга да су просто утонула у море разноврсних и често немогућих наредба надзорних власти! Све то претставља директно онемогућавање свих самоуправних послова и несвесно деградирање градске самоуправе на ниво државне писарнице и полицијске експозитуре!

На ову анкету одазвало нам се 50 градова од 75, колико их укупно имамо. У многим од тих градова вршили смо и лично, на терену, проучавање овог питања. На основи свега тога, покушаћемо да дамо макар приближну слику стања незапослености у нашим градовима, као и слику делатности наших градских општина на ублажавању те незапослености и њених оштрица.

Прикупљени подаци у градовима, званично, преко градских поглаварстава, пружају нам врло непотпуне цифре, али које ипак показују колико се неупослених грађана водило у односној градској општини у моменту ове званичне анкете Канцеларије Савеза градова: да ли је односни град увео систем јавних радова, са коликим је новчаним кредитом располагало градско поглаварство у 1935 години за помагање неупослених, односно за сузбијање незапослености у граду, као и на које се начине вршило то помагање неупослених грађана и њихових породица!... —

Примера ради навешћемо овде, пре свега, неколико од тих података, да се покаже колико су slabим и недовољним кредитима самоуправни градови располагали. (Готово 70% од свих анкетираних градова подвукли су категоријски у својим одговорима, да их држава није ничим помогла, па ни отварањем јавних радова.)

Град	Са коликим је финан. ефек- тима распо- лагала оп- штина за незапослене (око дан.:	Колико је би- ло просечно неупослених житеља оп- штине
Битол	200.000	1.000*
Бања-Лука	150.000	2.400
Вараждин	200.000	300
Сисак	100.000	357
Славонска Пожега	60.000	370
Сплит		2.250**
Ћарловац	240.000	450
Славонски Брод	125.000	750
Петровград	380.000	900
Лесковац	50.000	450
Велика Кикинда	200.000	2.500
Сента	320.000	1.500***
Ниш	450.000	1.017
Марибор	806.000	1.475
Загреб	4.463.000	5.000
Шибеник	50.000	700
Осијек	850.000	1.200
Љубљана	200.000	4.893
Подгорица	150.000	400
Сомбор	100.000	944***

итд. итд.

Према подацима, које смо прикупили, у 50 градских општина забележено је преко 53.000 неупослених грађана, житеља тих градских општина, а у тим истим градским општинама располагало се градским кредитима за неупослене са приближно 12.000.000 динара!

Кад би ови подаци о броју незапослености били потпуни, тај број неупослених нити би био велики, нити би он уопште претстављао тако тежак и тако актуелан социјални проблем!

Али број неупослених у нашим градовима стварно је много већи него што ови подаци показују, зато што су у овим подацима, у главном регистровани стални житељи њени, којима градске општине воде колико толико евиденцију. Према званичним подацима у току 1935 године у нашим централним градовима Београду, Загребу, Љубљани, Са-

*) већином пролетеризираних занатлија, мањих трговаца и б. пољопривредника.

***) са радницама цемент. фабрика.

***) број породица, у којима није био упуслен ни један члан.

рајеву, Новом Саду, Сплиту и др. пријавило се јавним берзама рада 378.111 неупослених лица (г.ј. укупан број пријава). Да је број неупослених све већи и стање на нашим радним тржиштима све горе показују ови службени подаци о броју пријава неупослених (пријављених јавним берзама рада у централним градовима) у току 1928 до 1935 године закључно:

1928	142.163
1929	194.065
1930	150.939
1931	168.322
1932	272.282
1933	309.544
1934	318.685
1935	378.111

Тај се пораст неупослених исто тако види и из ових података: крајем месеца јануара (пријавило се незапослених радника јавним берзама рада у наведених шест централних градова):

јануара 1930	8.508
„ 1932	19.665
„ 1933	23.574
„ 1936	27.624
итд.	

Незапосленост у нашим градовима не само да не опада него непрекидно, из године у годину, расте и систематски се погоршава у једном снажном темпу. То се повећање нарочито јако осећало у 1933, 1934 и 1935 години. Судићи по подацима, које смо прикупили у току месеца маја и јуна 1936 године, као и по пријавама неупослених код јавних берзи рада у прва три месеца 1936 године, овогодишња неупослена снага у радним тржиштима у централним градовима Југославије може пребацити прошлогодишњу и укупан број пријава неупослених прећи 400.000!

Још карактеристичнији је факат, да се у 1935 години успело да упосли свега 24.186 лица од свих пријављених неупослених радника. У фебруару 1936 године на сваких 100 упражњених места у градовима долазило је по 3.823 пријаве неупослених радника!

Пре даљег разрађивања наше теме, потребно је да објаснимо однос цифара неупослених грађана, и стварног броја неупослених у југословенским градовима. Као што смо већ подвукли, наши подаци се односе само на један део градских општина (на 50 од 75), и то се односе у већини на незапосленост сталних градских житеља, који се, сходно прописима §§ 18 и 88 Закона о градским општинама, обраћају својим општинама за помоћ. Изумимајући Београда, Загреба и Љубљане и још неколико централних или напреднијих мањих градова, чије градске општине помажу све неупослене без обзира да ли су чланови односне општине или не, већина градских општина по-

мажу искључиво правне чланове своје градске општине. Зато су се наши подаци у главном и односили на неупослене сталне житеље градских општина.

Међутим, рачуна се на основу службених извештаја и проучавања теренских анкета — јер прецизних података уопште нема — да у Југославији има око 200.000 неупослених правих пољопривредних радника, који још нису сишли у град.

Да би се избегла свака забуна треба објаснити да ми под пољопривредним радницима разумемо већ изразите и тако рећи професионалне најамне пољопривредне раднике.

Колико данас има неупослених у свима југословенским градовима и привредним (индустријским и др.) местима, то нису могле ни државна, ни самоуправни статистика тачно утврдити, а у нашој анкети, у великом броју градске општине одговориле су нам: „тачне податке о незапосленим радницима немамо, јер се о томе нигде не води тачна евиденција, нити је до сада тражено да се то ради.“*)

Према подацима, које смо ипак успели прикупити код Средишног одбора за посредовање рада, хуманитарних фондова саобраћајних радника, братинских каса и нарочито код социјалних отсека градских општина било је у прошлој години укупно око 482.000 пријава неупослених радника, што претставља један огроман број и ако се у тим пријавама многа лица појављују по више пута у пријавној регистрацији. Томе треба додати читаве фаланге само за време сезоне упослених пољопривредних радника, који су после по 6—8 месеци без икаквог рада; затим масе сеоског пауперијата, јер он нити се пријављује, нити региструје, нити се третира као радник, према законодавству о радничком осигурању.

Кад се све то има у виду, види се да је бројно стање неупослених неупоредиво веће и теже него што се да и наслутити.

Из свих горњих података може се закључити да број неупослених у Југославији (заједно са правим пољопривр. пролетаријатом на селу) пребацује 350.000 лица. Ако рачунамо да само по 4 душе падају на издржавање сваког овог неупосленог, јер су они обично или очеви породице или одрасла браћа, сестре (као храниоци њихови) онда излази да у Југославији око милион и по душа** трпе тешку кризу живота, која је дошла због неупослености

*) На пр. одговор Петровграда и др. од 27 маја 1936 г.

**) Овде нисмо унели стотине хиљаде пропалих власника малог сеоског посела. Ту не треба заборавити статистички податак: да у нашим селима има преко 1.830.000 сеоских становника без икаквог пољопривредног земљишта!

њихових очева и браће! А кад један тако велики број југословенског становништва трпи у језивом снижавању свога животног стандарда, онда је питање неупослености неоспорно огроман социјалан и национални проблем, пред чијом кардиналном величином морамо сви застати и дубоко, искрено и пожртвовано предузети све потребне мере за његову брзу асанацију!... —

И код професионалних градских радника, који су синдикално и класно организовани, број неупослених је врло велики. На територији појединих радничких комора, квалификовани радници нормално су запослени само око 75%, а код извесних струка стање је још очајније. Кожарски радници н. пр. били су нормално запослени само са 50%, грађевинарски 70% итд. Слична су стања и код осталих струка: н. пр. проценат повремено или стално неупослених у столарској, металској, обућарској, фарбарској, типографској и др. струкама пребацује у појединим раздобљима и 40% од свих тих радника односних струка...

Запославање жена и деце у нашој привреди

Поред привредне депресије у опште, и сама несоцијалност нашег великог капитала гледа у ниској надници и што дужем радном времену спас свога профита — те је и та неззајљивост крива за овакав ненормални пораст незапослености у градовима наше још привредно неразвијене земље! Запославањем што јевтиније радне снаге, деце и женске, наш капитал непрекидно потискује на улицу — квалификоване мушке раднике! Запослење жена т.ј. њихово учешће у привреди и производњи знак је протреса, али само тако ако је оно изазвано привредним просперитетом.

Али код нас је упослење жена — да и не говоримо о експлоатацији деце и нејаке младежи — руковођено једним сасвим другим мотивом, те је зато и постигло потпуно супротан и назадан ефекат: оно се код нас манифестује, пре свега, у рушењу радничких надница далеко испод минимума! Упоредо са упошљавањем жена на рачун мушкараца, врши се у нашим градовима и смањење броја радника у предузећима т.ј. исти се квантитет производње избацује са мањом радном снагом, повећањем експлоатације, продужавањем раднога времена и смањивањем надница у исто време. То нездраво стање илуструје се и у овим подацима: 1930 год. у југословенским градовима било је просечно запослено 631.181 радника и то 481.201 мушкараца и 149.980 жена. Шест година доцније, фебруара 1936 год., укупан број запослених смањило се за равно осамдесет хиљада градских радника, односно од 631.181 на 552.948 радника, а од тог броја на мушкарце долази 389.230 а на жене 163.718. За тих шест година број запослених жена у нашим градовима попео се за око 14.000, а број

запослених мушкараца пао је за 91.971 градских квалификованих и неквалификованих радника!

Та несоцијална тенденција упославања јевтиније женске радне снаге и отпуштања несразмерно већег броја мушкараца осећа се нарочито од 1932 год. на овамо. Од 1932 год. до данас у нашим градовима повећан је број упослених жена још са 30.567, и данас се он попео на цифру од преко 170.000 радница!

У градовима појединих бановина тај однос: између удаљивања са посла мушке радне снаге и упошљавања кудикамо јевтиније женске радне снаге још је много оштрији. На пример, у градовима Дринске бановине 37,4 % од свих упослених долази на жене, а у градовима Савске бановине 32% (у Савској бановини, према подацима др. А. Батурина у „Социјалном архиву“, било је 1913 г. учешће жена у привреди са непуних 10%. Сада, после 25 година, оно је порасло на 32% од свих упослених радника у привреди!)

Како се тај однос између броја упослене мушке и женске радне снаге цифарно креће у нашим градовима илуструје ово неколико конкретних примера: (према подацима институција радничког осигурања за месец март 1936 године)

Град	упослених у марту 1936 године	
	мушких радника:	жена — радница:
Београд	58.529	21.936
Љубљана	47.737	31.711
Осијек	36.577	10.686
Петровград	15.312	6.453
Сомбор	11.774	5.633
Суботица	13.342	7.833
Загреб	43.467	29.573

Исто тако, необорива је истина, да је — упошљавајући женску радну снагу као најјевтинију — наша привреда гледала, да и ту снагу добије по што нижој, често багателној цени, те је зато упошљавала највише женску децу и омладину, нарочито у механизираним раду. Од свих упослених жена у градској привреди долазило је 1933 год. преко 50.000 на женску омладину од 12—20 година старости! (38,5% од свих упослених!) Других 50.000 радница такође је у пуној младости и снази: од 20 до 32 године старости!

У машинизираним раду, женска радна снага даје исти квантитет рада, а при том она је увек подложнија експлоатацији свих врста. Поред тога — она пристаје на најнижу надницу! Из ових цифара о висини надница радника и радница биће јасно свакоме од нас зашто се наша привреда труди да упосли женску радну снагу на рачун мушке:

	просечна обез. надница:	
	мушка:	женска:
1929	27.94	20.86
1932	26.63	18.76
1934	23.98	17.62
1936 (марта)	23.06	17.—

Ова се просечна радничка надница односи на све градове! Иначе, у Београду, она је много нижа, нарочито код женских радних снага, где она често пада и испод 10.— динара. Уопште, од свих упослених радница у нашим градовима 116.306 имају надницу* испод 16 дин., односно месечно испод 400 дин. У појединим градовима Војводине, као н.пр. у Суботици просечна надница жена-радница достигла је једва 11,54 дин., а спуштала се често и до 6 динара. У Петровграду просечна надница 11.66 дин., у Тузли 11.60 дин. итд. (подаци за март 1936 г.).

Од јануара 1929 год до јануара 1936 год. надница жена-радница срозала се са 15%, а још 1929 год. просечна надница женске радне снаге била је већ мања за 25% од просечних надница мушкараца! Услед свога срожавања она је 1934 год. била нижа од надница мушкараца за скоро 30%! И сам „Социјални архив“, озбиљни орган Средишње управе за посредовање рада, подвлачи да просечни месечни приход једне раднице у нашим градовима износи у најбољем случају 500 динара. Може ли за ту суму да ради месец дана радник-мушкарац, који треба да храни породицу од најмање четири члана?! Појмљиво је да не може, јер је за београдску породицу од четири члана потребна као минимум за егзистенцију сума од просечно 2.365.— динара месечно. Дотле приход раднице, жене и мајке, долази најчешће као надопуна недовољној заради мужевљевој, и зато та очајница пристаје да ради и за 400 дин. месечно.

Последице тог напорног рада наших градских радника манифестују се нарочито у великом морталитету од туберкулозе, што смо статистички доказали још пре пет година.*)

Говорећи о све већем броју упослених жена-радница у нашој привреди, ни у једном моменту не би желели да се схвати, да је упослење женске радне снаге криво што је од 1930 год. до марта 1936 године остало на улици, заједно са својим породицама 91.971 квалификованих и неквалификованих радника. Узроци су много дубље економске природе, о којима ћемо посебно да говоримо у нашем идућем чланку. Сад само напомињемо: и ако је из привредног строја у току непуних шест година (од 1930 до 1936 године) избачено скоро сто хиљада радника, то ни у ком случају не значи да у нашим градовима нема и неупослених радница. На против! О томе нам пружа веродостојне податке у својој докумен-

тованом реферату*) др. А. Батулин, који подвлачи:

„Апсолутни број незапослених радница непрекидно расте; године 1930 било је ново пријављених незапослених радница 22.103, док године 1934 — 56.388; дакле, број незапослених жена за четири година порастао је са 155%,... док и постотак упослених жена за ово време непрекидно расте... јевтиноћом своје радне снаге жене у појединим гранама привреде постепено истискују мушку радну снагу“!... —

Државна инспекција рада утврдила је још пре неколико година, да од свих запослених индустријских и других радника код нас, у Београду и већим градовима, долази на децу од 12 до 16 година старости читавих 26.42%! Кад се томе дода број упослених радница, који у проценту износи 30%, онда се тек у пуној снази види страшна истина: да преко 56% од свих упослених радника у нашим градовима чини нејака радна снага, женска и дечја, док је у тој сразмери квалификована и мушка радна снага бачена на улицу, и стоји данас неискоришћена!

Огроман је број радничке деце, коју су тешка криза живота, незапосленост родитеља и други груби економски односи у данашњици, отерали из куће и школе у фабрику.

Превелики телесни напори, терет ноћног рада, нехигијенске радионице, ниска надница и општа беда са хроничним изгладњавањем косе ту нашу радничку децу. Да би помогли своје незапослене родитеље, продала су та деца, прерано, своју нејаку радну снагу.

Колико је искоришћавање дечје радне снаге постало безобзирно говори и факат, да је у својим седмогодишњим интервенцијама само београдска Инспекција рада имала 9.200 утврђених случајева неправилно и незаконито запослене мале деце и тешких злоупотреба њиховог социјално-економског положаја!... —

Незапосленост и животни стандард нашег економски слабог грађанина

Пре него што би прешли на расправу о досадашњој делатности градских општина на помагању неупослених грађана, потребно је, целине ради, да бацимо један сноп светлости на животни стандард нашег економски слабог грађанина, пошто је то питање у блиској органској спони са проблемом неупослености.

Још пре пет година, дајући анализу социјалне структуре наших градова, ми смо доказали да су наши градови — градови економски малог човека, радника, чиновника, малих занатлија и ситних привредника. Тако н.

*) Види расправу Др. А. Батулине, »Женска радна снага на нашем радном тржишту“ — часопис „Социјални архив“ св. за март 1936 год.

*) подаци из Средишног уреда за осигурање радника за месец март 1936 год.

*) Види наше дело „Туберкулоза и сифилис са гледишта социјалне политике“. Издање књижаре С. Б. Цвијановић, 1931 год.

пр. у Београду од 115.000 грађана, који*) у **вмествују** активно у производњи, администрацији и свима осталим делатностима, пада, на групу економско малих грађана 104.238 грађана, (чиновника и пензионера = 30.000; радника квалификованих = 45926; неквалификованих радника свих врста = 22057, занатлија = 4803; и ситних подузетника = 2453). У групу економско јачих долазило је привређујућих свега 10868 Београђана (трговаца, индустријалаца и сопственика већих предузећа свих врста = 6182; лекара, адвоката и слободне професије = 2185; рентијера = 2501). У тој сразмери односа креће се углавном социјално-економска структура и већине наших централних и уопште већих градова...

Тај мали радни човек, који претставља апсолутну већину нашег градског живља, никада није имао неки нарочито високи животни стандард, али ипак куд и камо виши него што му је данашњи. Прво снижавање његовог животног стандарда долази заједно са првим данима привредне кризе — у току 1930 године! Крајем те године, према пореским књигама, Београђани имају просечан месечни приход:

Број радних грађана са просечним месечним приходом: 13.200 испод 800 дин.; 48.000 од 800 до 1.500 дин.; 9.000 од 1500 до 2000 дин.; 15.100 од 2000 до 3000 дин.; 18.300 са преко 3000 дин.

Али се тај већ у 70% случајева недовољни просечни месечни приход већине београдских грађана још и даље непрекидно снижава.

Према нашим проучавањима службених података у 1931—1932 год., добили смо ове апроксимативне цифре:

Број породица са просечно месечним приходом: 9500 испод 1000 динара; 22.000 од 1000 до 2000 дин.; 19.600 од 2000 до 3000 дин.; и само 8600 са преко 3000 динара!

То непрекидно опадање прихода економски најслабијих редова наставља се и у 1933, 1934, 1935 и 1936 години. Месечни индекс цена и кретања надница, које статистички отсек Г. п. г. Београда објављује у службеним „Општинским новинама”, затим подаци пореских одељења, па Окружног уреда за осигурање радника, најзад подаци сталешких комора и удружења, од којих смо у 1934 и 1935 години прикупили потребне статистичке цифре, показују да се просечни месечни приход београдске породице тих радних редова снизио на око 1600 дин. у 1934 год., на 1520 дин. у јуну 1935 год., односно на 1340 дин. у јуну 1936 год., док је он у 1931 год. износио око 1850 д. Исто тако, према податцима Окружног уреда за осигурање радника, ма да се они не могу увек сматрати као апсолутно поуздани,

јер радници најнижих радничких разреда најчешће нису ни пријављени уреду — утврђује се за март 1936 године ова скала величине месечне зараде (одбијајући недеље као и празнике): за 80.465 пријављених радника београдском Окружном уреду:

Број радника	са месечним приходом (према обезб. надници)
10.369*)	220 динара
377	240 „
1.592	290 „
4.149	350 „
11.805	420 „
7.720	500 „
6.192	600 „
7.642	720 „
6.892	850 „
7.163	900 „
5.283	до 1.200 „
11.280	изнад 1.200 „

Према извештајима самих послодаваца као и статистичко-социјалних одељака градских општина, доказано је, да је радничка надница у нашим градовима пала, јер је она крајем 1935 године просечно износила свега око 21 динар (просечно за све градове) а у некојим градовима то је срожавање пало далеко испод и ове већ мизерне суме. Детаљним статистичким упоређењима неоториво се доказује, да се процентуално број уопслених са надницама од 9.60 дин. до 24 дин. дуплирао у току последњих неколико година, али се зато дупло смањило број оних са надницама од 24 до 48 дин., односно извршено је у тој сразмери срожавање надница...

Марта 1936 године просечна обезбеђења надница износила је:

Висина радничких надница у нашим градовима (март 1936)

ГРАД	просечно обезбеђена надница за раднике	просечно обезбеђена надница за раднице	просечно обезбеђена надница за све раднике и раднице
Бања Лука	18.27	13.17	17.72
Београд	25.79	18.97	23.93
Дубровник	26.01	13.14	23.38
Карловац	21.15	17.34	19.94
Љубљана	24.80	18.24	22.18
Ниш	16.59	13.95	16.12
Нови Сад	19.80	14.39	18.19
Осијек	19.99	15.23	18.91
Петровград	16.72	11.60	15.20
Сарајево	21.42	16.49	20.35
Скопље	15.75	11.15	14.84
Сомбор	17.87	12.93	16.27
Сплит	26.90	12.43	23.05

*) У овом првом надничном разреду чине преко 60% шегрти.

*) Према пописној статистици од 1929 год.

Суботица	16.90	11.54	14.92
Сушак	30.86	17.15	27.69
Тузла	18.36	11.95	17.56
Загреб	26.48	17.51	22.85

Али није се срзоаo животни стандард само радничких породица, које често са незапосленом родбином деле своју злехуду надницу, него је нагло пала месечна зарада и чиновника, и службеника, државних и самоуправних, и занатлија, и малих привредника, уопште свих оних који чине преко 80—90% нашег градског становништва.

Према службеној анкети, коју смо у име Комуналног биро-а Савеза градова вршили у току 1934 и почетком 1935 године, просечни приход економски малог грађанина (чиновника, радника, занатлије, ситног привредника итд.) пао је у апсолутној већини наших градова са преко 20%! Илустрације ради, дајемо следеће изворне податке за 20 наших градова (према службеним подацима Канцеларије Савеза градова и односних градских општина за 1934 годину):

Име града:	Просечни месечни приход радног грађанина: (чиновника, службеника, радника, занатлија, ситног привредника итд.)
Бања Лука	1000
Бела Црква	500
Вараждин	650
Винковци	800
Велика Кикинда	700
Петровград	500
Загреб	1200
Љубљана	1000
Марибор	800
Митровица (Сремска)	850
Мостар	900
Осијек	650
Славонска Пожега	900
Приштина	300
Сарајево	1050
Стара Кањижа	450
Травник	700
итд., итд.	

Да би колико толико скунаторио за најосновније животне потребе, наш радни грађанин шаље и жену и нејаку децу у привређивање, ма и са најнижим надницама, јер оне у овом случају играју само улогу *допуњујућег прихода*. Али та тако јевтина радна снага — избацује из привредног строја на улицу главног хранитеља породице, оца и мужа, те женина или дечја надница, која је имала да игра улогу „допуњујућег прихода“, постаје, најжалост, главни и једини приход...

Али да се задржимо на горњем просечном приходу радних грађана у 20 наших градова. Тај приход просечно за све горње градове износи око 850,— динара месечно. Мо-

же ли се са таквим приходом издржавати породица од четири члана?

Загребачка радничка комора прорачунала је, да је за минимум егзистенције за породицу од 4 члана потребно 1569 динара месечно. Загребачка радничка комора овде је обрачунала само најминималније потребе „физиолошког живота“. Па ипак ни толику суму нису могле да привреде све радне породице у нашим градовима... Ми смо лично проконтролисали *реалним* пијачним ценама и др. изворним подацима висину неопходних месечних трошкова једне београдске породице од четири члана и документовано смо утврдили, да је овај прорачун индекса Загребачке радничке коморе за минимум егзистенције нереалан, односно и сувише низак.

Из доње таблице, коју смо израдили према службеним подацима Статистичког одељења Г. п. г. Б. (извештаја о ценама животних намирница и о надницама) а на основу материјала из анкета Одељка за штампу и културну пропаганду Г. п. г. Београда, виде се ти неопходни месечни трошкови породице (од 4 члана) београдског квалификованог радника, малог привредника — државног чиновника или самоуправног службеника, и то за 1934—1935 и 1936 год.:

	1934/1935	1936 г.
		(За првих шест месеци — просечно)
<i>храна</i> (рачунајући само оне намирнице, које наука о исхрани означава као неопходне за минимум егзистенције)	910	800
<i>одевање</i> (одело, капут, рубље, ципеле и т.д.)	530	510
<i>саобраћајна сретства</i> (за старешину — привредитеља породице и једно дете)	210	210
<i>оџрев</i>	105	100
<i>лекар и лекарије</i>	85	85
<i>за све културне потребе</i>	—	—
<i>Стан</i> (две собе и кујна)	860	660
укупно:	2700	2365

Међутим, просечан приход београдских породица износио је: 1780 1340

Резултати делатности наших градских општина на ублажавању незапослености

Вршећи анкету о броју и стању неупослених радника и радних грађана у нашим градовима, ми смо у месецу мају и јуну т. г., прикупљали у име Комуналног бироа Канцеларије Савеза градова службене податке и о томе, шта су наше градске општине учиниле за своје неупослене грађане. Ови су нам подаци били службено потребни за реферат, који смо, према налогу Савеза градова, имали да поднесемо Претседништву светског Конгреса Међународне Уније градова.

Пре свега, утврдили смо службеним цифрама, да су градске општине, и ако са релативно славим финансиским сретствима на расположењу, ипак у већини случајева савесно трудиле да неупослене радне снаге помогну, нарочито преко зиме.

Наши анкетни подаци односе се на 50 градова од 75, колико их укупно има. Издасте суме за незапослене кретале су се у градовима од 1,4% до 3,8 од укупних градских буџетских издатака (овде нису урачунати ванбуџетски прирези за неупослене).

Само у 48% од анкетираних градова било је координиране акције између градске општине, радничких уреда и комора, јавних берзи рада, бановине, радничких синдиката или добровољне приватне иницијативе. Нарочито на организовању зимске помоћи за неупослене. У 54% анкетираних градова вршена је исхрана извесног броја неупослених радника (од 150 па до 4800 оброка дневно) путем јавних кујни. 50% градова трудило се да пружи неупосленима помоћ и у виду станбеног збрињавања, делења одеће или давања бесплатног лечења, а у 27 градова посвећена је нарочита пажња збрињавању деце неупослених. Градске општинске управе у 16% анкетираних градова узеле су на себе и дужност интервенисања код индустријских предузећа и свих осталих послодаваца ради што већег упославања, повишења наднице, утврђивања минималних надница, максимирања радног времена, неотпуштања радника ан мас, и свих других детаља из радних односа. У 68% анкетираних градова извођени су комунални јавни радови ради упошљавања неупослених, али у апсолутној већини случајева врло уских сразмера! Седам градова установило је због упослења незапослених специјалне Социјалне одборе, 12 градова Акционе одборе за зимску помоћ, 4 града Помоћне одборе и 1 град одбор Социјалне мисије. Фонд за збрињавање незапослених установило је три града, а два града креирали су и специјалне отсеке за збрињавање неупослених. Специјалну таксу за збрињавање неупослених увела су два града, а разрез процента на потрошак електричне енергије за помагање неупослених — један град (Сплит). Један град координираном акцијом увео је „унапред фиксирани обавезне добровољне прилоге“, а два града створила су фондове за неупослене на бази паритетног улога радника, послодаваца и општине. 34% од анкетираних градова само су помагали приватну хуманитарну иницијативу на помагању неупослених, у колико ју је уопште било. 12% градова изјавили су, да су и сами у тако тешкој финансијској ситуацији да су у немогућности да ма шта озбиљније учини за незапослене, а 8% од анкетираних градова тврде, да у њима уопште нема — незапослених! (Срем.

Карловци, Зајечар, Петриња итд.) Оно што је нас највише чудило, то је факат да је у преко 50% анкетираних градова целокупна акција на збрињавању неупослених задржала застарели оквир хуманитарне милостије, а да 24% од анкетираних градова, нису уопште ништа конкретније предузимали на помагању неупослених!

Ми смо још на Конгресу градова, одржаном 1933 године у Новом Саду, у своје конгресном предавању о социјалним дужностима градских општина према неупосленим грађанима, оштро устали противу оваквог система хуманитарне акције и предложили један програм координиране комунално-социјалне делатности на сузбијању неупослености! Тражили смо, да се на ово социјално старање не гледа више кроз наочаре филантропске акције, него кроз свест о социјалној дужности друштвене заједнице. Предложили смо, што је Конгрес градова кроз своју конгресну резолуцију једногласно и усвојио, да се место скупљања добровољних прилога уведе у градовима обавезни комунално-социјални прирез*) за неупослене на бази прогресивног оптерећења. Исто тако предложили смо да се добивени приходи од социјалног приреза уносе у фонд за неупослене, из кога ће се фонда финансирати продуктивни јавни радови итд. итд.

Нажалост, овај предложени комунално-социјални прирез за неупослене увело је до сада само осам до десет градова, од којих свега три на предложеној прогресивној основи. Његови резултати били су задовољавајући. Само што је на место прогресивне основице најчешће дошао обичан социјални прирез на државни непосредни порез... Све градске општине, које су уопште помагале неупослене, трудиле су се да са једном очинском фамилијарношћу, која је урођена нашем народу, одрже у животу и здрављу своје неупослене грађане, довијајући се на сто начина, који се не виде у буџету и које само благородна савест изналази и осећа. Само, нажалост, у преко 60% случајева сва је та помоћ била више да умири савест друштвене заједнице, него да стварно помогне неупослене и створи им здраву могућност да својим радом издржавају себе и своје породице...

У оквиру хуманитарно-филантропске делатности, највише активности у помагању неупослених показала је Београдска општина у току прошле зиме (1935/1936 год.) Београд, код кога је од увек развијен осећај за хуманом приватном иницијативом, одазвао се својој општини и у координираној акцији створен је Акциони одбор за помагање неупослених и незбринутих преко зиме!

На челу Акционог одбора била је лично Њ. Кр. В. Књегиња Олга. Иницијативу за координирани рад у зимској помоћи неупосленима

*) Исти предлог поднео је и град Бјеловар.

дао је претседник Београда г. Влада Илић, Акционом одбору учествовали су Београдска општина, Министарство социјалне политике, Радничка комора, Јавне берзе рада, Фонд за стварање и одржавање радничких установа и приватна хуманитарна иницијатива (Црвени Крст и друштво „Насушни хлеб”). Из прошлогодишњих искустава увидело се, да је неопходно потребно извршити централизацију свих сретстава за помагање незбринутих у току зиме. Акциони одбор, који је био развио пуну акцију за прикупљање средстава за зимску помоћ, формирао је и свој потпуно засебни други, Централни одбор, који се бавио техничким извођењем поделе зимске помоћи. Овом поделом дужности, одлично је организован рад на зимској помоћи и ако је у оквиру једне добровољне хуманитарне али координиране акције. Ти лепо резултати били су плод чо- векољубиве пожртвованости чланова Акционог и Централног одбора за зимску помоћ с једне стране, а с друге стране одјек хумане свести београдског грађанства. Претседник Београда г. Влада Илић упутио је само том приликом својих преко 12.500 писама на адресе оних људи са чијом се племенитошћу рачунало у овој хуманој акцији широких размера.

Ма да смо ми лично у начелу противу застарелог система скупљања добровољних прилога, ипак са пуном похвалом можемо подвући, да је Акциони одбор за зимску помоћ неупосленима прикупио 1.300.000 дин. новчане помоћи. Сам Акциони одбор спрема за штампу свој обиман, до свих детаља, обрађени извештај, а ми ћемо у овом чланку, да би илустровали замах овога хуманитарног рада на зимској помоћи незапосленим београђанима изнети само неколико основних података:

Остварени приходи за зимску помоћ у 1935/36 год. изнели су укупно 1,345.133 дин. и упоређени са оствареним приходима за зимску помоћ неупосленима у 1932/1933 год. показују: (овде није унет прилог Њ. В. Краља од 100.000 дин. и Њ. Кр. Вис. Књегиње Олге од 200.000 дин.)

прилози:	1932/33 год.	1935/36 год.
1) грађанства и предузећа	191.134	505.805,25
2) Београдске општине из редовних буџетских кредита	50.000	201.757,60
3) Мин. Социјал. политике	410.000	200.000,—
4) Радничке коморе	50.000	100.000,—
5) Народ. Скуп. и Сената	—	155.000,—
6) Приход од приредаба (претставе и бала у у Народном позоришту, концерата и предавања)	—	89.941,—
итд.		итд.

Поред прилога у новцу, добивани су прилози и у природи: оделу и одећи, намирницама, угљу и дрвима. Нарочито у оделу за децу неупослених, која су била похвално фаворизована од стране Акционог и Централног одбора за зимску помоћ. Добивено је, између осталог, одела за 500 деце; 1164 пари ципела, 188.120 кгр. угља и 221 м² дрва, 51.495 кгр. брашна и још разних животних намирница, као пасуља, сухомеснате робе итд.

Вредност припремљених прилога у природи пребацује суму од 250.000 дин., те се с правом може забележити да укупно прикупљена свота за зимску помоћ незапослених и сиротних у Београду премаша 1,600.000 динара, односно са прилогом „Насушног хлеба” и суму од 1,750.000 динара. Колико је огромних напора захтевао рад да се на добровољно — хуманитарној основи прикупи ова сума, исто толико напора и рада захтевало је и организовање поделе те помоћи. Требало је пре свега прикупити најдетаљније и најконкретније податке о незапосленима и сиромашнима. Само знај ко се бави прикупљањем статистичких и др. података на терену — а ми то радимо при проучавању социјалних прилика наших градова већ шест година — може знати колико надчовечанских напора и дивовског рада захтева један такав посао. И у толико са већом похвалом подвлачимо, да је успешном организацијом, нарочито уз сарадњу надлежних органа Београдске општине, створен читав катастар о незапосленима и сиромашнима у Београду. Интересантни су подаци ове теренске анкете, вршене уз сарадњу реонских лекара, учитеља, градских чиновника, свештеника и др. јавних службеника. У обзир су узимани овога пута само они који *аисолутно* ништа немају: ни упослења, нити ма каквих, ма и најмањих других сретстава за живот; узети су они које је беда живота већ почела да обара и гази... Ради боље илустрације, подељени су на три категорије.

Неупослених и сиромашних:	Број породица	Број члан. (лица)
I кат.) инокосних сиромашних породица, онеспособљених за даље привређивање	3.959	12.112
II кат.) породице неупослених радника, у којима су сви за рад способни чланови незапослени, а њихове породице немају апсолутно никакав други извор за издржавање (У овим породицама II кат. рачуна се да има просечно по најмање две способне а незапослене радне снаге, што чини 9550 неупослених радника)	4.775	18.553

WWW.UNILIB.RS

Неупослених и сиромашних:	Број породица	Број члан. (лица)
III кат.) породице неупослених интелектуалаца, бивших трговаца, занатлија и других материјално пропалих малограђана, без рада и икаквих сретстава за живот (И у ових 558 породица рачуна се просечно по две способне али неупослене радне снаге тј. 1176 неупослених)	558	1.567

Све три категорије незбринутих београдских породица броје 9.332 породице са 32.232 члана (лица), од којих 10.726 способних неупослених радних снага. Када се овоме броју неупослених дода 1105 неупослених квалификованих радника, који су помагани од њихове класне организације и београдске берзе рада (она је у току 1935 год. издала у Београду помоћи за незапослене у дин. 1,573.563 дин., а у Земуну 236.298 дин. за исту годину) — онда се још једном потврђује наше доказивање из 1934 год., да у Београду има око 12.000 неупослених радних снага, а не око 1970, колико су тада тврдили поједини званични функционери. Тих 12.000 неупослених са члановима својих незбринутих породица пребацују број од 35.000 душа!...

Неупослени радници у Београду очекују да им се додели зимска помоћ у новцу

Кад се пред собом има таква армија гладних, тешко је било помоћи јој и у најмањим размерама, а за њено реално збрињавање потребно је бар кредит од 20,000.000 дин., који се у Београду једино може добити путем принудног комунално-социјалног приреза односно социјалног пореза на прогресивној основи... —

И сам Акциони одбор, за зимску помоћ у Београду, који је у оквиру хуманитарне акције дао рекордне резултате у односу на све

наше градове, свестан је неефикасности малих новчаних помоћи и зато се он у 90% своје делатности посветио исхрани — неупослених и сиромашних. У свом извршном извештају, Акциони одбор подвлачи:

„Помоћи новцем сиротињу све три категорије, која броји 9.332 породице са 32.232 члана било је апсолутно немогуће. У опште се поставило питање о ефикасности новчане помоћи. И није било тешко доћи до закључка, да новчана помоћ није рентабилан начин помагања ни за оног који помаже, ни за оног који се помаже. Ипак, одлучено је, да се првој и трећој категорији незбринутих подели новчана помоћ.”

Ове новчане помоћи дељене су у јануару т. г. преко нарочитих комисија, састављених од градских већника, реонских лекара, учитеља, градских чиновника и свештеника. Дељење је вршено у основним школама. Првој категорији незбринутих 3959 породица са 12.112 чланова подељено је 155.660 дин., а трећој категорији незбринутих 558 породица (незапослених интелектуалаца и пропалих малограђана) са 1567 чланова 25.420 дин. Ефикасност ових новчаних помоћи, говорећи објективно, безначајна је јер је на сваког члана породице дошло у току зимске помоћи за 1935/1936 год. само по 10 динара, а на старешине породице из I категорије сиротиње (оспособљење за рад) по 20 дин. и из III категорије (неупослени интелектуалци) по 30 дин. То значи да је једна породица од 5 чланова добила у готовом новцу укупно 70 динара у зимском раздобљу 1935/1936! Зато се и прешло на исхрану кроз *јавне кујне као главни облик зимске помоћи*. Поред ових новчаних помоћи у 181.080 дин., у току фебруара помогнуто је 164 породице туберкулозних болесника (са 500 чланова). Издељено им је 16.380 дин., на породицу од 60 до 200 дин., према броју чланова. Исто тако пред Ускрс 1936 г. помогнуто је 134 болесне породице са 407 (на бази извештаја реонских лекара). Дато им је 13.930 дин., просечно по 100 дин. на породицу.

Акциони одбор поделио је у новцу укупно 214.000 дин. Поред тога 2,398 м³ дрва (по пола метра на породицу. Превоз је вршила општина до куће помогнутог). Преко уреда за заштиту деце помогнуто је оделом 594 деце неупослених радника, којима је, опет, подељено 1202 пари обуће и нешто одела. Али најважнија и најефикаснија зимска помоћ била је неоспорно у храни, у исхрани широких маса неупослених. Централни одбор за зимску помоћ у Београду одлично је и ефикасно организовао посао јавних кујни за незапослене и сиротињу. У главном било је 4 кујне и као пета — „Насушни хлеб”. Издато је за 122 дана рада (од 10. II. 1935—14. IV. 1936) 431.714 оброка плус 37.208 оброка у Земуну (одељак Градског поглаварства). Колико је у зиму 1936

год. била извршена значајна рационализација посла говори о томе статистички факат: док је 1932/33 год. издељених 235.985 оброка коштало 715.117 дин., дотле је у зиму 1935/1936 год. издељених 431.714 оброка коштало 965.595 дин. Ова храна издељена је на 2416 породица. У односу на број чланова породица издата је храна распоређена:

самцима	665	са укупно оброка	37.307
пород. са 2 чл.	498	" "	53.170
" " 3 "	367	" "	67.550
" " 4 "	340	" "	80.270
" " 5 "	254	" "	82.303
" " 6 "	169	" "	62.273
" " 7 "	113	" "	48.841

Просечно је свака породица добијала храну за 59 зимских дана т. ј. за половину зимског доба. Дат је максимум хране са минимумом трошкова. Од особе на оброк литар куване хране, парче меса, и трећина хлеба.

друштва „Насушни хлеб” — Зимској помоћи у Београду.

Из рада кујни за исхрану незапослених да изнесемо још ове основе податке:

КУЈНА:	радила дана	издала оброка укупно	дневно оброка просечно:	утрошено за храну у дин.:	цена 1 оброка просечно у дин.
1. у ул. Милоша Поцерца бр. 4	122	134.356	1.101	304.439,87	2,27
2. у ул. Кр. Александра бр. 69	115	143.891	1.251	309.126,87	2,15
3. у ул. Вој. Илића бр. 8	101	106.627	1.056	233.561,91	2,19
4. на Чукарици	75	46.840	642	111.875,66	2,39
укупно		431.714		959.004,31	

Овој суми треба додати улог друштва „Насушни хлеб” у дин. 138.960 (72.000 хлебова), што, дакле, чини преко милион и сто хиљада

Неупослени радници примају храну у кухињи Одбора за зимску помоћ у Београду

Храна је, при том, спремана по научним принципима, према таблицама исхране које је кујнама израђивао г. Д-р Лука Ристић. И у подели хране фаворизирани су породице на рачун самаца, а мала деца на рачун одраслих.

Споразумно али независно од кујни, „Насушни хлеб” давао је породицама неупослених, већином радницима без породица, по хлеб. На 721 породицу он је изделио око 72.000 хлебова у вредности 138.960 дин. То је прилог

динара, унетих у зимску исхрану неупослених и незбринутих породица у Београду.

У овим данима тешке финансиске кризе, сваки апел на добровољно давање знатнијих прилога било је тешко искушење и тешка жртва. Београд је по социјалној структури град чиновничке и радничке сиротиње. Па ипак он је и овога пута дао сјајнога доказа о својој вечитој готовости на све моралне и материјалне жртве, које од њега тражи национални

или социјални морал. Београд је још једном у низу толиких примера показао своју душевну величину. За хуману акцију није довољна само свест о братској дужности него и снажан осећај самилости према онима који пате. Једно без другога не вреди много, јер права хуманост није ни снобизам имућних, ни поза сујетних. Хуманост Београда је од увек високо свесна, као што је и његова свест високо хумана! Београд је ко зна по који пут доказао, да је он не само једна хемисфера мозга своје отаџбине, него да је он и срце и душа њена, душа који сламају патње а крепе и уздижу наде његових грађана и свеколике његове југословенске браће!

Београдска општина, која последњих година све више развија смисао за социјалну помоћ, прегла је да, поред помагања породица неупослених, пружи што више рада онима који на њега тако нестрпљиво већ годинама чекају! Нарочито су у томе раду изразите неколико последњих година, када је Београдска општина на разним својим радовима упослила хиљадама мануелних, квалификованих и неквалификованих радника. Оно што је у овоме раду за пуно поштовање — то је широкогрудост Београдске општине, јер док већина других градских општина упошљавају само своје житеље т.ј. своје правне чланове — дотле Београдска општина није правила никакву разлику између Београђана и оних које борба за хлебом доведе из свих крајева наше простране државе, већ свима даје хлеба и рада, разуме се у колико јој то дозвољавају њена за ту циљ тако скучена сретства. За то здраво схватање југословенске престонице и њене социјалне улоге нарочито се снажно ангажовао наш велики ерудит г. Душан С. Николајевић у градском већу Београда. Проучавајући ово питање утврдили смо, према службеним извештајима, да је у појединим техничким радовима Београдске општине запослено преко 70% не Београђана, што служи на част социјалној и националној свести Београдске општине. Тако у месецу јуну ове године, пратили смо извештаје о упошљавању на техничким и другим радовима, којима су руководила два врло аџилна отсека Београдске општине. Ту нас је интересовао и однос запошљаваних Београђана према запошљавању радника из унутрашњости. Тај се однос манифестовао у овим цифрама исплаћених надница:

*Број исплаћених надница
у месецу јуну 1936 године:*

	Инжењерски отсек:	Отсек за паркове и пошумљав.:
радницима из Београда	1.129 надница	56.21 надница
радницима из унутрашњости	4.727 надница	11.270 надница

Ту сразмеру односа констатовали смо и у некојим другим отсецима Београдске општине, на пример у Одељку за одржавање калдрме, где је од упослених радника на радовима у месецу јуну долазило на Београђане 15,5% а на раднике из свих крајева државе 84,5%... —

Са много социјалне сталожности, стручности и ефикасности прикупљених сретства (путем принудног социјалног приреза,) али са мање хуманитарних стремљења приватне иницијативе, Загребачка општина дала је релативно највише резултата у искључивој комуналној интервенцији за незапослене раднике. У Загребу је од 1931 године до јануара 1933 год. порастао број неупослених са преко 8.593. Али је, захваљујући комуналним јавним радовима тај број мање упослених т.ј. незапослених почетком 1936 год. пао на 5326 лица. У ову цифру ушао је и осетан број квалификованих радника.

Комунална делатност Загребачке општине на помагању својих неупослених грађана састојала се у главном:

а) Организовање комуналних јавних радова као непосредна и једина исправна мера за ублажење незапослености.

Тој сврси служи приход од ванредног социјалног приреза, који је разрезан за зимски период 1935/36 на општински прирез, на државне непосредне порезе по прогресивном кључу 5, 10, 15 и 20%. Укупна свота ванредног социјалног приреза за незапослене дала је за 1934/35 год. 3.030.324 дин. и за 1935/36 год. 2.073.000 динара, (услед смањења процентне стопе са 5%).

б) Помагање незапослених квалификованих радника, којима се није могла пружити зарада преко јавних радова, као и помагање немоћних и болесних незапослених радника сталним потпорама, у становима, у животним намирницама, обући, одећи, као и у огревном материјалу.

Новчане потпоре давала је Загребачка општина само изузетно, у случају хитне потребе, и то правним члановима општине из догација градског буџета а радницима, који су чланови других општина, из добровољних прилога. Таквих потпора издато је у 1935 год. у укупном износу од 739.797 дин. У животним намирницама издано је исте године у 20.323 дознака 184.794 кг. брашна и 41.599 кг. других животних намирница (меса, масти, шећера и т.д.). Дрва за огрев издато је 230 хвати. У градским кујнама за исхрану незапослених издато је у 1935 год. 196.672 бесплатних оброка хране, а бесплатно преноћишта добило је 27.539 неупослених лица.

За спровођење ове врло успешне и у нашој држави најсолидније организоване акције на планском ублажавању незапослености, би-

ли су Загребачкој општини на расположењу (пored ванредног социјалног приреза од просечно 2,500.000 дин. годишње) и буџетски кредити од 2,140.000 дин. (1,66% од свих буџетских расхода). Поред тога, Загребачка Јавна берза рада дала је у 1935 год., незапосленима у Загребу разних помоћи укупно у дин. 4,302.607.

Приватном иницијативом стављане су Загребачкој општини на расположење извесне суме добровољних прилога. Тако је 1935 год. било добровољних прилога 260.000 динара, што је несумњиво врло слабо према 505,805,25 дин. колико су изнели прилози хуманих грађана у Београду.

У Загребу је координирана државна и општинска акција за незапослене.

Јавне радове ради запослења неупослених организовала је у Загребу искључиво градска општина и то на терет ванредног социјалног приреза. Запослење добијали су не само мануелни радници већ и интелектуалци у разним градским културним институцијама.

Незапослени радници, које је упошљавала Загребачка општина из прихода социјалног приреза, имали су да раде по 12 дана месечно осмочасовним радним даном. Број тих радника на комуналним јавним радовима кретао се до 3.500.

Из ових најосновнијих података види се, да је у нашој држави од свих градских општина релативно највише планског смисла унела у проблем упошљавања неупослене радне снаге Загребачка општина, ма да је и она огромно далеко од пуног решења овог претешког социјалног проблема, јер се и њена комунална акција ограничила на један релативно узак круг, остављајући ван истог хиљаде незбринутих радника, како физичких тако и умних.

И у Љубљани, и ако она има највећи смисао за комунално-социјално старање, јер њена градска општина стоји на првом месту са висином буџетског процента за комунално-социјалну политику, ипак постоји озбиљан проблем неупослених радника, кога тако лако не може решити. У одговору градског поглаварства града Љубљане на анкету београдске Канцеларије Савеза градова каже се: „Број незапослених се услед данашњих економских односа множи свакодневно и кад би помагали незапослене преко целе године не би нам кредити трајали ни за пола године... Зато се издају потпоре углавном у зимским данима.”

У 1935 год. прошло је кроз Раднички одељак Социјално-политичког одељења Љубљанске општине 4893 незапослена радника, који су колико толико збрињавани, у већини материјалном потпором. У Љубљани има неупослених око 5000 лица. Од 1 јануара до 30 априла 1935 год., услед инкорпорације о-

колних општина, регистровано је 3526 незапослених, већином неквалификованих радника. Како Љубљанска општина располаже врло малим буџетским кредитом за незапослене, то не може да организује јавне радове. Тужност у Љубљани узела је на себе бановина. Општина приређује сваке године помоћне хуманитарне акције за помагање неупослених, којима се бар у извесној мери одазивају имућнији грађани и све врсте послодаваца својим прилозима. На крају свога одговора на савезну анкету, Љубљанска општина истиче: „месно поглаварство у Љубљани, услед јако смањених општинских прихода, не може предвидети у своме буџету веће износе за помагање неупослених, те је услед тога упућено у главном на материјалне потпоре које у оброцима даје Краљевска банска управа. Како је са тим помоћима банске управе немогуће, услед огромног броја неупослених, помагати их тако да би били свако-месечно збринути, то је за градско поглаварство ово питање од велике важности.”

Да би дали што вернију слику о делатности наших градова на проблему неупослености, а услед ограниченог простора у часопису Београда, илустроваћемо са још неколико конкретних примера ту делатност наших градских општина. Пређимо на неколико мањих, али социјално свесних градова.

Сента, број неупослених прелазео је у зиму ове године 2.500 лица, односно 1.5000 породица остало је без и једног запосленог члана. Градска општина се благовремено постарала да обезбеди финансиска сретства и то шестопроцентним социјалним прирезом за неупослене, као и осигурањем редовних кредита у буџету. Из прихода од социјалног приреза организовала је општина јавне радове, а преосталих 924 породице са 2.564 члана општина је исхрањивала путем јавних кујни. Сента је скоро једини град, који је, поред увођења социјалног приреза, реализовао и у живот спровео и други наш предлог о формирању фонда за сузбијање неупослених радника, предлог који смо са детаљним елаборатима, поднели на Конгресу градова 1933 године у Новом Саду. Основани фонд града Сенте за неупослене дао је већ одличне резултате, како смо их ми у своме предлогу и предвиђали, и он данас располаже са лепом свотом новаца, из којих се финансирају продуктивни јавни радови. Поред овог специјалног фонда, градско веће Сенте основало је при градском поглаварству и одељење, које се стара о запошљавању и помагању неупослених радника, и у коме се одељењу води детаљна статистика неупослених радника. Претседништво градске општине ишло је и даље, па је образовало паритетни одбор од преставника општине, послодаваца и радника, преко кога се одбора решило питање ми-

нималних надница у Сенти. Приликом наше анкете о проблему незапослености у нашим градовима, извршене у мају и јуну ове године, председник града Сенте документовано нас је убедио, да ће, захваљујући оваквој комуналној делатности на решавању проблема незапослености, и последњи незапослени радник у Сенти бити збринут и запослен! Зар није ово пример за углед!?

Град Осијек је такође увео социјални прирез за незапослене, који даје годишње преко 500.000 динара, од које се суме употребљава 360.000,— динара за јавне радове за упошљавање неупослених. Остатак социјалног приреза у 160.000 са 301.099 дин. градских буџетских позиција и свега 9.000 дин. бановинске помоћи, укупно 470.000 динара употребљено је за исхрану породица оних 1.200 неупослених радника који се нису могли упослити у јавним радовима. Ову комуналну акцију на исхрани незапослених помагали су Црвени Крст, испостава Берзе рада, као и добровољна приватна иницијатива!

Вараждин, не могући да уведе обавезан прогресиван социјални прирез, успео је да иницијативом градске општине координира акције за неупослене, као и обавезност улагања у специјалан фонд за помагање незапослених. У тај фонд, којим рукује један аутономан одбор при градској општини, обавезно улажу сви упослени радници, нарочито индустријски, и то пола од сто од своје недељне зараде. Исто тако у фонд улажу унапред фиксиране суме већа индустријска предузећа, док за трговце и занатлије даје доприносе за фонд удружење трговаца, односно занатлија. Градска општина учествује са својим улогом од око 20% у овоме фонду. Општина поред тога, организује јавне радове, а руководи и интервенцијама код индустријских предузећа за што веће упошљавање неупослених радника. У Вараждину је у јануару 1936 године било 10% неупослених грађана.

Да поменемо још неколико градова, разуме се из оне напредне групе, која је свесна значаја проблема незапослености и која је прегла да га у своме локалном делокругу реши бар онолико колико то финансиска сретства допуштају. И Сплит спада у групу комунално свеснијих градова. Његова општина предузела је цео низ акција за ублажавање незапослености. Стално незапослених градских радника, већином квалификованих, регистровано је 1254, али услед смањења рада фабрика цемента тај број пребацује и 2250. Највише незапослених чине цементни радници и поморци. Само у 35% случајева чланови су Сплитске општине. Сплитска општина формирала је градски Социјални одбор. Ради стварања финансиских сретстава за акцију збрињавања незапослених, градско веће донело је ове године правилник о наплати таксе за

збрињавање незапослених. Таксе се наплаћују од посетиоца свих локала. На иницијативу председника Сплита, градско електрично предузеће разрезало је пропорционални проценат на потрошак електричне енергије за помагање незапослених радника. Поред овога, градска општина издаје за незапослене око 2%, од свих буџетских расхода. Помоћ незапосленима дели општина у храни, преко градске народне кујне, и само у хитним случајевима даје помоћ у новцу а нарочиту пажњу посветила је запошљавању путем јавних радова. У своме одговору на нашу анкету, председништво општине подвлачи: „Градска општина у Сплиту упослује у првом реду незапослене раднике тако, да је у задње вријеме била скоро једини њихов послодавац у овоме граду.”

Марибор је донео још 29-III-1933 г. специјални правилник о помагању незапослених, којим је нормирао како изворе прихода за ту циљ, тако и све начине помагања незапослених. Мариборска општина првенствено збрињава незапослене — упославањем на јавним радовима, па тек преостале исхрањује у градској народној кујни. Сада има још незапослених, пријављених за помоћ градској општини, 1475 лица. Око 155 незапослених интелектуалаца такође су у извесној мери помагани од градске општине, што је у нашим градовима редак случај. Поред специјалних извора прихода за незапослене и добровољних прилога, који су н. пр. 1935 изнели 806.258 дин., — буџетски издаци мариборске општине за незапослене износе годишње 683.000 или 2.85% од целокупног градског буџета, односно 23.5% од буџета градског Социјалног одељења. Банска управа дала је у 1936 за незапослене у Марибору помоћ од 176.000 динара. Мариборска општина проучава сада питање увођења засебне социјалне докладе за незапослене...

Сарајево, где има колико незапослених толико и декласиране сиротиње, посвећује пажњу упославању неупослених путем својих радова. 20% од свога буџета, градска општина Сарајева даје на комуналне радове. Оне који нису могли бити запослени, градска општина помаже новчано или са потребним животним намирницама. Издаци се чине из буџета, кредита за опште социјалне сврхе, а који кредит износи годишње око 3.000.000 дин. (10% од целокупног градског буџета.) Како у помагању незапослених није извршена координација социјалне акције од стране општине, државе и приватне иницијативе, то градска општина сада на томе ради.

Велика Кикинда налази се у оном малом броју градских општина које су, после нашег мотивисаног предлога у предавању на Конгресу Савеза градова, увеле одмах неопходни социјални прирез за незапослене. Ве-

лика Кикинда предвидела је социјални прирез од 5%, али је Министар. финансија смањило на 3% на државни непосредни порез. Поред тога, градска општина унела је у буџет 140.000 за збрињавање незапослених путем јавних радова.

Број незапослених у Вел. Кикинди у јануару 1936 г. кретао се до 2.500 лица, од којих највише индустријских радника (1500) па занатлијских (600). 75% незапослених су чланови општине. (То је сразмера и у већини осталих мањих градова). Постоји координација рада градске општине и приватне иницијативе, која је релативно доста активна, нарочито преко учитеља, за исхрану 450 школске деце неуспослених грађана!

Бања Лука такође је увела ове године социјални прирез за незапослене. Формиран је одбор координирање акције за незапослене. Јавним радовима државе (банске управе) и градске општине успело се, да се број незапослених смањи на 2400 лица, колико се незапослених пријавило у априлу месецу ове год. Само 20% од незапослених долази на чланове градске општине. Из буџета градска општина даје 1,4% за помоћ незапосленима.

Лесковац, и ако је једно од најживљих индустријских места, ипак је осетило кризу незапослености. Број незапослених, пријављених у општини, креће се до 600 радника. 90% незапослених чланови су градске општине. Општина је креирала установу Социјалног одбора, преко кога се извршила координација акције општине, државе и приватне иницијативе. За незапослене град је унео у свој буџет кредит од 1,44% од укупних буџетских издатака. Јавни радови нису извођени. Исхрана путем јавних кујни није вршена. Нарочитог планског рада по овом питању уопште није било: све је рађено више мање према конкретно пријављеним случајевима. У овим размерама кретала се делатност за збрињавање неуспослених у 76% од свих анкетираних градова, од Призрена па до Сења.

Вировитица, која је 1936 год. такође увела социјални прирез за незапослене — помаже их путем упуштавања на комуналне радове. За те радове дала је држава помоћ од 20.000 дин., а бановина 10.000 дин. Много незапослених нема јер се радници „у време незапослености баве пољским радовима”, тврди нам градско поглаварство Вировитице у своме одговору. Ово „враћање к земљи”, забележили смо још код неколико мањих градова.

Стара Кањижа установила је 7% социјални прирез за незапослене, али су јој сада то надзорне власти поништиле. Ово није усамљен случај, а ми жалимо што надзорне власти тако конзервативно посматрају финансиски препород самоуправе и нехотице коче нормалан напредак наше комунално-социјалне политике. Брисањем обавезног социјалног приреза,

Стара Кањижа, као и сви остали градови који су доживели исту судбину, враћају се због тога у својој акцији за незапослене — на средње-вековно прикупљање добровољних прилога!

Чаковец, и ако мали град, има комуналног смисла, који се манифестује у увођењу *прогресивној* социјалног приреза за незапослене, (приход до 500 дин. месечно ослобођен је приреза; од 500 до 3000 дин. опорезован је са 5%; за приход од преко 3000 дин. разрез социјалног приреза прелази 10%). Од градских буџетских расхода 3% иде за незапослене, који се помажу — упуштавањем у комуналне јавне радове. Градска општина подвлачи, као апсолутна већина осталих гр. општина, да у своме раду на збрињавању неуспослених: „материјалне помоћи и сарадње ни са које друге стране нема.”

Шибеник, чија се општина и сама налази у тешкој финансијској ситуацији, јер јој ефективни приходи износе свега око 4.000.000 дин. годишње, а расходи пребацују 7.000.000 дин., ипак је основао градски Социјални одбор за незапослене, преко кога је координирана акција јавних фактора и приватне иницијативе. Комуналне и јавне радове помаже држава. Код општине регистровано је око 700 незапослених професионалних радника, али и у Шибенику, као и у већини осталих наших градова, врло је акутан проблем незапослених и потпуно осиромашених паупера, о чијем ћемо питању проговорити коју реч у засебном одељку ове студије. У одговору града Шибеника на нашу анкету подвучено је, да те масе пропахих земљорадника „рефлектирају бар на сезонску зараду у граду, а има их огроман број — око 5000 лица.” Пошто ни у Шибенику није још уведен социјални прирез за незапослене, то се сва акција свела, поред новчане помоћи градске општине, на — скупљање добровољних прилога! Сам град подвлачи, да је такав систем рада „слабог ефекта, тако да се из тих расположивих средстава не може организовати опширнија помоћ незапосленима.” Поред јавне кујне за исхрану породица неуспослених, где се број оброка креће око 200 дневно, градска општина, колико може, помаже новчано оне незапослене грађане који су исцрпили потпоре код јавних Берза рада.

Битољ узмимо као пример са крајњег Југа. Општина организује општ. радове за незапослене, разуме се, као и у 90% градских општина, врло скученог обима. Створен је одбор за незапослене који координира са приватном иницијативом. Код многих мањих градова, као што је Битољ, сарадња са приватном иницијативом не даје очекиване резултате, јер је стављена на погрешну базу — хуманитарне помоћи! Узмимо, као пример, баш сам Битољ. Општина је дала као свој удео за незапослене 100.000 дин. у готовом новцу, 48.000 кгр.

брашна и 35.000 дрвеног угља, а са добровољним прилозима приватна иницијатива учествовала је са уделом од — укупно 7.000 динара! То значи да комунална сарадња са хуманитарном приватном иницијативом у малим градовима може још имати некакав васпитни значај, н. пр. за буђење човекољубивих осећаја, али никако ефективну и реалну корист за истинско збрињавање неупослених!... Код Битоља, као и код већине оних наших градова који су привредно учмали, констатовали смо нагло пропадање малог човека. Незапослених квалификованих радника у Битољу нема много, и то су увећани столари и обућари, којих има преко стотину неупослених. Од неквалификованих радника око 500 перманентно неупослених. Али највећи је број неупослених из редова — малограђана и пропалих пољопривредних ситних сопственика. Битољска општина нам у своме одговору вели: „незапослени пољопривредници, занатлије (мајстори) и трговци, који су услед економске кризе остали без икаквог посла — таквих лица има преко хиљаду!” Број се њихов тачно не може утврдити, јер се он не региструје ни у једном граду, па ни у Битољу. За њихову исхрану, само преко зиме, отворена је јавна кухиња, којом руководи хумано друштво „Пастир”. Као и већи број осталих мањих градова, тако и Битољ подвлачи да је „држава послала Битољу два вагона кукуруза да се раздели незапосленим становништву”...

У просторној немогућности да региструјемо резултате рада свих напреднијих градских општина на пољу ублажавања неупослености, сматрамо за дужност да подвучемо, да су, поред горе наведених градова, радили на томе проблему, разуме се у оквиру својих недовољних финансијских сретстава, нарочито Бјеловар, који је упоредо са нама дао иницијативу за социјални прирез, затим Слав. Брод, Карловац, Сушак, Скопље, Нови Сад, Суботица, Крагујевац, Дубровник, Панчево, Призрен, Славонска Пожега, Шабац, Винковци, Сисак, Подгорица и још око 15 других градова од укупног броја од 50 анкетираних градова.

Две групе најмање помогнутих незапослених радника: пољопривредни и интелектуалци

Док су незапослени квалификовани и полуквалификовани градски радници бар штогод обезбеђени,*) дотле су две групе неупослене радне снаге, пољопривредна и интелектуална, остављене без помоћи. Незапослени по-

*) примедба писца:

Разуме се да се о њиховом минималном обезбеђењу овде говори само у односу на стотине хиљада апсолутно необезбеђених пољопривредних радника; иначе је и обезбеђење градских незапослених радника далеко од сваког озбиљнијег социјалног осигурања у случају незапослености!

љопривредни радници, којих има неупоредиво више но незапослених градских радника, могу да преживљују ову кризу живота само зато, што су им потребе у нужни тако мале. А неупослене интелектуалне радне снаге, којих опет има неупоредиво мање од незапослених градских квалификованих и мануелних радника, тежину своје готово перманентне неупослености осећају мучније но све друге групе неупослених, баш зато што су им животне потребе развијеније, а они нису у стању да задовоље чак и оне најосновније!... —

Као што смо већ нагласили, постоје у општини две врсте пољопривредних радника. Једни, који су у току времена постали професионални пољопривредни радници и који са својим неопходним алатом деценијама и деценијама раде све аграрне послове као знат. Тих радника, према нашем прорачуну, има око 250.000—300.000 у целој држави! Они су — сем четири месеца главне пољопривредне кампање, за цео остатак године незапослени у преко 70% случајева. А како су пољопривредне наднице тако ниске, то се о некој штедњи која би се употребила за егзистенцију у оних перманентно неупослених 6—8 месеци, не може ни говорити. Једном анкетом Радничке коморе, извршене пре неколико година над 79.864 пољопривредна радника (са 32.700 чланова породице) из Дунавске бановине утврђени су подаци о величини радничких надница. Неколико од тих података пружамо ради илустрације тог бедног стања:

Сви испитани пољопривредни радници (чији су искази проверени преко респ. општина) радили су у једној години укупно 735.675 дана. Сваки од њих имао је просечно упослења 76 дана, управо нешто више од два месеца. Осталих девет и по месеци био је перманентно незапослен. Укупна зарада свих радника износила је 16,386.074 дин., што значи да на сваког радника односно радничку породицу долази просечна дневна зарада од свега 5.71 дин.

Сем овога професионалног пољопривредног радништва постоји једна огромна маса из пропалих редова сеоског ситног сопственика! Од 1920 пропало је преко 32% малих сеоских поседа. Према службеној и провереној статистици, ми имамо преко 495.000 породица на селу, које нису показале никакав катастарски приход, што другим речима значи да нису имале никакво, ма и најмање обрађено земљиште!

Друга ни мало мање тежа ситуација незапослених — то је група неупослених интелектуалаца у нашим градовима. Држава, самоуправни тела и приватна предузећа редуцирала су у току последњих пет година хиљаде својих интелектуалних и полуинтелектуалних радника. Средње школе и факултети фабричком брзином избацују на интелектуално тржиште хиљадама свршених ђака. Такође

према последњим прорачунима и подацима, које смо лично прикупили, — ових интелектуалних неупослених радника има у југословенским градовима око 12.000! Њихов је положај у толико тежи што су они своје животне потребе развили и култивисали, те им ова неупосленост, са свима њеним последицама мучно пада.

Ни о њима, као ни о незапосленим пољопривредницима, не води довољно рачуна ниједна од институција за социјално осигурање: ни уред, ни јавне берзе рада, ни градска и општинска социјална служба, ни каритативна акција приватне иницијативе!

Један део из поноса, други из незнања и удаљености — нити се пријављује за помоћ, нити се води где по књигама социјалног осигурања, нити ико живи међу нама мисли о њима и стара се за њих, сем нешто држава за пољопривредни елемент у облику извесне помоћи за пасивне крајеве! Неупослено интелектуално радништво остаје изван свих бар нешто збринутих редова, незнано и незбринуте!

Из акције на исхрани неупослених радника у Београду: породицама неупослених радника давана је храна да је носе својим кућама...

Приликом израде плана за упошљавање радне снаге и делења помоћи треба имати на уму — неупослене масе интелектуалаца! Њихов број, као што рекосмо, није велики, али је њихова социјална беда велика! Материјални радник има, без обзира на степен помоћи, свој Окружни уред и радничко осигурање, коморе, јавне берзе рада; бању; санаториуме, лекове, хируршку интервенцију и сву осталу лекарску помоћ — а какве помоћи моралне, материјалне и финансиске имају незапослени чиновници, свршени студенти, незбринуте књижевници, уметници, неупослени умни радници из слободних професија и све остале нијансе и категорије интелектуалних радника!? — Око њихових 2.300 молби за службу прошло је само кроз деловодне протоколе Београдске општине; око 9.500 њихових молби имало је исти неуспели пут кроз деловоднике других градских општина, бановина и држав-

них надлештава у Београду! Колико хиљада учитељских, лекарских, инжењерских и др. молби чека за службу?! Ко се стара о свима тим неупосленим интелектуалцима?! Ко је у име друштвене заједнице дужан да их помогне?!

Оно што је било код нас до скоро непознато, оно што смо ми читали само за Америку и западне велеградове, да се на расписани конкурс за једно интелектуално место јаве по неколико стотина аспираната — то што је, велимо, за наш свет и наше градове било непознато и необјашњиво — сада је сасвим обична појава, нешто што се срета на сваком кораку!...

И социјални, и културни, и национални, и расни обзир наредују, да се што пре донесу као посебни делови у заштитном законодавству одредбе о осигурању пољопривредних радника свих врста, као и о достојном социјалном осигурању интелектуалних радника. Чим се на њих прошири социјално осигурање, одмах се после проширава и обавеза јавног старања о њима у случајевима краће или дуже неупослености!

Државна акција и незапослени пољопривредни радници

Не може се порећи да југословенска држава све већма развија свој социјални смисао. И ако још далеко од једног стања конструктивне социјалне интервенције, југословенска држава се исто тако удаљује и од оне старе, административне државе, која је прокламовала онај давно застарели либерализам потпуног немешања у социјалне и економске односе својих грађана...

Државна акција развија се већ скоро десетак година у правцу помагања пасивних крајева, али ми имамо пред собом податке од 1931 до 1936 и њих ћемо примера ради изнети.

У току 1931/32 год. држава је поделила бановинама око 33.000.000 кгр. пшенице и кукуруза за пасивне крајеве! Уз то је дала бесплатан подвоз за пренос те хране.

1932/1933 год. држава је ову своју интервенцију схватила много конструктивније. Одредила је укупни кредит за помагање пасивних крајева и то: 15.000.000 динара за незапослене и исхрану сиротиње и 35.000.000 дин. за јавне радове! У културном свету помоћ неупосленима — сем немоћним, оболелим и нејакој деци — даје се у виду плаћеног конструктивног јавног рада, а не у виду друштвене милостиње, па је то корисно и социјално схватање почело да се прима, најзад, и код нас...

1933/34 одређиван је два пута кредит за јавне радове и исхрану незапослених: 30, и 25 милиона дин. Од те целокупне суме пало је око десетак милиона за неупослене пољопривредне паупере, а сав остатак за јавне радове.

У 1935 г. одобрен је из Државног фонда за јавне радове кредит од 60,000.000.— дин., од којих 1,000.000.— за јавну помоћ а 3,000.000 за помагање незапослених радника.

Сем тога било је одређено да се стави на расположење Војно-техничком заводу у Крагујевцу сума од 8,000.000.— за наставак радова на изради водојаже на Грошници код Крагујевца; затим, на расположење Министарству грађевина сума од 6,000.000 дин. за уређење (површинска обрада) пута кроз Кошутњак и пута на Авали, као и за довршење пута Авала—Липовица—Чукарица.

У 1935 г. поновљена је акција око исхране пасивних и оскудних крајева у којима је због велике суше подбацио принос пшенице а нарочито кукуруза. У ту сврху је одобрен крајем октобра 1935 г. кредит од 24,000.000.— дин., од којих 20,000.000.— за набавку хране 4 милиона за превозне трошкове ове хране.

Почетком јануара 1936 г. одобрен је кредит од 11,000.000.— дин. и то: за набавку хране 6,200.000.— дин.; за јавну помоћ и исхрану деце 900.000.— дин. и за превоз државне и приватне хране, коју оскудни сами набављају, 3,900.000.— дин.

Почетком априла 1936 г. дат је нови кредит од 10,000.000 динара и то: за набавку хране 8,100.000.— дин.; за јавну помоћ 100.000.— дин.; за плаћање камате 300.000.— и за трошкове превоза државне и приватне хране 1,500.000.— динара.

Исто тако одобрено је за поједине бановине 2.900 вагона хране (кукуруза и пшенице).

Ова је храна подељена незапосленим пољопривредницима уз обавезу одраде на опште корисним мањим јавним радовима у самим општинама.

У погледу координације рада са општинама, приватном иницијативом и разним организацијама упутило је још почетком ове године Министарство социјалне политике распис у коме тражи, да се градови придруже акцији за извођење координације у старању свих јавних фактора и приватне иницијативе за збрињавање и исхрану незапослених радника, сиромашних занатлија, а нарочито незбринуте деце незапослених радника.

На овај начин акција државе за помоћ аграрног неупосленог радништва и пасивних крајева уопште, прилична је по глобалној суми, али далеко, врло далеко од онога што треба и мора да буде! Она проблем неупослености додирује и, што је врло значајно, признаје да тај проблем постоји и да се у највишем интересу државе и народа мора решавати и решити!

За програмску координирану акцију на збрињавању незапослених

У ублажавању незапослености пољопривредних радника, по снази финансиског ангаж-

мана, на првом месту долази држава, па тек онда радничке социјалне институције, јавне берзе рада и слично. Али на ублажавању незапослености градских радника држава је, као што смо видели, учинила врло мало.

У градовима на помагању незапослених на првом месту са укупном свотом свога ангажмана долазе радничке социјалне институције: јавне берзе рада, синдикалне и класне организације, братинске касе, окружни уреди, коморе итд. Њихов се ангажман креће у укупном материјалном ефекту од око 22—25.000.000 динара годишње.

Док у погледу помагања (новчаних потпора и др.) неупослених градских радника узимају прво место радничке социјалне институције, дотле у погледу организовања јавних радова за ублажавање незапослености, као и у погледу организовања зимске помоћи, радничких кујни, збрињавања деце неупослених итд. — долазе по снази и обиму ангажмана на прво место градске општине и њихова комунално-социјална делатност за незапослене, о којој смо већ опширније говорили. Апроксимативан финансиски ефекат, којим учествују све градске општине у овој акцији, износи око 18—20.000.000 динара годишње.

Најзад, по снази материјалних сретстава долази на последње место каритативна акција приватне иницијативе, чији новчани ефекти у помагању неупослених не прелази у свима градовима Југославије укупно 4.500.000 до 5.000.000 дин. Дакле, укупна помоћ у новцу и натуралијама, као и сретствима за комуналне јавне радове, свих ових фактора креће се у нашим градовима до укупно 45.000.000 дин. годишње. Ова помоћ, ма како корисна — апсолутно је недовољна, јер на једног неупосленог грађанина, односно на целу његову породицу не долази просечно годишње ни 300 динара, односно дневно ни 0.90 пара динарских!

То нам све говори о потреби хитне реорганизације и принудне координације целокупне делатности за помагање и упошљавање неупослених, јер, незапосленост постаје озбиљан и актуелан проблем наших градова и наше државе!

Дужност је градских општина да у кругу своје широке компетенције предузму све потребне мере са фанатичким уверењем, да те мере могу да поправе ситуацију. Лекарима никад не губе наду; војсковође никад не напушта вера у победу. Претставници градских општина — то су комунално-социјалне војсковође у овој животној борби сиромашних радних маса за кором хлеба!

Шта би у томе духу градске општине требале радити!?

Пошто се тачно утврди број градске неупослене радне снаге, потребно је, да се живо и без одлагања приступи помагању њеном. Место досадашње хуманитарне политике, тре-

ба усвојити принцип конструктивног помагања кроз неопходну акцију државе, градских општина, радничких социјалних институција и приватне иницијативе. Ову координацију рада на ублажавању незапослености упорно предлажемо још од 1933 године, али она још није остварена ни у 50% наших градских општина. Једном хитно изведеном мобилизацијом свих расположивих финансиских градских сретстава за овај циљ и свих умних и физичких снага, потребних за извођење социјално-комуналног плана — треба приступити формирању великог градског фонда за борбу противу незапослености.

На које материјалне изворе може да рачуна тај градски фонд? Између осталих и на:

- а) буџетске кредите ако су предвиђени овогодишњим буџетом;
- б) делом употребе кредита из непредвиђених расхода и делом разних за данашње прилике депласираних буџетских позиција а по претходном одобрењу таквих вирмана;
- в) споразумном концентрацијом свих хуманих фондова;
- г) специјалном помоћи Министарства социјалне политике, односно сталном државном дотацијом;
- д) увођењем у свима већим градовима комунално-социјалног пореза за борбу противу незапослености са ослобођењем неопходног минимума за живот.

Овај комунално-социјални порез, који се има разрезивати независно од државних непосредних пореза, мора да буде на прогресивној основици са ослобођењем минимума од 2000 дин. месечног додатка. Стопа разреза да се креће од 1%—10% од укупног месечног дохотка. Напомињемо да су једним делом под утицајем нашег пледирања у Савезу градова за прогресивни социјални порез или бар комунално-социјални прирез за незапослене, а другим, можда, далеко значајнијим делом под утицајем свога здравог схватања, поједине градске општине већ увеле социјални прирез за незапослене (н. пр. Загреб, Бјеловар, Осиек, Сента, Вел. Кикинда, Петровград, итд.) и ако не још и прогресивни социјални порез као самосталну финансијску меру.

Према нашем обрачууну, комунални прогресивни порез на помагање незапослене радне снаге дао би ефекат од најмање 150.000.000 динара у нашим градовима. Кад се томе додају досадашњи ефекти од радничких социјалних институција, свих самоуправних тела и каритативне акције, — добио би се укупан финансиски ефекат од преко 200.000.000 динара. То би већ била здрава основа за једну реалну акцију на сузбијању незапослености у нашим градовима.

Градски социјални порез, поред осталих наведених сретстава, има, дакле, да буде један

од најефикаснијих и најправичнијих мера у овој социјалној акцији.

Затим, у колико ни тих 200 милиона не би били довољни за спровођење једног истинског и реалног плана за сузбијање незапослености у нашим градовима даља би се материјална сретства нашла у:

е) евентуалним дугорочним зајмовима на подлози хипотеке за јавне инвестиционе радове;

ж) сталним помоћима и резервама Уреда за осигурање радника и других радничких фондова.

Међутим, сва ова мобилизација финансиских и духовних снага у борби противу незапослености неће бити ни довољна, ни ефикасна ако се поступи по ономе застареломе и традиционалном начину поделе помоћи, по коме се дневно или недељно издаје извесна сума новаца неупосленом радном свету и њиховим породицама. И богата Енглеска и друге европске, као и Америчке државе, већ осећају сву неподношљивост оваквог помагања неупослених. Када неупосленост добије велике размере и као поплава се излије преко обала могућности — онда је велико питање како ће се и одакле плаћати и успослене, а камо ли издржавати неупослене армије радног, бедом буквално избезумљеног света!

Зато смо од увек били браниоци комбинованог система и у овој области комунално-социјалне интервенције: трећину прикупљене помоћи треба издавати породицама неупослених, као и оним радницима који трпе трајан или временити инвалидитет: и то у облику хране, одеће, дрва и стана. За све остале неупослене грађане отворити корисне и продуктивне општинске јавне радове, постављене на широкој планској линији.

И у извођењу јавних радова, државних и комуналних, опет мора бити једне планске акције. Мора се, пре свега, израдити детаљан преглед свих јавних радова, распоређених правично, а не да се догађа да се у једном крају или граду где неупослених има безначајно мало, изводе милионски јавни радови, а да у другим градовима држава не да ни динара помоћи за јавне радове и упошљавање хиљаде неупослених!

Јавни се радови, према својој намени, деле на јавне радове државне и јавне радове самоуправне (градске и општинске). Први обухватају: државне путове, државне зграде, регулисање река, подизање насипа, исушивање великих мочвари, асанацију огромних и ендемичних гнезда маларије и т. д. Комунални су јавни радови: подизање малих стана, општинских путова, канализације, принудно пошумљавање, изградња дечјих летовалишта и игралишта, повртарске фарме за исхрану неупослених, паркирање великих те-

ена, подизање стадиона, уређење шумских стаза итд. итд.

Разуме се, да у великом програму опште корисних државних и комуналних јавних радова треба изабрати само оне који су по својој природи финансиски продуктивни.

Продуктивни су за наше градове нпр. овакви јавни послови и расходи:

I. подизање путева (уз завођење цестаринског пореза, са ослобођењем таљига и волловских кола);

II. подизање јевтиних радничких сиротињских станова за издавање (увођење станбеног грађевинског фонда на бази, поред осталог, и комуналне најамне порезе за скупе и луксузне станове);

III. отварање свих тржишних установа, продукционих и трговачких за регулисање тржишних цена, (фабрика хлеба, млекара и градских економија за исхрану неупослених итд.).

Градске општинске управе дужне су да, у споразуму са градским већем и претставницима државе, сталешких комора, и радничких социјалних установа, израде прецизан радни програм својих најактуелнијих дужности из области социјално-комуналне политике, па да у вези са градским фондом за помоћ неупосленима изаберу оне општинске радове, који су у даном моменту и према локалним приликама најпотребнији, најкориснији и најрентабилнији.

Овакви јавни радови пружили би добрим делом рада неупосленом грађанству; а фонду за сузбијање незапослености осигурали би нове приходе и продуктивне финансиске изворе, као нпр. од кирија малих станова и експлоатације других поменутих комуналних јавних радова, као општинска тржишна предузећа итд.

То је једини начин да градови одговоре својој основној социјалној дужности према си-

ромашном грађанству, које у овим данима тешке кризе страда без посла, без рада и без икаквих извора за продуктиван живот.

Градске општине морају се освестити и дићи главу. Градски буџети морају се реформисати у духу социјално правичнијих расхода. Материјални расходи не смеју се више смањивати, јер без финансиских средстава и најпаметнији комунално-социјални програми постају само једна — утопистичка варка!

Изабацивањем радних, социјално-продуктивних кредита из градских буџета, парализује се цео комунални живот града и онемогућавају се баш они социјално значајни јавни радови у којима данас културни народи траже спас противу неупослености радних маса!

Проблем незапослених радних маса и сувише је озбиљан да би он смео остати у рукама — приватне добротворне акције! Он тражи пуну социјалну свест друштвене заједнице, он тражи да га решавају држава и општина својом планском координираном акцијом. Снажан и програмски организовати рад државе, градске општине и радничких социјалних институција мора се унети у акцију на помагању неупослених радних маса у градовима Југославије. Акција на своме превасходству мора да буде у градовима координирана а идеолошки и плански диригована из једне централе, из Социјалног одбора Савеза градова, као што је Социјални одбор Прага и Савез чехословачких градова, на чијем челу стоји познати социјални радник др. Петар Зенкл... —

Као општи закључак једно је ван спора: није да у Југославији и њеним градовима не постоји проблем неупослености. На против, он је врло акутан. У Југославији не постоји статистика о незапосленој радној снази и, што је много важније, не постоји једна планска и финансиски снажна координирана акција државе за ублажавање те масовне незапослености.

У
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Павле Кара-Радовановић
новинар и градски већник

Кроз Бугарску

— Градови братске Бугарске —

Као један од претставника Редакционог одбора часописа Београда „Београдских општинских новина“ г. Павле Кара-Радовановић, наш најстарији живи новинар и већник града Београда, обишао је са претставницима нашег задружарства градове братске Бугарске.

У овоме броју објављујемо један део занимљивој путописа г. Кара-Радовановића, који ће ових дана издати и засебну књигу под насловом „Кроз Бугарску“.

Уређивачки одбор.

И ако сам дубоко стар, ипак сам, хвала Богу, још горштакчи здрав и снажан. Благодарети тој околности, а као скроман новинарски радник и политички човек, још осећам велику потребу да радим. Волим рад као да сам младић. У новинарском раду навикао сам да будем строго објективан и добро обавештен о ономе о чему пишем. Где је реч о фактима ту се не сме говорити на основу претпоставака и нагађања. Никад нисам себи допуштао, да пишем и говорим о крупним питањима од општег значаја, а да се претходно добро не информисем, те да са добрим познавањем свију чињеница, говорим о питањима која се истичу на дневни ред. И благодарети тој и таквој обазривости кроз пуних седамдесет година јавнога рада очувао сам се те нисам учинио никакву погрешку за коју бих се касније кајао. И у нашој унутрашњој и у нашој спољној политици свакад сам пред очима имао само опште интересе народа и државе, без обзира ко управља опште-народним и државним пословима. За мој новинарски и политички рад имао сам и имам девизу: *никоме присталица из а-тара, а никоме противник из ината*. Рођен пре 86 година, под Ловћеном, а одрастао под Авалом и пролазећи кроз страховите мене, кроз које је наш народ пролазио у другој половини прошлог и првој половини овога века, ја сам се национално толико очеличио, да сам врло добро знао ко су нам и какви непријатељи. Пошто је наш народ неправедно патио и страдао, ја сам навикао да волим све народе који су неправедно патили и страдавали, као што је патио наш народ у Србији и Црној Гори.

У редовима тих народа били су Бугари, наша браћа по крви и вери, народ који је на Балкану био страдалник и вековни роб нашега заједничкога непријатеља. Сви ми, стари српски ратници, који смо водили борбу, мучну и крваву, за ослобођење браће у ропству и проширење границе ка Ристовцу и Цариброду, ми смо се одушевљавали што ту борбу једновремено водимо и за ослобођење наше браће Бугара и братске Бугарске. Колико је та наша љубав према браћи Бугарима била велика нека као доказ послужи и факт, да смо ми на фронту са највећим одушевљењем, примили саопштење да је пала Плевна. Ми смо се тога дана веселили и имали предовољство на нашем фронту.

Али, на несрећу, донекле и нашу, а много више бугарску, по нашем проширењу ка Ристовцу и Цариброду и по ослобођењу Бугарске, непријатељи Србије и новоослобођене Бугарске, умели су да убаце семе неслоге и крвавога раздора међу Србијом и Бугарском. Те жалосне појаве у односима Србије и Бугарске нису дошле са наше стране, већ са стране наших непријатеља и лажних пријатеља Бугарске. Али овим редовима није задатак да се на ту страшну прошлост и овом приликом осврћемо. Рећи ћемо само толико: поменуло се а не повратило се. Ми овом приликом хоћемо да се осврнемо на садашњост, на ствари које су сад пред нама и о којима смо дужни да водимо врло озбиљног рачуна, ако желимо, да страшну прошлост заменимо са бољом и срећнијом будућношћу; да оно што нам у прошлости није ваљало заменимо са оним што ће нам у садашњости, а још више у будућности, чинити срећу и задовољство; што ће брата довести у загрљај брату, да заједнички прославе своје спасење, које донесе слога и братски заједнички рад.

Као што је историјски познато, ми смо, Срби, још од првога дана народног устанка у борби за ослобођење Србије 1804 године имали вођу-владаоца, сина нашега народа и наше крви. И тој срећној околности наш народ има да захвали што се Србија ослободила пре Бугарске скоро сто година. Велики и свемоћни Бог дао је и нашој драгој браћи Бугарима, по-

сле дугог страдања, владоаца Бугарина, сина Бугарског народа у чијим жилама тече бугарска крв и у чијем срцу пламти љубав за свој бугарски народ. А поред тога, да би заједничка срећа Срба и Бугара ликовала, Цар бугарски сродио се са нашом народном династијом. Краљ Бугарин и Краљ Србин — оба народна владара при првоме својем састанку осетили су оно што су српски и бугарски народ од вајкада знали и осећали: да нема брата док не роди мајка, а Срби и Бугари права су браћа. По овој народној, наши народни владари на својим братским састанцима засноваше заједнички рад на општем и заједничком добру Срба и Бугара. Велики Краљ Југославије и велики Цар Бугарске братски се договорише и споразумеше, да заједнички раде на добро својих народа и држава. Но непријатељи Срба и Бугара обрадоваше се трагичним завршетком живота нашега Великог Краља, јер су веровали да је тиме дошао и крај српско-бугарском братству и пријатељству. Али су се наши заједнички српско-бугарски непријатељи преварили у својим рачунима, јер је после смрти нашег Великог Краља, на челу наше државно-националне политике дошао опет један велики потомак Кара-Ђорђа — Павле Кара-Ђорђевић, који је наставио онде где је бесмртни Краљ стао. Жеље наших српско-бугарских непријатеља нису се оствариле. Велики Кара-Ђорђевић испод Авале и Велики Цар испод Витоша наставили су у братској слози и споразуму заједнички рад за добро Срба и Бугара, као притежаоца Балкана. Сви добронамерни јавни радници, политичари и државници дужни су да их марљиво и савесно потпомажу у великом потхвату заједничке сарадње два брата народа, којима је сам Бог доделио Балканско полуострво. А да би се на томе могло успешно делати, јавни радници, политичари и људи у народу јаче истакнути морају, ми кроз Бугарску, а Бугари кроз Југославију, путовати и братски се упознавати и приближавати и на тај начин у народу вршити општу пропаганду за коначно и вечито братство и братску сарадњу.

Па како је и моја љубав према братству и заједничком раду Југословена и Бугара бескрајно велика, то сам похитао да као сарадник часописа Београда „Београдских општинских новина“ прођем кроз важније градове Бугарске; да се свуда у народу упознам са оним што ми је ваљало добро знати, као поборнику братства и заједничког рада Југословена и Бугара. Улучио сам прилику да, као почасни члан Главног савеза занатлијских задруга Краљевине Југославије, заједно са управом Савеза и многим другим задругарима, посетимо нашу браћу бугарске задругаре, готово у свима градовима Бугарске. Радовао сам се као дете Врбици што ми је Бог пружио прилику да и овако дубоко стар видим милу и драгу браћу

Бугаре, њихове градове и остала важна места, да се братски изгрим и изљубим са драгом браћом Бугарима у њиховим задружним домовима. Ако добро схватимо наше заједничке интересе морамо се међу собом добро и познавати. Ваља на лицу места да осетимо народну душу и да се према томе у раду управљамо. Долазимо једни код других. Упознајмо се онако како ваља и наша је општа и заједничка ствар победила на свима линијама и у свима правцима; а то је општа жеља свију родољубивих синова Бугарског и Југословенског народа.

И ако ми је — према годинама старости — остало, можда мало година да живим и радим, ја се ипак осећам срећним и задовољним, што ми је Бог дао те сам упознао Бугарску и браћу Бугаре, те ћу моћи са добрим познавањем говорити и писати о садашњој Бугарској и бугарском народу, према коме сам гајио братску љубав и за чије сам се ослобођење, као војник борио. Бугари као и ми, имају ону народну изреку: пружај се колики ти је губер. Ове мудре и на животу засноване изреке, ми смо се, у главном, до Светскога рата придржавали и у државним и у самоуправним буџетима, па и у својем домаћем животу. Но Светски рат својим страховима, то је у нашој земљи изменио. А последица тога видно се осетила. Међутим, код Бугара, у томе погледу ништа се изменило није, ма да су ратне страхоте и преко њихове главе прешле и ма да су и они поднели ужасавајуће жртве, готово ништа мање од нас. Док смо ми после рата постали у извесној мери јавашлије у раду, а много широк руку у погледу трошења, како у држави, тако и у самоуправним установама, па и у приватним домовима, дотле су Бугари и после Светског рата остали старе радише и штедише. Чак су после рата били и много вреднији и много штедљивији. У томе су ишли тако далеко да се нису пружали ни колики им је губер, већ су то оставили за боља времена, кад прилике буду повољније но што су садашње. И код таквог схватања рада и живота наше браће Бугара урбанистичко и хигијенско изграђивање и подизање њихових градова остало би и до данашњег дана како је било пре ослобођења Бугарске. Но у томе тако тешком и до невероватности скученом схватању новог доба и савременог живота, јавља се са дубоким поимањем и снажним подухватом генија бугарског задругарства. Бугарско задругарство било је и пре рата веома снажно, али после ратова оно се у толикој мери развило и у селу и у градовима, да му у свету нема равна, и јавља се као економско-привредни спасилац Бугарске у данашњој светској кризи. Ни у једној грани бугарске привреде не види се малаксавање, већ на против општи напредак, зато се има благодарити бугарском задругарству и његовим задружним популарним бан-

кама. Оне су носиоци свеопштег напретка Бугарске у свима правцима народног и државног живота, а меродавни државни фактори то су веома мудро учили па су и сами настојали да задругарство потпомогну добрим законима и народном банком. Задружни идеални идеолози, а не шарлатани, удружени са простим, примитивним, али бескрајно вредним и нарочито побожним православним народом, створили су прву веру код пословних људи, како на селу тако и у граду, да су задруге спас народа и државе и да су од Бога благословене. Научни социјалистички идеолози створили су бугарско задругарство, које данас чини част не само својим задругама но и читавом бугарском народу и његовој држави. Као сарадник часописа Београда „Београдских општинских новина”, пре свега желим да се осврнем на урбанистичко и хигијенско подизање бугарских градова и на комуналну политику, коју они воде, преко својих кметова (тако се зову њихови претседници општина) и градских саветника (тако се зову њихови већници).

Софија пре пола века и данас...

Ја сам као новинар био у Софији пре педесет година. У то време Софија је још била стара касаба, огледало њене страшне прошлости без икаквога модернога хигијенског изграђивања и уређаја. Све је у њој било старо и примитивно, па и сам живот њених житеља. Сад, после пола века, ја нисам могао познати некадању Софију. Она је данас град претежно европски, са многим лепим улицама и модерним вишеспратним палатама, савремено уређеним по свима урбанистичким принципима и строго хигијенским уређајима. Али ваља рећи да ту приватни људи, као појединци, нису много учинили. Подизање модерне и савремене Софије, дело је, у главном, прослављеног бугарског задругарства. Са извесним изузетком, све велике и узорне палате у свима главним улицама и у центру града подигло је задругарство за своје задругаре. Те су палате тако подигнуте и у њима распоред учињен, да у њима сваки задругар има свој сопствени дом, какав је сам назначио при подизању палате. Ако и колико дугује за свој дом, задругар плаћа својој популарној банци предвиђену и сношљиву отплату. Оваквим подизањем заједничких домова, задруге су не само смањиле број бескућника но их готово у Софији и нема, сем оних који су пролазни. Софијске су улице регулисане и нивелисане и главније поплочане нешто керамичком циглом, нешто каменом коцком, а извештајни део ломљеним каменом. Али код овако релативно добро уређеног града, код странаца изазива не мало чуђење: зашто грађевинска политика Софијске општине није упоредо са поплочавањем коловоза изградила и модерне и савремене тротоаре, ко-

ји су можда потребнији од самог коловоза, јер улицом иду кола, а тротоаром људи пешаци. Рекоше нам да се зато није имало сретстава, а општина није нашла за мудро и потребно да се за израду тротоара задужи, а још мање да их изводи на терет сопственика имања и да их са тим осетно задужи у данашње време. Брат Иван Иванов, претседник Софијске општине и претседник Бугарског Савеза градова, гледа на ту ствар другим очима, но што гледа Брат Влада Илић у Београду и Брат Ербер у Загребу. Да ли Брат Иванов има право што не изграђује тротоаре на терет сопственика имања, ми у то нећемо улазити, али мо-

Ректорат Софијског универзитета

рамо рећи да су софијски тротоари једна срамота за Софију, као престони град релативно добро изграђен. Али ти, готово разривени тротоари, имају и једну симпатичну последицу, симпатичну бар нама „старцима”: због њих таквих, софијске даме, ма колико биле модерно одевене, не могу носити на обући високе и јако шиљате потпетице, као што их носе наше Београђанке и Загребчанке, биле богате или сиромашне.

Плевна

Плевна је врло значајно историјско место, у чијој је котлини и на околним висовима сатрвена непријатељска сила и синило сунце слободу Бугарском народу. По утврђеном узусу, који, по свему изгледа, у Бугарској влада, Плевна је, са малим изузетком, остала стара провинцијска паланка са свима одликама примитивне вароши и са још примитивнијим животом у њој. Од модернога и савременога у Плевни се могу видети опет само задружне палате и три скромна споменика захвалности Русији за ослобођење Бугарске. У варошкој градини, у центру вароши, мањи споменик, са малим ратним музејом у коме је израђена марљивс рељефна карта бојишта при ослобођењу Плевне. На скверу, у центру града,

споменик, гранитне пирамиде на чијем је врху бронзана фигура слободе. Сем ова два скромна споменика има и једна хвале достојна костурница у врху великог парка, као скромна капела. Зграде су из старе прошлости, а ни један модеран хотел и ни једнога метра модерне калдрме, а многе су улице, готово и без икакве калдрме!

Трново

Трново је стара слава Бугарске — прва царска престоница. По својем географском положају, Трново је чудесан град, каквоме је тешко наћи равна. У доба старе славе Бугарске, Трново је подигнуто на седам брегова и у седам међубрежних увала и више се није имало где ширити и развијати. Река Јантра својим вијугањем кроз увале а између брегова на којима је град и подигнут, направила га је правим чудом од лепоте. Испод Трнова и његових брегова тунелима и преко мостова пролази железница. При излазу из тунела путнику се пред очима указује нова варош, као да има више вароши једна крај друге. Због таквога терена улице су му узбрдне и низбрдне, а жељезничке станице су му и на доласку и изласку нешто удаљеније што даје зараду фијакеристима, који још живе у бугарским градовима. У самом граду има само један раван простор од неколико стотина квадратних метара, на коме је подигнут скроман али веома леп споменик са високом гранитном пирамидом на чијем се врху уздиже бронзана фигу-

Општи изглед Трнова

ра слободе, а на узвишеноме постољу са све четири стране постављена по два бронзана војника природне величине са ратном спремом. Ове војничке фигуре претстављају два војника из руско-турскога рата; два из рата српско-бугарског, два из балканских ратова и два из Светског рата. Крај сквера на коме је подигнут споменик, на једном крају подигнута је модерна пивница, Официрски дом, са лепом терасом, са које се лепо може посматрати не само споменик но и Трново. На другој страни изграђена је врло лепа гимназијска згра-

да. И Трново, и ако је историјски најзнаменија варош у Бугарској остала је претежно стара паланка са примитивним уређајем. Зграде које одговарају данашњем времену могле би се на прсте избројати, а калдрме ни једнога метра модерне. Терен је Трнова такав да се он не може развијати па ма колико имао развијену радиност, јер нема ни један од услова који би му пружали могућност да се развија. И у њему живот тече као и у другим бугарским градовима. Народ је вредан и штедљив и не

Поглед на један део Трнова

осећа се никаква брига а још мање каква утученост због сиромаштва. Готово нигде у Бугарској, па ни у Трнову, не да се тако осетно уочити разлика између имућних и сиромашних, јер сви раде и сви скромно живе. Разметања и лудорија нема нити се оне могу видети ни после пола ноћи, а камо ли дању. Кад се Трново види где је и какво је, онда се није чудити што у новој Бугарској није остао престони град, већ су му задржане само неке историјске традиције. Ваља нам рећи да је Трново, као и многа друга места у Бугарској, особито важно за туристе, јер се у њему да видети оно што се слично не да видети ма на којем другом месту света. И зато су надлежни у Трнову подигли особито лепу туристичку кућу на једном шумовитом видуку одакле се могу посматрати све лепоте Трнова и његова, као змија вијугава Јантра.

Казанлик

И у Казанлику као и у свима градовима Бугарске води се иста грађевинска политика. И овде веле: ваља радити и зарађивати, а и у старим се кућама може лепо и добро живети. У старим локалимa — дућанима и кафанама боље се ради и више зарађује, но што би се радило и зарађивало у новим, великим и модерним грађевинама. Ово своје мишљење потврђују примерима чак и из нашега Београда, са Албанијом на Теразијама. У Казанлику готово и нема савремених грађевина сем једнога лепо уређенога хотела на тргу у центру

града, који, кад би му хотелска послуга била поштенија, чинио част овоме месту, које је знаменито и у свету чувено због познатог ружиног уља (мириса). Ни овај бугарски град на калдрму не троши паре, јер, по њиховом мишљењу, изграђивати калдрму значи бацати паре у блато. Ружина поља и фабрике производње ружиног уља овоме граду уздижу углед у свету и стварају рад и зараду не само градским радним људима, но и околини у великом простору. Као што је познато ружино уље је веома скупо те ми је то дало повода да посетим једну фабрику, те да видим саму производњу ружиног уља. Видео сам да се пече као и наша шљивовица. За један литар уља потребна је комина од две хиљаде кила ружиног цвета. Ваља признати, да ипак ружино уље није скупо, а нарочито кад то није каква животна потреба, већ велики луксуз. И у овоме граду не примећује се никаква осетна брига од пословне кризе, јер је Бугарин и са најмањим задовољава. Са том одликом Бугаре је сам Бог одликовао.

Габрово

По раду и производњи Габрово је понос Бугарске. Габрово је мали град али велико индустријско место са више од стотину већих индустријских предузећа разноврсних индустријских грана. Габровачка индустрија уз припомоћ индустријских предузећа из осталих градова, успела је у великој мери да Бугарску еманципује од страних фабриканата, који су, готово, онемогућени у Бугарској. Бугарска се све више еманципује од стране индустрије и њених продуката. Само Габрово са његовом комуналном и грађевинском политиком даје вам слику једнога великога и богатог села. О каквим великим и модерним грађевинама, сем нешто опет задружних, не може бити ни речи, јер их, готово, и нема. А што се тиче градских улица оне су праве сељачке кривудава и некалдрмисане са читавим бреговима прашине. Но ипак се не да приметити никакво ни најмање незадовољство, јер су и у овоме граду Бугари велике радише и још веће штедише. Сви су задовољни са оним што имају, наравно са надом да ће сутра бити боље него што је данас. И тако кроз векове! Ваља напоменути да је у Габрову било преко педесет индустријских предузећа — фабрика — у рукама Јевреја. Пошто Бугарска настојава да својим производима занатским и индустријским, задовољи свеколику потребу бугарског народа, те тиме онемогући увоз са стране, то су се вредни Габровчани постарали и сва та јеврејска предузећа узели у своје руке. Пријатно ми је напоменути, да сам улазећи у једну галантеријску радњу са страначком шалом довикнуо газди: купио бих нешто за успомену, али се бојим да је ово јеврејска радња која ће тражити три пута већу цену, но што вреди, а ја та-

кву погодбу не волим. Газда ми је без устезања и смешећи се одговорио: „Сви смо ми, господине, у Габрову православни Јевреји, а Јевреје Мојсијеве вере ми смо давно отерали из Габрова, па им и фабрике узесмо, те сад нема ни једнога ни за лек! Сви одоше, можда у Палестину. Сви смо ми у Габрову ортодоксни Бугари, а у пазару и пословима прави Чивути.“ Сувише је био искрен!

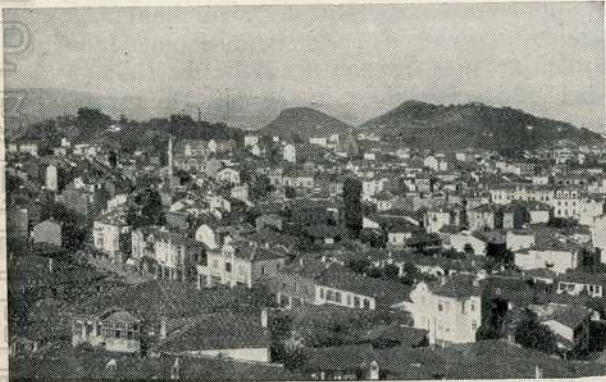
Шипка

Из Габрова колски пут води преко у рату прослављенога и високога Балкана кроз Шипка кланац и саме Шипке ка Пловдиву. Прећи колима Балкан и сићи кроз Шипка кланац до саме Шипке, то је највеће туристичко задовољство какво се ретко у животу једнога човека доживљава. Пењање уз Балкан до његова врха особито је лепо и пријатно. При врху на самом путу постоје две бараке, као путне кафанице, у којима се путници одмарају, права су ругла и ми замерамо бугарским надлежним што су оне чатрље допустили. Пошто на врху самога Балкана, где су значајни споменици и где долазе Бугари и странци као на Габу, требали су бугарски надлежни да подигну један мањи али угодан хотел, са потребним терасама за туристичка уживања, те да многи ту и преноће. На томе месту са једне стране пута постоји руска костурница са једним гранитним постољем и крстом. А одмах на другој страни уздиже се голи вис од са неких стотину метара над самим друмом који се спушта низ Шипка кланац ка самој Шипки. На томе голоме и високоме ћувику подигнут је спомен-манастир Свети Никола. Сам је манастир велики и сличан нашем Светом Ђорђу на Опленцу, с разликом што овај манастир на врху Балкана није израђен са уметничким фрескама, већ са обичним руским иконама. Саграђен је од гранита, који својом силом и висином одговара месту на коме је подигнут и својој намени. Може се без претераности рећи, да је овај споменик величанствен и слава нека је онима којима је подигнут и част онима који су га подigli. Сам овај споменик-манастир Свети Никола на врху Балкана чини част Бугарској, која је тиме одала признање и захвалност Русији. — У колико је било пријатно пењање до врха Балкана, у толико се са страхом спуштало низ Балкан кроз Шипка кланац. У својој политици изграђивања путева Бугарска не прави крај путева и бране, као што то ми градимо, те путника страх хвата кад ауто или аутобус јури низ стрмен од преко две хиљаде метара кривудаваим путем са чије низбрдне стране нема ограда, која би на случај несреће задржала кола да се не превале у страховити понор. Низ такве се страхоте силази чак до самога подножја Балкана у Шипци, која је једно и сувише бедно место на које се путници не би ни

освртали, кад ту не би постојао руски манастир толико луксузно изграђен, да му нема равна не само на Балкану но и на другим странама света, те туристи морају стати у Шипци да посете манастир и да се диве његовим лепотама.

Пловдив

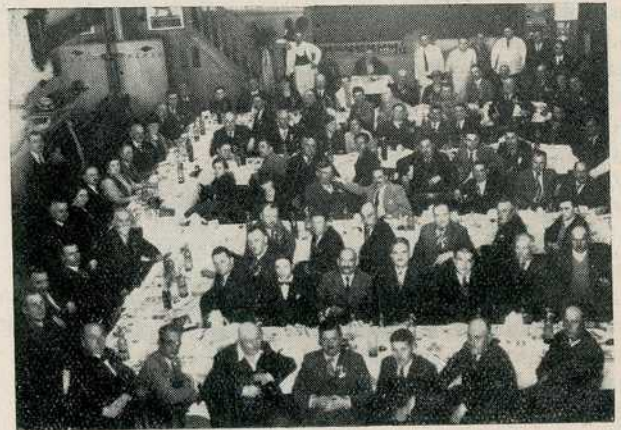
Пловдив је глава јужне Бугарске, као што је Скопље наше јужне Србије. Пловдив је врло јако трговачко место. Све врсте рада у

Општи изглед Пловдива

највећој су мери развијене. Ни у којој се грани не осећа каква лабавост и мањкавост. Свак је на послу, био газда, био најамни радник. У Пловдиву се не може видети, као код нас у којем хоћете граду, да у доба дана кад се ради, видите људе по кафанама да седе и да се картају. У доба кад се ради свако је на послу, те се не може разликовати ко је послодавац а ко службеник. Не можете наћи никога, који ће вам се пожалити на немаштину и оскудицу у животу. За велику, разгранату и свестрану трговину и радиност уопште, теренски положај Пловдива није погодан и град се не може развијати у лепом облику. У самом Пловдиву на две стране уздижу се два брега. Мањи на коме је стари некадањи град Бунарџи-тепе; а други већи и уздигнутији Демерџи-тепе на чијим се теферичима после обуставе послова пење нарочито млађи Свет. Пловдивска општина постарала се да на оба брега подигне особито лепе пивнице и ресторани из којих се лепо посматра град и његова околина. Ова два лепа Пловдивска брега, то су наши велики и мали Калемегдан на којима наш Брат Влада Илић и ако је јако практичан човек, не би дозволио да и наша Општина на оба Калемегдана подигне бар по једну лепу ресторацију и пивницу, који би Општини доносили велики приход, много више но што Пловдивској општини доносе њени ресторани на поменута два брега. Мени се то у Пловдиву особито допало, јер сам у тим пивницама и ресторанима особито уживао за време бављења у Пловдиву, те

овим чиним сугестију Брат Влади Илићу, да расмотри Калемегданску терасу и да помоћу његових стручњака, а он зна који су, да их не именујем, извиди, може ли прихватити, оно што је његов Пловдивски колега учинио на два брега усред Пловдива. — По својем теренском положају Пловдив има једну главну трговачку улицу која се провлачи између два поменута брега, а већи брег опкољава и дугачка је од жељезничке станице па до краја на другој страни од куда се Пловдиву долази царском џаџом неколико километара. Али како је и Пловдив задржао уске и кривудавае улице, то се не може поставити трамвајски саобраћај, већ је место трамваја установљен саобраћај малим аутобусима, којих има потребан и довољан број и његове билете зову се трамвајске и коштају три лева. У Пловдиву је знатан број великих и модерно изграђених палата, а нарочито задружних. Има неколико нових и особито лепо уређених хотела, пошто у Пловдиву много странаца долази. Има лепих пивница са баштама, јер у Бугарској због тескоба улица нигде нема столова пред кафанама и пивницама. Изузетак у Пловдиву чини само посластичарница са безалкохолним пићима *Милица*, коју држе два млада Скопљанца и пред којом има један ред столова, а пред њима на огради у лепо поређаним саксијама разноврсно цвеће. И у Пловдиву, као ни у осталим бугарским градовима, нема модерне калдрме. Колико сам разабрао, Пловдивска општина није оставила град без модерне калдрме зато што за то калдрмисање не-

Југословенски и Бугарски задругари на банкету у Плевни

ма сретстава. Напротив остала је стара такозвана турска калдрма, јер кад је Пловдив могао, како рече уважени претседник г. Куртев, много стотина ако не и хаљада, година бити без модерне калдрме, може без ње бити и још ко зна колико. „Ми модерну калдрму била асфалтска била од камена или дрвене коцке, сматрамо као колаче на трпези после

доброј и масној ручка! И посматрајући ствар тако, ми ћемо извршити модерно калдрмисање кад све остало потребно нам за угодан живот уредимо и обезбедимо. А данас, као што видите, још нисмо ствар дотле довели.” — Ја жалим што ове разлоге није чуо и наш председник Брат Влада Илић, јер ни он није тако одушевљен за улагање великих сума новаца за модерну калдрму која не само што не доноси никакав приход но и изискује велике суме за одржавање и поправљање, нарочито онде где су несолидно израђене. Е, али наш председник Брат Влада Илић има већнике једнога менталитета, а председник Пловдивске општине општинске саветнике другог менталитета. Наши већници траже модерну калдрму и за Пашино Брдо и за Маринкову Бару а Пловдивски саветници не траже је ни на једноме најужем центру у Пловдиву. Једно једино што су одобрили Пловдивски саветници својем председнику што је модерно и савремено изградио серпентине за коловоз и пешачко пењање на поменута два Пловдивска брега и до врха и постављених пивница и ресторација. Но ми смислили смо уверење, да се Пловдив није довољно модерно изградио само зато што није хтео да се у томе одваја од осталих градова провинција. — Ми Бугари — рече ми председник — не желимо ништа да радимо од чега не би имали користи. Нигде нећемо да улажемо мучно зарађени новац нашег сиромашног радног грађанства, а да нам не донесе пристојну корист. А, као што знате, калдрма само односи, а ништа не доноси, сем што би кола ишла без трускања, а пешаци, нарочито стари као што сте ви, ишли мало лагодније. А за те потребе сад не мислимо да трошимо паре. То ћемо оставити за боље прилике.

Модерне палате по свима бугарским градовима, са малим изузетком су задружне и њихових популарних банака.

*

Ово што смо напред рекли о именованим градовима, може се рећи и о свима осталим местима кроз која смо прошли: Ливеч, Силвиево, Карлово, Пазарцик, Сарајево, Белово, Бања Костенац, Ихтиман, Вокарево, Ново Селце и осталим. Наш Југословенски задругарски поход у братску Бугарску био је особито значајан што се видело и по томе што су нас хиљаде бугарских задругара са својим водећим првацима тако братски и до-

маћински дочекали. Ми дубоко жалимо што нам простор не допушта, да ако не хиљаде а оно стотине узорних домаћина именујемо и да им сваком посебице захвалимо за братски дочек и гостољубиви пријем. Али ипак не можемо прећи, а да не именујемо главне и особито значајне вође бугарског задругарства и то из Софије г.г. Дим. Мишјаков, професор и председник Савеза популарних банака, који је постао Министар просвете; Ради Василев, председник Савеза народних кооперативних банака, који је постао Министар пољопривреде; др. Палазов, директор Савеза популарних банака; Христа Ганев, председник Националног комитета бугарских задруга и генерални директор чиновничке осигуравајуће задруге; Петар Панчев, директор Централне кооперативе „Напред”; др. Гр. Диков, професор и председник Савеза земљоделских задруга из Софије; из Плевне Атанаса Николова, председника Општине и Ивана Попова директора Задружне фабрике шећера, која је ван картела; из Трнова г. Цано Гирганов, управник Популарне банке; из Казанлика деда Константина Бозевлиева, дугогодишњег народног посланика и човека од највећег уважања; његова г-ђа Каја која је необично живим говором поздравила Србе и Југословене, који истовремено и одлучно раде за братску слободу са нама браћом вашом; Гурка Серафимова, председника општине; из Пловдива Куртева, председника општине и управника велике и богате задруге „Напредак” и Ивана Стамболиева. И сви именовани, као и хиљаде осталих задругара, које нисмо могли именовати, тако су нас у свима местима кроз која смо пролазили и у којима смо се задржавали, братски и домаћински дочекивали да то ни један од нас неће никад заборавити. Ми смо управо били чељад њихових домова, обасипани братском и домаћинском љубављу.

Дужни смо нарочито истаћи, са особитом захвалношћу, да су нам, на великом и дугачком путу кроз Бугарску, били десна рука г. Константин Куманов, његова дражесна госпођа Катица и г-ђа Ана уважена супруга нашега драгога брата и друга г. Асена Маркова. Доброту коју су југословенским задругарима чинили на овоме путу забележена је у души и срцу свију наших задругара да ће љубав наша остати према њима док траје нашега живота. Добри људи никад не заборављају добра дела. А ми ћемо нашу браћу Бугаре и сестре Бугарке о томе уверити.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
А
Т
И
В
Е
Р
С
К
И
Л
И
Б
Р
А
Р
И
Ј
У
Н
И
В
Е
Р
С
К
И
Л
И
Б
Р
А
Р
И
Ј
У

Прилови за историју Београда

Др. Стеван З. Иванић
директор Централног хигијенског завода
у Београду

Развој здравствених и хигијенских прилика Београда и градова Србије

(Наставак)

Срби су изгледа много теже продирали са својим захтевима. У колико су успева-ли то је било само зато, што су имали својом народном војском значаја за одрбрану аустријске владавине од Турака. Тако већ јуна 1719 граф О' Двијер заповедник Београда, моли да Њ.Ц.В. одобри грчкој нацији, да јој се дозволи, да се на наслеђеној земљи, међу осталим, и у Београду наставује, и куће у предграђу подиже као и једну цркву и да свој опстанак обезбеди дозволом трговине. Ово да се тиче како староседелаца, тако и досељеника грчке нације.

Извођење послова било је у почетку поверено директору инжињерије de Beouffe, из Брабанта, а доцније чувеном инжењерском пуковнику Николи Доксату.

С обновом београдске вароши такође су се бавиле власти у Србији и изграђивале планове о тој обнови. У протоколу бечког ратног савета заведено је, да се предлог Доксатов по коме се водила преписка с комором прима на знање: 1) да се у будуће ниједном поједницу или грађанину неће издавати тапија, осим онеме који по одобреном плану хоће да зида. Што се тиче предложених поништења раније издатих тапија, треба се споразумети с ондашњом администрацијом; 2) да се оним појединцима који су до сад зидали или хоће да зидају, дозволи осам слободних година. Место да им се кредитира потребан материјал, треба им исти уступити по што незнатнијој цени.

У фебруару 1724 српска администрација у Београду послала је план са опширним извештајем и мишљењем како да се боље уреди немачка и српска варош. Тек у јулу је одговорено да ће овај пројекат бити прегледан, па ће се о њему донети одлука.

У октобру 1724 године инж. Obrister Nik. Dohat von Mores извештава Бечки дворски ратни савет „о узроцима зашто је био спречен да пошље главни нацрт Београда; шаље пот-

пуни пројект замишљеног Београда који се тиче, како његових утврђења тако и нове поделе (односно регулисања) улица с једним уз то израђеним потпуним објашњењем. У исто време шаље план, израђен од Обриста Лајтнанта Сулија уз његове примедбе учињење на тај план. (Н. В. план долази такође)“.

Априла 1728 забележено је да су сви грађани српске народности молили, да се администрацији и поштованом Доксату нареди да им се одреди погодно место за изградњу кућа и да им се обезбеди неприкосновеност својине.

На ову молбу дошао је одговор 28 априла да треба Србима дозволити у Београду једно место за зидање њихових кућа. У колико не постоји никакав приговор, могу такође добити и писмену гаранцију о неприкосновености осим у случају, ако се мора рушити у сврху утврђења, што се има разумети на случај ратних времена.

Дуције у мају 1726 да би се потпомогло подизање кућа, одобрава се администрацији у Србији, да се београдским становницима издаје цигла по јефтинијој цени, затим да им се за тапије као и за потребне промене не наплаћује више од 1 форинте и 30 крајцара, а за катастарску службу од куће само 2 гроша годишње.

Да би се убрзала обнова вароши и подизање грађанских кућа, а како је било немогућно снабдевати циглама и потребе за утврђења и грађанство или оне што желе да зидају, принц Виртемберг је предложио у јуну 1725 да би било подношљивије, да се дозволи, самој вароши за пет или шест година, да на сопствен трошак подигне циглану.

Исцрпније податке о изграђивању Београда налазимо у протоколу експедиције од 1727 на страни 1443. У овом акту обавештава генерал Марули, да шаље план и објашњења Обриста фон Доксата о изградњи вароши Бе-

www.ограда и регулисању и отварању нових улица, с предлогом да се делом сасвим, а делом само делимице разруше неке војне, грађанске и приватне куће. И мада он, Марули, са своје стране нема ништа против овог плана, већ га шта више и потпомаже, ипак мора свестрано истаћи све тешкоће због којих се овај посао неће моћи тако брзо провести у дело. Нарочито, да се не би становници узбунили као да се предложене улице самовољно отварају, а они непрестаном рушењу излажу, моли, да би Дворски ратни савет њему или управи, упутио један јаван акт, за умирење становнишва, да ово не мисли, да ће се регулација вароши и с тим у вези рушења кућа чинити самовољно и без краја.

По овим плановима се изводило уређење Београда. Већ у септембру 1727 заведено је, да је администрација у Србији доставила извештај по тражењу неког Адама Гајера да му се додели земљиште на место његовог. Њему је због извођења утврђења порушена кућа, па тражи и накнаду издатака за подизање нове куће. Том приликом предлаже се и начин, како би се могао Београд калдрмисати и у ред довести без нарочите сметње од становништва.

У августу исте године тражио се од Марулија извештај од кога је и на који начин дато обезбеђење за накнаду штете онима, чије су куће срушене због уређења тамошње вароши и отварања нових улица. У исто време се одобрава да се пробијање једне и друге улице по утврђеном плану још ове године изведе.

Ти су радови морали бити извођени у великим размерама, пошто се у септембру исте године тражи одобрење да би се поставио неки способан палирски зидарски мајстор за подизање радионице, јер се није могао наћи никакав цивилни архитект.

У новембру наређује се да Марули са Доксатом тачно одмери, оцени и извештај поднесе, колико је и каквих кућа у Београду порушено и каква се накнада предлаже. Може се признати оштета само оним сопственицима који је траже. Изузимају се официри и чиновници који су населили празне напуштене куће.

Око ове обнове и уређења Београда било је много преписке и морало се решити врло много заплетених питања. Поуздано је, да су се становници сваки час жалили и да су много што шта тражили па су се морала давати објашњења Дворском ратном савету. Тако је Марули у марту 1728 одговорио на допис упућен 10 марта, да се по молби поседника ново подигнутих кућа у Дугој улици оно што су молили за регулацију још постојећих старих кућа поступи, како је предвиђено по новом варошком регулационом плану, па да се и ови-

ма допусти да кредитован и још дужан материјал не плаћају скупље него што је то утврђено.

У брзо генерал Марули шаље извештај о томе колико је потребно било, да се београдске улице што пре поправе или и покалдрме. У ту сврху требало би уступити градској општини томе намењен фонд.

Око радова у Београду како на утврђивању града тако и на уређењу варошког насеља било је много тужби, па је комора крајем јануара 1728 наредила, да се Доксат узме на са слушање због достава о раду на утврђењима и другим зградама у Београду. У исто време саопштава се, да се прегледају сви радови у Београду како на утврђењима тако и на уређењу улица и подизању кућа и да се утврди, да ли су по прописаним условима подигнуте, па да се штете процене, ма биле и несвесне.

Рад се морао и прекидати. Александар Виртемберг у августу 1728 извештава да је рад морао бити прекидан јер није било довољно дрва за печење креча, а и требало би додати и већи број зидара, јер их није довољно за подизање војних грађевина.

Аустријанци су израдили генерални план Београдске вароши, и српске и немачке, и по том плану су за своје владавине и уредили варош. У том погледу су давали и многе олакшице грађанству, а било је и много протеста и жалби, јер су често ради просецања нових и уређења старих улица или ради подизања других варошких потреба, рушили куће и експрописали имања. Куће су се морале подизати по плану, па су се рушиле старе турске куће. Становништву су чињене олакшице у набавци грађевинског материјала, нарочито су давали циглу из државних циглана по нарочитој цени.

У 1730 у фебруару Марули као командант Београда протестује против писања од 8 и 21 октобра 1729 у Штутгарским новинама, да се рђаво воде послови око утврђења Београда и да се злостављају занатлије на грађевини и захтева да се Доксату и њему потчињеном инжињеру Корпсу да потребна задовољштина (490). Ипак изгледа, да се послови нису водили како треба, јер већ у марту 1730 жали се зидарски мајстор Вернер, да му се никад не дају планови и профили за утврђења, као и да за време његовог присуства још никаква комисија није прегледала, да ли темељи које су други израдили имају потребну чврстину. Дале извештава да зидарске калфе неће да раде на надницу већ од кубног хвата. Зато моли да се не окривљује ако се десе неки неповољни случајеви или штета.

У марту 1728 дошло је из Беча 200 зидарских калфи да доврше београдску тврђаву. У септембру исте године наређује се не само да се забрани да надзорни инжињери туку зидарске калфе, већ да се још једанпут објави да

они, зидари, имају права слободно и несметано где хоће да траже храну за себе.

Око овога су морале бити велике расправе између Доксата и коморе. Тек 15 јуна 1728 забележено је да су примљене на знање тачке предложене од Доксата с којима се комора сложила од којих су најважније: 1) Предлог за покриће трошкова за подизање официрских станова; 2) Односно дрвета и печења цигаља; 3) Односно добављања материјала за израду савског моста; 4) односно награде зидара. Од пријема у Бечу до доласка у Београд по 12 крајцара; 5) плави понедељак се забрањује; 6) зидари који одсуствују с рада или не долазе на трубни знак казниће се од грађевинског надзорника; 7) што се тиче награде, она се плаћа зидарима дневно и зими и лети пола форинте. Затим се дају и друга упутства односно куповине грађевинског материјала, издржавања зидара и др.

У фебруару извештава кнез Виртемберг, да је протумачио Доксату према приспелом наређењу да треба што пре да пожори предлог, како би било потребно, да се калдрмишу улице и да се на скоро подигнутој експланади не зидају куће друкчије него на један спрат.

У истом месецу 1729 одобрава се Виртембергу, да се тамо на Еспланади на дунавској обали, куће не зидају више од једног спрата и да се почне са калдрмисањем улица. Сопственицима дозволити зидање кућа на таквим местима, где се неће морати доцније рушити. Што се тиче уређења улица дозвољено је Виртембергу да се о томе споразуме с Доксатом, као и о зидању нових зграда и рушењу оних које сметају, само пазити, да се не руше одједанпут, већ поступно, да се не би становници тужили да остају без крова.

Радови с пролећа 1729 морали су бити врло живи, јер у марту те исте године дворска ратна канцеларија одобрава кнезу Виртембергу план и остале предлоге за рад на београдском дворцу, у вароши, на мосту на Сави и што се тиче радова у тврђави и вароши као и подизање два магацина за барут, а по предлозима инж. Обрствахтмајстера Вајса. Одобрава се зидање и једне мале пекарнице од 2 пећи у дворцу. Исто тако регулишу се питања радника и грађевинског материјала.

Поред Дуге улице (Lange Gasse) или Трговачке улице позната нам је као нова и улица Тридесеторице (Dreyssiger Gasse). О њој извештава принц Виртемберг у мају 1729, зашто је морала бити отворена, као и да је још неколико кућа порушено због унутрашњег утврђења. У Дугој улици се, изгледа, нарочито радило с пролећа 1729, јер у априлу јавља Виртемберг, да је наговестио трговцима у Дугој улици да се због регулације њихових кућа по новој уредби обезбеде робом у року од три ме-

сеци. Поред њих помиње Д. Ј. Поповић и Ерделску улицу (Siebenbürgergasse).¹

Дуга улица изгледа да је била главна улица београдска тога доба. Језуите су у Дугој улици грађанима из Београда Гилићу и Бишофу (Gillich, Pischoff) насилно хтели отети куће чије их је зидање стало великих трошкова, те октобра 1731 моле Марулија да нареди, да им се куће заштите, а окућница премери, да би исте могли по садашњем плану зидати. Већ 24 октобра дају се упутства администрацији у Србији, како треба да се држи због оних кућа београдских грађана Gillich-a и Pischoff-a које су језуите спречиле.

Аустријанци су намеравали да потпуно преуреде и регулишу Београд, како тврђаву и насеље у њој тако и варош изван ње. У колико су они у томе успели тешко је рећи, али свакако да су за двадесет година многе измене и учинили. Поред овог рада у Београду у протоколима помињу се и извештаји војних команданата о стању утврђења Палежа, Шапца, Пожаревца и карантена у Параћину и Чачку.

* * *

Није нам познато, одакле су се београдска тврђава и београдске вароши снабдевале водом, али према постојећим подацима, изгледа, да је поред водовода било и бунара. Римски бунар у граду, по свој прилици, био је резерва у случају опсаде, иначе се и град снабдевао водом из водовода.

У протоколима бечког ратног архива спомиње се, да је гроф О' Двијер 1718 нашао у тврђави београдској много бунара и изворе с изврском водом, па је откривена и топла лековита вода. Ова вода и данас стоји у запуштеном стању у близини куле Небојше. А за време турско употребљавана је као лековита.

О овим водама има и доцнијих извештаја, а 1724 у јулу администрација у Србији шаље предлог, поред плана, израђеног од кондуктера Херпорта, како би се могле у боље и трајније стање довести у овдашњој вароши и тврђави нађени бунари и брдски извори, додајући томе да је одмах потребно трошкова 1000 форинти, а затим само 150 форинти годишње за одржавање. Овим плановима би се обезбедило према извештају, довољно воде и за тврђаву и за варош како зими тако и лети. Али, изгледа, да тај пројекат није био баш најбољи, јер већ у јулу се извештава, да тај водовод није практичан, јер се вода дрвеним цевима спроводи. А да би се отклонили недостатци воде који се већ осећају у тврђави, а и да публика не би трпела без воде предлаже се, да се раније постављен српски бунарчија задржи под старом платом.

¹) Др. Душан Ј. Поповић, Београд 200 година, Београд 1935 стр. 54.

Приликом уређења Београда поуздано се изводио и нов водовод или уређивао стари. У 1731 Марули шаље у Беч на одобрење модел једне машине која се жели поставити за црпљење воде из бунара у тврђави.

Виловски¹⁾ спомиње да је за тадашње време, кад су Аустријанци освојили Београд важио као врло велика реткост и чудо велики бунар у београдској тврђави, за који се држало да је остатак из римског доба „римски бунар“. Он је у стени ископан, дубок 108 стопа и имао је 212 степеница којима се силазило у њега. Служио је за снабдевање гарнизона водом за пиће у време опсаде, јер се морало у том случају помишљати на решење великог грочанског водовода. Зидане бунара завршен је 1731. У децембру месецу те године кад је овај бунар довршен инсталирана је и нарочита црпка за вађење воде. То је био повод за велику војничку свечаност.

Према свему изгледа да се Београдска тврђава снабдевала водом с две стране, из римског бунара и грочанског водовода. Одакле је снабдеван водом водовод мајора Сулија и Херпортов није нам познато. Изгледа, да то ипак неће бити из грочанског водовода, јер се у оба извештаја помињу резервоари у самом Београдском граду, па се одатле водила вода у српску и немачку варош.

Вероватно да је грочански водовод онај из Малог Мокрог Луга, о коме нам помиње Миљевић.

Београд тога времена имао је и јавно купатило. Око њега се отимала оријентална компанија, док га није добила од општинског магистрата под најам у искоришћавање. Компанија је прво тражила да варошко купатило експлоатише без најамнине.

* * *

Београд под Аустријанцима располагао је и канализацијом. О овоме има помена у архиви Бечког дворског ратног савета из 1729. У септембру месецу, извештава администрација у Србији, да је потребно, да се изради у доњем делу Дунавског града Београда један главни канал за одвођење кишнице у Дунав и да се трошкови за израду овог канала узму из црквеног фонда. Треба одредити нарочиту комисију која ће израдити план канала, а пошто тај посао сврши, поднети извештај. Споредни канали који ће везивати куће с главним каналом пашће на трошак појединаца. Истог месеца поручује дворски ратни савет, да се *in puncto* одвођења воде и кишнице очекује поближи извештај.

У фебруару 1724 администрација у Србији шаље Бечком дворском ратном савету цео

програм и предлог о уређењу Београда. Уз то приложе и исцрпан извештај и предлог како би се за будућност могла боље уредити немачка и српска варош укупно и свака посебно. У прилогу се шаље списак који се еснафи већ налазе у Београду, а који би се још могли населити.

Под потписом Цара Карла, Евгенија Савојског, грофа фон Дитрихштајна и М. Бурхаузена и Франца Мар. Коопера дворски ратни савет одговара 18 фебруара 1724 под насловом: Карл, Божјом милошћу изабрани римски цар за сва времена *Mehrer* царства и прописује административно уређење немачке и српске вароши.

Поред тога прописане су и еснафске уредбе за пекаре и месаре па и друге занате.

Има помена да се у Београду тога доба водило надзора и над намирницама за живот.

По тој уредби од општинских саветника један је морао бити болнички отац (старалац) који је морао радити бесплатно *sine agravio civitatis* из почаст, као и претседник и градски капетан.

У десетој тачки се наређује да варош мора имати и градског димничара, коме морају плаћати кућевласници одређену награду за повремено чишћење димњака. Исто тако варошка општина морала је имати пожарну опрему, црпке, бурад за воду итд. За ову службу имала се прописати нарочита уредба.

Одобравајући, да дотадашњих осам пекара, поред два француска пекара, и на даље наставе свој рад, уредба одређује, да се тежина и цена хлеба утврђују не свака четири већ сваког месеца. Затим одобрава да се у потребном броју одобри рад и пекарима, Јерменима, Србима и Јеврејима. Исто тако одобрава се рад и месарима, чији се број утврђује на дванаест, али с тим да администрација према потреби може овај број увећати или смањити. Градски магистрат стараће се о доброту (вредности), цени и тежини меса. Крчма, пивара и свратишта било је тада у Београду 140, па је уредба мишљења да тај број премаша врло много потребе и саветује, да се постепено смањи на 48 разлажући, како то треба спровести.

Осамнаестом тачком уредбе одређује се постављање градског физикуса с платом од 150 форинти годишње коју ће примати на општинској каси. Тачком 19 одређује се, да се оснује варошка аптека и да се поставе берберин (хирург), чијом платом се неће оптерећивати општина и нарочито испитана и заклета варошка бабица. Двадесетим чланом наређује се уређење болнице за лечење и смештај болесних и сиромашних људи, за чије ће подизање варош одредити подесно место, где ће се из ранијих завештања болница назидати, а у будуће ће се допринети да се издржавају шест мушких и шест женских лица. За о-

¹⁾ Beiträge zur neuen Geschichte Oesterreichs, Wien 1908 Wilovsky, Belgrad unter der Regierung Kaiser Karls VI (1717—1738) стр. 25.

лакшање овог уређења одобраваће се из царских прихода материјал за шест стотина форинти, чему треба прорачунати и сопствене трошкове или се у тој висини могу ставити на расположење од ерара. Поред тога генерални ратни комесаријат ће дати на расположење 12 простих кревета за сиромашне.

По овој уредби већ је 1725 образована Београдска општина, о чему је администрација у Србији известила високославни царски дворски ратни савет у мају 1725.

На крају тога извештаја спомиње се да је за градског лекара потврђен постојећи лекар господин Gaspar O'Deulin. Али како због скупоће у Београду није довољно 150 форинти годишње, општина ће му плаћати 300 фор. годишње и моли да се то одобри, јер и градски магистрат и целокупно грађанство цене врло много изванредно искуство овог лекара у медицинским стварима.

После његове смрти половином 1729 дошао је Кварин, али је и он умро 1735, па је јануара исте године администрација у Србији за привременог градског физикуса поставила др. Унгара. Потврђен је 17 јануара 1735. Др. Унгар је умро 1737.

У Београду и Србији је често беснела куга а било је и других болести. Од куге је умрло и неколико лекара, а помиње се да је један умро од срдоболе.

Болнице су често пута биле толико пуне, да су морали реквирирати грађанске куће за смештај болесника.

У Београду и Србији тога доба помиње се 56 лекара, хирурга и фелдшерера. Од ових је било 18 с титулом доктор медицине, 11 се називају медикус, а остали су били хирурзи и фелдшерери.

Поред лекара помињу се и војни апотекари с пољским апотекама. Али у Београду тога времена постојале су и јавне апотеке у вароши. Прву такву апотеку, изгледа, да је створио Јован Баптист Роба.

Хигијенске прилике у Београду мењале су се према његовом привредном и социјалном напредовању. Несумњиво да су у време цветања турског Београда у 16 веку биле и хигијенске прилике боље. Евлија Челебија помиње тај Београд сав у цвећу и воћњацима, с лепим и пространим кућама. Аустриски Београд из 18 века био је напредна варош са широким улицама, лепо калдрисаним, засађеним дрвећем. Бубулдере био је у виноградима, а цела варош у цветним вртovima и воћњацима. Околина му је била пошумљена, а на Авали је била подигнута стаклена ловачка коћа. Београд је имао неколико апотека и велики број школованих лекара. Имао је уређен варошки санитар, поред војног, с градским физикусом на челу. Поред војничких болница постојала је

и градска. Велика болница одржала се све до Карађорђевог времена.

Против куге су постојали карантени у Параћину с лазаретом, у Чачку и Црној Бари према Босни. Карантени су имали и лекаре, односно хирургије и фелдшерере. Онај у Параћину је, изгледа, био најважнији и добро опремљен. У карантенима су задржавани путници из Турске у време кад би се сазнавало да тамо влада болест. Ту је и роба дезинфикована кађењем.

Крагујевац је после рата између Турске и Аустрије од 1717 потпуно опустео. Али варош се убрзо обновила, јер су јој Аустријанци као политичком центру придавали више важности него Турци. Крагујевац је био седиште целе нахије, а природно утврђење за цео крај. У Крагујевцу је било седиште провизора Јована Хорвата и нахијског обор-Кнеза Синише Марковића-Млатишуме. Тада је било у Крагујевцу 110 кућа.¹⁾

У ово време, узгред да поменемо, Крагујевац је изазвао нарочито велику сензацију 1729 с тако званим вампиром, па су и новине о томе догађају писале. Принц Виртемберг је о томе послао извештај Бечком дворском ратном савету, описујући шта се нашло парањем ископаних лешева човека, жене и деце којима је тај вампир сисао крв.

Параћин је био важно место због карантена. То је, изгледа, било главно гранично место кроз које се пролазило из Турске. У Параћину је поред карантена постојао и лазарет с доктором или кужним хирургом на челу. У протоколима бечке дворске архиве чешће се помиње ова варош нарочито због појаве куге, поштрења карантенских мера, дезинфекције, оправке зграда, промене лекара и хирурга. И овде је умрло неколико лекара и хирурга од куге.

Као вароши тога доба постојали су Ваљево, Шабац, Чачак, Крушевац, Смедерево, али немамо о њима никаквих нарочитих података.

Само смо успели да нађемо у протоколу експедиције бечког дворског ратног архива из марта 1725 год. под насловом: „Explication des Plans von *Usitza*, einer türkischen Stadt, Neun Stunden von (der) kayserlichen Gränitz gegen Seraille, gellegen“ — нешто о Ужицу тада под турском влашћу. Том извештају за војне сврхе приложен је план Ужица, па се у ствари тај план објашњава.

У извештају се вели, да се у ужичкој тврђави могу видети до 40 малих барака које су на саме зидове прислоњене, али гарнизон не станује у тврђави, већ се само налази један одибаша или чодофицир са 12 људи на стражи.

¹⁾ Јеремија Д. Митровић, Крагујевац.

Глиша Елезовић,

начел. Минист. просвете у п.

Турски споменици за историју Београда и Србије

(Наставак)

XXV

15-V-III-1817 (2 шевал 1232)

Хусеин, свакако чиновник на Порти у Цариграду и можда повереник београдског мухафиза, Марашли Али паше, извештава га да су му са Порте послали три царсва фермана и да су његови чокадари донели отсечену главу Карађорђеву.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 17)

Племенити и штедри мој добротворе, срећни и милостиви мој господару,

На адресу нашега господског маршалства овом приликом послата су три царска фермана који разносе срећу: један којим се тражи извештај о стању војника тобдија и рабаџија у граду Соколу; другим једним се тражи извештај о топовима; једним се опет наређује ревизија војника џебхеџија.¹

Приватни царски чокадари,² придодати вама на службу, који су овамо стигли са отсеченом главом неверника Кара Ђорђа, вратиће се мало доцније.

¹ Тур. џебхеџи и џебхелу буквално првобитно оклопник, доцније територијални војник по старом, феудалном, војном уређењу Турске.

² У ориг. *џука-дар* или *чока-дар*, реч перс. покрела. Некад тако су се звали служитељи у ливреји од чохе у царском двору, или конаку великог везира и осталих везира и обласних управитеља, који су пред вратима стајали, странкама кад су пред цара или друге великодостојнике излазили одизали и спуштали завесу на вратима и који су сачињавали нарочити ред. *Чокадар* се некад звао у двору и служитељи који је носио султану кафтан. Чокадарима су се звали и неки служитељи који су свршавали званичне спољашње послове државне или појединих државних надлештава.

Било је и т. зв. *капи чокадара* служитељи, лакеји у чојана одела обучени, на В. Порти и у унутрашњости при видајетима, који су били под заповешћу валијиних помоћника (*џаја*), службеници који су валијама свршавали наложене послове.

У двору, за време старог уређења турске, било је 2000 чокадара стављених на расположење вел. ве-

Кад божјом помоћу ваше господство буде обавештено о овоме, постараћете се да се наредбе помешних царских фермана изврше.

Вашем господству покоран

2 шевала (L.), (1)232 године.

У мухуру:

Његов слуга Хусеин.

XXVI

25-VIII-1817 (12 шевала 1232)

Концепт извештаја Марашли Али паше, мухафиса београдског великом везиру у Цариград у коме му јавља да је Кара Ђорђу, који је неочекивано прешао овамо, „удесио казну”, да је

зиру, кога су пратили ливреисани са сребром украшеном камџијом за појазом.

Баш чокадар звао се старешина султанових камаријера (собара), који је имао под својом заповести четрдесет служитеља. Приликом свечаног похода султана **баш-чокадар** је ишао с десне стране поред коња држећи леву руку султанову коњу преко гриве и ношећи у једној кеси од сатина султанове папуче.

Икинџи-чокадар био је потстарешина дворских служитеља и ишао је султану с леве стране.

Чокадар-ага био је шеф султанове гардеробе, приликом свечаности, кад је султан ишао у џамију, **чокадар-ага** је ишао за њим, и бацао ситне паре у масу гледалаца.

Салма-чокадар (од салмак послати, избацити) били су врста, тајних инспектора на челу многих полициских агената, којима је била дужност да прерушени ноћ и дан инспектирају и држе под присмотром *џаршију*, кафане и друга јавна места. Они су припадали јаничарском ојаку. Нарочито су гонили коцкаре и друге људе који су се одавали неморалном животу. Пазили су да џамије, школе буду у добром реду, а кад хоџа позове правоверне на молитву, камџијама су терали у џамију грађане који нису хтели да иду на молитву. За време свечаности **салма чокадари** имали су на глави **калпак** или шубару са теменом од зелене чохе, обучени у дугачку хаљину која се звала **пирпири**, у шалварама које су се закопчавале изнад чланка као камашне (Хусеин Ђазим Кадри, **турк лугати** код речи *џука*; Barbier de Maunard, **dictionnaire turc-français**, v. I, s. v. *tchoq*; Ш. Сами, **кабус-и-турки**, код речи *џокадар*).

добио одобрење да смакне и Милоша, али наводи разлоге зашто то неће бити лако изводљиво, даље извештава о приликама у Србији и предлаже шта треба учинити за њено обезбеђење и одбрану.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 87)

Б. п.

Од када смо, захваљујући Њ. В., врелу правде и сенци бојој, дошли у Београд, раја је само привидно покорена, а њени главари иако су с времена на време изражавали своју верност, ипак је утврђено да у души мисле на буну. Срце им је удружено с подлошћу и о томе је јављено. Везе мешања са Русима и симпатије за њих нису никад ни прекидали. Ако се буду запазили код Руса знаци кршења уговора, јављено [вам] је раније узгред (ова подвучена реч у оригиналу је прецртана) да ће им они у том случају следовати. Молио сам, ако нема сметње, за љубазност да будем обавештен о томе: какви су односи између узвишеног царства, моћне силе, и Русије? Јесу ли пријатељски или обратно, како бих се у случају потребе знао управљати према приликама.

Известио сам за део жита, одређеног раније да се донесе из Видина и Влашке, као градска храна, које је приспело. Видинско жито пошто је укварено, упаљено и жижљиво, изгубило је способност да се може чувати. Да не би сасвим пропало, било је потребно да се да у замену. Држећи се срећно приспелих високославних наређења, којима је заповеђено и одобрено да се речена замена учини, ја сам известио која је количина по нахијама раздата. Нужно је за времена испослати велике количине жита.

Пошто је истекао рок службе за сваку евентуалност одређеној хиљади војника од „фатихана”,³ пошто ни кад би се задржавали не би остали, то је писато небројено пута да се организује друга војска на њихово место, јер није упутно после њихова одласка да њихова места остану празна.

Иако је писато да је нужно да се благовремено сврши с Милошем, у очекивању да изађе потребна узвишена одлука (подвучене речи су у оригиналу прецртане), он се од часа до часа усуђује да предузима ствари и заузима такво држање које његов положај утврђује.

Будући су у прошлим догађајима⁴ трпели били велику оскудицу у храни, а нарочито за со, то је сад поменути (Милош) спремио велике количине соли и међусобно се договара са нахиским кнезовима.

До сад преко, у Земун, није прелазно, осим што је у мојој понизној пратњи једанпут прелазно. У петак, датума који носи ово писмо, изненада, прешао је преко, изговарајући се: „Имам посла у Земуну”.

По мишљењу моје маленкости овај његов „посао” биће да се одлучио на некакав договор.

Не престаје да се усуђује да заузима држање и

³ Нека врста војске о којој ништа ближе нисам могао дознати.

⁴ Мисли се на време док је трајао устанак.

да чини поступке којих је последица смањивање ауторитета моје маленкости.

Ако је узвишена воља сагласна, нека се за мухафиза Београда одреди један од великих везира. Но ако ради саме ствари није zgodно разрешење моје маленкости, онда молим нека се милостиво изволи наредити да се ови крајеви појачају. У очекивању заповести и одговора на писма моје маленкости која сам с молбом поднео милости В. Е., сад приспела, која распростире срећу (у оригиналу подвучене речи су прецртане).

Раније сам известио да је из Русије дошао по злу чувени Кара Ђорђе и да је неочекивано и без страха прешао на ову страну. Као што је раније било јављено, ма да није недостајало ни једно од троструког зла, пошто му је допуштењем хваљенога узвишенога бога удешена казна, у очекивању наређења и заповести како ће бити донесено узвишено решење на моја врло понизна писма, сад је кратким писмом Ваше узвишености дато допуштење за погубљење поменутог. Да ће се појавити један други Милош, није тешко претпоставити. Поменути с једне стране, Кара Ђорђе с једне, њихова сва хвалисања ослањала су се на Русију, која им је постала њихово упориште. Није далеко од помисли да би погубљење Милошево било давање повода Русији. За случај да му се приреди казна, ја сам известио да Срби нису задовољни са њим и да га мрзе. Ма да од њих не би било немогуће добити њихову колективну тужбу против њега, али Русији се у том случају неће моћи дати одговор.

Моје уклањање из Београда не би било по вољи Русији.

Изволели сте наредити да ради договора о овим пословима моја маленкост пошаље у Цариград свога помоћника (ћају), царског дворског хоџу Ахмеда Решиди, слугу вашег и то баш у овом тренутку, кад сам заузет око средстава за одбрану. У свакој прилици заповест и наређење припада Вратима правде. Као верни слуга узвишенога царства, ја сам роб који за вазда не примам ослобођење. Тога ради ја немам друге сврхе осим мисли да у свакој прилици и на сваком месту радим по жељи В. Е. Суштина мога писања да се одавде уклоним није помисао да се Београда курталисавам, него само и једино то да тим поводом дам могућност да се ствар овде појача. А буде ли потреба изискивала да ја на његовој одбрани останем, по својој покорности ја ћу ту остати до века. То ми је била мисао у свима временима. Само с обзиром на њихово стање, према ономе што је мојој маленкости дошло до ушију, Русија ће посегнути да погази уговор, како неки кажу у савезу са Немцем (Аустрија). У том случају, ако они одједном предузму акцију противну уговору, начиниће се велики метеж.

Као што је напред речено, време боравка војника „Фатихан” истекло је. Зато што се сваки вратио у свој крај, њихова су места остала празна, а међутим још се није видело никакво наређење односно организовања војске. У случају да се обистини тако што год, 1000 војника нису ништа. Војска с којом располаже ваш слуга у том случају не би била довољна, и било би тешко дати цевапа таквој врсти непријатеља вере.

Осим тога, како је поменуто, жито по нужди дато ради размене и раздељено по нахијама, иако је послат извештај са списковима из којих се види која је количина жита остала по магацинима у Београду, У случају да се обистини прекршај уговора од стране Русије, Срби ће се њој придружити. На тај начин неће бити могуће од њих добити жито које им је дато. Једном речи неопходно је да се за времена спреме велике количине жита.

Прошлех година била је одређена нова војска под изговором да се шаље на зимовник. Мишљења сам да је неопходно потребно да се овога пута под неким другим изговором пошаље више војске.

Раније сам известио о стању обале реке Дунава у крају где се налази ђумрук. У случају да нас, сачувај нас, вишњи Боже, непријатељи вере нападну са стране реке, нема никакве бране. Да би у том случају при првом налету ушли у саму варош, известио сам раније. Исто тако, ма да је јављено да је нужно да се изнова шанчеви и бастиони и шарапови пуне и подижу, ипак за послове градње досада није се изволело подарити и поклонити ни једна аспра. А моја маленкост што је новаца имала, потрошила је на узвишене царске послове, као што се видело из наших поднесених рачуна.

Недокучно чудо боже! За то што се 9 дана овога текућег часног месеца шевала од једне нечувене олује један део градских зидова дуж обале Саве нагао и пао на земљу, тврђава је и с те стране оштећена. Потребно је да се изнова подигне. Ма да је покорност моје маленкости дужност, подизање на брзу руку, пре но што се Сава повуче, тежак је посао и нужно је да се причека док Сава не опадне.

За то што је цела преписка моје маленкости дело пера, срцу угодна, нашега поменутог господина помоћника (ћаје), слуге вашег, није било могуће одвојити га од моје маленкости. Упозоравање на опасности које треба сад отклонити, гласови који се проносе и наговештаји, све је као што је горе изложено. Према томе, ако је тражење поменутога господина од стране В. Е. ради тога да вам изложи право стање о Русији, онда прикривени њени зли умишљаји, као што је изложено, састоје се у томе: да погази уговор и то, како неки причају, у савезу с Немцем.

Не би било препоручљиво и даље гледати скрштених руку.

Садашње прилике налажу да се приступи утврђивању земље.

У случају каквог непријатељског покушаја од стране Русије, ако би се приступило извршењу поменутог Милошевог погубљења, није ни мислити да би се на тај начин добила народна петиција против њега. Не само то, него је вероватно да би се у том случају и побунили. Од сад се не зна ни то да ли ће или неће (Милош) више долазити мојој маленкости.

И убудуће јављаће вам се што се буде догодило и што будемо сазнали.

Великом везиру, славном, као месецу светлом, моћном работнику, нашем добротвору.

12 шевала, године (1)232, у суботу.

XXVII

27-X-1817 (16 зилхице 1232)

Фелдмаршал командант Варадина, барон Сигентал београдском везиру: моли да нареди смедеревском капетану и управнику бродарског грађевинског слагалишта у Старом Бечеју да врати 170 трупаца које је на његову обалу отерао лед прошле зиме и које је он распродао, према дужини, по 13, 10 и по 8 гроша трупац.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 131)

Б. п.

Блажени, велелепни, племенити, мој поштовани пријатељу и мој велики суседе, пашо добронаравни,

После обављених дужних молитава да вам у сенци срећног феникса врт среће цвета а виноград жеља и намера обилаује плодом, у следећем јесте молба верног вам пријатеља:

Прошле зиме струја леда је неке сплавове отисла и однела на тамошњу обалу близо Смедерева. Тамо је на крај извучено 170 трупаца. Узео их је и задржао смедеревски капетан. Према њиховој дужини он их је распродао по 13, 10 и по 8 гроша, о чему нас је известио управник слагалишта бродарске грађе императорске државе Старог Бечеја. Па пошто су поменути сплавови државна имовина, која никако не може бити изгубљена, то молимо да се или исти сплавови или њихова противу вредност врати и преда.

Будући су пређе споменутих 170 трупаца државна имовина, то нека се од ваше пријатељске стране пише и нареди нашем пријатељу смедеревском капетану да поменутом управнику слагалишта исплати продате трупеце или исте врати. Ако се ово питање расправи на тај начин, надамо се да ћете нам пријатељски јавити. Због тога, а и да бисмо упитали за ваше мило здравље, ово је пријатељско писмо написано. Кад, помоћу Господњом стигне, пријатељски се надамо да ћете се потрудити да се, као што вам је писано, поменуто питање реши, и како суседима приличи поштујући пријатељство. У осталом, нека би вам пријатељски дани и часови били дуги.

16 зилхица, године (1)232.

Од стране барона Сигентала, мухафиза града Варадина и главног војног команданта.

Својеручни потпис:

В.п. Siegenthal, F-mle.

XXVIII

У понедељак — 1816 (од 21-XI — 21-XII) или 1817 (хиц. 1232).

Извештај београдском мухафизу да се неки исељеници из Старога Влаха нису хтели да врате из крагујевачког кадилука где су се пре 13 година, за време Кара Ђорђевог Србије, били доселили.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 5)

Молећи бога за срећу и дуг живот ваше Ексленције извештавам покорно:

У смислу великославног фермана управљена на адресу нашег добротвора и господара, Њ. Е. садањег румелиског валије и мухафиза Београдског и на кадију Старога Влаха од мог дворског хасекиског оцака⁶ честити Османага са именованима дошао је пред руднички суд, па у присуству сакупљених кнезова и сеоских кметова раје Старога Влаха отворен је узвишени ферман и прочитан. Неколико душа од раје који су били по селима рудничким покоравалујући се наређењу одоше у свој стари завичај, остали међутим категорички су изјавили: „У нашем завичају (подерано) није остало, у очајном смо стању, моћи немамо. У здрављу нашег цара већ 13 година како смо се населили у овој вароши. У будуће наш је завичај овде“. У смислу њихових изјава извештава се везирова канцеларија. У то име, остајем у очекивању наређења нашег добротвора.

У понедељак, (дан и месец није забележен) 1232 године.

XXIX

9-I-1818 (1 реби ел евел 1233)

Ферман султана Махмуда II валији Румелије и мухафизу Београда: уступа му се на располагање мирииска муката, нишка царинарница, која припада царској Ковници у Цариграду за годину дана, од марта 1233 до краја фебруара исте године, с обавезом да покупљени приход шаље свакога месеца уз списак-обрачун благајници царске Ковнице у Цариграду.

(Ориг. у Народној библиотеци у Београду, бр. 114)

Б. п.

У тугри: Махмуд син Абдула Хамида Хана — по бедилац вазда!

Поштованом овлашћенику, славном маршалу, закону света, оштроумном управљачу јавних посала, праведним судом употпуњивачу важних народних послова, проширитељу зграде царства и среће, укрепитељу стубова среће и величине, миљенику надареном од вишњег владара, садашњем валији Румелије и мухафизу Београда, моме везиру Али паша — нека би му вишњи Бог учинио славу трајном!

И поносу међу кадијама и судијама, нашем господину нишком кадији — нека би му се врлина увећала!

⁶ Хасеки, оцак хасекија. Шта су управо били те хасекије мало се зна. Хасеки ага био је заступник бостанџи баше, особе високог звања на султанову двору и старешина и командант хасекија који су бирани из реда бостанџија а служили су као телесна гарда у султанову двору (Enziki. d. Islâm, B. I, стр. 797, 798 s. v. bostan, bostandji и bostandji-bashi).

Кад стигне високи царски ферман, нека буде знано да сам од мириских муката⁷ које притежава и њима управља на основу мога славног хати хумајуна моја царска Ковница⁸ мукату — нишку царинарницу мојом високом одлуком, као раније дао, у аманет предао теби, који си поменути везир да њоме расположеш целу једну годину, почев од 1 марта године 1233 па до истека фебруара исте године⁹. У смислу печатом потврђеног акта којим је молио уважени државник узвишенога ми царства, директор моје царске Ковнице, понос међу славнима и поштованима, Сејид Абдурахман — нека би му слава трајна била! да изађе света заповест о томе да ти је у аманет предата поменута муката, царинарница у Нишу, на располагање с тим да њене приходе, оно што њој на део падне и таксе од рачуна за поменуту годину, како је уобичајено од старина, скупљаш и наплаћујеш, примаш и држиш, па свакога месеца оно што се буде скупило заједно са потписаним обрачуном да шаљеш и предајеш благајници моје царске Ковнице. Пошто сам заповедио да се тако поступи, изашла је ова велика заповест која садржи њено уступање теби, па је нарочито послата по (није написано име).

Према томе, кад стигне, ти ћеш, на описани начин, држати као аманет и управљати мукатом, нишком царинарницом, приходе колико их буде, и таксе, и оно што од ње у тео падне, по закону од старина и како је обичај, ти ћеш примати и држати па ћеш се старати да њене приходе из месеца у месец уз потписани обрачун шаљеш и предајеш благајници моје царске Ковнице, настојећи свим силама да се никоме не додијава и не досађује изискивањем нечега више (но што је по закону од старина и обичају).

⁷ У турској муката врта сталне ренте или посебна пореза која се плаћа држави кад неко мириску земљу претвори у плац, па на њој подигне куће, дућане и друге врсте зграда. Исто тако кад на вакуфском земљишту о свом трошку подигне зграде или што друго, та стална и непроменљива рента коју плаћа власник вакуфу, зове се муката. На имање под мукатом власник или уживалац може добити и тапију, али са назначењем да је под теретом, да плаћа одређену ренту(муката). Величина мукате се не може мењати. Мукате су и извесни државни домени и установе које су доносиле држави одређен приход па било да су издавани под закуп или да су побирани непосредно од органа власти. То су мириске мукате. Држава односно султан је могао приход једне такве мириске мукате да уступи каквој установи, као овде ковници у Цариграду. Муката је, као што се види, била и нишка царинарница.

⁸ Тур.: *darb-hane-i-amire* која се и сад налази у кругу Ески Сараја на Топ Капу у Цариграду.

⁹ Тако у тексту, очевидно нејасно означено. Хиџр. година 1233 била је од 11-XI-1817 до 31-X-1818 по нашем рачунању. Било би тачније да је речено од 1 марта хиџр. 1232 до краја фебруара 1233 год.

(Наставиће се)

Наша предавања:

Предавања г. Душана С. Николајевића О Београду у нашој белетристици

На краткоталасној станици одржао је г. Николајевић предавање о Београду у нашој белетристици.

У своме предавању г. Николајевић се прво задржао на меланхолији Београда. Између осталог, он је рекао: „Мистерија Београда је да наши претци, који су ту, у нама у нашим крвотоцима, имају нечег предавног и нарочито меланхоличног. Београд живи своју меланхолију. Осећа се она кад се, ујутро, Београд посматра с околних платоа, из винограда, или с Топчидерског брда. Нарочито лети. Све се у њему онда слива у необично сунце. У велико, крупно сунце чија радост зна да неће дуго трајати. А фабрички дим се повија и пружа више турских чатрља и по крововима модерних палата. Бол живота нам је често пута нечист, али је Београд сав у некој меланхолији која је у даху векова. И она ти годи... Откуд је она? Можда је она ту, у нашој души, зато што су патили наши прадедови; и они који су одавнина шумадски, с кинеским перчинима, — ма какви да су били! — подмукли робори и свирепи хајдуци; и они бедни печалбари с Југа, из дубина Балкана: трзавци, животни болници и упорни себичњаџи. Сви они, сви су наши стари бескрајно патили и узаман жудели за ослобођењем од авети које гонише њихове несрећне душе. Ми смо Балкан, а Балкан је хаос. Хаотични и историјом шибани Балкан! Неиспитана је његова мучена душа: стежу је и отровно уједају змије. Меланхолија Београда, — то је печал, патње наших мртвих. Унутра, у зидовима трошних кућа старог Београда, у старинским фотографијама, на којима је толико интересантних глава, много је меланхолије. Много ишчезлих трагедија, личних и читавих породица, у чијим се жилама тукоше сељачке и дегенерисане крви. И многе разне војскегазише преко нашега родног града... Садашњост је само зато ту да би постала прошлост. Та прошлост умирује те, и наше гробље, допола италијански ведро а одпола сибирски туробно, све се више шири. Нас прошлост умирује... Хоћемо уживања, хоћемо их незајажљиво као примитивци, и хоћемо их болесно, болесним нагонима старих, преживелих раса. Београд је све више светски и содомски

покварени град, али сваки од нас, уколико га оставља младост, — све мање живи својим животом, него давно проживљеним животом прошлости Београда. Натопљен је традицијом, успоменама и меланхолијом, овај град око кога толике војске ломиле своје крепке снаге.”

Прелазећи на белетристику која се занима Београдом, г. Николајевић вели:

„Београдска белетристика мало је осећала ту меланхолију Београда. Београдска „лепа књижевност” је, ипак, углавном, сирова. Београд је ретко давао њој свој дах, а она је била немоћна да Београд уметнички одаси његовом меланхолијом.

Милутин Ускоковић би изнео, уметнички, меланхолију Београда да је више осећао традиције београдских старих кућа и да природа овога, иначе, даровитог младог човека није била обумљена нарочитим сплином. Оно што пада у очи, то је Ускоковићев смисао за пејзаже београдске околине.

Највише су београдску меланхолију, ипак, осетили Стеван Сремац, у својој приповетци *Кир-Герас*, Драгутин Ј. Илић, на неким местима свога романа из старог Београда и у појединим својим причама, и др. Божа Николајевић у својој драми из минулог Београда *Доторели кров*.

Стеван Сремац је био патријархалац и побожник, и он је сва та осећања налазио у старим македонским печалбарима које овај наш одлични писац наивно, али и с једном поезијом, идеализује. Нарочито је топла Сремчева прича о Герасу. Герас је добар човек, добар отац и добар деда, а нежења Сремац, кроз детољубље Герасово, волео је децу. Она побожност, која је била својствена нашем живљу с оне стране Саве и Дунава, код Стевана Сремца је губила од своје склоности за нешто праскав сјај. Постајала је кроткија и Сремчева побожност уживала је у Кар-Герасовој вери и у његовој скрушености пред Богом и свећама у скромној цркви Ружици. „Недељом пре подне иде Герас редовно у цркву, понајчешће у цркву Ружицу. Стоји близу оног великог чирака, моли се Богу и пази на свећице да се која не накриви или непра-

вилно гори; намешта и шапуће и даље молитву своју!

И Гераса зове гробље. „Кад прође који познат, чини се да га не види. Не воли живе, уздише за мртвима и зато не пропушта ни једну пратњу, кад умре какав познати, а често недељом после подне иде на гробље. Ту радо проводи време, обилази старе добре познанике; чита гробне каменове; туга га спопада и он уздишући шапуће себи: „Ето, све што је добро, то је под земљом, оно што је лоше ни Богу не треба.”

Стеван Сремац је, јаче него многи писци који су рођени Београђани, носио у души нешто од неизрециве, пеленовите, али и благе као мелем, туге нашега града. И та меланхолија, удружена с једном слабошћу према романтици, која је била стално у сновима овог нашег реалистичног писца, учинише да он није видео и мане старих цинцара и да није могао ући у проблем пропадања београдске старе чаршије.

Васпитани, махом, на страни и одрасли у богатству, синови старих цинцара, европеизовани балканци и омекшали чулници, не беху, поред све специфичне цинцарске бистрине, способни да се одрже у борби. Њу је чинио суровом прилив наших сељака који, срећом, нису онако идеални како их Цвијић претставља. Руциле су се изнутра и споља цинцарске куће, а штета је и за нашу белетристику и за културну историју Београда што тај период пропадања старе чаршије и толиких интересантних породица није остао готово ни забележен. Стеван Сремац не беше склон ни да уђе у социјални проблем пропадања старе чаршије ни да се зарони у психологију несрећних цинцарских породица: поред многих добрих особина и релативних способности, завршаваху оне било лудилом било самоубиством.

Сремчева романтика, његова идеализација цинцара није имала ока за толике београдске трагедије. Тога ока је још мање имао сиров реализам два врло значајна описивача Београда: буфонерски Стерија Поповић и његов врло даровити наследник Бранислав Нушић. Није га имао ни Сима Матавуљ у *Београдским причама*. Г. Николајевић се задржава на Матавуљу.

„Матавуљ је био солидан књижевник. Беше развијен његов дар опажања. Матавуљ је свој дар и култивисао лепим књижевним образовањем. Као београдски писац, он је, ипак, промашио. Кад је год писао о своме крају Матавуљ беше присно везан за земљу и људе. То се осећа и на његовом иронизаторству из *Бакоња фра Брне*. Овде, у Београду, он је хладан посматрач. Ова хладноћа има нечег од злурадости која се прикрива иза несимпатичне објективности.

Матавуљ је у *Београдским причама* хладан и површан посматрач, а истинска умет-

ничка објективност нема ничега заједничког са злурадом и површном објективношћу Матавуљевих београдских фељтона...

Дотрајале расе се губе, али њихова крв још је у жилама Београда. Сељачки синови, опет, троше често немилице своје животне енергије. Гурају се напред, практично грабе ситуације, али се, ипак, тешко *психолошки* сналазе у темпу живота који непоштедно разарава све форме у којима су се београдски дошљаци рађали. И зато су њихови, често пута, болесно раздражени и бескрупулозни, индивидуализми унутра незадовољни. У њиховим душама, које су изгубиле себе, с времена на време зазјапи пустош једне убијене жеље, да се врати оно што је неповратно пропало.

Београд није *град среће*. Ако дубље зађемо у душе чак и оних који, свима својим негативностима, уображавају да су срећни, видећемо да Београд није град среће. На место цинцарске дегенерације — јавља се у Београду сељачка дегенерација. И та дегенерација брзо губи везе са сељачком земљом. Врши се и сувише нагла дегенерација и то је један проблем. Можда тако мора бити са првим поварошеним сељачким генерацијама, или спаланчанима који су дошли у једну средину чији су облици живота за њих значили препад. Ове је покушао да прикаже Ускоковић у својим „Дошљацима”. Нажалост, поред неколико виђених момената, Ускоковић није много успео. Његова читка проза беше састављена из осплињене и аморалне сентименталности и из наклоности једном натурализму који је био допола детињаст а одпола вулгаран.

При свем том, Ускоковић је, као београдски писац, кудикамо значајнији од Матавуља.

Београд се све више америконизовао. Дошла је новчана привреда огромних размера. Новац је свуда једна сатанска моћ. С развојем новчане привреде новац постаје то све више, али, ипак, остаје питање на које ће тек генијални романијер Београда моћи одговорити: како да новац толико разори и унакази душе толиког броја наших људи који играју важне улоге и у привреди и у политици наше земље? Али тада, када буде одговорио на то питање, романијер Београда ће видети да сви ти људи болују од новчане болести. Она се јавила било наслеђем, било зато што сиромаштво лако губи главу кад се нађе пред могућношћу лаке и велике зараде, а, сигурно, да улогу игра и наша слабост пред уживањима и наша неотпорност чак и пред најрафиниранијим испадима свих тих уживања.

Болесно се хоће велика пара, кадкад болесно се и баца та велика пара у оно исто време када се сиротански тврдичи тамо где тој ружној страсти најмање има места.

И романијер Београда мора имати, ако не праштања, оно разумевања за те болесни-

ке. Пера Талетов је у, нешто фотографском реализму свога београдског романа *Новаци* повукао неке потезе београдске новчане страсти, али није прилазио крајњим анализама.

Београдска белетристика не сме бити синова, а мора постати кудикамо хуманија но што је то случај с Матавуљем и још неким београдским писцима који су, више од Матавуља, били на путу да открију извесне момен-те нашега града.

На крају предавања г. Николајевић каже: „Београд чека свога великог песника. И тај песник који ће бити сав у даху древнога града, око чијих зидина многе војске ломиле своје крпке снаге; он, који ће бити сав у прошлости Београда, али и сав у осећању реалности

О моралу и реалности

Преко радија, г. Николајевић је недавно одржао предавање поводом дела Грема Хауа *Морал и реалност*.

У своме предавању је г. Николајевић, пред осталог, казао:

„У своме делу Грем Хау одмах на почетку поставља питање: да ли ми можемо донети закон који ће прописати начин живота? На ово питање Грем Хау одговара негативно. Ни један човек не може рећи другоме како треба да живи. Дobar морал је онај који прихвата све што је истина, што ће рећи: реалност. Дobar морал се мора потчинити реалности онаквој каква је: она је закон ствари. Шта чини морал? На ово питање енглески писац примећује: мотив покреће све и мотив чини моралност. Динамична жеља: ја желим, то је извор свакога покрета. И морала и неморала. Грем Хау улази у проблем. Узвикује се: да, ја желим задовољство, ја желим што је мени добро и ја не желим оно што је зло за мене, а пре свега ја не желим бол! Међутим, живот, реалност, састоји се из задовољства и бола. Грем Хау се пита: како ће човек моћи имати задовољства, а одгурнути бол? Чим се истави то питање јавља се морал. Главни доказ човековог морала био је и остаје да он акцептује и јаде које му једно драго, од њега вољено биће за-даје. Проба наше способности да акцептујемо реалност, која доноси са собом и болове и патње, састоји се из стрпљења и прилагођавања. Ми се морамо измирити с тим да гледамо на ствари какве оне у својој суштини јесу. То измирење не значи, по Грему Хау-у, пасивност. Напротив, Хау заступа гледиште које потпуно одбацује пасивност: човек треба да свима својим способностима и свим својим напорима ради на поправци себе и, кроз себе, на побољшању стварности чије негативности ударају нашу душу боловима.

Бољи човек је онај који зна своју етичку истину: ја нисам сам!

Егоист је, међутим, у сталној тежњи да буде само он задовољан. Грем Хау пише шта

Београда; он, који ће докучити његове мистерије и изнети и његове психолошке изопачености; — само он, велики песник Београда ће подједнако знати и воleti Београд. Београд се не може знати ако га не волимо, а Београд се не може воleti ако га не знамо. Београд, скривени Београд, унутрашњи Београд није град среће.

Све се у њему слива у једно необично сунце. У велико, крупно сунце чија радост зна да неће дуг трајати. Зраке тога сунца, које треба да нас све учини човечанским, носиће у души будући песник Београда. Он ће дати страсти Београда и бол тих страсти, и он ће унети у југословенску књижевност хуманост.”

жели саможивац: „Желим да будем Аладин и да имам чаробну лампу и роба који би вршио све оне послове које ја не бих могао нити хтео обављати. Желим мађијски ћилим, или вилу, или, најзад, електрично звонце, које ће, чим на њега притиснем, донети све оно што ми је по вољи. Постоје — наставља Хау — многи људи чији је став пред животом овакав. Они су нестрпљиви. Лишени су смисла за пропорцију времена. Траже тренутну сатисфакцију за себе, не чекајући да она порасте и да се претвори у реалност.” Сад, сад одмах! Хау примећује да он ове људе не посматра с уског гледишта. За њега они нису само сексуални проблеми: они се не могу тако, преко колена, решити психоанализом. Ови и овакви људи нису једина негативна врста. Има више врста људи који не осећају да се морал и реалност условљавају. Постоје и људи који живе вечно у фантазији. Фантазија каже: ја имам све! Њој реалност, међутим, одговара сасвим грубо: па ти немаш баш ништа! Да се правилно схвати ово гледиште Хауово, не сме се заборавити да енглески писац одваја фантазију од имагинације. Имагинација је покрет ка реалности; фантазија, напротив, одбацује реалност. Фантасти су непродуктивни. Они су животне избеглице. Њих зато Хау своди на оне који су се, уопште, одрекли живота. И сви ови људи, који имају екстремно мало додира с реалношћу, губе свој став чим их први сусрет с недаћама живота опомене да је живот борба и да је морал само у динамици. Овакав додир са животом за њих значи исто што и ударац чекићем по глави.

Мишљење Грема Хау-а о фантасту у толико би требаело исправити што фантаст, и док га живот не удари по глави, није моралан у правом смислу те речи. *Фантазија је развијена на рачун интензивности позитивних наћона, а морала има само тамо где има динамике здравих наћона.*

Говорећи о врстама нереалних и неетичких људи, Хау уводи и оне који су дошли из

фамилија где је негована сувише слатка атмосфера. Хау је овде писац с потезом генијалности. У последње време у светској литератури све се чешће расправља проблем фамилије и све се правилније осећа, да фамилија, као крвна веза, као физиологија, крије страховите негативности. И Херман Кајзерлинг у својој последњем делу *Књижа о личном животу*, такође, истиче, да без уздизања душе фамилија постаје извор многих зала. Грем Хау види да је негативан тип, формиран у крвној фамилијарној заједници, врло опасан. Он се налази свугде. Пење се и на високе положаје, а кад га снађе тешка ситуација и кад треба кривично да одговара, онда се истом показује сва трула мизерија његова. Он је био размажен. Размазила га фамилија, мазио је сам себе и мазило га је једно посувраћено друштво, и такав, размажен, он је неспособан да мушки призна своју одговорност. Кукавица је. На све је готов да би само избегао казну, а нарочито је спреман да кривицу пребаци на друге.

*
* * *

Сви деликвенти морају бити начисто с тим да над њима бди неумитни законодавац, за чије заповести залеже сила државе. Ни један члан друштва не сме себе убедити да је он центар свега. Грем Хау, ипак и верује, да ће се многи криминални типови моћи излечити. Мени ова вера Грема Хау-а изгледа неоснована. О моралном оздрављењу истински рђавих не може, мислим, бити речи. Може се говорити само о томе да једно здраво друштво, друштво које пушта напред своје боље чланове, располаже способношћу укрощивања антисоцијалних бестија. У поправку оних, који су гангрени друштва, ја не верујем. Убеђен сам да здраво и јако друштво те гангрене, уколико их не може да локализује и уколико оне запрете друштвеном организму, убеђен сам да друштво, мора, ако хоће да живи и напредује, све те гангрене учинити безопасним по целину.

Грем Хау каже како фамилија и друштво ваља да се удруже и да, удруженим снагама, исцељују рђаве. То је платонска жеља једног племенитог писца. Која фамилија? Ако је то једна боља фамилија, једна одушена, оплемењена и спиритуалисана фамилија, која није ни мазна ни гнусно саможива онда ће она, уопште, тешко родити моралну казну, као што је, рецимо, тај малопре изнети тип деликвента снабдевоног свима друштвеним легитимацијама. Чим се, пак, по несрећи, роди такав, то значи да у крви његове фамилије има болесних, патолошких зрнаца. Ова зрнаца се не могу избацити из жила. Васпитање не може никада изменити оно што је у крви, што је човек на свет донео, а најмање може васпитањем преобразити свога члана једна породица која

је сама — рђава. Иако не спомиње Адлера, Грем Хау стоји на гледишту овога противника фројдизма. Адлер доказује да сав живот човеков и манифестације тога живота зависе од прве средине. Па, ипак, је тај исти Адлер морао себе оповргнути. Он, сам, у својој главној делу, пише, како је једно дете, иако је још у најранијем детињству било пренето из своје фамилије у сасвим другу средину, додичије, у зрелим годинама испољило особине своје крвнe заједнице, своје породице. Грем Хау се вара у основној ствари. Анимална фамилија, чије ружне стране он с толико моралног херојства износи, не би била таква кад њу њени чланови не би носили, *још од рођења и ној*, у својим крвима, у својим физиологијама.

У спору Фројд-Адлер ја, мада одбацујем фројдизам, који на патолошки начин све сексуалише, признајем вечну истину наслеђивања. Наслеђе у већини случајева узима разне модификације, али оно што је битно остаје и стално избија. И нема васпитача који ће деликвента преобразити у исправног члана друштва. Рођени деликвент неће никада усвојити сјајно етичко начело за које се залаже перо Грема Хау-а: ја нисам сам!

Много је јачи и јаснији Грем Хау као анализатор анималне фамилије него као педагог. Он дубоко осећа да породица, као крвна веза, даје тилове савим нејативне по друштво. *Фамилија је често пута слатка, мазна и, кријући ружне ћуди својих чланова, нарочито деце, фамилија полусвесно а полунесвесно, израђује оне који ће бити по друштво, по човечанство, деструктивни.* Хау изрично каже: „околина првих дана удара психолошке темеље детету и храни осећање. На овим темељима искуство се стиче и карактер формира.“ Несумњиво је тачно да фамилија, ако је само физиолошка, фатално утиче на дете. Она мазност, она топлина малих паса, о којој говори Моријак, онај страховити фамилијарни егоизам, чију је одвратност ту и тамо износио Голсворти у својој повести Форсајтових; — речју, фамилија, фамилијарно крдо врло често је антисоцијално. Ове моје речи свакако ће у нашој средини изгледати јеретичне, али ја морам да подвучем да је тип физиолошке, саможиве и страховито неправедне, фамилије много доприноси да се наше друштвено зло развије до ових размера.

Грем Хау наводи да је, као лекар, често сретао људе који су, растећи у слатким фамилијарним атмосферама, ушли у живот са разорном болећивошћу и опсесијом да некога убију. Грем Хау пише, да данас већина људи сматра свој лични морал као реалност. Ја сам сам! — њихово је начело. Грем Хау, на супрот томе ружном начелу, нарочито истиче моћ љубави, способност за патњу у смислу акцептовања и осећања бола. Она је и човека достојног живота. Права љубив узима

одмах ред динамичног изгледа: нека буде. На први поглед то би значило пасивност, мирење са стањем ствари, али то није. Љубав, коју проповеда Грем Хау, не оставља да се ствари развијају од себе: она се, чим акцептује: „нека буде“, креће на свој узвишени посао. Узгред буди речено, врло је интересантно да ове исте мисли и скоро исте речи налазимо и у *Књизи о личном животу* Хермана Кајзерлинга.

...Грем Хау говори о унутрашњој озрачености духа. Зар није било — каже Грем Хау — на уштрб спиритуалног осветљења кад је ово покушало да иде руку под руку с материјалним прогресом. Ми живимо у доба које обилује продуктивним, стварима спољним, али не у спиритуалној илиминацији. Прогрес у спољним стварима и у формама, прогрес у имању, у раду, води декаденцији ако се не појави унутрашња позитивна илиминација духа која доводи у равнотежу недовршени идеал...

У својим анализама човека Грем Хау задржава се на најопаснијем типу егоиста. Овај тип развио се нарочито после рата. Морам имати! — основни је проблем, срж свих деликвенности. „Ја се питам да ли ми живимо у једном деликвентском друштву!“ — узвикује енглески писац. „Ја немам“, — „Ја хоћу“ — „Ја немам што желим“ — „Ја морам да имам што желим“ — и тип, који се све више јавља у модерном животу, хоће, као што је већ истакао Грем Хау, хоће одмах, и пошто пото, да има. Данас је, уистини, завладала многим нестрпљивост. По толиким људима и толиким појавама сизофренично је ово доба у коме живимо. Журе се људи, неће да дурашним и систематским радом, издржавајући борбе које живљење у друштву намеће, дођу било до богатства било до положаја и славе. Зато и француски савремени писци и моралисти, нарочито д'Ормесон, истичу, да су данашњем времену најпотребније две врлине: стрпљивост и издржљивост.

Многи од послератних деликвената — и то је жалосно за данашње друштво — успевају да буду на површини друштва. Са тих разлога је тако тешка криза савременог времена.

Мени је жао што Грем није до краја проистудирао овај тип. Он је сав у злочину и, терајући злочин до патолошког, он је сав у друштвеним конвенцијама. Уме да буде садик у својој околини. Он, који пузи пред моћним, не зна меру у црпењу физичке и духовне снаге оних који су под његовом влашћу. При том, он уме и да буде лажно милосрдан. Зна и да се заплаче. Дира до суза његову физиологију зла каква потресна сцена, али те сузе су, уствари, једно олакшање. Пошто се исплаче, његово зло постаје још упорније. Његове сузне жлезде луче покојипут сузе над туђом невољом, али — то је крајњи проблем физиологије зла овога типа — та туђа невоља, која га је расузила, у исто време

је и нешто што је ван стварности. Као да је гледа у позоришту. Овај тип има нечег од жене и инфантилног. То је тајна његовог ружног бића. Ако му неко треба, он се инстинктивно начини наиван и очаран оним који му треба. Ко ће ући у вирове зла овога типа, који зна и да се нежно застиди пред онима од којих очекује подршку? Зато је наш народ и казао генијалну реченицу: „Ко га не зна, скупо би га платио“. И због тога желим, да, насупротив ма и најблеђим веровањима у поправку рђавих, поново подвучем моје мишљење. Једно друштво је напредно само уколико њиме позитивне силе владају. Оне дају маха способним, и морално и духовно способним, и друштво треба да херојски нема срца за све оне који у својим анималним саможивостима и у својим кукавичлацима на један бестидан начин немају срца за праве људе, за њихове духовне и моралне напоре. Сви они, који долазе из негативности фамилије, морају осетити да је мач позитивности друштва оштар и очишћен од сваке слабости пред њиховим женским мажењима и пред њиховим лажним срамежљивостима, којима покривају своја рошава лица њихов садизам, њихова похлепност и њихова бездушна експлоатација туђих физичких и духовних енергија.

Ако усвојимо гледиште, да је воља дегтерминисана, онда се тешко може наћи једно оправдање казне као одмазде, бар са гледишта које би одговарало начелима правним. Исто тако, онда није нимало лак посао казни придати васпитни циљ. При свем том, друштво, једно здраво друштво располаже многим сретствима да опасне учини безопасним. И друштво мора брзо приступити послу, јер се зло невероватном брзином шири. Рђавима не треба веровати ни кад се Богу моле ни кад деле милостињу. Штета је што се Грем Хау није задржао дуже на послератним богатшима. Кајзерлинг је у својој, већ поменутој, *Књизи о личном животу* навео мишљење Леополда Циглера. Духовит и оштар посматрач Циглер је дао потстрека Кајзерлинговом посматрању. Стари, предратни богаташи су очајне тврдице, а послератни богаташи беху само у почетку дарежљиви. Они послератни богаташи, који су успели да сачувају своја блага, постали су, као и предратни, Харпагони. И ти Харпагони дреше кесе само кад та њихова добротинства допринесе њиховом још већем богаћењу. Овом мишљењу могла би се додати још једна опаска. Ненавикнути на новац, послератни богаташи су, бар у почетку, бацањем новца олакшавали новчани терет који су на своја доратна просјаштва натоваривали. Осим тога, сви ти криминални типови бивали су издашни и онда када је требало покрити злочине који у једном нормалном друштву повлаче строге казне.

*

WWW.UNLIB.RS

Посматрајући негативности друштва у коме живи, Грем Хау је, на крају своје књиге, покушао да потражи лека и спасења људском прогресу, не као педагог, у строгом смислу те речи, него као човек који улази у филозофију историје. Ми морамо наћи сламку за коју ћемо се ухватити, каже Грем Хау. До те сламке, по Грему Хауу, доћи ће данас несигурни људски прогрес тек кад се буду Исток и Запад нашли на заједничком послу. Потпуно је — каже Грем Хау — неосновано гледиште да су Исток и Запад неспособни за једну заједничку акцију. Грем Хау сматра да је западни материјални прогрес неуравнотежен у себи и да доноси деструктивност и пропаст. Ако западњачки рационализам потпадне под уплив умереног источњачког мистицизма и идеализма, онда ће свет наћи свој пут.

На завршетку овога чланка ја бих, не оспоравајући добронамерност ових мисли Грема

Хауа, хтео само да укажем на игру појмова. Ако између западњачког рационализма и источњачког мистицизма постоји битна разлика, онда ће западњачки рационализам тешко потпасти под утицај и најумеренијег источњачког мистицизма. Шта, уопште, значи умерени мистицизам Истока? И да ли је мистицизам Истока сам себи нашао меру, или се сталожиио на тај начин што је попримао елементе које у себи носи западњачки рационализам? Ублажени мистицизам Ориента, о коме говори Грем Хау, једна је небулозност. Ова небулозност не може имати праве везе с оним што је чинило душу источњачких култура и што је одвојило Исток од Запада. Ни у ком случају Запад не може очекивати оздрављење од Истока, а умерена вера овога одличног енглеског писца и медицинског психолога у умерени Исток, нажалост, није лек којим ће се излечити толики негативни типови западњачког друштва, о којима је аутор *Морала и реалности* тако оштроумно, и ту и тамо с генијалним потезом, писао.

Мисао Жоржа Клемансоа и Божидар Кнежевић

У предавању на радиу, које је одржао као национални час, а поводом горње теме, г. Николајевић се у почетку зауставља на Клемансоу као мислиоцу. Поглавито анализује његово обимно филозофско дело *Au Soir de la Pensée*. Г. Николајевић указује на то да је ово дело дубоко, али магловито и пуно нејасности и противречности.

„Човек је, по Клемансоу, један магновен, тренутак космичких елемената и зато нама остаје да из тога момента извучемо све што садржи од величине. Сва некадашња необјашњива мистерија, прогресом људским постаје једна мистерија на путу разјашњења. Поезија наших атавистичких снова губи при томе по један прет из свога мистичног венца. У то исто време Клемансо тврди да наш детерминизам држи на својим гвозденим канџама! Њих нико не може разбити. После опет узвикује како је данас мртав Бог који је приковао за Кавказ Прометеја! Ако смо од расе Титана, на нама је да то покажемо. Рођени од хаоса, ми смо, исто тако, рођени и од азурног плаветнила које је над нама. Највећа моћ човекова, то је сазнати. И треба се трудити да се дође до сазнања, па макар то сазнање и не постигли. Ми хоћемо да обгрлимо непознато. По Клемансоу, сазнање је све, али је код њега сазнање уједно и узлет душе и воље. Заиста је огромна радост да човек нађе самога себе у хаосу егзизма; да нађе племенити пут величина, где се може развити несаломљива воља, — каже Клемансо. А несаломљива воља човекова треба да се развија у заклону од свих светских галама! У мирној гордости једнога идеала који те-

жи ка реализацијама што вибрирају животом дискретно величанственим. Кроз сазнање човек од воље постаће нов члан друштва. Порастаће и развиће се. Он ће чинити зло или добро, како нађе за сходно помоћу своје интелигеније, а нарочито по својој карактеру. Клемансо је, дакле, прво условио развитак позитивних душевних сила сазнањем, а после су те силе нешто сасвим независно од сазнања!... Понирати у најдубље дубине самога себе, то су ствари од које беже многи савремени људи. Дознати кроз универзум сам себе, а кроз себе универзум, и разумети да без једнога излива смелости нема акције, чак ни умерене, — то је главно. То је час над часовима.

Код Клемансоа, као што се види, боре се борац и мислилац. Његово дело није без потеза генијалности, али то дело је попрште те његове унутрашње борбе. Нејасан је и противречан је. Борац у њему тражи човека од акције. Ту треба наћи разлога што Клемансо има незадржану симпатију за норвешког песника Хенрика Ибзена, нарочито за јунака Ибзенове драме *Народни нејријатељ*, др. Стокмана.

Борац Клемансо воли оне који смело, с гвозденом вољом, приводе у дело своје илузије, а мислилац Клемансо жуди мирноћу завршеног васионског процеса и вечности. Клемансовљева генијалност наша је на Акропољу мирноћу последњих форми. Да ли се у тој мирноћи, коју је на Акропољу дожелела Клемансовљева генијалност, одмарало и његово тренутно уморно бораштво?

Клемансо уздиже сазнање, али он сматра да је и душа, такође, један пресудан фак-

тор. Неспоразум Клемансовљев са самим собом састоји се у томе што је он одвајао сазнање од душе, а у исто време и условљавао. Из тога неспоразума поникле су многе магловитости и противречности у његовој филозофији, али је тај неспоразум, ипак, нешто велико. Клемансо тражи човека који би својим духом одгонетнуо тајну васионског процеса и истодобно своју безмерну душу дао васиони. Клемансо тражи једног човека који ће бити круна биолошког процеса и који ће се, духом и душом, дићи до једнога господара свих светова. Ту је, мислим, основна заблуда и Клемансоа и свих који биолошки хоће да објасне појаву велике мисли и велике хуманости.

Биолошка еволуција и духовна никада нису једно исто. Ми не усвајамо извесна гледишта Кајзерлингова, али потпуно прихватимо његово мишљење, које заступају и многи други, да је биолошко у човеку — оно што назива „ганом“ — сасвим различно од духа човековог и душе човекове. Клемансо је француски рационализам, победништво духа, увео у биологију, Декартов став: *мислим, дакле постојим*, значи победништво. Чим постојим ја, ја, који мислим, то сам ја и победник. Насупрот религији која је учила погруженост: верујем, дакле, постојим, Декарт је смело оставио људски дух. Тај победнички дух Клемансо је хтео да измири с биологијом, али није успео.

Прилична неразјашњивост код Клемансоа, то је његово размишљање о будном сну. По Клемансоу, сан је нешто потпуно одвојено, чак и дивергентно од сазнања. На једноме месту Клемансо своди сан на обичну халуцинацију, а после та обична халуцинација еволуира паралелно са сазнањем!

Ако је будни сан обична халуцинација, онда он не може пролазити кроз еволуцију. Ово тврђење Клемансовљево утолико је конфузније што он на трећем месту вели да је сањати и мислити исто. У форми сна — каже Клемансо — ми смо већ почели да мислимо. Ово последње Клемансовљево гледиште било би још донекле и разумљиво кад би он сан схватио као имагинацију. То чини, на пример, Кроче, снабдевајући имагинацију стваралачком моћи. Клемансо, међутим, није довољно јасан ни у своме гледишту на имагинацију.

У даљем разлагању г. Николајевић се задржава на Клемансовљевом духовном аристократизму.

„Клемансо је духовни аристократ. По њему, прогрес се састоји у томе што се одабирају људи од духа. Ови људи највише сазнају и, ако бисмо тако могли рећи, носе у себи узвишену, космичку страст, егзалтацију васионе. Ти одабрани људи су снага духа која синтезира сва *емотивна сазнања*. По Клемансоу, досад су највише били обасјани васионском муњом велики Римљани и

велики Грци. Њих Клемансо назива носиоцима буктиња цивилизације. Стари Грци су, по њему, достигли врхунац сазнања. И зато су они дали сву лепоту форме. Клемансо узвикује да Фидија неће нико превазићи у мирноћи и сразмери форми. Клемансо налази триумф људскога духа и људске душе у Фидијиној скулптури.

Као што се види, Клемансовљев духовни аристократизам има своја два момента: а) мањина је та која се уздиже и в) човек из те мањине је не само један који сазнаје него и један који се мистично радује лепоти. Дух и уметност се стапају и Клемансо је ту, маколико неразумљив, учинио грандиозан покушај да реши основни проблем. Клемансо у исто време ту хармонију духа и лепоте поставља на етичку основу. Улазећи у етички проблем, Клемансо каже: „уистини цивилизован човек свих времена и свих земаља биће онај који ће бити у стању да се обузда, да се уреди, и који ће сам себе више жртвовати за дело које је веће од њега, не очекујући ништа ни од људи ни од богова.”

„Ту је Клемансо дао свога Надчовека, и тај Клемансовљев Надчовек се битно разликује од Ничеовог. То су, управо два света. И Ниче је постанак Надчовека хтео да објасни биолошким процесом, али је Ничеов Надчовек једна иморалност. Он је с оне стране добра и зла. И његова воља за моћи у самој себи налази апсолутни смисао. Клемансовљев Надчовек је један морал. Клемансовљев Надчовек, као круна еволуције биолошке, носи у себи све оно што је позитивно и што, преко њега, креће људство напред.

Несумњиво, Клемансо је више човек од Ничеа. Нажалост, Клемансо није имао снаге да снабде своје надљуде оном убедљивошћу којом је Ниче обдарио свога, иначе, негативног Надчовека. Клемансо је и овде противречан, Клемансовљев духовни аристократ је победник васионе. Међутим, тај исти победник, који је, на толиким местима у Клемансовљевом делу, потпуно савладао у себи сва варварства и егоизме; — тај исти пречишћени победник, на другим местима у Клемансовљевом делу, испада један који је у основи својој дивљак. И постоји стална опасност да се четвороножни праотац опет појави у њему и да опет осрамоти целу еволуцију.

Па, ипак, Клемансовљев дух је велики. Шта је, управо, Клемансовљево дело *Au Soir de la Pensée?* То дело, замашне ерудиције, значајно је по томе што је, кроз своју космичку страст, испевало једну химну човеку. Човек је бауљао по земљи, по тврдој и рапавој кори њеној, али је сунце, огромно сунце, пуно светлости духа. И то сунце је постепено усправљало наказу која је бауљала. Усправљао се човек, с душом која преживљава сав живот космоса. Руке бауљала беху без костију. Млитаве и љигаве,

али, уколико се човек у еволуцији усавршавао и усправљао, утолико су те љигаве руке постајале чврсте. Рска се претворила у кост. Кошчате руке су служиле људском прогресу, док нису постале руке Фидијине.

Сунце над човеком, а човек усправљен. Може се смело рећи да у Новом веку ни један човек није испевао лепшу химну човеку од Жоржа Клемансоа. Његов усправљени титан победио је смрт. Страх од смрти човека понижава, натерајући га да понова бауља и да проси милост од непознатих и бездушних сила. Клемансо, који је у своме делу *Величине и мизерије једне победе* манисао Немцима, да изопачено воле смрт; тај Клемансо се, у својим највишим човечанским часовима, неизопачено и с божанско-човечанским хероизмом, мирио са смрћу. У његовом измирењу са смрћу Клемансо је и човек од највећег духа и син земље, природе. Постоји једна француска песма из XII века. Ова песма непознатог песника, за коју је недавно Жан Жироду рекао да је најмудрија, по своме измирењу са смрћу, потсећа на нашу бесмртну народну песму о човеку-праведнику. Тога и таквог, народног осећања смрти, осећања пред смрћу оних који знају да је смрт, ако је човек за живота имао савести, заслужени и узвишени одмор; тога достојанства смиреног и храброг човека пред кончином беше много и у Клемансоу када је величао Сократове последње часове и Бетовенову Марсељеу смрти.

Мислилац Клемансо увиђа да су Грци и Римљани гледали на смрт с много мање емотивности него што то чине данас људи. Клемансо воли будистичку религију, али, исто тако, веран и своме схватању развића које је бауљала усправило, и француској земљи, која је у XII веку испевала песму о смрти као врховној смирачици, — Жорж Клемансо је, преносећи став Грка и Римљана пред смрћу на данашњи век, захтевао да га, мртвог, у усправном ставу, спусте у вандејску земљу. Тако је Жорж Клемансо својој химни човеку дао последњу посвету својом последњом вољом. И тако је његова човечанска химна добила моћ религије.

Прелазећи на Божидара Кнежевића, г. Николајевић подвлачи многа места из Кнежевићевих *Принципа Историје* која указују на то да је овај наш мислилац мислио многе мисли које ће и Клемансо развити.

Г. Николајевић налази да између Кнежевићеве космичности и Клемансовљеве постоји дубока духовна веза. Задржава се г. Николајевић и на Кнежевићевом духовном аристократизму и истиче заједничке моменте Кнежевићевог и Клемансовљевог гледишта на едиту.

„Кнежевићеве велики људи су круна једнога процеса који, схваћен онако како то чине Кнежевић и Клемансо, не може одвести до племенитости”.

„То су заједничке погрешке и Кнежевићевог и Клемансовљевог духовног стварања, али и Кнежевић је био неизмерно позитиван у свом величању усправљеног човека.”

На крају предавања г. Николајевић каже: „Велики људи Кнежевићеве су племенити. Они схватају законе историје, али пате под неправдама историских путева. Кнежевићева филозофија историје хоће да уведе ред у историју, а у души је Кнежевић трпео сав морални неред који влада у људском друштву и онда када дух пробија. Божидара Кнежевића славе као онога који је имао јако осећање правде. То је тачно, али та правда, коју историска еволуција у великим линијама чини, постављајући, на крају крајева, ствари на њихова места; — та божанска правда *духа историје* не може да ублажи људски бол историје људске, која на своме путу точи људску крв и претвара све боље у патнике. Кнежевићева филозофија историје и Кнежевићева душа нису се споразумеле. На меће се питање: да ли је Кнежевић, по своме осећању правде, словенски мислилац, управо српски, како то мисли др. Милош Ђурић? Ми не бисмо могли усвојити то гледиште. Правда, како је схвата наш народ, побеђује, али је наш народ по своме осећању правде ближи старозаветном појму. Стари Завет има свој биолошки момент и „изабрани народ” је врло много једна фела: та фела уништава и оне који су се отфелили и њихове ране и позне нараштаје који нису криви за она богохулства која су починили њихови претци. Ко насрне на правду, биће кажњен: он сам, или, ако њега не сугистигне казна, оно његов пород. Наш човек верује да се одмазда врши. Г. др. Николај Велимировић, у својим иначе сугестивним проповедима, стално прети и правда казну која ће сугистићи поколења. У добрим својим часовима наш народ осећа као неки бол што недужни потомци испаштају недела својих грешних предака. Наш народ је склон да — противно закону наслеђа — чак и идеализује потомке грешника, али је и тада наш народ начисто с тим да мач правде мора немилосрдно посегнути. Божидар Кнежевић је, како је умео и могао, филозофски, уздигао правду. Она, по њему, не врши одмазду. Грешни не испаштају своје грехе, а још мање њихови потомци. Постављање ствари на њихова права места, то је победа духа. Пут до те победе правде духа посут је неправдама за које неправедни не страдају, али због којих Кнежевићеве велики људи, људи од духа и племенитости непрекидно пате.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

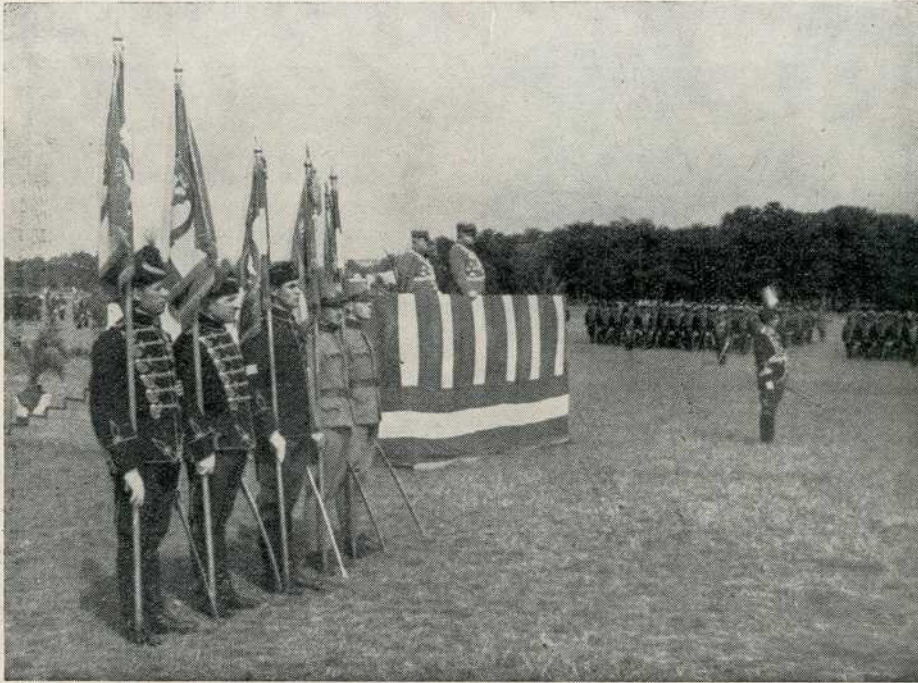
Друштвена хроника:

Свечана заклетва регрута београдског гарнизона

Један од најсвечанијих чинова у животу национално свесног грађанина је неоспорно свечани моменат полагања регрутске заклетве на верност Краљу и Отаџбини.

ђенералштабног одељења Мин. војске и морнарице и многи други.

Заклетву на верност Ћ. В. Краљу и Отаџбини полагали су, између осталих, регру-

Моменат са свечаног чина заклетве регрута на бањичком пољу

Почетком јуна т. г. изведена је једна таква лепа и узбудљива свечаност на Бањици, са чијих су се јутарњих видика пружали уметнички таблои позлаћених пшеничних поља и бујних кукуруза. То је још снажније потенцирало моменат заклетве младих регрута, на чијим се мишицама огледала иста снага и иста бујност као и на плодноним пољима Отаџбине, којој се и заклињу на доживотну верност...

Свечаном чину заклетве београдских регрута присуствовали су министар војске и морнарице арм. ђенерал г. Љубомир Марић, и командант Београда арм. ђенерал г. Војислав Томић, затим командант Краљеве гарде дивиз. ђенерал г. Александар Станковић, који је био и командант заклетве. У великом броју официра запажени су г. г. бриг. ђенерал г. Голубовић, помоћник команданта Краљ. Гарде, бриг. ђенерал г. Коста Адамовић, начелник

ти Пешадиског пука Краљеве Гарде, коњичке бригаде Краљеве гарде; артиљерског пука; инжењерске чете Краљеве гарде; 2-ог пешадиског пука „Књаза Михаила“, 18-ог пешадиског пука Суворовског, првог противавионског пука и свих осталих јединица Београдског гарнизона.

Тачно у одређени час значар је засвирао „мирно!“ У томе тренутку пала је команда „капе скини!“ Регрути су, као један, следовали команди, и на захтев свештеника подигли, сваки по својој вероисповести, руке у вис, спремни да положи заклетву да ће по последње капи своје крви бранити свога Краља и Отаџбину, и да војничку заставу никада изневерити неће.

Са рукама подигнутим у вис и погледом упереним у небо, регрути су за свештеником громогласно изговарали текст заклетве:

— Ја, редов... заклињем се свемоћућим Богом, да ћу Врховној заповеднику све војне си-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Командант Београда арм. ђенерал г. Војислав Томић пред заклетву регрута на Бањичком пољу

ле, Краљу Јуџославије, Петру II, свађа и у свима приликама бити веран, свом душом одан и послушан, да ћу се за Краља и Отаџбину јуначки борити, да војничку заставу ниџда и никада нећу изневерити, и да ћу зајовести свих ми претђостављених старешина слушати и верно извршивати.

Тако ми Бођ помођао!

Чин заклетве био је врло свечан и учињно је дубок и незабораван утисак на младе и снажне регруте... По завршеној заклетви регруте је у лепој беседи поздравио Командант заклетве командант Краљеве гарде дивиз. ђенерал г. Станковић, а затим је новозаклете регруте поздравио са неколико врло бираних и снажних речи лично Министар војске и морнарице арм. ђенерал г. Марић који је са херојским командантом престонице арм. ђенералом г. Војиславом Томићем био на нарочитој почасној трибини, окићеној нашим лепим државним тробојкама.

Значај и лепоту заклетве, као и симболичност наше националне химне лепо је подвукао у своме говору католички војни свештеник г. Иван Котник.

После беседе команданта заклетве дивиз. ђенерала г. Станковића, затресла су се бањичка поља од одушевљених поклика новозаклетих регрута београдског гарнизона:

— Живео Краљ!

Београд је свечано дочекао и испратио олимпијску буктињу којом је на XI олимпијади у Берлину запаљен свети пламен — Претседник Београдске општине г. Влада Илић запалио је на Теразијама свети пламен олимпијском буктињом, који је у славу мира, слободе и љубави међу народима пламсао цео један сат. —

Београд је још једном доказао да је он град судбински одређен преко кога треба да се чува мир у свету и да се развије човечанска љубав међу народима целог света. Београд у својим вековним борбама и Христовском страдању није чувао само своју слободу, већ се он на првом месту борио и залагао за слободу народа Средње Европе, за њихову културу и велику хришћанску мисао. На томе пољу, кроз патње и страдања, Београд је стекао поштовање и славу код свих културних народа, па чак и код својих доскорашњих непријатеља. Горди и верни стражар на прагу Истока и Запада, преко којег су завојевачи са Истока хтели да продру на Запад, и са Запада на Исток, својом постојаном борбом, успео је, најзад, да кроз њега више не пролазе наоружани завојевачи са топовима и оштрим бајонетима, већ мирољубиви спортисти са лучом, чији свети пламен треба да растера мрак рата и да народима донесе мир, слободу и човечанску љубав.

Бакља са Олимпа испод Порчине Авале

Доношење олимпијске бакље, која је сунчаним зрацима запаљена на Олимпу, а коју су

у Београд 27 јула о.г. требали да донесу наши спортисти, соколи и лакоатлетичари, Београђани су очекивали са великим нестрпљењем. И ако се знао тачан сат и минут када бакљоноше треба да уђу у Београд, Београђани су, ма да је био радни дан, запосели не само улице кроз

Општи поглед на Теразије за време олимпијске свечаности

које је бакља требала да се пронесе, већ су многи отишли чак до испод Авале да први од Београђана виде и поздраве свети пламен са Олимпа. Друм од Авале до Београда био је опседнут варошанима и сељацима из околних

Бакљоноша г. Чоловић стиже на Теразије

села. Кад се први лучоноша појавио испод Авале, на чијем врху почива наш Незнани Јунак, који је пао за мир, слободу и љубав међу народима, у рано јутро разлегао се поклич из грла многих спортиста и грађана:

— Живео!

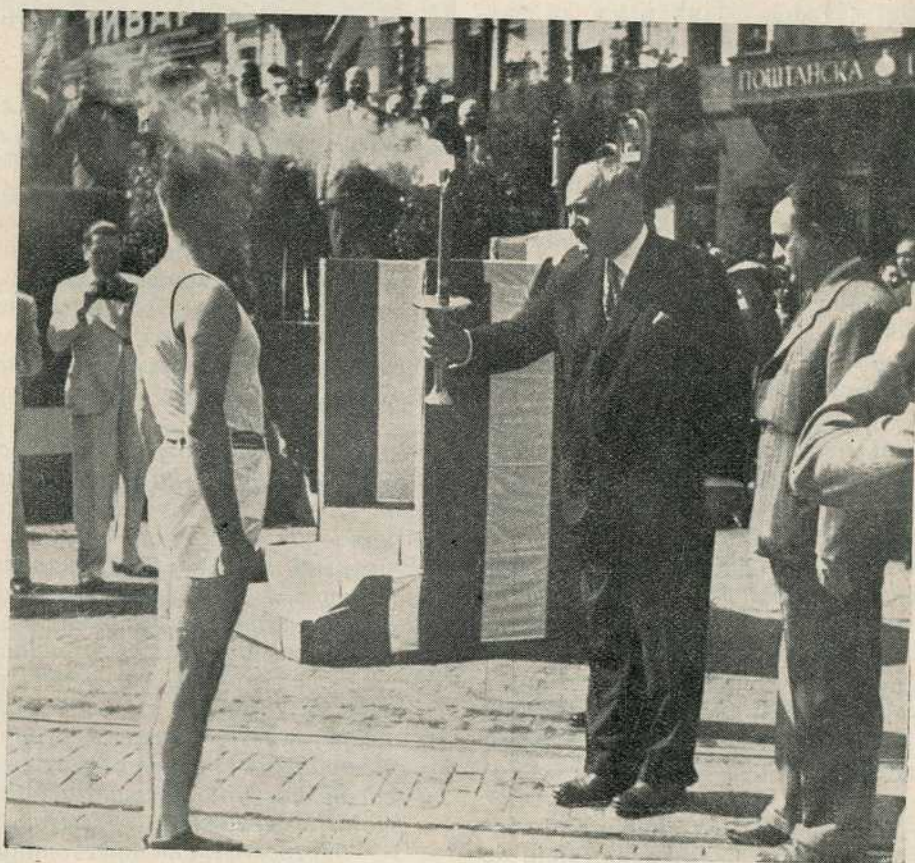
Праћен аутомобилима и бициклистима, бакљоноша је са уздигнутом бакљом протрчао пут Београду, да би је што пре и у означени час предао своме другу спортисти који га је на одређеном месту чекао.

Овације на Славији

Док је бакљоноша од 18 километра журио ка Београду, на Славији се искупила огромна маса света. Саобраћај у целом Београду био је заустављен још у 8 часова. На размаку од по 500 метара на својим местима стојали су спремни спортисти у ставу мирно са бакљом усправљеном уз раме. Све очи биле су уперене у њега. Одједном, у тачно одређени час, од Карађорђевог парка појавио се лучоноша окружен бициклистима, а испред и иза њега по равном и глатком асфалту клизила су два аутомобила са филмским операторима, који снимају цео пут преношења бакље. Из хиљаде грла захорило се бурно и одушевљено клицање:

— Живео!

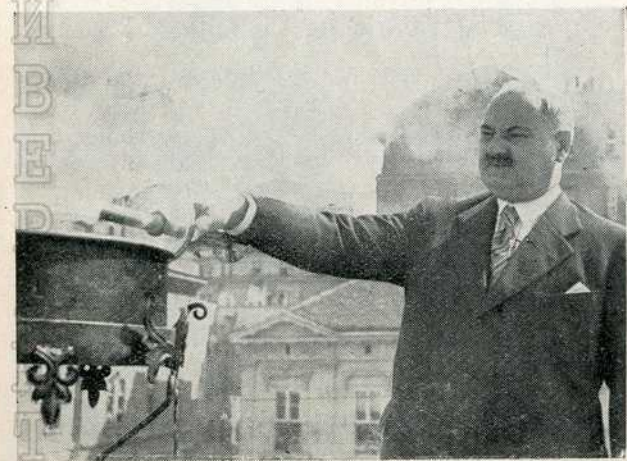
Аплауз и поклици, који су се орили кроз београдске улице, достигли су врхунац када је бакљоноша испред кафане „Три сељака“ предао пламен своме другу и са њим се пољубио.

Претседник Београдске општине прима олимпијску бакљу на Теразијама

На Теразијама бакљу је примио претседник Београдске општине г. Влада Илић

Још око 8 часова на Теразијама је било толико света да се проћи није могло. На месту где је теразијски водоскок била је подигнута

Претседник Београдске општине г. Влада Илић преноси свети пламен са олимпијске бакље на жртвеник на Теразијама

велика трибина, на којој се налазио импровизовани жртвеник, на коме је претседник Београдске општине г. Влада Илић имао да запали свети пламен. Око жртвеника били су постројени соколи и соколице у соколским одорама, а испод њега била је постројена војна музика. Преко од жртвеника налазила се почасна трибина за великодостојнике и вође нашега спорта, а испред ње са неколико радио микрофона била је постављена говорница.

Нешто пре девет часова на трибину је ступио претседник Београдске општине г. Влада Илић са госпођом, у пратњи шефа отсека за телесно васпитање Поглаварства града Београда г. др. Радмила Белића и свога шефа кабинета г. Љубомира Нинића.

Поред претседника г. Владе Илића на трибини су се налазили: Министар за физичко васпитање народа г. др. Јосип Рогоћ, немачки посланик у Београду г. Виктор фон Херен; помоћник Министра иностраних послова г. Владимир Мартинац; претседник Олимпијског одбора у Београду г. др. Светислав Живковић; претставници грчког посланства; старешинство Савеза сокола и многе друге угледне личности.

На пет минута пре доношења бакље довео се изасланик Њ. В. Краља, ђенералштабни пуковник г. Тончи Кокаљ, кога је на трибини дочекао претседник Београдске општине г. Влада Илић.

У девет часова тачно пред трибину је стигао бакљоноша, соколац г. Чоловић, који је бакљу предао претседнику Београдске општине г. Влади Илићу. Музика је интонирала олим-

пијску химну. Примајући упаљену бакљу, г. Влада Илић пошао је, праћен са десне стране изаслаником Њ. В. Краља, пуковником г. Кокаљом, а са леве стране претседником Олимпијског одбора г. др. Живковићем, степеницама ка жртвенику. Уз звуке олимпијске химне, претседник Београдске општине г. Влада Илић запалио је на жртвенику свети пламен. Из хиљаде грла Београђана проломило се громко и дуготрајно клицање:

— Живео!

Тренутак је био веома свечан и узбудљив.

Кад је свети пламен, изазван пламеном сунца над Олимпом, почео да пламса на сред Београда, у срцу Југославије, музика је интонирала југословенску химну.

Говор претседника Београдске општине г. Владе Илића

Присутни су поскидали капе и у ставу мирно саслушали југословенску химну, а кад је она отсвирана из неколико десетина хиљада грла проломили су се громки и одушевљени поклици раздраганих Београђана:

— Живео Краљ!

Затим је претседник Београда г. Влада Илић ступио на говорницу, са које је, пажљиво саслушан од неколико десетина хиљада Београђана, одржао овај топао и мирољубив говор:

*„Господине изасланиче Њ. В. Краља,
Господо Министри,
Госпође и господо,*

Прихватајући ову свету ватру припаљену у стародревној Олимпији, Београд је свестан њеној великој симболичкој значаја. Још од свој постанка у бесмртној Јелуди олимпијске истре сакућљале све народе у Олимпији: на томе светом месту, где су становали бојеви и где су се уздизали њима посвећени величанствени храмови, оне су бодрећи на племенита такмичења у телесним и духовним вештинама братимиле народе:

Ова света ватра, чије једночасовно задржавање Београд овако свечано прославља, пролазећи кроз разне земље, ношена цветом њихових омладинаца, треба код свих народа да дијне веру у мир и искрену сарадњу међу народима. У томе знаку обележен је њен величанствени пут од Олимпије до Берлина.

Југословенска престоница је срећна и радосна што ће у овоме међународном културном такмичењу бити заступљена преко својих претставника. Београд их шаље с неизмерног љубављу и чврстим уверењем да ће достојно заступати боје свога града који је увек мирно витештво с хуманошћу.

Југословенска престоница, која је била вазда понос југословенског народа у његовој циновској, херојској и мученич-

кој борби за ослобођење и уједињење, жели да исто тако буде покретач најгора југословенског народа да кроз свестрано културно васпитање допринесе учвршћивању мира у свету и полета цивилизације целога човечанства.

Претседник Београдске општине г. Влада Илић говори...

Преносећи у присуству изасланика Њ. В. Краља пламен Олимпијске ватре на олимпијски олтар који је подиђнут у част олимпијског знамења, ја, у име Београда, желим да истакнем оданост југословенског главног града и васколике Југославије, древној традицији међународног братства и племенитој витешкој такмичења и да изразим њихове најлепше наде за усьех овогодишње Олимпијаде у Берлину."

Крај говора претседника г. Владе Илића, присутни су срдечно и одушевљено поздравили клицањем и дуготрајним аплаузом.

Говор Министра за физичко васпитање народа г. др. Јосипа Рогича

После претседника града Београда г. Владе Илића, на говорницу је ступио Министар за физичко васпитање народа г. др. Јосип Рогич, који је одржао овај леп говор:

„Поштоване госпође, господо, соколи и спортисти,

— Осећам се особито срећним да моћу данас заједно са вама присуствовати овој величанственој свечаности, налазећи се покрај жртвеника на коме пламса огањ заплаћен бакљом која је донета из стародревне и класичне града Олимпије.

Поздрављам наше бакљоноше који кроз нашу земљу и нашу престоницу преносе олимпијску бакљу која је заплаћена у Олимпији а има да се пренесе до Берлина, где ће се одржати Једанаесте Олимпијске игре, које по својим грандиозним размерама претстављају највећи спортски догађај света.

Преко три хиљаде младих атлета из 7 држава кроз које пролази штафета хитају предајући један другоме торућу бакљу да што пре стигну у одређено време на циљ.

Ова штафета, која на своме путу пролази кроз нашу престоницу, није само симболична веза старој доба са новим, већ и духовна веза наше омладине, омладине свих земаља која верно служи заједничком идеалу и за који се часно бори. Тај идеал старих Грка, т.ј. хармонично васпитање духа и тела, прима данас цео културни свет као свој, јер је неубитна чињеница да духовно и телесно снажни синови јесу најсићурнија залога најбретка и величине њихове домовине.

Олимпијске игре са својом хиљадугодишњом историјом претстављају најзначајнију и неупоредиву културну појаву свих времена. Ове игре у старом веку постале су из једне чисто религијозне свечаности. Како су стари Грци замишљали своје бојове као савршене људе у једном прећантном изражају снаге и лепоте, тако су они у знак култа својих бојова претрећивали ове спортске игре.

Значење олимпијских игара прелазило је, мало помало, оквир религијозности. Оне су почеле најављивати скућну припадност свих грчких племена и оне су усьеле да ублаже ону губитачну расцејканост великог политичког значаја. На њима се састају грчки државници и многи важни политички акти створени су у тој средини.

Олимпијске игре биле су једна свечаност човечанске културе, јер, осим натечања, игара и државника, на њима су се скућљали и уметници онога доба. Олимпија је постала постепено уметничка ризница огромног уметничког бојатства и за оно велико духовно и уметничко благо, које је служило као темељ за израђу наше тадашње културе, имамо да захвалимо живој делотворној и унифицирајућој снази коју претстављају Олимпијске игре антике.

Даљи ток историјских догађаја ствара период заборава на Олимпију и Олимпијске игре.

Римски цареви пале Олимпијски храм, источни Готи на своме походу кроз Полоњез стварају пуштош, елементарне непогоде, као земљотреси, уништавају камене стубове монументалних грађевина.

Изгледа да је свака мисао на Олимпијске игре услед ових судбоносних итара потпуно зајретана у пашео и рушевине. Али идеја чисте и племените телесне културе као један тајни пламен почела је понова да се шири све више и више и деветнаести век доноси нам ренесансу старе Олимпијске идеје, Олимпијског духа, доноси нам обнову олимпијских итара. У складу са тадашњим модерним спортским духом, Пјер де Кубертен, француски спортски радник и педагог, удара прве темеље олимпијских итара новога века и већ 1896 године одржавају се, на класичном тлу Грчке, прве обновљене Олимпијске игре. После тога у сталним размацима одржављу се модерне Олимпијске игре и на европском и на америчком континенту, док данас стојимо пред отварањем једанаесте Олимпијаде у Берлину.

И наша олимпијска репрезентација узима учешћа на Једанаестој Олимпијади, јача и мноћбројнија нећо икад до сада. Наши олимпијски такмичари схватајући потпуно значај претстојеће борбе, спремили су се за њу и поуздано се надам да ће нас они достојно и часно заступати.

Наша раса по својој конституцији снажна и чврста, крије у себи непроцењиви спортски и атлетски материјал. Што до сада, сем у тимнастици и појединим спортским дисциплинама, нисмо показали онаке убедљиве и завидне резултате на разним међународним сусретима разлоћ је тај што нам у току нашег историског развитка судбина није баш била наклоњена и што смо све наше расположиве духовне и материјалне снаге у првом реду жорали утрошити за наше национално одржавање и за стварање наше државне самосталности. Створивши себи самосталну и независну државу, створили смо, уједно, и све услове да се и процес наше телесне културе и нашег телесног васпитања поидиће на ниво једнак нивоу осталих народа и држава. Данас наш спорт по својим успесима заузима видно место међу културним земљама Европе. Наши такмичари иако не буду однели прве награде на претстојећим Олимпијским играма, ипак је сигурно да ће уложити све своје снаге и дати све од себе да наша земља заузме часно место међу осталим државама, а сигурно је и то да ће наши такмичари видети и научити

мноћо кориснога, да ће им високо поштовање и важност које се придаје спорту у осталим земљама служити за потстрек да истрају у даљем свом раду око најретка телесног васпитања нашега народа.

Олимпијска идеја служи идеји мира међу народима. Спорт као такав ствара право и истинско друћарство међу својим члановима. Спорт више нећо дрући социјални покрет доприноси томе да се разне несугласице међу појединим народима изравнају и да откућљују међусобне заострености, спорт ствара атмосферу споразума и мира.

Жарка жеља свих народа који хоће и желе да у мирноме развоју наставе изграђивање својих умних и материјалних снага јест да ова Олимпијада буде прво јутарње руменило зоре оиштег међународног мира и изражај духовне једнодушности омладине свих нација, а омладина има да буде најчврћи основ за срећан и успешан развој и величину отаћбине.

Уверен сам да ће спорт својим властитим замахом и својом снагом за добро човечанства настојати да постигне што виши циљ и верујем да ће спорт остати један од најважнићих покретача за оиште добро појединога народа као и целокупног човечанства.

Са овога места позивам све олимпијске такмичаре који ће нас заступати на олимпијским играма у Берлину да, при поласку у борбу која их очекује, схвате пуну важност овога сусрета, да у тој борби надвисе сами себе, да у мислима имају увек Отаћбину коју претстављају и за чију част и славу се боре и да пред очима имају онај витешки идеал:

Нека част буде лозинка борбе!"

Говор Министра за физичко васпитање народа г. др. Јосипа Рогича присутни су пажљиво саслушали и на крају срдочно поздравили.

Говор претседника олимпијског одбора у Београду г. др. Св. Живковића

У име југословенских спортиста после Министра г. Рогича, говорио је претседник Олимпијског одбора у Београду г. др. Светислав Живковић, који је одржао овај одушевљени спортски говор:

„Као претседнику Месног олимпијског одбора који претставља сва соколска, витешка и спортска удружења у нашој Престоници, пала ми је у део и ова велика част да са олгара олимпијске ватре ућалим прву буктињу из Београда и да је предам даље нашим младим нараштајима, који ће је на својим снажним мишићима понети даље преко наше домовине, Маћарске, А-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.устрије, Чехословачке и Немачке и заједно огањ на зборном месту омладине целога света.

Ова ватра, заједна снагом природе — врелим зрацима сунца из Мореје има за нас велики симболички значај.

Када су се пре две-три и више хиљада година у Олимпији скупили слободни духови старих народа да се такмиче у телесној и духовној снази, у музици и беседи, престала су сва непријатељства. Ако се водио рат, настајао је мир. Ако је ко с ким био у завади — мирио се. И, док су трајале олимпијске игре, у целој земљи владао је мир, братство и љубав међу људима. Слављени су они који су били способнији, јачи и паметнији, без обзира коме су народу или племену припадали.

Није случајно да ми данас са оволико тојлине и уз учешће целога народа, од малој сељачета до Младог Краља узимамо учешће у овим међународним свечаностима и васкрсавамо симбол славе и мира.

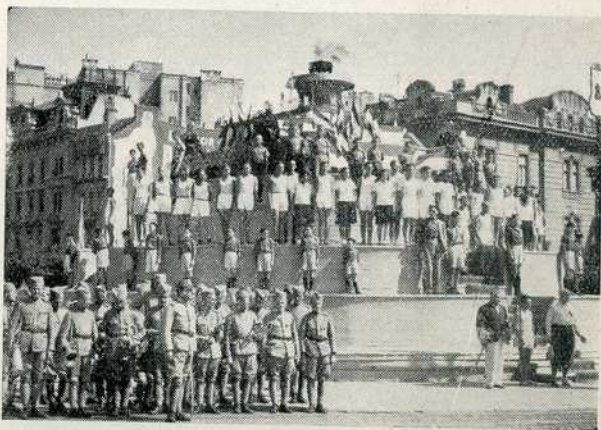
Наш народ који је завршио мисију своја ослобођења и уједињења, преко нас спортски пружа руку свима народима света. Ова ватра не зна за националне границе и не зна за људске прејреке. Њу носе мишице нових генерација којима треба мира и слободе, да у слободном такмичењу, уз све атрибуте људског достојанства, уздижу културну снагу свога народа и стварају мир и братство међу свима народима.

„Тражити од свих народа да се воле — изгледа детињасто али тражити од свију њих да се поштују — није утојица. Да би се поштовали, они се морају, пре свега ујознати.“ Овим речима обратиће се омладини целога света преко берлинској радија, у недељу 4 августа ове године, оснивач наших модерних олимпијских игара барон Пјер де Куберлен. Зар само ова идеја није довољна да оправдава потребу олимпијских игара у наше доба и да убеди све пријатеље мира да их од свега срца помоћу.

Наша је воља да на овом витешком и културном такмичењу станемо у ред великих народа. Ми хоћемо да на овој Олимпијади покажемо своју стварну снагу и своју величину. Хоћемо и овом приликом да спорт буде она културна снага која ће и нама и осталом свету показати колико смо јаки, колико достојни осталој културној света. Са овом вером и заједничким снагама ми морамо и успети.

Као што верујемо у снагу своје омладине, као што верујемо у неисрпне усло-

ве за културни и економски најредак нашега народа, тако непоколебљиво верујемо у идеју међународног мира. Та нас вера пуни гордошћу и даје озбиљности нашим најорима. Радећи на спорту, сви ми, скромни пионири телесног васпитања омладине, радимо, истовремено, и на великом делу међународног мира.

Поглед на жртвеник за време пламсања светог пламена на Теразијама

Данас мир олимпијски — Пакс Олимпијска, — сутра мир целога човечанства. Са том вером и овим заветом, млада југословенска мишице понеси овај огањ кроз Европу и цео свет.”

Крај говора г. др. Живковића такође је срдечно поздрављен.

Са олимпијском бакљом преко моста Витешког Краља Александра I Ујединитеља

По завршеном говору, уз звуке олимпијске химне, претседник Олимпијског одбора у Београду, г. др. Светислав Живковић, успео се до жртвеника у пратњи бакљоноше г. Димитрија Стефановића-Маратонца, где је поново на светом пламену запалио, па је затим пошто се пољубио са г. Стефановићем истоме предао да продужи штафету. Овај чин је публика такође поздравила срдечно и одушевљено.

Тачно у 10 часова наш познати маратонски тркач, г. Стефановић, кренуо је ка мосту Витешког Краља Александра I Ујединитеља, преко којег је бакља из Београда пренесена у Земун, да би је одатле наши спортисти однели до границе.

И овога пута Београд је, на овај начин, показао велику љубав и велику свест и на спортском пољу, које тежи ка слободи, љубави и миру међу народима у целом свету.

Отварање Зоолошког врта у Београду

Општина града Београда отворила је на дан 12 јула на свечан начин свој Зоолошки врт. На тај начин Београд је и у томе погледу ступио у ред напредних европских градова и задовољио једну културно-васпитну и забавну потребу својих грађана.

Свечано отварање које је било пренесено од Београдског радија, извршено је у присуству многобројних претставника власти и разних установа.

Тако су били присутни: Изасланик Њ. В. Краља капетан I кл. г. Милан Просен, министар војске и морнарице армиски генерал г. Љубомир Марић са

Свечаном отварању београдског Зоолошког врта присуствују: Изасланик Њ. В. Краља капетан I класе г. Милан Просен; Министар војске и морнарице армиски генерал г. Љубомир Марић; Министар просвете г. Д. Стошовић и друге угледне званице...

госпођом, министар просвете г. Добривоје Стошовић, претседник Сената г. Љубомир Томашић, бугарски посланик на нашем Двору г. др. Дечко Караџов, аустријски посланик г. Пленис, саветник француског посланства г. Жан Ривијер, управник Војне интендантске академије бригадни генерал г. Стеван Пешић, претседник Великог војног суда дивизиски генерал г. Јоца Јовановић, у име Команданта града Београда мајор г. Војин Ђорђевић и ордонанс официр капетан I кл. г. Миодраг Палосевић, управник Зоолошког врта у Загребу г. Драгутин Цанки, бивши претседник Београдске општине г. Коста Главинић, професор Универзитета г. Живојин Ђорђевић и многи угледни Београђани.

ПРЕТСЕДНИК Г. ВЛАДА ИЛИЋ ОТВОРИО ЈЕ СВЕЧАНОСТ СЛЕДЕЋИМ СВОЈИМ ГОВОРОМ:

— У низу својих многоструких задатака, Општина има и задатак да својим делањем доприноси и васпитном напретку свога становништва. И ми данас отварамо једну такву васпитну установу Општине града Београда, која својим уређењем треба да послужи упознавању

нашег света са богатством и разноликошћу како наше домаће фауне исто тако и са животињама других земаља, које иначе у ретким приликама могу да упознаду. Овај врт треба да послужи на првом месту том васпитном циљу и да нарочито нашој школској младежи буде као једна жива књига, из које ће се она упознавати са животињским царством. Овај врт треба да код нашег света шири ону љубав према животињама, која се пропагира у целом свету и која за крајњи резултат има стварање предуслова за заштиту животиња и хумано опхођење према њима.

Престиж Београда, престонице велике Југославије, изискивао је да се са почетком изградње ове установе више не одлаже. Овај данашњи чин у ствари је један скроман почетак у развоју Зоолошког врта Општине града Београда. У осталом сви су градови при оснивању оваквих установа почињали скромно. Загреб је, на пример, почео пре десетак година са свега неколико животиња, а знамо да се та установа данас развила у један велелепни врт, који буди велико интересовање не само домаћих, већ и странаца. Даља изградња нашег зоолошког врта зависиће у највећој мери од разумевања и љубави на коју он буде наишао код нашег грађанства. Према досадашњим резултатима, можемо са сигурношћу тврдити, да је наш зоолошки врт већ стекао љубав наших грађана, што најбоље доказују многобројни прилози у животињама које је добио.

Отуда су досадашњи резултати постигнути са врло незнатним материјалним жртвама, од стране Општине, а то је добар предзнак да и у будућности издржавање и проширење зоолошког врта неће коштати Општину много и да ће она у томе послу бити свесрдно потпомогнута од стране грађана и Београда и целе наше земље.

Садашњи зоолошки врт захвата површину од 3 хектара, а постоји могућност за доцнија проширења на 7 хектара. Само место, које је приступачно и теренски врло погодно за овакву једну установу, даје врло лепе могућности за оригиналну обраду врта и за његово успешно даље развијање.

Врло лепе изгледе за развој Зоолошког врта пружа и сарадња која је успостављена између Загребачког и нашег врта, а која ће у будућности још јаче развити се на обострану корист ових наших установа.

Да на крају свога говора изразим захвалност Поглаварства свима оним установама и лицима која су својим поклонима омогућили да до данашњег отварања врта дође.

Да истакнем предусретљивост Дирекције дворских ловишта која нам је омогућила да сакупимо лепе и ретке примерке мочварица са Обедске баре.

Да изразимо захвалност Француској влади на њеном обилатом поклону у животињама, које

су обогатиле нашу скромну колекцију, затим њеном опуномоћеном Министру у Београду, грофу г. Де Дампијеру, који се свесрдно заузео код своје владе за овај поклон, а исто тако и професору г. Ашил Урбану, директору зоолошке баште у Паризу, одакле су и добивени поклоњени примерци животиња.

Нарочиту захвалност дугујемо г. Претседнику Министарског савета г. Др. Милану Стојадиновићу на његовом интересовању и заузимању за наш рад, као и на драгоценом поклону.

Свима овим дародавцима нека је са наше стране топла хвала, а исто тако захваљујемо и оним лицима и установама који су нам обећали прилоге али услед краткоће времена нису били у могућности да та своја обећања остваре до данашњег дана.

Најзад, да одам дужно признање свима оним општинским органима, који су на овом послу радили са пуно љубави и са пуно преданости и разумевања, у првом реду шефу одељења за паркове г. инжењеру Крстићу, који ће вам сад прочитати листу дародаваца зоолошком врту.

Затим је инж. г. А. Крстић, шеф Отсека за паркове прочитао листу дародаваца у којој су забележени да су поклонили: Француска влада: антилопу, гантера, бивола, зебу-а, 3 макаке, муфлона, мангабеја, крунастог ждрала, марабу-а и пеликана; Г-ђа Аугуста М. Стојадиновића, — пар белих медведа; Г-ђа Олга В. Илића, — два лава и 1 пар пауна; Дирекција Дворских ловишта — 100 барских птица; Дирекција биоскопа Касина — 1 лавицу; Дирекција циркуса Реберник — 1 лавицу; Шумска управа Котор Варош, — 1 медведа; Дворски живинарник — 1 срндаћа; Г. Павле Малиновски — 2 срне; Шабачка Епископија 1 срну; Г. Милорад Петровић — јазавца; Шумска управа Питомача — 1 јазавца; Властелинство кнеза Одескалки — 1 кошту и 5 фазана; Пољопривредна школа Бања Лука — 1 јелена; Г. Драгомир Лазовић — 1 вучицу; Г. Геден Дунђерски — 1 биволицу; Г-ђа Катарина Чохаџић — веверицу; Г. Светозар Илић, Карловац — 1 вучицу; Г. А. Станојевић, Велес — 2 вучића; Г. Стеван Пешић — 1 лисицу; Г. Радислав Пановић — Лесковац, 1 лисицу; Г. Артур Падјен, Брчко — 1 мајмуницу; Шумска управа, Куршумлија — 1 срдаћа; Г-ђа Софија Павловић — 1 буљину; Г-ђа Мирослава Горуновић, — 1 буљину; Г. А. Феодосијев — 1 буљину; Г-ђа Марија Стефановић — буљину; Г. Бранко Којин — 1 јаребицу; Г. Жарко Перунички, — 1 лиску; Г. Поповић — 2 орла; Браћа Крајачић — 1 орла; Г. Панта Шурбановић, — 1 орла; Г. Васа Ермоленко, — 1 орла; Г. Добривоје Ђорђевић — 1 орла; Г. Рада Петровић — 1 пауницу, 2 фазаца и 4 пара папагаја; Г. Сотировић — 1 пар папагаја; Савез ловачких удружења, Дун.—Бан, — 1 орла; Ловачко Удружење, Дубровник, — 4 птице певачице; Г-ђа Даница Јовановић — 1 роду; Г. Гавра Стаменковић — 1 роду; Г. Часлав Ђукановић — 1 роду; Г. Тодоровић, — 1 фазана; Г. Марковић — 4 фазана; итд. итд.

У име француског министра на нашем Двору г. грофа Роберта де Дампијера говорио је саветник посланства г. Жан Ривијер, који је рекао:

— Овај врт како за њега тако и за мене има нарочиту привлачност, пошто се у првом реду налази у близини француског дома, а затим стога што су неколико становника овог врта поклон од стране француске владе и Музеја природне историје пријатељском граду Београду.

Радује ме што је Француска у овој скромној мери допринела употпуњавању колекцији животиња која је већ сада завидна!

Француска жели да у свима приликама и на свима пољима сарађује са Југославијом у правцу који одговара осећањима присног пријатељства које сједињује оба народа. Она је срећна што се данас придружује једној манифестацији у којој је усклађен интерес са обманом.

Отварање овог врта замишљеног са укусом и ретком генијалношћу од стране г. Крстића доказује вољу Београда да постане једна од најлепших и једна од најпријатнијих престоница Европе. Оно сведочи о високим стваралачким способностима Краљевске владе и општинске управе у погледу којих ја у преом реду поздрављам г. Илића који на тако еминентан начин руководи судбином нашега града

У име Загребачког Зоолошког врта говорио је затим директор истог г. Драгутин Цанки.

Господине претседниче!

Госпође и господо!

Допустите г. претседниче, да Вам пригодно отварања Градског зоолошког врта општине града Београда изручим поздраве града Загребачког:

Зоолошки врт, којег Ви данас отварате имати ће за град Београд велико значење, па је хвале вриједно Ваше настојање, да сте се побринули, да и град Београд оснује свој зоолошки врт.

Сва културна средишта држава по свијету имаду зоолошке вртове. Зоолошки врт је културна институција, која привлачи све народне слојеве, од дјетета до анималног психолога и умјетника. У културном и угајном погледу врши велику задаћу, поготово у граду, у којем има разних школа. Много тога што ученици уче теоретички у школама могу у Зоолошком врту видјети на живим објектима. У Зоолошком врту проширује се и употпуњује знање стечено у школама, јер у добро уређеном Зоолошком врту виде ученици наједнапут животиње са свих страна свијета.

Можда ће неко с неправом приговарати, да је Зоолошки врт луксуз, да се подиже из обијести или неког обичаја. Можда ће неправом неко тврдити, да брига за Зоолошки врт значи небригу за сиротињу. Али напротив је истина, да ова брига за Зоолошки врт значи баш бригу за сиротињу. Јер не живи сиротиња само од круха, и ако у првом реду живи од круха. Она живи и од виших моралних осјећаја. Зоолошки врт значи љубав према заједници свих живих створова, — ми морамо бити добри према сваком

живом бићу, — и онај који је добар према животињама, може бити добар и човјеку. Зоолошки врт потребан је баш тако, као што су потребне школске установе, музеји и друге културне и научне институције. Зато Зоолошки врт не смије бити менаџерија, да се посјетиоци само забављају, већ треба да служи у првоме реду за поуку као узгојно научна институција. Зоолошки врт је за зорну обуку школске омладине узгојно поучно, умјетничко и народно научно образовање. Познато је, да имаде омладине, која сваку животињу у природи сусреће непријатељски, па је прогони и убија а да право незна зашто то чини. Ето, школа није улила довољно знања за обзирност према свакоме живом бићу, није довољно разбудила етичку свијест, није довољно оплеменила нашу ћуд да не чинимо зло, а многе су животиње недужне и од користи баш човјеку и његовом господарству у животној заједници. Баш ту етику стећи ће младеж у ближем познавању живих бића у Зоолошком врту, кад види како се овде најпријатељскије и најобзирније поступа са најкрвождернијим животињама.

Као управитеља Градског зоолошког врта општине града Загребa весели ме и драго ми је, да је дошло до отварања Вашег зоолошког врта па у жељи, да ове двије наше културно научне институције у складу заједнички сарађују ја Вам, г. претседниче, честитам и хвалим на труду, којег сте уложили око остварена Вашег Зоолошког врта и желим добар напредак.

Професор г. Ж. Ђорђевић одржао је следећи говор:

Још пре светског рата помишљало се на Зоолошки врт у престоници, у Београду. Многе прече потребе спречавале су остварење ове културне замисли, а нарочито војни посед тврђаве Београда, који је тада био на граници и највећи гарнизон у земљи.

Нагло повећање Београда после рата, и његова смањена војничка улога сада, као града у срцу земље, омогућиле су поново истицање идеје о зоолошком врту на Калимегдану и једном делу града, који војска сада напушта. Ја сам и пре, а нарочито после светског рата износио идеју, да се зоолошки врт што пре оствари у Београду и то баш на месту, на коме га сад видимо, јер би још дуго чекали на његово остварење ван Београда у Топчидеру, или још даље, како се некад истицало. Непосредна околина Београда још не нуди услове за остварење зоолошког врта, као ни за многе друге установе од примордијалне вредности за један велики град. Практичније је, и ако хоћемо и естетичније, да се на падинама Калимегдана, у непосредној близини Дунава, искористе како те падине, тако и профили напуштене тврђаве, који се нешто преуређени, идеално могу употребити за смештај животиња по систему Хагенбека, тј. да се животиње држе што мање у кавезима, већ да се што више држе као у слободној природи. Стрме

падине градских профила омогућавају водени ток и изградњу базена за веће животиње, као и за барске тице у таквој размери и тако естетски, да би на томе могли позавидети најбоље уређени, стари зоолошки вртови, који су већином у равници.

Иако ово што је досада урађено, представља тек један део онога, што ће се тек урадити, ипак је и то довољно да привуче пажњу и старијих, озбиљнијих лица, бар за два сата. А то је

Претседник Београдске општине г. Влада Илић са првим посетиоцима Зоолошког врта

доста за један овакав вртић! Уосталом и остали зоолошки вртови у Европи и Азији нису одједном постали, већ су се поступно развијали, па ће тако бити и са нашим вртом. Главно је, да га сад имамо и он ће бити основа, око које ће се даље изграђивати. За тај даљи рад, сви потребни услови дати су: и величина терена (7 х.), и његова разноликост, а не монотоност какве би било да је у равници, и довољна количина воде за одржавање чистоте, и близина Дунава за слив канала и одржавање целог парка у чистоћи, и најзад његов периферни положај, отворен природном проветравању.

У плану су за прве даље радове: изграђивање акварија како за слатководне, тако и за морске животиње. Даље, терарија за веће и мање, егзотичне и домаће гмизавце и водоземце, а нарочито инсектарија, који су у последње време са олакшаним добијањем екзота постигли велике успехе, приказивањем класичних примера симпатичног бојења мимикрија и др.

Оснивање овог врта од почетка било је срећне руке, као идејно, тако и технички. Мој предлог, поднесен прошле године општинском већу, наишао је на топли пријем и разумевање претседника г. Илића, како и целокупног оп-

штинског већа, и њима изјављујем не само захвалност на брзом решењу, тако рећи за 24 сата, већ им указујем и на задовољство, које треба да осећају, што су у дело привели једну тако културну установу, за које претходне управе нису показале тако разумевање. Г. Влади Илићу, председнику, може се честитати на великој заузимљивости са којом је спровео ово дело, дарујући још и прве становнике овом вртићу.

Општина града Београда по овом малом врту показала се конструктивна и ту конструктивност омогућили су њени вредни сарадници: гг. Крстић, Јовановић, Челпанбајев, Буријан и др., који су тако рећи из ничега, са тако мало средстава, да то не смем да изнесем, успели да саграде све ово, што ће се видети, и то са разумевањем, као да су били у дугогодишњој пракси. Ово је леп пример како се нашим властитим

снагама, без ичије помоћи, а нарочито без позива странаца, успело саградити дело, које изазива допадање и одобравање странаца стручњака!

Убеђен сам даље, да ће публика дочекати са много симпатија и интереса ову установу, којом културни, васпитни и економски интереси града Београда добијају много.

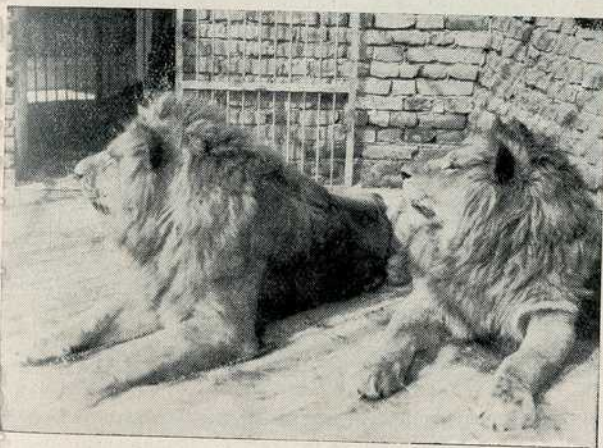
Најзад нека ми је допуштено, као првом пиониру и као стручњаку, чијим се саветом помало користили неимари овога вртића, да изразим и своје задовољство за овај успех председнику града Београда, г. Влади Илићу, и свима његовим помагачима".

Затим су гости обишли Зоолошки врт, разгледајући са великим интересовањем лепу збирку животиња са којом врт већ сад располаже.

Љ. Н.

О новоствореном Зоолошком врту

Отварањем Градског зоолошког врта Престоницка општина се обогаћује са једном установом која је поучна, а истовремено и забавна. У низу многих кому-

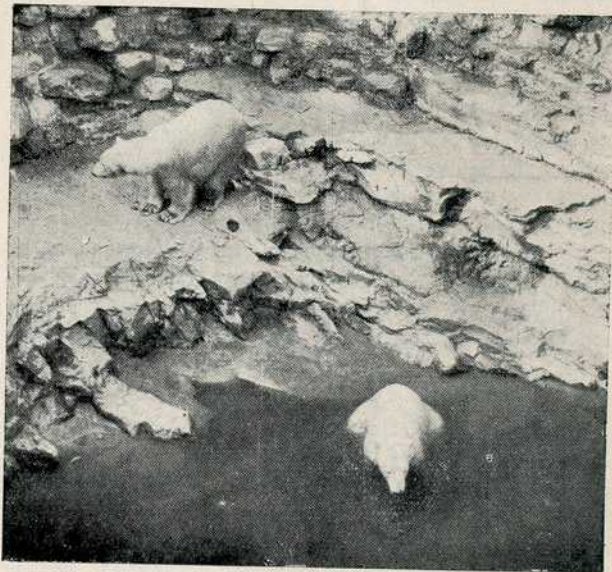
„Краљеви” београдског Зоолошког врта

налних задатака и старања, Општина београдска сматра васпитно-поучно делање као своју особиту дужност. И заиста, овај новостворени вртић треба да служи посетиоцима као жива књига, из које ће се специјално школска младеж, упознати на најбољи начин са животињским царством.

Упознати животињу значи — завоleti је. Према томе, овај врт треба да служи као расадник љубави према животињама, што у крајњој линији ствара најбољи предуслов за њихову заштиту и милосрдније опхођење. То су, уосталом, особине, на које се код културних народа много полаже. Најзад, поред егзотичних животиња, у врту ће нарочито бити заступљене све домаће врсте животињског царства. На тај начин ће вршити пропаганду репрезентујући богатство фауне појединих наших крајева.

Ми сви добро знамо коликим богатством и разноликошћу обилује на пр. наша домаћа птичија фауна. Сакупити њу и показати је на једном ограниченом простору изискиваће много времена и још више труда, али, тај ће се напор исплатити дивљењем чак и странаца — посетилаца. Тако ће београдски Зоолошки врт имати значаја и са гледишта туристичко-културног.

Данашње стање врта не претставља ништа више него један скроман али врло успео почетак. Али Општина не мисли зауставити се на овоме што је до сада изграђено, већ ће се одмах продужити са даљим ра-

Бели медведи у београдском Зоолошком врту

довима, и то попуњавањем колекције животиња, као, и проширењем врта. Помишља се и на уређење једног специјално децег зоо-врта, где ће бити смештен сав

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BE

животињски подмладак, који и иначе треба да буде изолован. Осим тога, у оквиру врта, биће уређено и једно дечје игралиште са забавним и гимнастичким справама, малом плажом за купање и сунчање деце. Исто тако један велики простор биће резервисан за децу — за јахање разних животиња. Другим речима, то ће бити: дечји забавни парк, али не профаног пратерског облика, већ поред забаве, углавном ради гимнастике, хигијене и уопште здравља деце.

На једној од постојећих тераса са величанственим видиком изградиће се једна рестаурација опет у оквиру врта, тако, да посетилац после разгледања животиња може да се одмори и освежи, а помишља се и на завођење радио музике.

У пројекту су настамбе за крупне животиње и зверад, као и аквариуми и терариуми.

У својој тежњи, да грађанству пружи максимум забаве разоноде Општина ће ићи много даље. Зато посетиоци, плаћајући незнатну улазницу у врт, треба да схвате, да то није само прилог за одржавање животиња, већ и помоћ за проширење и даљу изградњу свега што је споменуто и да ће се свака приложена пара употребити искључиво на унапређење београдског зоолошког врта, на што смо овлашћени и чл. 24 правилника о извршењу општинског буџета.

Зато се ми и надамо, да ће наш врт наићи на разумевање и помоћ наших житеља, од чега ће и зависити његова даља изградња и напредак. Ми, пак, са своје стране не желимо ништа више, већ да овај врт напредује упоредо са гигантским развојем нашега града. Те наде ми са сигурношћу истичемо, јер досадашњи рад на изградњи врта, интересовање и љубав Београђана за животиње и, најзад, досадашња посета пружају нам довољно јемства за то.

На крају да бацимо један кратак преглед на досадашњу изградњу. Отпочета августа месеца прошле године са веома скученим средствима и веома скромно, или боље рећи без нарочитих новчаних издатака, она је била упућена више на помоћ и предузетљивост појединаца. И док су се у друге зоо-вртове по великим градовима на страни инвестирале милионске суме, ми смо ипак за свега седам радних месеци смишљеношћу, сретним избором места и трудом доспели дотле, да га отворимо, тј. доспели смо до оног минимума, када је наплата популарне улазнице постала оправдана и без бојазни од евентуалних приговора.

Почели смо са 3 Ха. и са могућношћу доцнијег проширења на 7 Ха., што ће бити довољно и за један

милионски Београд. Као доказ навешћемо следеће површине: париска башта простире се на 14 Ха. у Буа де Вансен, пештанска — 7 Ха.; а у Токију на 4½ Ха. итд.

Изабрано место, које је, узгред буди речено, услед блискости веома приступачно, што је главни услов за просперитет зоо-врта, пружа невероватне могућности за оригиналну и јефтину обраду. Ту већ постоје подземне инсталације: водовод, канализација и др., тако да није било потребно већих инвестиција. Савсим би била друкчија ситуација, да смо ишли негде ван Београда.

Топографски терен исто тако пружа могућност за природан ток воде, па чак и њен декоративни пад. Профил првог фортификационог рова пружио нам је прилику, да у њему направимо неколико животињских насеобина са водом, и по систему Хакенбек, и то: са 10—15 пута мање издатака, него што би то било потребно у нормалним приликама.

„Абисински пејзаж”: склониште за камиле у београдском Зоолошком врту

Наравно, када буду на расположењу већа новчана средства, моћи ће се још много штошта урадити и улепшати. За сада да се задовољимо овим скромним, али добронамерним почетком, истичући жељу, да и наш врт за 2 до 3 године, уз помоћ меродавних фактора и нашег грађанства, достигне ниво осталих реномираних зоолошких вртова.

инж. Александар Крстић

Урбанистичка хроника

Београдско Савско пристаниште

Најосновније потребе једне престонице, која лежи на обалама двеју пловних река, од којих је Дунав међународна, изискивале су да Београд још давно и давно добије своје модерно путничко и теретно пристаниште. Непотребно је доказивати да је саобраћај водом још увек најјефтинији и да ће као такав још дуго остати.

Богмдани географски положај Београда у овом погледу није до сада паметно био искористићен, и, ако немање сретстава за изградњу није једини разлог задоцњења његовог подизања, онда су за осуду сви који су допустили да се на то оволико чека.

Изглед београдског Савског пристаништа сада

Најмања пак кривица за ово пада на Београдску општину. Општинска комисија за израду генералног плана Београда, још 1923 године била је израдила пројекат за престоничко пристаниште. Генерални план је био одобрен и озваничен, али је пројекат пристаништа остао на — хартији. И као што то обично бива, тек кад потреба узме катастрофалан облик и кад се претвори у срамоту, тек онда се на брзину решава проблем и налазе потребна сретства.

И ако је ово типичан случај нашег нехата у правилном решавању проблема престонице, ми смо ипак срећни да бар у 12 часу поздравимо подизање новог београдског пристаништа. Чекало се дуго, али се дочекало. Само нека нам је допуштено да учинимо једну основну замерку. Планови за пристаниште су рађени у Управи поморства и речног саобраћаја и тамо су обављене и лицитације. Али зашто у решавању техничких и урбанистичких проблема није учествовала правовремено и Београдска општина? Јер тек кад је проблем био начелно постављен и решен и

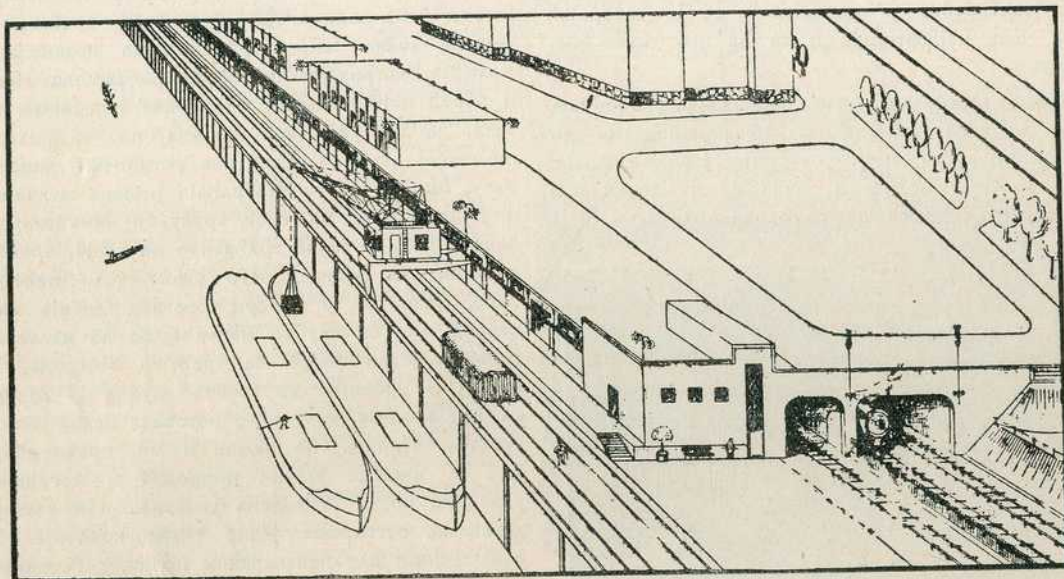
кад су планови били готови, Београдска општина је била стављена пред свршен чин и звата је да реши околну регулацију и да своју „сагласност”. Разуме се, после мало погађања, сагласност је добивена, али зашто се тако радило? Све београдске проблеме треба да решава једна шира урбанистичка комисија, ако се жели да Београд као целина добро изгледа. Немогуће је, и поред најбоље воље од стране појединих надлежних тела, да Београд лепо изгледа, ако га свако уређује по својој замисли. Општина регулише улице на своју руку, Министарство саобраћаја решава железнички чвор и пристаниште на своју руку, а Министарство грађевина подиже јавне грађевине на своју. Ово је једино корисно по Београд што свако тело нађе и своје паре, тако да у ствари Београд добија са разних страна, али би све то могло боље да изгледа кад би постојао један форум за уређење Београда. У Француској је урбанистима требало пуних 15 година борбе са надлежнима док се образовала једна комисија за уређење Париза, па ваљда и ми, превирући још — што је изгледа једини природни и могући пут —, успемо после 20 година доказивања и убеђивања да дочекамо остварење једне такве комисије. За сада озваниченом али неизведеном пројекту Генералног плана Београда, можемо да се поклонимо као првој жртви у овој борби и да безобзирно из дана у дан захтевамо, у интересу Београда, што пре остварење једне Државне комисије за уређење Београда.

Ако се за моменат ослободимо ове мисли, ми желимо да одамо захвалност Краљевској влади која је успела да нађе сретства и да озакони Уредбу о грађењу Београдског пристаништа. Београд ће пристаништем много добити како у урбанистичком тако и у привредном погледу, а на томе се мора бити захвалан. Пристаниште које ће се почети градити идућег месеца само је један део предвиђеног пристаништа, које је већ пројектовано. За сада ће се изградити (сукцесивно за три године) царинско пристаниште, затим путничко и најзад теретно и заостали део путничког. Користећи се репарацијама добивено је у своје време (1928 год.) око 5.000 тона Ларсенског гвожђа (челика високе вредности Ст. 48 до 50) што претставља вредност од око 30 милиона динара. Гвожђе је сачувано и сад ће се употребити за грађење 1050 метара дугачког обалског зида за пристаниште. Ако се овоме дода још око 150 мет. каменом обложене слободне обале у нагибу за истовар и утовар најтежих предмета, целокупна дужина пристаништа, која ће се извести износи око 1,2 километара. Ово ће све коштати око 80 милиона динара (без Ларсенског гвожђа) а финансираће се путем на-

у првобитног фонда образованог код Држ. хипотекарне банке на основу горепоменутог Уредбе о грађењу пристаништа (види Служб. новине од 1 априла 1936 год.). Неупућенима можда цифра изгледа нешто превисока, али главни издаци падају на царинске магацине и њихово модерно уређење. Само пристаниште (кеј) кошта далеко јефтиније, док технички уређај и скупе моћне дизалице заједно са магацинима односе много више преко половине од потребне суме. Ако се овоме дода да ће општина са сретствима из Калдрминског фонда подићи модерну зграду Царинарнице, а да ће се морати око нове административне пристанишне зграде откупити (експроприсати) многи терени како би остала само западна страна Карађорђевог улице, — увидеће се да је ово прворазредна урбанистичка чи-

ће пруга Београд—Панчево остати стално око града и кроз пристаниште и разуме се осигурава пристаниште од брзовозног саобраћаја. Улазеће ће се улазити испод пруге тунелима (три тунела) а цела пруга Б. П. биће ограђена, да воз не би налетео на путнике. Цела та мука би била непотребна, кад би се знало да саобраћај за Панчево неће ту ићи већ тунелом кроз Београд. Поред пристаништа има и трећи неограђен колосек и он служи за чисто пристанишне потребе, куд ће теретни возови саобраћати само ноћу, да не би сметали публици.

Иначе технички само пристаниште решено је добро. Расподела кејова према њиховој намени, извршена је у пројекту тако да ће се промет робе и саобраћај путника обављати на истим местима на којима се

Пројект Царинског пристаништа

њеница за Београд. Осим овога Београдска општина мораће да прилагоди регулације приступних путева (улица) па чак да врши корекцију постојеће трамвајске пруге бр. 2 и новоизграђеног пута кроз град.

Међутим, још увек отворено питање Београдског железничког чвора, кога већ по четврти пут решавају, а које би требало да је у логичној вези са пристаништем, смета у неколико исправном решењу самог пристаништа, али и доводи до ситуације, да ће, кад се буде решавао жел. чвор, пристаниште бити свршен чин и да ће се онда само још један свршен чин више имати узети у обзир. Већ су се поједине тешкоће и неспоразуми око надвожњака, (неки мисле подвожњака) код Херцеговачке улице, што само доказује да решавање Београда на парче огромно штети целини и правилном развоју престонице. Кроз пристаниште (паралелно целом дужином) пролази пруга Београд—Панчево дуцког колосека. Хоће ли она у будућем решењу Београдског железничког чвора остати и даље или ће се тај правац решити неким тунелом кроз Београд, а постојећа пруга добити теретно локални значај, важно је питање да би се знало како да се она терети при пролазу кроз пристаниште. За сада Управа поморства и речне пловидбе сматра да

обавља и сада. Предвиђено је око 400 мет. кеја за путничко пристаниште са 6 штека, 3 чекаонице и три тунела — подвожњака, све симетрично распоређено. У централном делу овог пристаништа подићи ће се велика административна пристанишна зграда са билетарницама и чекаоницама. Цео простор до Карађорђевог улице биће рашчишћен, а слободни делови ће се паркирати. Ово путничко пристаниште биће постављено на делу обале између моста Краља Александра и садашње Капетаније пристаништа.

Низводно од овога долази царинско и теретно пристаниште заједно са групом модерно уређених магацина за робу са око 5000 кв. м. корисне покривене површине. Београду је потребно велико царинско пристаниште, јер се спрема пројекат новог царинског законодавства, који ће захтевати велике магацине за транзитну робу намењену Балкану и Блиском истоку. Складишта иза царинских магацина изградиће се на високом плато-у тако насутом да се постигну директне везе овога са високим делом Карађорђевог улице, на коју ће се овај плато насланасти. На једном делу плато-а резервисано је место за велику зграду царинарнице, коју ће подићи Општина из калдрминског фонда за рачун Државе.

Да би се капацитет пристаништа повећао, и да би се у догледној будућности могао да савлада робни промет, који ће на овај део пристаништа бити привучен, предвиђа се модерно уређење за манипулацију претовара робе (полутеретни и портални кранови који ће опслуживати складишта низводно од магацина). Сами пак магацини ће накнадно бити снабдевени свим модерним уређењем за брзу манипулацију са робом, (вагонети и сл.).

На делу царинског пристаништа пруга Београд—Панчево губи контакт са истим, јер пролази тунелом поред њега. На пристаништу остају само пристанишни потребни колосеци. Како је овај део пристаништа најнужнији (царинско) то ће према временском плану он бити саграђен током идуће године, док ће се путничко и теретно пристаниште граничити после овог.

У естетском погледу цело ново пристаниште претстављаће, гледано са друге стране, једну моћну хоризонталу са правим отсеком у воду (зид од Ларсенског гвожђа) дугу преко 1 км. Штекови у облику

плитког Т, на које се прилази мостовима паралелним са обалом, а не као до сада под правим углом са обалом, чиниће њих шест поређаних један близу другог, исто једну хоризонталну висину од водостаја (пошто штекови пливају). Над царинским делом пристаништа уздицаће се магацин а у позадини зграда царинарнице, а над путничким пристаништем главна пристанишна зграда. Ми смо мишљења да би целу архитектуру пристанишних зграда (Царинарнице, главне пристанишне зграде, чекаоница па чак и робних магацина) требало решити путем конкурса. Сада решене зграде од стране архитеката који су у служби у Управи поморства и р. с. су добре, али зашто не покушати дати што је најбоље, кад се већ толики новци троше? У уметничким стварима не треба бегати од конкурса.

Београдско пристаниште је добитак за престоницу и треба желети да и остали проблеми њиме буду што пре исправно решени.

Арх. урб. Драгомир М. Поповић

Свечано освећење спомен-чесме Витешком Краљу Александру I Ујединитељу на Дедињу

У најлепшем и најздравијем крају Београда, на Дедињу, са јужне стране испод Белог Двора, Друштво за улепшавање и унапређење Дедиња, подигло је на извору са кога је пио воду Блаженопочивши Витешки

после шетње преко Дедиња моћи добити закуску. Ова спомен-чесма и својом студеном и освежавајућом водом и сваким каменом потсећа на првог југословенског Краља, Витешког Александра I Ујединитеља, јер

Са свечаног освећења спомен-чесме Витешком Краљу Александру I Ујединитељу

Краљ Александар I Ујединитељ спомен-чесму. Око чесме уређен је парк са дрворедима, а убрзо ће се крај ње подићи и један павиљон у коме ће излетници

је ову воду Он употребљавао стално за пиће. Црвени гранит од којег је чесма израђена, проналазак је Блаженопочившег Краља, а спомен плоча је од опикса

WWW.UNILIB.RS

из мајдана у Пећи, који је лиферовоао камен за изградњу Краљевског Двора на Дедињу. У спомен плочу урезана су слова која казују ове стихове:

Ток ми је живот вечне младости,
А жубор песма чисте радости,
Ко ток ми пије тај и младује,
Ко жубор слуша тај се радује”.

Ови стихови урезани су у плочу од јабланичког гранита, а узети су из Двора на Дедињу са једне мермерне плоче код азијатског салона. Оригинални стихови ове песме налазе се на Ханској чесми у Бахчисарају, дворцу Мезегли Гиреја Хана на Криму из 1729 год.

Свечано освећење спомен-чесме Витешком Краљу Александру I Ујединитељу обављено је на веома свечан начин 6 јула 1936 год. Освећењу су присуствовали: Изасланик Њ. В. Краља Петра II пуковник Г. Влада Петровић; изасланик Њ. Св. Патријарха Господина Варнаве прота г. Алагић; претседник Београдске општине г. Влада Илић; командант Београда арм. ђенерал г. Војислав Томић; ђенерал г. Петар Радивојевић; гувернер Њ. В. Краља проф. г. Јеремија Живановић и друге угледне званице, као и многобројни грађани са Дедиња.

По завршеном верском обреду претседник Друштва за унапређење Дедиња ђенерал г. Војислав Вуковић одржао је веома леп и документован говор у коме је истакао велику љубав Блаженопочившег Краља према своме народу и својој земљи, па је на крају позвао присутне да се заветују да ће Првенцу Витешком Краљу Александру I Ујединитеља, Њ. В. Краљу Петру II бити верни и одани као што су и Њему били. Пошто су одали пошту сени Блаженопочившег Краља са „Слава Му!” присутни су крај говора ђенерала г. Вуковића пропратили одушевљеним клицањем Њ. В. Краљу и Краљевском Дому. Затим је ђенерал г. Вуковић предао спомен-чесму на чување претседнику Београдске општине г. Влади Илићу.

Примајући спомен-чесму на чување, претседник Београдске општине г. Влада Илић одржао је овај леп говор:

„Примајући у старање Општине града Београда ову спомен чесму, сматрам за своју прву дужност, да члановима Друштва Дедиње изразим своју захвалност на лепој замисли на коју су дошли и на њиховом труду који су уложили да је у дело приведу.

После трагичне погибије у Марсељу, у многим местима наше земље приступило се прикупљању сретстава за подизање споменика Блаженопочившем Краљу Александру I Ујединитељу, и многа су места већ подигла те споменике. Народ тих крајева желео је да у својој околини на видном месту истакне лик омиљеног Краља, који ће га стално сећати на Његова велика дела и на

велику жртву коју је учинио, давши и Свој живот на олтар стварања наше југословенске државе.

И зато је лепа замисао чланова Друштва Дедиње била, да један такав споменик, који ће потсећати на Великог Краља, подигну у крају у коме је овај велики Карађорђевић подигао свој Дом и у коме све носи печат Његовог стваралачког духа и Његовог префињеног укуса.

Спомен-чесма Витешком Краљу Александру I Ујединитељу на Дедињу

Нека ова спомен чесма кроз вечита времена сачува живу успомену на Блаженопочившег Краља Ујединитеља и нека у нама буди исту љубав и осећаје верности и оданости и према Његовом Наследнику Краљу Петру II.

Слава Витешком Краљу Александру I Ујединитељу!

Живео Његово Величанство Краљ Петар III!
Живео Славни Дом Карађорђевића!”

Крај говора г. Владе Илића присутни су такође прихватили клицањем Њ. В. Краљу и Краљевском Дому.

Свечаност је завршена послужењем ратлуком и водом са нове спомен-чесме Витешком Краљу Александру I Ујединитељу.

Београдска сиромашна деца у летовалиштима Београдске општине

Београдска општина од увек је поклањала велику пажњу својој сиротињи, те је ради тога у свој буџет уносила велике суме, са којима је преко једне године требало решити питање помоћи београдске сиротиње. Низом година Отсек за помагање сиротиње и социјалне установе, тражио је најбољег пута, како би се подела помоћи најправилније решила, али и поред свих напора, недостатака је било увек. Тек од доласка Господина Владе Илића на положај Претседника, Општина отсеку за помагање сиротиње и социјалне у-

и код Школског одбора за 100.000 дин. Од позиције које су г. претседнику одређене на слободно располагања проведена је од самога г. Претседника уштеда за 65.000 дин., и г. Претседник је за тај новац купио за сто тридесеторо деце цео инвентар за деце летовалиште. Ту спадају: кревети са свима потребама (чаршави, ћебад, јастуци итд.) и цео инвентар за кухињско и столно посуђе.

Последњих година Општина београдска поред организовања сиротињских кухиња, сталне, повремене и

У каквим нехигијенским становима станује већина београдске сиромашне деце са својима родитељима

станове поклања пуну пажњу. Г. Илић, као претседник Општине показао је пуно разумевање и са осећањем приступио решењу овог тако важног питања наше престонице. Поред тога, што су позиције помоћи у буџету доста повећане, г. Претседник је штедео од позиција претседништва и уштеде по тим позицијама поклатио је сиротињи. При саставу и решавању општинског буџета знатно су повећане позиције намењене сиротињи. Тако је стална помоћ повећана за 25.000 динара. Помоћ за летовање сиротиње, лечење по бањама и климатским местима повећана је код Отсека за помагање сиротиње и социјалне установе за 140.000 динара, код Централног уреда за заштиту деце, повећана је та помоћ за 40.000 динара,

тренутне помоћи у новцу, почела је организовати децја летовалишта, у која су слата сиротињска деца. У та летовалишта деца су слата без својих родитеља, а под надзором општинских лекара, чиновника и социјалних сестара, те се тамо, поред стана, добија и одлична храна.

Још пре три године г. д-р Ђ. Ђуровић, тада шеф Социјалног отсека, увидео је, заједно са г-ђом д-р Маријом Гајић, шефом Централног уреда за заштиту деце, важност ових летовалишта, па приступио најповољнијем организовању истих. Тада је купљен инвентар за сто деце за летовање. Таквим летовалиштима са општинским инвентаром проведена је велика штедња и Општини сачувани сувишни издаци,

WWW.UNILIB.RS

јер се инвентар чува и употребљава из године у годину. Повећање тога инвентара у овој години, а добротом и даром Господина Претседника, Општина данас располаже са инвентаром за 230 особа.

Београдска сиромашна деца на перону железничке станице у Београду пред полазак у општинска летовалишта

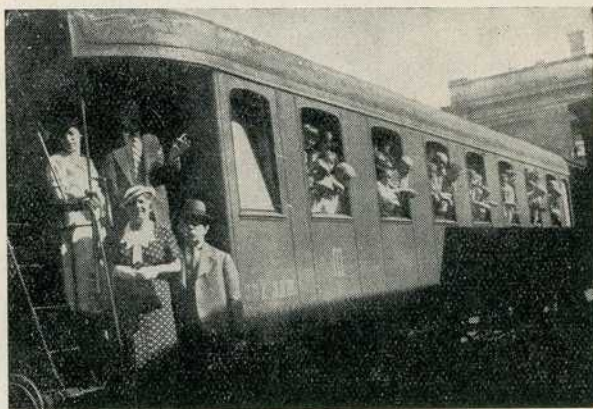
О важности самих летовалишта и њиховој корисности најбоље говоре сама деца својим изгледом по повратку са летовања, као и материјалне понуде имућних родитеља да своју децу пошаљу на овакво једно летовање у друштву својих вршњака и под овако повољним околностима и добрим надзором и исхраном.

При слању деце у летовалиште јавио је се један извештај бр. имућних родитеља молећи да се у општинска летовалишта приме и њихова деца, а да ће они за њихову децу плаћати колико Општина одреди, 5—600 динара, па и више, јер знају и по деци виде да је организација општинских летовалишта узорна. На жалост, Општина тим родитељима није могла изаћи у сусрет, као што није могла примити у летовалишта сву ону децу београдске сиротиње, за коју су сиромашни родитељи молили да буду примљени, али постепено организацијом и унапређењем ових општинских летовалишта, као и заузи-

мањем надлежних, а првенствено заузимањем Г. Претседника Општине, може се очекивати, да ће за неколико година Београдска општина у том погледу моћи изаћи свима у сусрет и да ће београдски малишани у свом здравственом напретку бити потпуно обезбеђени.

Ове године Београдска општина послала је у своја летовалишта четири пута више сиромашне деце него што је до сада слала. 1 јула послато је 100 деце у Кошутњак, и 100 у Селце на мору; 29 јуна упућено је 100 деце у Багрдан; 2 јула послато је 100 деце у Белановицу, а 6 јула упућено је 30 шкољозне деце у Бадању. Поред деце Општина је послала јула месеца 23 породице у Бању Ковиљачу и још 25 одраслих грађана у Бадању; 22 одраслих у Соко Бању и 15 одраслих у климатске крајеве: Дивчибаре, Калуђерске Баре итд.

Сва сиромашна деца упућена на опоравак остају у општинским летовалиштима по један месец дана, а на њихова места се шаље исто толики број деце, као друга партија, која ће такође тамо провести месец дана.

Одлазак београдске сиромашне деце у општинско летовалиште у Багрдану

Поред Социјалног отсека Београдске општине, школску децу сиромашних родитеља шаљу на опоравак у летовалишта и школски одбори, који су овога лета послали о своме трошку у летовалишта око 600 школске деце београдских сиромашних родитеља.

Д. П.

Педесет година комунално-социалног рада Драгише Лапчевића

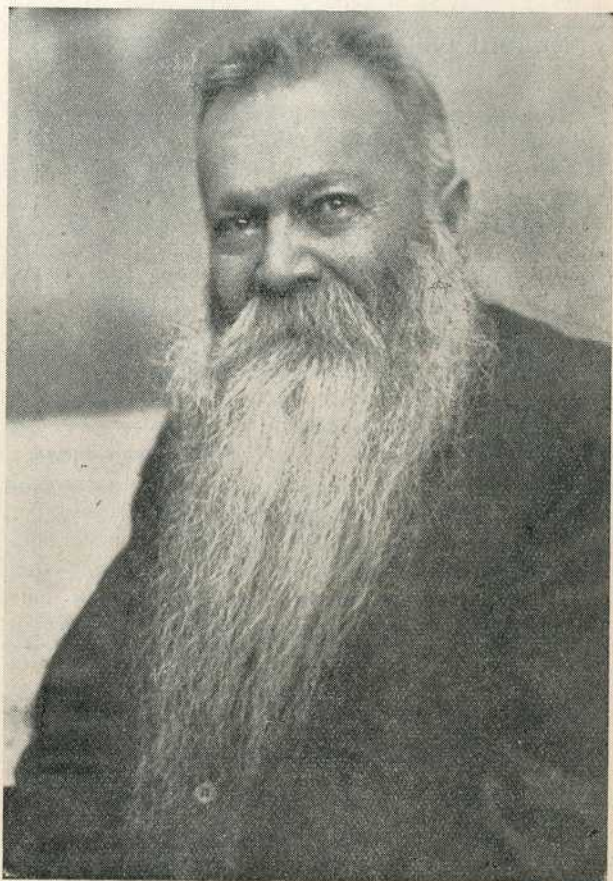
У овоме месецу навршио је седамдесетогодишњицу свога живота и педесетогодишњицу свога јавног и социјално-комуналног рада наш неуморни комунални писац и доајен наше комунално-социјалне литературе, стари борац за прогрес човечанства — Драгиша Лапчевић!

О значајној улози Драгише Лапчевића у нашем јавном животу може се писати у многобројним правцима. Он је у истини један редак и разгранат таленат. Лапчевић је сјајан новинар, и, поред Пере Тодоровића, Стојана Протића, Душана С. Николајевића, Јаше Продановића, Стеве Видаковића и др., он је творац публицистичко-новинарског стила у Србији, за кога је чак и наш велики непријатељ Бетман Холвег казао, да је бриљантан као драги камен, а оштар као сечиво каме! Лапчевић је једновремено и оратор, каквог мало познаје наша послератна историја! Он је и скромни, али прави ерудитивни научник, који се са дугим и стрпљивим самоучким радом подигао на завидну научну висину. Један велики научни ум, као што је био пок. Јован Цвијић, претседник Академије наука, дивео се вредности и таленту, ерудицији и духовној снази Драгише Лапчевића и сматрао га као једног од наших најбољих радника на пољу народне економије и социјално-комуналне политике. Умни Стојан Протић одавао је без устручавања своје дивљење великој научној ерудицији Драгише Лапчевића и надао се да ће му једнога дана Драгиша Лапчевић бити један од његових најбољих помоћника на послу старања о народној привреди и социјалној политици. Драгиша се на ове Стојанове наде само слатко и од срца насмејао, и — одбио их! Велики народни трибун Драгиша Лапчевић увек је у животу одбијао све почасте.

Ми, као комунални орган Београда, хоћемо да га, приликом његове седамдесетогодишњице, поздравимо као комунално-социјалног писца, идеолога и практичара у исто време као радника који је први дао основе комунално-социјалној политици Београда и који је дуго година, као претставник широких маса београдског радништва, водио једну конструктивну комунално-социјалну политику у одбору Општине града Београда!

Србијанска је комунална наука врло сиромашна, можда најсиромашнија но и једна друга духовна грана људскога стварања. Можда је то зато што су у малој предкумановској Србији комунално-социјални проблеми били тек у ембриону, слаби и неразвијени, као и сви појави у једној предкапиталистичкој периоди. Мало је, можда, врло мало научника, који су се у прошлости Србије били посветили у целини изучавању комунално-социјалних проблема. До душе било је прилично партијских комуналних радника од свих партијских фракција, али су они, чим напусте парламентарну, новинарску или одборничку трибину, напустили и рад на продубљивању комунално-социјалних питања Београда и осталих наших градова и општина. Нећемо рачунати овде Светозара Марковића и ону сјајну плејаду младих бораца осамдесетих година прошлога века, која је, узгред, у својој тешкој борби противу личнога режима, бранећи самоуправу општина, додиривала и комунално-економске проблеме. Сем поч. Др. Косте Јовановића, Др. Емина Богдановића, Никола

Фугера, Др. Косте Главинића и многих других — прво и најдостојније место у развоју комуналне политике југословенских градова заузима Драгиша Лапчевић, нарочито као комунално-социјални публициста. Док су н.пр. Емин Богдановић и Никола Фугер посветили

Драгиша Лапчевић

се у целини разрађивању искључиво питања из комуналне администрације и управне организације наших општина, догле је Драгиша Лапчевић деценијама разрађивао све практичне комунално-социјалне проблеме, животне и многоструке из огромног резервоара комуналних манифестација наших општина, и градских и сеоских! Ако је поч. Др. Коста Јовановић један од најплоднијих твораца наше комунално-социјалне политике, Драгиша Лапчевић је, поред Богдана Крекића, њен најбољи популаризатор, њен најфанатичнији тумач и заточник њене дуге и мучне победе!

Поздрављајући г. Драгишу Лапчевића, доајена комуналне публицистике и најодлучнијег борца за комунално-социјални препород Београда и наших градова, комунални часопис Београда сматра за ретко задовољство да своје дугогодишњем сараднику најтоплије честита његов двоструки јубилеј и да му пожели, да се што пре опорави и настави свој снажни научно-публицистички рад на добро Београда и свих комуналних заједница уједињене Југославије.

Прикази и белешке

Д-р МИЛОШ СЕКУЛИЋ: ШТА ЈЕ ТУБЕРКУЛОЗА, ПРЕДОХРАНА И ЛЕЧЕЊЕ

Под горњим насловом објављена је књига д-ра Милоша Секулића, шефа унутрашњег одељења наше Градске болнице, са предговором г. др. Жарка Рувидића, санитарског бригадног ђенерала.

Ђенерал г. др. Рувидић у предговору каже да писац „поставља питање популарисане медицине, а посебно туберкулозе — на једну нарочиту основу. Он не претставља туберкулозу као једно страшило, једног баука, кога сви треба да се боје... него жели да туберкулозу прикаже као противника човековог здравља са свима његовим „јаким и slabим странама“.

Туберкулоза, вели писац, није болест само за онај организам у који се уселио туберкулозни бацил и произвео болест. Она је обољење целог друштва... Многобројни узроци чине туберкулозу социјалном болешћу. За последњих неколико година посматрамо неповољан утицај привредне кризе на народно здравље. Од тада нам је ова врста нежељеног, али силом прилика изазваног експеримента, показала свој страшан утицај на ширење туберкулозе.

Аутор је поделио књигу на два дела. У првом делу објашњава шта је туберкулоза, одговарајући на прво питање са гледишта социјално-медицинског. Туберкулоза је заразна болест, коју проузрокује туберкулозни бацил откривен 1880 године од Роберта Коха. Он је невидљив голим оком, веома је отпоран и може да живи дуго изван тела, нарочито у влажном и замраченом простору. Свестрана испитивања, многбројна посматрања и статистике за сад нам доказују да туберкулоза није наследна. Према томе дете се рађа без туберкулозне заразе па макар и од тешке туберкулозне мајке. Дете се зарази најчешће од своје најближе околине. Отуда је и поникао појам „из туберкулозне породице“.

Постоје два главна начина за продирање бацила у организам: удисањем и гутањем. Најопаснији извор за заразу јесте болесник са отвореном плућном туберкулозом бациле. Тачним испитивањем утврђено је, да капљице при кашљу лете на 60 до 80 см., а по неки пут и на раздаљину од преко једног метра. Капљице садрже туберкулозне клице које заражавају околину. Излагања импресионирају низом примера, како је дошло до заразе: како туберкулозна мати заражава своју децу, како дадиља заражава дете које чува, како болестан отац, брат, учитељ заражавају своју околину. Када туберкулозни бацили продру у здрав организам они обично нападају неки орган. Најчешће оболе плућа. Али бацили не бирају, већ нападају кости, органе за варење, моздану опну итд.

Губитак апетита, малаксалост, мршављење, кашаљ, искашљавање, ватра, знојење могу бити сваки за себе

први знак туберкулозног обољења. Искашљивање крви „у пуном здрављу“ најчешће је први знак плућне туберкулозе.

Данашње стање науке је такво, да се с правом може тврдити да је плућна туберкулоза излечива не само у свом почетном стадијуму, него и онда када је прилично напредовала. Док се раније мислило да је рећи болеснику да је туберкулозан, исто што и изрећи му смртну пресуду, данас ствари сасвим друкчије стоје. Болеснику треба рећи праву истину јер ће је он једнога дана сигурно сазнати, па зашто га онда од почетка не обавестити, како у његовом интересу тако и у интересу околине. При обавештењу треба бити обазрив. Док једнима можете при првом лекарском прегледу рећи да су туберкулозни, код других се то мора вешто припремити. Али, околина болесника апсолутно мора сазнати и чувати се заразе.

Туберкулоза је социјална болест, јер многбројни друштвени недостатци претстављају узроке, који припремају повољан терен за ширење заразе и обољевања. Туберкулоза напада појединце, отстрањује их од рада, преко њих се шири на породицу и задругу и у стању је да коси лево и десно. Несумњиво је да је стање најгоре код сиромашних, који живе у беди. Социјални узроци туберкулозе, који стварају повољан терен за заразу и обољевање јесу: недовољни природни имунитет (заштита), низак стандард живота (ниске наднице), нехигијенски стан, слаба и недовољна исхрана, алкохолизам, штетан начин живота, тешка професија, дуго радно време, нехигијенска предузећа (радионице), неосигурање против несрећних случајева на раду, незапосленост, рад деце и жена, недовољно осигурање у случају инвалидности, болести и старости, немаштина и друго.

Аутор подробно образлажава социјалне узроке туберкулозе, затим излаже социјалну патологију туберкулозе, па каже да се туберкулоза може узети за мерило висине културе једног народа. Ако се са напредовањем цивилизације код једног народа у исто време не подиже и хигијена, односно култура, туберкулоза напредује, и обратно. Тековине на техничком пољу као и све позитивно што нам собом доноси цивилизација биће корисно ако служе целој друштву и иду паралелно са подизањем хигијене. Али, благодарећи баш многбројним социјалним узроцима, туберкулоза је јако раширена. Статистике говоре о поражавајућим цифрама. По њима у нашој земљи болује и сеје туберкулозу преко 200.000 особа, а годишње умире преко 40.000. На селу је туберкулоза раширена мало мање него у граду, али има тенденцију да га достигне.

У другом делу књиге описана је и предохрана и лечење туберкулозе. Предохрана и лечење морају се спроводити са индивидуалног и социјалног станови-

шта. При томе јасно је, да се социјалне болести не лече милостињом и хуманошћу, добром вољом и лепим речима.

Прави је пут — подизање културног нивоа, подизање општег народног благостања.

После кратког увода аутор излаже начине и могућности чувања од заразе, указује како треба да се отклоне извори за заразу. Нарочито обраћа пажњу на важност изолације заразних болесника.

Поред осталог даје и практична упутства о дезинфекцији испљувка, посуђа, рубља и одећа, књига и писама, болесничке собе и ствари, зидова, предмета у соби.

Важан фактор за чување од заразе несумњиво је имунизација. Данас је постигнута успешна заштита здраве деце помоћу нарочите вакцине познате под именом Калмет-Геренове. За наше прилике, где културни ниво, начин живота, економско стање, необично јако фаворизира заразу, плански спровођена заштита деце против туберкулозе показала би се можда најпрактичнија и најјевтинија метода за сузбијање туберкулозне заразе. Спровођење ове врсте вакцинације требало би код нас вршити у већим размерама.

Аутор се даље занима питањем туберкулозе и брака.

Затим прелази на описивање индивидуалног лечења плућне туберкулозе. Ова излагања су нарочито корисна за болеснике.

Установе за предохрану и лечење јесу диспансер, домови-азили, обданишта, опоравилишта, летовалишта, колоније за туберкулозне, болничка одељења, санаторијуми. Њихов значај и задатак је потпуно јасно описан.

Најинтересантније поглавље је на крају. Ту аутор објашњава да ли је плућна туберкулоза излечива.

Завршава објашњењем, да ли је туберкулоза и као друштвена болест излечива, па каже: „Туберкулоза као друштвена болест биће излечива само у друштву основаном на правди и једнакости, у коме је рад не само дужност свакога, него и задовољство. Подизање економског стања народа је пут благостању и тада туберкулоза постепено нестаје. Искоришћавање природних добара, правична подела, нарочито код нас”.

Књига је илустрована са двадесет и пет снимака и схема. Највећи број снимака, које је писцу ставио на расположење Отсек за штампу, туризам и културну пропаганду Београдске општине, односи се на стање у Београду.

Д-Р МИЛОВАН НЕШИЋ: „ШУГА КАО АКТУЕЛНА СОЦИЈАЛНА ПОЈАВА У БЕОГРАДУ”

У вези намераване акције Београдске општине у циљу сузбијања шуге радо приказује и студију Др. Милутина Нешића: „Шуга као актуелна социјална појава”.

У расправи г. Др. Нешића, објављеној у Архиву, кривица се за садању поновну епидемску појаву шуге, која је за време и одмах после рата била у народу веома раширена, приписује економској беди: незапосленост, немаштина, нарочито оскудица у личној

преобуци и промени креветског рубља код широких слојева света, недостатак бесплатних народних купатила, а за тим непросвећеност у опште, особито у погледу личне и домаће хигијене, ружан обичај употребе заједничке постеље и др.

Ту г. Др. Нешић спомиње да је Београдска општина изградила један нов дезинфекциони завод за сиротињу; да је завод веома простран, опремљен и снабдевен најмодернијим техничким уређајем и да се налази под руковођством лица, чија је стручна способност на достојној висини.

Др. Нешић наводи да је још пре две године запазио учестале случајеве шуге у Београду, као лекар Округног уреда међу радницима, у школској поликлиници међу ђацима и у болници међу болесницима кожног одељења. Изражава сумњу, да се епидемски талас шуге простира вероватно и ван Београда, јер је људски саобраћај Београда с унутрашњости веома жив и подесан за ширење епидемије. Додирује и могућност преноса шуге са домаћих животиња на човека.

Досадањи неуспех у раду на сузбијању шуге у Београду, приписује отсуству сарадње између меродавних фактора као и недостатку једног општег, унапред смишљеног и израђеног плана. Пледира заједничку добро припремљену, сложну акцију свих органа и установа здравствене службе у престоници, уз припомоћ и правилно схваћену сарадњу од стране шире јавности. Јер шуга у овој размери не тангира само појединце, већ се намеће као општи социјални терет. Цитира те установе: Уред за осигурање радника, радничке организације са подручним им прихватиштима за незапослене раднике, деџа обданишта, установе за разноврсну помоћ сиротим, невољним и нејаким, индустријска и друга велика предузећа, а за тим општина, држава, школа, штампа, радио и др. Све се то мора удружити у овој акцији.

Писац сматра да је то од пресудне важности хармонизирање свих иницијатива, и снага, јавних и приватних у једну органску повезаност и стављање у надлежност једног компетентног и довољно ауторитативног форума.

Чланак се осврће на посредничку улогу домаће послуге у преношењу шуге и других болести, нарочито туберкулозе, сифилиса, гонореје и трахоме понајпре на децу и каже да је положај домаће послуге изузетно деликатан. Као жива и неразлучива спона између свих друштвених слојева почев од најнижих па редом до највиших, домаћа послуга је у стању да нам својим неразумним поступцима у случају болести приреди веома непријатна изненађења. У већини прилика несвесно, из пуког незнања, необавештености и неупућености и најосновније појмове о хигијени, а често и свесно из страха да не изгуби службу она прикрива болест, вршећи тако очигледни злочин према себи и околини. Нарочитом су ризику изложени они, који сву бригу и старање у кући, а нарочито о деци поверавају без надзора својој послузи, што се сада у Београду врло често догађа, кад се жена, узимајући све више учешћа и у јавном животу, бави све мање у своме дому. Од ових разлога Др. Нешић мисли да је у интересу свију да се питање о регулисању односа домаће послуге у кућној заједници и ван ње узме неодложно у озбиљно разматрање и упути једном ра-

зумном и праведном решењу, јер је она са здравственог гледишта у Београду од далекосежне важности по целу друштвену заједницу.

Само летимично се додирује питање лечења шуге, али се подвлачи важност детаљног обавештавања болесника о начину употребе лека у поступку за време и после завршеног лечења. Јер само правилно и у довољној мери алициран лек, уз рационалну дезинфекцију личног и креветског рубља, гарантује успех. А то баш није лако спровести код обичног света. Заведен пролазним ублажењем свраби, која наступа одмах и после првог утрљавања масти, болесник се нерадо лечи до краја, јер му је то лечење неугодно, омета га у раду и скупље стаје.

У расправи г. Др. Нешића се скреће пажња на чињеницу да велики број шугавих не обраћа се у опште лекару, већ непосредно бабама или апотекарима за лек, те се за то шуга код ових повлачи месецима.

Свај чланак поткрепљује на крају Др. Нешић бројним подацима о кретању шуге у којој амбулантној уреди, у I кожном одељењу Опште државне болнице, у школској поликлиници и венеричној амбулантној Београдске општине.

Др. М. С.

СТЕВАН Ј. ЈАКОВЉЕВИЋ: „ПОД КРСТОМ“

Није било тешко предвидети да г. Стеван Ј. Јаковљевић својим романом „Девет сто четрнаеста“ није завршио описивање страдања своје батерије за време рата но да има много тога још да прича па ће и причати о даљим борбама српске са многобројнијим непријатељима, удруженом немачко-аустро-бугарском војском. Стога он почиње другу, недавно изишлу своју књигу „Под крстом“ описивањем војничког живота у биваку, и затишју, када се, после борби, прибине снага, срећују послови у батерији, води унутрашња служба као за време мира, тражи и налази помало задовољства у песми, свирци, проводу са женскињем, смеу и подвали, када струји неизвештачена искреност из речи: „Е баш ми милио, што смо живи!“

Али рат се наставља, и војници сада не полазе у сусрет смрти са песмом и таласом одушевљења као у почетку но иду промишљено, без песме и ратних поклича. Пред недољивом непријатељском навалом фронт се повија и кида и испред ње беже преплашени грађани, жене са ситном децом и дењковима најпотребнијих ствари, беже, не знајући куда, с утиском „као да је цела земља узаврела и успламтела и сваки појединачно се осећа ништавним према општем замаху“. Непријатељска артиљерија кида, ломи, рије, дробн све испред себе и немилеце проређује незаштићеног српског пешака, за кога писац узбуђено вели: „...када би био неко, наредио бих да се овековечи фигура малог, погуреног пешака, у изгужваном шињелу и заврнутој шајкачи, са подераним опанцима и испалим прстима“. Притешњена са свих страна, војска се без обуће, поцепаног одећа, по исквашеним путевима, на јесењој хладној киши, журно повлачи, дижући у ваздух мостове иза себе. У општем метежу и хаосу колоне пешадије, артиљерије, коморе, избеглица и рањеника лагано и мрзовољно гамижу преко Косова поља. Изнутра телом, измучене душевним колебањима на про-

лазу поред својих села и њива, лишене воље, са представом везаном за оне који, јадни и напуштени, иза сивих облака остадоше у поробљеној отаџбини, гомиле се, на домаку албанских планина, које као огромни динови чекају неме и хладне, крећу тешко и злослутно.

У Пећи уништава се сав ратни материјал. Топови, муниција до последњег метка, кола, сандуци, архива, сва храна, која се не може понети, предају се ватри, закупавају у земљу, бацају у реку и строваљују у поноре. Ватра, која прождире милионе, букти на свим странама, страховите експлозије с часа на час проламају се ваздухом, а с уништавањем ратног материјала губи се и гаси и последња нада војника, да ће се ствари окренути на боље и они вратити у ослобођену земљу. Избледели, помодрели, погурени, оборених глава, војници као утваре тешко промичу кроз облаке и беспућа албанских планина и изгледају као тешки болесници који први пут излазе на светлост дана. Не говорећи више о својим кућама, јер су највише заузети својим јадима, они не рођу и не буне се. Сви „виде општу невољу, и у заједничком јаду разбијају се личне патње као капљице над брзом реком, од чије се хуке и не чују појединачни уздаси“. Иако отупели, бескрајно равнодушни, прозобли, многи са запађењем плућа, сухих, полуотворених усана и ужагрена погледа, људи се као авети ипак вуку даље. Сви њихови унутрашњи нагони и свесни потстицаји усредсређени су само у једној мисли: хлеба. А пред њима стално брда, планине, урвине, кршеви, литице, реке, мочваре и са стране пута, све чешће, у групама, Арнаути, који злурадо посматрају изнурену војску и као хијене чекају свој плен. Што даље, све више се на свима странама срастају гомиле људи и коња, који, изнемогли од глади и умора, леже као скрхана, трула дрвета. Све више заостају живе лешине, да никад не стигну оне који одоше напред, и којима људски лешиви служе као путоказ. А непријатељски аероплани у стопу прате полумртве војнике, гађају их митраљезима или бацају одозго бомбе. Иако је несрећа неизмерна и недогледна, ипак у ретким тренуцима живахне дух и са испечених усана излеће шала. Када су талијански војници, шепурећи се као ћурани у новим униформама, пред Драчем спроводили босу и издрпану српску војску, у њеним редовима кружила је духовита шала (загонетка) на рачун талијанских берсаљера: „Перо има, птица није; пушку носи, војник није; плашљив јесте, зец није“.

Усахнула, ископнела, са безизразним мрачним погледом и утрнулм осећањем живота, већина српских војника, који су се отисли у албанске планине, најзад се доукла до Валоне, где су их примали велики прекоокеански бродови и превозили на Крф. И док је на једној страни смрт прикупљала душе, — на острву Видо, острву смрти, услед опште исцрпености дневно је умирало стотинама војника, чије су исцеђене костуре разјапљених вилица, стакластих погледа, раскречених ногу и згрчених руку ноћу товарили у лађе и бацали у море, — на другој страни рађао се нови живот. Опорављени, обријани, светлих, као преображених лица, на којима се озаравала детињска радост, у ристом рубљу и потпуно новим плавим униформама, војници су се ускоро пресли и, лупајући новим потко-

вадим докулама, постројавали у фронт. А кад је једног дана дошла наредба за покрет, они су се укрцали на бродове и кренули ка Солуну, радосни што ће, иако их тамо очекују борбе, бити ближе својој домовини, осећати ваздух са својих планина и видети небо над својом земљом...

Г. Јаковљевић је у овој књизи, у низу краћих цртица, описао ратне догађаје и патње просто, искрено, убедљиво, далеко од измишљених ситуација, замишљених личности, и лажних подвига.

Нарочито су потресни одломци „Смрт, живот ... иду наизменично“, „Ровови су остали празни“, „Усобши раб божи“ и „Живе лешине остају“, у којима слика људске патње остаје незаборавна у сећању као нешто ужасно, елементарно, што се не да избећи.

Одломак о Краљевој посети војницима на багрданским положајима „Данас је тешко наћи редове“ редак је и јединствен пример, да се један седи, оронули Краљ толико излаже непријатељској авијацији и артиљерији, да толико жали свој народ што гине и толико жели да у тим тешким данима дели његову судбину.

Снажан, неизбрисив утисак изазивају језовити тренуци у цртици „Заробљени“, када заостала српска батерија, не могући се неопажено провући поред немачког ескадрона, у галопу, уз громко „ура“, јури ноћу крај преплашених, раскомоћених немачких војника, нагони их својом појавом у бекство, и сама се тако спасава заробљавања.

Личности телефонисте Танасија, посланог Исака, потпуковника Петра, поручника Луке „Кипислауфа“ и толиких других, живе и природне, не смишљају и не чине никакве бравуре, не конструишу никаква уверења и расположења и не заузимају никакве херојске ставове но живе у ратном метежу онако како се доиста и живело: право гледају злу у очи, и примају све зло које им долази од непријатеља и природе.

Тежак ратнички живот мање је убулажен у овој књизи ведрим хумором а више сетним, болним и тешким, нарочито у успелој цртици „Смејали смо се гладни“.

И ова књига просто, крепко и занимљиво описује истински живот проведен у рату и у најмучнијим ситуацијама и у најбезначајнијим тренуцима те је у томе и њена права и лепа књижевна вредност.

Нема сумње, ко је прочитао прву и другу књигу успелог ратног дневника г. Јаковљевића, с интересовањем ће очекивати и трећу, завршну књигу: о борбама на солунском фронту, о његовом пробоју и уласку победничке војске у ослобођену земљу.

ГЕНЕРАЛ ПИАРОН ДЕ МОНДЕЗИР: „АЛБАНСКА ГОЛГОТА“

Као толики други, ранији и доцнији, мемоари, и успомене и ратне слике француског дивизијског генерала Пиарона де Мондезира „Souvenirs et pages de guerre“, изишле у Паризу 1933 године, побудиле су не мало интересовање и пажњу и ван војних кругова. Служећи по разним гарнизонима у Француској и на Мадагаскару, потом, као професор, у Вишој ратној школи у Паризу и, за време мира, у разним мисијама: 1895 и 1909 у Италији, 1908—9 у Уругвају

и 1913, за време балканског рата, на Балкану, генерал де Мондезир је за време светског рата командовао разним јединицама француске армије и 1915—6 био шеф Изасланства француске владе код српске војске у Албанији и на Крфу, стално водећи белешке о свима важнијим ратним догађајима и својим улогама и доживљајима. Онај део његових ратних бележака који се односи на легендарно повлачење српског народа преко Албаније на Крф 1915 и 1916 године и који је и данас за нас од непосредног и не малог интереса, г. Љубиша Миловановић је превео на наш језик и ту скоро издао у Београду у књизи „Албанска Голгота“ баш приликом двадесетогодишњице тих историјских догађаја.

Примивши наређење Министра рата, да испита стварни положај српске војске у Албанији и процени у којој мери се може одмах предузети њена реорганизација, генерал Мондезир је преко Рима и Бриндиџа стигао у Валону и 22 децембра предао Краљу Петру својеручно писмо Претседника француске републике Поенкареа и Ратни крст. Затекао је Краља Петра у походној униформи у једној малој више него скромној собици једног хотела те паланчице, испред кога је стајала стража талијанских берсалера. Када је Краљ Петар угледао Ратни крст, узео га је и пољубио. А кад га је генерал замолио да му лично придене за блузу крст у име Претседника републике, седи Краљ се с муком, због реуматичних болова, дигао, примио крст и загрио генерала, не могући задржати узбуђење. У даљем разговору Краљ му се жалио на држање талијанског генерала Бертоиа и његове официре, који су га држали као заробљеника, варали га, нису му давали никаква стварна и тачна обавештења па чак ни новине, и уопште били непријатељски расположени према Србима.

Генерал је затекао српску војску у ванредно тешком стању. У Скадру гомиле војника лутају улицама и иду у своје јединице само да приме храну. Међутим војнички дух још је добар; војник моли за парче хлеба, умире од изнемоглости на улици, али се не чује никакав протест. Војска више нема материјала: изгубила је половину својих пушача и готово све топове; нема више муниције и скоро никаквих превозних средстава сем коња, нема више хране, ни прибора, ни одела, ни рубља, ни обуће. Војник је оголео, треба му дати све.

У Скадру генерал је предао Ратни крст Принцу Регенту Александру, кога је нашао у постељи после издржане операције. „Упркос телесне патње Он не показиваше никакву моралну потиштеност и беше сачувао чврсту наду у будућност свога народа“.

После десет дана генерал је нашао Регента у Љешу у једној бедној, ненамештеној соби голих зидова, пода од набијене земље, правом куту невоље, где је и најнужније недостајало. Генерал се упињао да убеди Регента у неодложну потребу да се српска војска припреми за напоре на тешким етапама ка местима одређеним за укрцавање: Валони и Драчу. Међутим Регент је тешком муком пристао на то, јер су српске трупе с последњом снагом стигле до Св. Јована Медовског у уверењу да ће, чим стигну до мора, бити прихваћене од савезничке морнарице и тако ослобо-

јене даљих напора и патњи. А са највећом племени-тошћу одбио је генералов предлог да се сам превезе бродом у Драч. „Не, — рекао је Регент, који се у несрећи држао тако витешки и показивао толико душевне величине, — ја нећу да оставим своје војнике. Ићи ћу сувим, с њима, иако ми није сасвим добро и ма шта ми се догодило”.

И тако је исцрпена српска војска морала учинити још један огроман напор и по бедним албанским путевима и стазама доући се до Драча.

На Крфу су одмах одвајани болесни и изнемогли и слани на Видо, острво смрти. „Јадни Срби, излазили су из чамца придржавани од морнара или шасера, пели се тешко уз брдо, подупирујући се пушкама, и најзад се сурвавали потпуно исцрпени, готово бесвесни. Смрт је косила сваког дана велики број и како се нису могли сахрањивати у тој сувише каменитој земљи, лешеве су спуштани с једне мале стене на песковиту обалу, одакле су их товарили на чамце болничког брода „Светог Франсоа од Асиза”. Потом их је брод односио и потапао усред матице канала између Крфа и Албаније”.

А Крф је убрзо био пун животне снаге. Подигнути су логори, да их је било задовољство видети. Превијалишта, опоравилишта и болнице подигнуте су на свим странама. Аутомобилски материјал, пољске пекарнице разноврсне намирнице, оружје, одело, рубље, обућа и шатори почели су навелико стизати.

Када се Регент Александар 17 априла 1916 вратио из Француске, „на Еспланади је извршио смотру одреда пешадије, артилерије и коњице, обучене у нове униформе као небо плаве боје, здраве, добро наоружане, опремљене од пете до главе француским телећацима. Трупe су дочекале свога младог шефа с љубазним осмехом. Утисак код свих присутних био је одличан. Г. Боп, који се вратио на Крф, писао је

у једном извештају Ке д' Орсеју: „Тако брз и потпун преображај личи на чудо”.

Када је донесена одлука, да се створи независна српска војска, која ће у великим јединицама, са својим шефовима, доћи на терен и одатле наставити борбу, почео је и превоз српских трупа са Крфа у Солун. Тиме се углавном завршио срећно и генералов за-датак.

Описујући своје последње часове на Крфу, генерал де Мондезир се са дужним поштовањем сећа и опроштајне аудијенције код Регента Александра. „Принц ме је засуо љубазношћу, предао ми је своју слику са ласкавом посветом, командирски крст Карађорђевог звезде и орден Белог орла првог степена, оба ова одличја са мачевима”...

Ове успомене и ратне слике нису само сува набрајања појединих ратних догађаја но живо и занимљиво приповедање несумњивих историјских чињеница, проткано интересантним анегдотама из српског избегличког живота, зачињено ведрим галским хумором и писано лаким стилем. Збирка важних историјских чињеница, дата са толико ауторитета и искрености, овај део ратних мемоара уваженог генерала Пиарона де Мондезира представља најбоље написану и једину документовану књигу о повлачењу српске војске и народа преко Албаније. Стога „Албанска Голгота” нема интереса само за сваког нашег ратника и војника но ће свакако побудити живље интересовање и осталих наших друштвених редова, нарочито наших будућих нараштаја, као живи пример колико жртава су принели садашњи нараштаји на олтар народног ослобођења и уједињења и колики је њихов удео у изградњи наше велике и снажне југословенске државе.

Владимир Ђ. Бабић

† Влада К. Петровић

Београд је изгубио још једног свог одличног културно-просветног радника и дугогодишњег општинског одборника, изгубио је Владу К. Петровића, б. председника Југословенског учитељског удружења.

Влада К. Петровић био је једна од најмаркантнијих фигура наших просветних радника и један од социјално и национално највеселијих наших учитеља. Поред његових гигантских напора на уједињењу свих југословенских учитеља, поч. Влада К. Петровић активно је помагао снажну иницијативу нашег неуморног словенског радника г. Вељка Рамадановића на стварању Свесловенског савеза професора и учитеља за недужну и дефектну децу. На томе пољу поч. Петровић годинама је радио као управник завода „Краљ Дечански”, београдског завода за глуво-нему децу! За културни рад на зближењу свих Словена, ради кога је путовао у Бугарску, Пољску и Чехословачку, одликован је највишим одличјем Пољске и Чехословачке, а за плоносан социјални рад у нашој земљи одликован је на предлог Мин. социјалне политике, орденом Св. Саве.

Његов педагошко-социолошки научни рад имао је такође пуног успеха, Велики словенски мислилац и један од највећих социјалних радника савремене Европе, проф. Др. Петар Зенкл високо је оценио социолошко-

педагошке радове поч. Петровића, а Српска краљевска академија наука наградила га је својом научном наградом у 1935 години. Као сталан и дугогодишњи сарадник часописа Београда, „Београдских општинских новина”, поч. Петровић објавио је у нашем часопису неколико одличних студија, нарочито о социјално-комуналној политици Чехословачке и о проблемима дечје заштите у Београду и нашим осталим градовима.

И као дугогодишњи одборник Београдске општине поч. Влада Петровић дао је низ одличних реформи, нарочито на пољу просветно-културне активности Београдске општине, као што је био и врло агилан сарадник за културно-пропагандистичку делатност Комуналног бироа Савеза градова, у име кога бироа требао је ових дана да отпутује у бугарске и пољске градове и проучи на терену њихову просветно-културну делатност. Преко Канцеларије савеза градова, сарађивао је активно и на органу Савеза градова.

Часопис Београда „Београдске општинске новине”, у име широких маса београдског становништва, чијем је животном добру и културно-социјалном просперитету био посветио цео свој радни живот поч. Влада Петровић бележи болну вест о његовој изненадној смрти.

† Петар М. Гребенац

За кратко време Београд је изгубио неколико својих вредних, честитих и угледних јавних радника. Међу ове спада и изненадном смрћу од нас отргнути **Петар М. Гребенац**, познати београдски адвокат, дугогодишњи новинар и ранији одборник Општине града Београда.

Рођен у Ваљево у старој и честитој породици адвоката поч. **Михаила Гребенца**, поч. **Петар Гребенац** свршио је шест разреда гимназије у своме родном месту Ваљево, а матуру и правни факултет завршио је у Београду, где се затим стално настанио.

Још као студент поч. **Гребенац** се активно бавио политиком и новинарством. Неуморно је радио као

сарадник „Дневног листа”, „Одјека” а био је и уредник „Звона”.

У светски рат пошао је као ђак-наредник, а из њега изишао је као војно-судски капетан I класе. На Крфу је био уредник „Српских новина” и „Забавника српских новина”, а после рата био је први уредник садашњих „Службених новина”. Као даровит публициста поч. **Гребенац** се истакао у друштву са поч. Ј. Скерлићем и г. Павлом Ранковићем.

У поч. **Петру Гребенцу** београдско друштво губи једног одличног правника, ретко интеллигентног човека, поштеног и исправног грађанина.

† Јован Миодраговић

Неочекивано, сасвим изненада неумитна смрт отргла је из редова београдских новинара још једног од великих бораца пером, **Јована Миодраговића**, уредника „Политике” за инострану информативну службу.

Пок. **Јован Миодраговић** родио се у селу Јакову код Земуна 1882 год. По свршеној матури поч. **Миодраговић** се уписао на философски факултет Университета у Бечу, који је ускоро напустио да би се сасвим посветио новинарству.

Преко тридесет година поч. **Миодраговић** је неуморно писао, тако да га је и сама смрт затекла са пером у руци за новинарским столом у редакцији „Политике”. Био је уредник реформираног „Србобрана”, а за време рата 1917 год. као уредник „Гласа Срба,

Хрвата и Словенаца” под царем Карлом Хабзбуршким, отворено и неустрашиво залагао се и писао за Крфску декларацију. По ослобођењу и уједињењу поч. **Миодраговић** био је уредник „Ријечи”, која је излазила у Сарајеву, а затим уредник београдских листова: „Демократија”, „Нови лист”, и „Реч”. 1929 год. постао је уредник „Политике” за инострану спољну политику.

За све време свога обилног и плодног деловања поч. **Миодраговић** био је и остао тих, повучен, и анониман. Увек анониман.

Пок. **Миодраговић** искрено је ожаљен од својих новинарских колега и многобројних пријатеља, који су његову способност високо ценили, а њега као честитог човека и доброг друга волели и поштовали.

ГВОЖЂАРСКА ТРГОВИНА И ФАБРИКА ГИПСА

АВРАМА ФИЛИПОВИЋА И БРАТА

Краљев трг 11

БЕОГРАД

Телефони: 22 600, 25-307,
21-921, и 22-344

Препоручује своје богато сортирано стовариште грађевинског материјала за сезону зидања, као и остале гвожђарске робе. Цена искључује сваку конкуренцију.

ТЕХНИЧКИ БИРО

ИНЖЕЊЕРА ЛАЗ. Д. КОСТИЋА

Београд, Чика Љубина 11

Тел. 22-096

БИРО ЗА ПРОЈЕКТОВАЊЕ И ИЗВРШЕЊЕ ТЕХНИЧКИХ ГРАЂЕВИНА
НА СУВУ И ВОДИ.

ГРАЂЕВИНЕ ВЕЋЕГ ОБИМА, ПУТЕВИ, ЖЕЛЕЗНИЧКЕ ПРУГЕ, КАНА-
ЛИЗАЦИЈЕ ВАРОШИ.

„СРБОРИТ“

ПРВА СРПСКА ФАБРИКА
АСФАЛТА И КАТРАНСКИХ
ПРОИЗВОДА У БЕОГРАДУ

Булевар Ослобођења бр. 69
Телефон бр. 25-306

ПРОИЗВОДИ И ПРЕПОРУЧУЈЕ:

Све брсте кровне и изолационе хар-
тије као и специјалну кожасту хар-
тију »Срборит«. — Асфалт, муфен-
кит и асфалт за заливање, као и
остале катранске производе. — БИ-
ТУЛИТ, збанично утврђено изолаци-
оно средство противу продора воде
и благе. — Брши све изолационе и
асфалтерске радове.

● Роба, цена и радови најсолиднији и
ван сваке конкуренције. — Ценов-
ник на захтев бесплатно.

● СРБОРИТ ЈЕ ИСКЉУЧИВО ДОМАЋЕ ПРЕДУ-
ЗЕЊЕ, БЕЗ И ЈЕДНЕ ПАРЕ СТРАНОГ КАПИТАЛА.

Брига за заштиту здравља

ЧИСТОЋА ЈЕ ПРВИ УСЛОВ.
УНИШТИТИ МУВЕ И ДРУГЕ
ИНСЕКТЕ, употребите чу-
вено средство „Ту-токс“
ОСВЕЖИТЕ И ДЕЗИНФИКУЈ-
ТЕ ОДЕЛО са најбољим позна-
тим средством „Елегантин“
ЗА МАЛАЊЕ И ФАРБАЊЕ
ВАШЕГ ДОМА тражите нај-
боље боје, фирнаис и лакове

Тражите код домаћег реномираног предузећа

Недељка К. Савића - Београд

Коларчева 3. Тел. 23-908
Кр. Милутина 35. Тел. 26-919
Фабрика: Кнегиње Олге 78.
Тел. 25-054.

WWW.JUNIBS.BG
СТРУГАРА

»МАКИШ«

ТРГОВАЧКО ИНДУСТРИЈСКЕ БАНКЕ

БЕОГРАД

Карађорђева 51

Телефон банке 26-627

Телефон стругаре 26-816

ЛИФЕРУЈЕ:

на вагоне и шлепове саб грађевински и столарски материјал од чамовине и боровине

ИЗРАЂУЈЕ:

сваковрсне сандуке за паковање трговачке робе.

ЈУГОСЛОВЕНСКО ЕЛЕКТРИЧНО А. Д.

БРАУН БОВЕРИ

БЕОГРАД, БАЛКАНСКА 6/1 — ТЕЛ. 29-405

ИСПОРУЧУЈЕ ИЗ СВОЈИХ ФАБРИКА

У НЕМАЧКОЈ:

Специјалне погоне за све фабричке уређаје и руднике. Парних турбина свих величина.

Електричних мотора, генератора, трансформатора, глајхрихтера, брзорегулатора напона, апарата за заштиту од пренапона, заштитних пренидача за моторе, апарата за електрично варење, наблова, »Штоц«-аутомата и осталог Штоц-Контакт

материјала за електричне мреже и кућевне инсталације. Понуде и пројекти на упит. Инжињерске посете по потреби.

РУДНИК „КОСТОЛАЦ“ ЂОРЂЕ ВАЈФЕРТ А. Д.

БЕОГРАД, ВУКА КАРАЦИЋА УЛИЦА БРОЈ 3/П. — ТЕЛЕФОН БРОЈ 26-171

Најбољи угаљ — лигнит за индустријски погон и за ложење приватних станова.

БРОДАРСТВО РУДНИКА „КОСТОЛАЦ“ Ђ. ВАЈФЕРТ А. Д.

В Р Ш И реморкажу иуношерейних шлейова и друјих објеката својим реморкерима.

В Р Ш И превоз уља, дрва, камена и др. сојственим шлейовима на Дунаву и пришокама, по специјалним условима и тарифама.

ИНДУСТРИЈА ГВОЖЂА

Железничка станица: ЗЕНИЦА
поштански чек. рачун: 6020

деоничарско друштво Зеница.

Бројабни наслов: Железнички
Међуградски телефон: бр. 7

Производи: све врсте ваљаног гвожђа:

Округло, бетонско, полокругло, квadratно; обручно, пљоснoстo,	шине и карике за кола: широке и зарубљене:	гвожђе за потковице оквирно гвожђе ваљану жицу .
--	---	--

Рудокопне трачнице од гвожђа за:

једнако и разнокрако угаоно гвожђе,	5-12, 5 кг. т. м. саб прибор: подложне плочице, спојнице, ексере.	покробне тракобе, прозоре разних фасона, попречне тракобе. роштиље, подблаке и оковно гвожђе.
---	---	--

СВЕ ИЗ ПРВОВРСНОГ МАРТИНОВОГ ЧЕЛЕКА

предузима у својој механичкој радионици све врсте радова:

токарских, блањачких,
Казанцијских, ковачких.

разна штанцања, израду особина, ступова за електричне
далеке водове. разних делова стројева итд.

ПОСЕБНА ТВОРНИЦА ЗА ЖИЦЕ И КЛИНЦЕ:

Све врсте жице као:

Светла,
калајсана,
побакрена,
нецињована,
жарена,
беложарена,
бодљикава,

Све врсте жичних клинаца у свим жељеним израдама, као:
обични са пљоснатом глабом,
за багламе,
за хошкобе,
оковни са полуокруглим глабом,
за кровну хартију,
за трстику,
за тапетаре,
лондонски са округлом или чу-
њастом глабом.

Све врсте жичних клинаца у свим жељеним израдама, као:

За хонобе са чуњастом глабом,
За потковице са чуњастом глабом,
Крепински са пљоснатом или округ-
лом глабом,
Телеграфске споне са обичним врхо-
вима,
Споне за греде са косо зарезаним
врховима,
са два врха.